

Městská knihovna v Praze

Český stát

Pavel Stránský

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

41 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Český stát Okřík

Pavel Stránský
ze Zápské Stránky

Přeložil Bohumil Ryba

Znění tohoto textu vychází z díla [Český stát. Okřík](#) tak, jak bylo vydáno v Praze Státním nakladatelstvím krásné literatury, hudby a umění v roce 1953. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Pavel Stránský ze Zapské Stránky: Český stát), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3 0 Česko](#).

Verze 1 0 z 30. 8. 2018.

OBSAH

ČESKÝ STÁT	6
KAPITOLA I O poloze a povaze Čech	10
KAPITOLA II O krajích, městech a význačnějších místech Čech.....	16
KAPITOLA III O státoprávním postavení Čech	69
KAPITOLA IV O obyvatelích Čech a jejich mravech.....	89
KAPITOLA V O českém ústavním zřízení.....	96
KAPITOLA VI O náboženských proměnách a o církevní správě v Čechách.....	147
KAPITOLA VII O zemích Koruně přivtělených.....	179
KAPITOLA VIII O českých knížatech a králích	187
KAPITOLA IX O českých kněžnách a královnách	219
KAPITOLA X O dětech českých králů.....	227
KAPITOLA XI O stavech Království českého.....	231
KAPITOLA XII O zákonech Čechů.....	242
KAPITOLA XIII O českých sněmech.....	249
KAPITOLA XIV O veřejných úřadech v Čechách.....	255
KAPITOLA XV O nejvyšší radě zemské čili královské kanceláři české	268
KAPITOLA XVI O soudních stolicích v Čechách.....	274
KAPITOLA XVII O zámožnosti a moci Království českého.....	288
KAPITOLA XVIII O českém mincovnictví a peněžních jednotkách..	298
KAPITOLA XIX O důchodech českých králů.....	307
KAPITOLA XX O pohřbívání českých králů	312
DOSLOV	319
OKŘIK	320
Ediční poznámka	339

ČESKÝ STÁT

SYNŮM NEJJASNĚJŠÍHO KDYSI KRÁLE ČESKÉHO
FRIDRICHA,
NEJOSVÍCENĚJŠÍM A NEJVZNEŠENĚJŠÍM KNÍŽATŮM,
RODNÝM BRATRŘÍM
ROBERTOVI A MOŘICOVI,
FALCKKRABATŮM RÝNSKÝM,
VÉVODŮM OBOJÍCH BAVOR ATD.,
PÁNŮM SVÝM NEJMILOSTIVĚJŠÍM,
VYPROŠUJE SI CO NEJPONÍŽENĚJI A Z PLNA SRDCE
DARŮ ŽIVOTNÉHO ŽIVOTA, VRŮSTU POCT
A VŠELIKÉHO BLAHA.

V nedávné době vyšla tiskem na veřejnost celá řada popisů jednotlivých států, a to nejen národů vzdělaných, ale dokonce i zaostalých. To mne, žijícího ve vyhnanství, přimělo takřka s neodolatelnou nutností, abych v duchu pojal a písemně zpracoval něco podobného o státě svého národa, v němž jeden z Vás, nejvznešenější knížata, byl zrozen a druhý počat a který ani není tak neslavný, ani tak prost ústavních zřízení, aby neměl doma, co by stálo za vypsání. Požadavek ten vynořil se proti mé vůli a vytrvale jsem se mu bránil. Přál jsem si za jisté – a ani nyní mě to přání neopouští –, aby ruku k dílu takovému přiložil někdo, kdo by byl lépe vyzbrojen zkušeností, znalostí a soudností, kdo by měl po ruce bohatší doklady stejně o soudobých jako o starších dějinách českých a jehož přístřeší by bylo stálejší i bezpečnější. Avšak až doposud nespátřil jsem nikoho, kdo by se takové práce chtěl ujmouti. Proto jsem nikterak nemohl věc déle odkládat a zdržet se od spisování.

Ale nebyly jen jedinou pohnutkou mého pokusu příklady jiných národů, o nichž jsem se zmínil. Tak mocnou zajisté vzpruhou byla i u mne vrozená láska k vlasti a přátelská povzbuzování vlasteneckých mužů, obzvláště Štěpána Gerštorfa, rytíře starobylého rodu a váženého úsudku, že mi nedovolily déle mlčeti o přednostech mé rodné půdy ani o způsobu života a společenském uspořádání národa, z něhož od pradědů odvozují svůj původ. Vystupuji tudíž na ve-

řejnost a vydávám na světlo, trochu po způsobu medvědice, málo tvárný tento svůj plod. Jsem si vědom, že bylo v něm, jak tomu bývá při každé kvapné práci, nemálo významných věcí buď vůbec pomínuto mlčením, nebo proti zásluze popsáno méně důkladně. Přece však nezaujatý soudce nebude, tuším, poctivost vůle mého snažení měřiti slabostí sil, jež jsem si k spisování přinesl, a nebude mě proto odsuzovati z bláhovosti. Učinil jsem tu, kolik jsem dovedl, nikoliv, kolik jsem udělat chtěl a měl. Nemám vroucnějšího přání, než aby vzrůstala čest mé vlasti a aby toto mé dílko nijak nevadilo světlým schopnostem některého vlastence, který by chtěl českou zemi oslavit pečlivěji a plněji. Událostí po naší porážce bělohorské dotkl jsem se jen na místech zcela nečetných a nenastínil jsem tu změněnou tvářnost českého státu, jaké nabyl nespravedlivou válkou, která dosud zuří. Měl jsem na mysli onu jeho kvetoucí podobu, v níž se nám jevil jako nějaký neobyčejně půvabný obraz, jednak již dávno, jednak ještě v době, kdy u státního kormidla seděl Váš královský otec blahé paměti. V této jeho podobě, v opětovném květu, jak se slzami v očích si přejeme, kéž jej znovu spatříme my a naši potomci! Knížata nejosvícenější! Vám, kteří jste jak pro své vlastní nejblahovolnější smýšlení s našimi krajany, tak pro nezapomenutelné zásluhy zvláště otce svého a předků svých ze všech nad jiné zvláště hodni věrných služeb českého národa, uctívání a nepomíjející lásky, Vám, pravím, tento svůj nástin českého státu, ať je jakýkoli, v pokorné úctě posvěcuji, věnuji a obětuji s poníženou a snažnou prosbou, abyste jej vlídně přijali a mne samého, byť i na posledním místě, mezi služebníky své vřadili. Dobrotivý Otec Všemohoucí račiž k věčnému ponížení nepřátel Váš oba s královskou matkou a všemi bratry a sestrami našemu pokolení ve zdraví zachovati do vysokého stáří, v nadbytku ozdobiti ctnostmi a na výšinách velebnosti dopřáti šťastného rozkvětu Vám i všemu potomstvu.

Dáno 5. listopadu léta Páně 1633.

*Nejoddanější služebník, z vlasti vyhnaný
MISTR PAVEL STRÁNSKÝ*

ČTENÁŘI ČESKÉHO STÁTU

*Cokoli Čechové naši kde porůznu napsali kdysi,
pohromadě to vše u Pavla Stránského máš.
Ptej se, nač chceš! Co v lůně se skrývá otcovské země,
stejně co na ní lze zřít, o všem tom poví ti sám.
Poznáš tu zákon i krále, též obecné úkony lidu,
změnu, jež příbojem hned, hned se zas odlivem zdá,
v náboženské jak víře svůj odlesk nalezla doba,
slunce kdy zářil jas, lunu kdy zatemnil stín.*

*Chválím Tvé pero, Stránský, a práci, již podnikáš pro vlast:
práci té budoucí čas zachová, věřím, svůj vděk.*

*Spisem svým, stále živým, necht' dlouho prospíváš vlasti!
Zbožné jest otčiny své sledovat dějinný běh.
Pomůže-li jí však Tvé dílo v nynější tísní,
nechci jen zbožným Tvůj čin, ale i statečným zvat.*

EPIGRAM

*Sixtus z Ottersdorfu a Kocín, Kuthen i Adam,
čtveřice zářivých jmen, česká jež zrodila vlast!
Jestliže otcovských dějin a jazyka znalost si ceníš,
jménem Stránského, věz, zvýšit jest počet jich v pět.*

Svému vzácně milovanému panu tchánovi

MISTR JIŘÍ KOLSÍN
Z ČECH

KAPITOLA I

O poloze a povaze Čech

Země, ležící v evropském díle světa, kterou obývá národ můj, národ český, nazývá se obvykle *Čechami*, latinsky *Bohemia*, *Bohemia*, *Boemia*, též *Czechia*. Podle učení zeměpisců začínajíc na západě mezi 34. a 35. stupněm délky prostírá se o něco dále za stupeň 38., od jižní hranice mezi 48. a 49. stupněm šířky sahá ke stupni 51. Její délka od západu k východu jest 40 mil, šířka od jihu k severu 35 mil, v obvodu má maličko přes 123 mil.

Zemský znak byl kdysi jiný než nynější. Kdežto totiž od samé kolébky národa nosila černou orlici v bílém štítě, císař Fridrich Barbarossa nařídil, aby místo ní užívala v červeném štítě bílého dvojocasého lva se zlatou korunou na hlavě. Co někteří uvádějí o kotlíku nebo kalichu, překrývajícím hrud' orlice, ponecháváme báji.

Podoby je země sama vejčitě. Je obklíčena odevšad horami a souvislým lesem, částí to hvozdu Hercynského. Hory se nazývají *Sudetskými* a les *Gabretským* čili *Šumava*,¹ jak mu podle šumění větrů někteří naši krajané říkají výrazem obecné mluvy. Představuje tedy země tvar jakéhosi velmi půvabného amfiteátru. Od východu ji uzavírá Slezsko a Morava, od západu Norikum neboli Bavorská Falc, od jihu Rakousy, od severu Míšeň a Lužice.

Podnebí její je mírné, čisté, zdravé a takové, že jen velmi zřídka zaviňuje morovou nákazu, třebaže většinou vanou jí větry od severoseverozápadu a severovýchodu.

Vody má jenom domácí, vesměs tryskající uvnitř zemských hranic, a to porůznu na horách z čistounekých pramenů, a stékající se v potůčky, říčky a řeky. Bezmála všechny jsou velmi rybnaté; malé říčky, v dlouhých

¹ Bonfini, Dějiny uherské, dekády I., kn. I.

oklikách protekše svými řečišti, jsou na rozličných místech pohlčovány většími řekami, až se konečně všechny u Ústí nebo správněji u Děčína sdruží v Labe, v celé zemi ze všech toků nejslavnější, a valí se do sousední Míšně.

2. Hlavní řece mezi nimi v obecné řeči říkáme Labe, latiníci však s hláskovým přesmyknutím *Albis*, jakoby od slovesa *allabi* (přítékati). V končině, která hledí do Slezska a k severovýchodu, stéká tato řeka, abychom užili slov Xifilinových², s Vandalských hor. Jimi se rozumějí dvě velmi srázné hory, hraničící se Slezskem a již odedávna zle proslulé zázračným kejklířstvím strašidelného Rýbrcoula. Náš lid jim říká *Krkonoše*, němečtí sousedi jedné *Schneekippe*, druhé – podle nizoučké kosodřeviny, která na ní roste – *Knieholz*, někteří však mluví o *Obřích horách*. Labe proniká na povrch skrovným zřídlem. Brzy však, jakž takž jsouc posíleno stružkami ze sněhu, v těch místech trvalého, a rozmanitými pramenky, spěje na jih a přibírá ostatní řeky, z nichž každá svými přítoky ponenáhlu vzrostla. Je to nad Jaroměří *Úpa*, pramenící v týchž horách, ale na jiném jejich místě, pod Jaroměří *Metuje*, u Hradce Králové *Vorlice* (Orlice), kterou krátce předtím posílila *Loučná* a *Chrudimka*, proslulá perlami. Nato obrací Labe svůj směr k severu, přijímá u Libice *Cidlinu*, u Nymburka *Mrlinu*, pod Toušní *Jizeru*, jež rovněž stéká z hor krkonošských, a takřka dovádějí mezi příjemnými lukami a pastvinami, setkává se nad Mělníkem s *Vltavou*, která hned po něm zaujímá významností druhé místo. Zcela nedaleko od tohoto soutoku přijme Labe malou říčku *Pšovku*, potom u Nunčic *Chablovku*, u Litoměřic *Ohři*, přicházející dlouhými oklikami ze západní končiny se Smrčin, jež jsou vrchovištěm čtyř řek, u Ústí *Bílinu* (Bělou), konečně u Děčína *Ploučnici* a *Badebach* (Jílovský potok). Potom vydatně jsouc zatěžováno plavidly nebo vory – ať již jakkoli nazýváme hranice trámů, klád a palivového dříví, dovedně spojených do dlouhých skupin –, na něž obyvatelé království stejně jako Míšňané nakládají obilí a jiné zboží všeho druhu, prodírá se soutěskou mezi strmými skalami a balvany do Míšně.

² Xifilinos, Výtah z Diona, kn. 55.

3. Vltava neboli *Hltava*, hned po Labi mezi řekami nejvýznamnější, vyvívá v jižních končinách z lesa *Luny*, hraničícího s krajinou Pasovskou, nemnoho výše nad tak řečenou Zlatou stezkou. Podél vesnic Šenavy a Želnavy chystá se na cestu k východu, ale pro hornatou překážku v Rožmberce se obrací na sever, plyne po pravé straně Krumlova a kláštera Zlatokorunského a přibravši *Malši*, již naši krajané říkají *Malice*, protéká Budějovicemi. Odtud o něco pokročivši přijímá krátce pod Týnem *Lužnici*, nazvanou podle luhů nebo louhu, klikatou to řeku, která se za Tábořem obrací k jihu. Přiblíživši se k hradu Zvíkovu, kterému Němci dávají jméno nám cizí *Klingenberga*, pohlcuje *Vatavu* (Otavu), sloučenou s *Blanící*. S ní ve společném řečišti, pražským dřevařům důvěrně známém, urazivši kus cesty, spojuje se u Zrubku s *Brzinou*, pod Štěchovicemi s Kocábou, potom blíže Davle, nedaleko zlatých dolů jílovských, se *Sázavou*, která přichází od moravských hranic, konečně u kláštera zbraslavského (latinsky jej zveme *Aula Regia*) se *Mží*. Odtud jsouc obvykle takřka zcela pokryta vory ze stavebního dříví, obtíženými obilím všeho druhu, nadto rybami, sýry, solí a jiným převáženým zbožím, vstupuje svým rozdělujícím tokem do středu Prahy, matky ostatních měst. Zde je jí nastaveno v cestu podivuhodné dílo kamenného mostu v délce 862 loktů s 18 oblouky a věžemi značně vysokými z obou stran. Míjejíc jej s rozhořčeným hukotem pádí přes překážky, až složí veškeru tíhu do Labe nad Mělníkem, jak již bylo o něco výše podotčeno.

4. Obohacením pro českou zemi přidala příroda k těmto řekám a pramenům i teplé a zároveň léčivé vody. Uštedřila jí lázně neobyčejně užitečné nemocným v místech, která lid nazývá podle tepla *Teplícemi* a podle varu *Vary* neboli *Karlsbad*. Teplice byly prý odkryty léta Páně 762 broděním sviní, Vary 1335 pádem honičího psa, jehož srst se ve vřídle opařila. Černá Hora, podobně rovněž *Landeck* a *Teplá* mají teplé vody. Také kyselky pramene *chebského* a *komořanského* pomohly mnohým k uzdravení, jak je obecně známo. Kdysi byl takový zázračně

uzdravující pramen i nedaleko od Prahy u *Štěchovic*³. Dosud je takový nedaleko Benešova u Kaplic v místě, které se proto nazývá *Dobrá voda*, koupaliště hojně navštěvované nemocnými.

Jezer a bažin takřka vůbec není, nehledíme-li k několika nepříliš významným, jako u *Mostu*, rovněž u *Andělské Hory* a *Teplé*. Zato rybníků, z nichž většina se podobá svou rozlehlostí jezerům, je porůznu veliké množství. Oplývají kapry, štikami, okouny a rozmanitými rybami toho druhu, vyhlášenými pro jejich vynikající jakost. Svědkem toho je panství pardubské, chlumecké, třeboňské, rožďalovské a kopidlanské, kde se konávají pravidelné výlovy, značně výnosné pro tamní vrchnost.

5. Území Čech je veskrze vzdělávané, s ornicí úrodnou a jen na velmi málo místech písčitou, radostně bohaté pahorky, slunnými kopci, lesy, háji, pastvinami a lukami. Plodiny všeho druhu rodí v takové hojnosti a bohatství, že je každoročně vyváží do sousedního Bavorska a Míšně, k vydatnému zisku domácího obyvatelstva. Vína není naše země nikterak prosta. To se rodí u Prahy, Litoměřic, Mělníka, Loun, Ústí a Chrudimě a na několika jiných místech, a to velmi zdárně a lahodné, takže, když jím neplýtváme, postačuje nezbytné domácí potřebě a moravská vína svou jakostí předčí, rakouským se vyrovná, s tou výjimkou, že nesnese delší uskladnění. Ti spisovatelé, kteří po Eneáši Silviovi a Šebestiánu Münstrovi bez osobních zkušeností tlachají o jeho natrpklosti, vpravdě si zasloužili, aby si hrdlo prolévali slivkami.

Chmelnice, proslulé vynikajícím chmelem, jsou porůznu v mnohých krajích ošetřovány s neobyčejnou pečlivostí, obzvláště u Žatce, Loun, Klatov a Úštěku. Proto se velice chválí pivo, a to jednak tak řečené bílé čili pšeničné, pražské – zvané *popeněžní* –, brodské a střibské, jednak hořké čili ječné, žatecké – zvané *samec* –, rakovnické, slánské, borecké (jirkovské) a chomutovské; proto se také chmel vyváží do Bavor, Plísen-ska, Míšně a Lužice.

Rovněž nijak se nezanedbává péče o zahrady a štěpnice. Je tu posta-ráno o velice čilé a plodné rozmnožování rostlin, stejně zahradních

³ Bohuslav Hasištejnský v dopise Martinu Pollichovi, doktoru lékařství.

a sadových jako lesních, čile a v bohatém množství tu pučí a úrodu přinášejí jabloně všeho druhu, vynikající lahodnou šťavnatostí plodů, hrušně, ořechy, luštěniny, zelenina, byliny léčivé, vonné a ozdobné, též velmi četné teprve nedávno přivezené z ciziny. Obyvatelé se všude vynasnažují, aby jejich co nejlépe zařízené štěpnice, zahrady a květnice sloužily nejenom užitku, ale i okrase. Mezi vonnými bylinami je velmi ušlechtilou bylinou šafrán. V naší zemi roste šafrán znamenité šťávy, vůně i barvy, ale jeho pěstování pro větší nákladnost ještě nezobecnělo. S olivami jsme se tu setkali zřídka, dosud nikdy však s domácím olejem.

Dále na lukách a pastvinách lze spatřit nesmírné množství pasoucího se skotu i dobytka všeho druhu, v lesích a hájích převelikou hojnost zvěře i ptactva, takže ani dobytkaři, ani lovci, ani ptáčníci nemusí litovati práce v tom směru vynaložené. Proto lze pochopit, že si král a četní šlechtici zřídili na vhodných místech svých statků nevšední rozsáhlé obory, pečlivě oplocené, aby v nich chovali ušlechtlejší druhy koní, kance, jeleny, srnce, jezevce, labutě, pávy, bažanty, koroptve, úhoře, pstruhy, kapry, štiky a ostatní živočichy toho druhu.

6. Soli snadně získatelné příroda naší krajiny nedopřála. Nebylo jí sice soli vůbec odepřeno, jak dokazuje zkušenost minulého pokolení u Dvora Králové, předtím také u Slaného a Bíliny, ale poněvadž buď nebyla zřídla trvalá, nebo se shledávalo, že výtěžek nedosahuje nákladu, byly doly zrušeny a v podnikání se ustalo. A tak se shledalo výhodnějším vrátit se k odběru soli zčásti z Bavor a Rakous, zčásti ze Saska. Avšak tento nedostatek je vyvážen bohatou hojností ostatních vydobývaných hmot a kovů. Nechybějí u nás doly a huti na zlato, stříbro, cín, měď, olovo, železo, rtuť, síru, kamenec, modrou skalici, ledek a sklo. Dobývá se pak zlata v dolech jílovských a lounských a rýžuje se z písku, jež valí vody tetínské a vatavské (otavské); stříbra dobývají zvláště v Kutné Hoře, Jáchymově, Přísečnici, Kraslici, v horách ratibořských, v Rudolfově a několika místech v sousedství Sušice, kdysi také v Příbrami; cínu v Krupce a Slavkově, zvaném též Schlakkenwald; železa v Zdechovicích, Komárově, Nižboře a jinde; měď a olovo se nalézá většinou mezi žilami stříbra a cínu. Huti na kamenec má Bořek (Jirkov), na sklo panství křivo-

klátské, Herálec, Kreibitz (Chřibská) a Pirkštejn (Sloup). Kromě toho je jakési lesnaté místo v kraji Bechyňském, zvané *Na Mizově*, kde máme výborné a hojně zaměstnané dílny na zrcadla a brejle; dílny ty jsou odedávna chvalně známé i u Norimberských a Gdaňských i jiných. Doma máme lo-my na mramor a mlýnské kameny. Máme chrysopras, ametyst, smaragd, safír, jaspis; tyto drahé kameny se nacházejí kromě jiných nalezišť především v horách krkonošských porůznu mezi rudnými balvany. Máme rozmanité a vzácně vzhledné drahé kameny a perly, jež jsou vyjímány ze škeblí, sbíraných u Seče v řečišti Chrudimky, kdysi i u Krumlova ve Vltavě, obzvláště však u Horažďovic ve Vatavě (Otavě). Máme polodrahokamy ohnivého třpytu, obecně zvané *granáty*; z kopanin podsedických a třebívlických je vynášen písek a štěrk, v němž jsou přimíšeny a z něho se opětovným poléváním vodou vypírají a čistí.

Zmínit bych se mohl obšírněji i o oné přednosti české země, že je proti jiným krajinám o mnoho bezpečnější před jedovatými zvířaty a dravými šelmami, od nichž je značně vyčištěna. Medvědů, vlků a divokých dravců toho druhu není v ní nijak mnoho, hadi a štíři jsou vzácní, zlých saní není vůbec. Avšak nepokládám za vhodné a prospěšné, zdržovati se déle u přehlídky věcí odlehlejších, zvláště když se svým výkladem směřuji jinam.

KAPITOLA II

O krajích, městech a význačnějších místech Čech

Součástí Království českého jsou sice odedávna také Morava, Slezsko a Lužice a rovněž je nám dobře známo, že jest v lenním poměru ke Království českému i značně mnoho panství v Bavorsku, Frankách a Míšni – avšak jejich uživatelé a držitelé již dávno, v neshodě s manskými povinnostmi, buďto vůbec nedbají anebo jen málo ochotně šetří náležité věrnosti majestátu českých panovníků. Přece však soudíme, že pojednávatí o nich v úplnosti není na místě, ani se nesrovnává s naším předsevzetím.

Za starých dob, jak je mezi našinci většinou dobře známo, byly Čechy v rámci hranic svrchu připomenutých rozděleny jinak, než tomu je nyní. Staří totiž rozdělovali Českou zemi na předlabskou a zálabskou a obojí v několik menších územních celků, zvaných *cúdy*; jindy ji zase rozvrhovali v *úděly*, jako Kouřimský, Boleslavský, Lucký neboli Žatecký⁴. Ale Vyšehrad spolu s nejvyšší mocí v zemi byl vždy vyhrazen knížeti celého národa. O mnoho později, a to za krále Karla, císaře toho jména Čtvrtého, bylo obecně schváleno rozdělení, zvané karlovské, totéž, které trvá dosud.

Ten rozdělilo zemi na patnáct obvodů, nebo jak se obvykle vyjadřujeme, krajů a pojmenovalo každý z nich zvláštním jménem, povětšinou vzatým podle příslušných předních měst. Jsou to kraje: 1. *Pražský*, 2. *Kouřimský*, 3. *Hradecký*, 4. *Chrudimský*, 5. *Čáslavský*, 6. *Bechyňský*, 7. *Vltavský*, 8. *Podbrdský*, 9. *Prácheňský*, 10. *Plzeňský*, 11. *Rakovnický*, 12. *Slánský*, 13. *Žatecký*, 14. *Litoměřický* a 15. *Boleslavský*.

K nim nadto přistoupila již před dobou Karlovou území, spravující se zvláštními zřízeními, na východoseverovýchodě hrabství *Kladské*, na

⁴ Martin Boregk v 1. části České kroniky, str. 24.

západě kraj *Chebský*, na západoseverozápadě *Loketský*. A tak je všech krajů osmnáct. V nich postihly, jak to již lidský osud přináší, jednotlivá města, hrady, zámky, městečka i vsi rozmanité osudy, podle toho, jak se k nim střídavě obrátila štěstěna lichotivá nebo běsnící, a dostalo se jim brzy vzrůstu, brzy úpadku. Ale podrobnější vypsání toho všeho ponechávám některému ze svých krajanů, který by se s větší výmluvností a bohatší knižní poučeností dal do spisování velikého díla. Sám se pokusím vydati na světlo jen v neumělém souborném přehledu to, co mám po ruce nebo co znám z obecného podání a co je přiměřené tomuto mému předsevzetí.

2. *Kraj Pražský* neobsahuje nic více než hlavní město celé země, PRAHU. Odpovídá to jejímu významu, jejím nevšedním přednostem a lidnatosti (*sněmy let 1569 a 1579.*) První zakladatelé dali městu jméno podle slovanského slova *práh*. Když se totiž věštkyň a kněžně české Libuši zachtělo, jak se vypravuje, vyjít z Vyšehradu, usedla na jakési vysoké hoře a shlížela na klikaté řečiště Vltavy mezi skalami; spatřivši tu místo vhodné k založení města, dala se souhlasem svého manžela knížete Přemysla obnoviti zříceniny města Kasurgis, srovnaného kdysi se zemí. V rozpacích nad vhodným pojmenováním místa vyslala několik služebníků, právě přítomných, a pravila: „Jděte těmito luhy k dvorci, který vidíte, a až přijdete k místu, kde Vltava pohlcuje potok Brusku, zeptejte se dřevařů, jež tam potkáte, co dělají nebo co stavějí, a co vám odpovědí, mně přineste!“ Služebníci uposlechnou rozkazu kněžnina. Zastihnou dva dělníky nebo dřevaře, jak na tom místě sekýrami kácejí strom. Vlídne je oslovivše, táží se, o čem že pracují. Když od nich zvěděli, že zhotovují práh, vrátí se k Libuši a zvěstují jí, co jim dělníci odpověděli. Libuše vyloží zvěst za dobré znamení a praví: „Nechť je šťastné a příznivé to, co zvěstujete o prahu! Město, jež zakládáme, měž jméno Praha! Často se totiž stává, že ti, kdož chtějí do domu vejít, neskloní-li sehnutě hlavu, na samém prahu narazí. Tak jestliže kdo budoucně bude chtít raději být nepřitelem našemu městu nežli přítelem a nebude-li je sehnutě uctívati, k vlastnímu neštěstí to podnikne.“ Byly tedy položeny základy Prahy na levém pobřeží vltavském na úpatí Petřína a Svinské-

ho vrchu. Při jeho stavbě pobízel Přemysl jednotlivce k pracovní horlivosti. A všichni, chtějící se vládci zavděčiti, o závod

pečují o své dílo a budoucnost království svého.

Z hlíny a jílu hrubě slepeny byly tehdy zdi prvotní stavby. Ale k bedlivým vybídkám knížat byl v pozdějších časech starý zárodek města zvětšován a opevňován. A tak se stávalo úpravnějším a skvělejší, až ponenáhlu povstávalo k té velkoleposti a k té kráse, v níž se nyní spatřuje.

Nynější tři města pražská nevdečí za počátky svého vzniku ani za svůj vzrůst jedné době, ani jedinému vládci. Ono původní město, jehož zakladateli byli, jak jsme připomněli, Přemysl s Libuší – později se mu začalo říkati *Menší Město* –, brzy nestačilo pojmuti všechno množství lidu a nedalo se pohodlně rozšířiti, jsouc sevřeno z jedné strany řekou, z druhé strany vrchy. Tu kníže Mnata dal odkliditi dřevěný dům, který vystavěla jeho bába na Svinském vrchu, a dav tam navoziti kamene z Petřína, rozkázal zbudovat na témž místě velmi rozsáhlý a zároveň úhledný hrad pro svou manželku Střezislavu a její ženskou čeleď. Tento hrad, skvěle ozdobený posvátnými i světskými stavbami a obohacený velmi vzhledným městečkem *Hradčany*, spatřujeme dosud za našeho věku, jak shora shlíží na pražské trojměstí. Rovněž převedl Mnata velkou část lidu na druhý břeh Vltavy, a dav vykáceti háj a na planině položit (r. 723) základy ke zřízení *Většího Města* – stalo se tak, věříme-li výpočtům mistra Mikuláše Šuda, když vystupovalo znamení Štíra –, první přepásal Vltavu dřevěným mostem. Sám však zažil jen malou snaživost onoho lidu při stavbě města. Teprve po jeho smrti za vlády jeho syna Vojena přiložilo ruku k dílu větší množství lidu, povolané z *Menšího Města*. Ti vedli napříč od samého říčního pobřeží v délce asi 1200 kroků příkopy velmi hluboké ze strany jižní a zakrátko učinili město prostornějším, opevněnějším, lidnatějším a počtem staveb nádhernějším. Od té doby žádný věk lidský nepřestal toto *Větší Město* dobudovávat i dodávat mu vzrůstu i lesku budovami veřejnými i soukromými, posvátnými i světskými. Kníže Křesomysl vystavěl v jeho zdech na západní straně velkolepý dvůr

a také sám jej často obýval; stejně činili po něm téměř všichni vladaři až do dob Vladislava II. Konečně král Karel, císař římský toho jména Čtvrtý, nejenom ozdobil Prahu univerzitou, nýbrž i chtěje míti měšťany blíže u Vyšehradu, druhého to královského paláce, se svolením rady Většího Města vedl nejprve hned od hradu na východ až k vltavskému břehu u dvorce Poříčí silné hradby s branami, převýšené v určitých vzdálenostech velmi vysokými věžemi, a jal se pak zakládati r. 1348 město, jež se zve *Nové*. Aby rychleji vzrůstalo, nabídnuv hojně úlev, veřejně vyhlásil, že kdokoli smí v městě od něho zakládaném – chtěl, aby se zvalo Karlovo – budovati nové domy a žíti tam téměř ve stejných svobodách a zákonech, jimž se těšilo Větší Město pražské. Tudíž přilákání jsouce výhodností místa, k níž obzvláště náleželo množství půvabných zahrad, velmi četní lidé, zvláště tesaři, kováři a řemeslníci toho druhu, obtěžující své okolí ustavičným bušením, ale i velmi mnozí lidé tiššího způsobu života zřídili si tu svůj krb a domov. A tak v nemnoha letech se objevila ona tvářnost tohoto města, jaká se spatřuje nyní.

Takový tedy byl původ a vzrůst pražských měst, Menšího, Většího čili Starého a Karlova čili Nového.

Vyžadovalo by dlouhého výkladu, mělo-li by se objasniti, jaké byly šťastné i zlé osudy každého z nich, kolikrát se otřásala rozmanitými rozruchy válečnými, kolikrát byla zhyžděna plameny nebo vltavskými povodněmi, kolikrát stížena pohromami moru a hladu. Ale to se tuším málo shoduje s naším záměrem a s tímto místem. Jedině budiž tu dovoleno připojiti krátký epigram našeho básníka Petra Kapelly, jež složil na Prahu:

*Ze dřeva byla Praha, když práh jí po prvé kladla
kněžna LIBUŠE, chtěíc, město by vzrůstalo výš.
Z mramoru potom stála, když v plném nádhery lesku
vztyčila nad nebes báň staveb a věží svých hrot.
Nyní již z mramoru není ni ze dřeva: stala se zlatou,
co jsi se trvale v ní usídlil, RUDOLFE, Ty!*

Avšak nemálo z té nádhery ubral tomuto městu vpád vojska nejprve pasovského (r. 1611), pak Bucquoyova (r. 1620) a nedávno vojska saského (r. 1632). Za prvního z těchto vpádů bylo souženo po dva měsíce Menší Město, za druhého byl vyloupen majetek bohatších měšťanů, za třetího bylo v šesti měsících zpustošeno více než 1300 domů a vyprázdněna královská zbrojnice.

3. Jdeme-li z Prahy na východ, naskytuje se nejprve *kraj Kouřimský*, nazvaný tak podle Kouřimě, nejstaršího z měst naší končiny. Lid říká kraji *Kouřimsko*. Hranicí jeho je od západu Vltava a kraj po ní pojmenovaný, od severu Labe, od východu kraj Čáslavský, od jihu kraj Bechyňský. Jsou v něm svobodná královská města *Kouřim*, *Kolín* a *Brod* s příjmením *Český*. Městečka, která se vším okolním zbožím náleží královské komoře, jsou: *Jílové* se zlatými doly, *Brandýs* (latinsky též Brundisium) s hradem, jenž strmí nad Labem, *Kostelec nad Labem* v místě od přírody opevněném, *Čelákovice* a v jejich sousedství *Zápy*, v nichž jsem r. 1583 spatřil světlo světa, a *Sadská*. K panstvím vyšší šlechty náleží se svým zbožím *Libeň*, *Klecany*, *Chvatěruby*, *Klomín* (Chlumín), *Přerov*, *Klučov*, *Kounice*, *Cerhenice*, *Zásmuky*, *Koloděje*, *Uhříněves*, *Rataje*, *Šternberk*, *Vlašim*, *Kácov*, *Kostelec* na výšině nad Černými lesy, *Pyšely*, *Hrádek nad Sázavou* (Komorní Hrádek), *Líšno*, hrady to dílem osamělé, dílem s městečky, potom městečka *Zdislavice*, *Pravonín*, *Domašín*, *Načeradec* a *Benešov*. Klášter je zde jediný, slavný opatstvím mnichů řádu benediktinského, jemuž obecně říkáme u sv. *Prokopa* nad Sázavou, dílo to knížete Břetislava II. Bohoslužby se tam od začátku konaly slovanským, nikoli latinským ani žádným jiným cizím jazykem.

Tento kraj oplývá lesy: stromy z nich vykácené jsou dopravovány po Sázavě a Vltavě do Prahy a dále do ostatního Povltaví i Polabí. Je tu také les, jímž musí projet ti, kdož se ubírají z Prahy do Brodu, jménem *Fidrolec*, lupičstvím do té míry zle proslulý, že pro označení místa ohrožovaného zloději užíváme příslovečného obratu: *Jest tu, co na Fidrolci*.

Mezi královými nebo královskými svobodnými městy vyniká nad ostatní stářím, jak jsem již řekl, město KOUŘIM, jež dostalo jméno od slovesa *kouřiti*. Lech, bratr knížete Čecha, jemuž náš národ vděčí za

svůj původ, podle vypravování krátce potom, co našinci začali obývat končinu naší země kolem hory Řípu čili Zřítu, odloučil se od svého knížecího bratra, poněvadž to území nijak nepostačovalo všemu množství družin obou bratrů. Obrátiv se se svými lidmi na východ, přišel prý po dvoudenní cestě na místa v lesích, jež již předtím určil k zřízení domova. Aby jeho bratr nezůstal beze zpráv, třetího dne od svého odchodu zapálil Lech podle úmluvy ještě před svítáním les na nejbližší výšině. Pro mohutnost plamene, jež tu vznítil, mohl být zcela bezpečný, že jeho kouř bude moci spatřit z hory Řípu jeho bratr a družina. Na půdě lesa, stráveného kouřícím plamenem, začal brzy stavět město a rozhodl, aby se podle toho nazývalo Kouřim. Poněvadž město leželo na půdě velmi úrodné obilím a neobyčejně vhodné pro štěpnice, brzy proslulo nejen množstvím domů a lidu, nýbrž i náspem a hliněnou zdí, vhodnou proti nepřátelskému útoku. Přibližně po dvacet let stál prý v čele města Lech, dokud se neusadil v Polsku. Po jeho odchodu se tu zmocnil svrchované vlády se souhlasem knížete Kroka Bořislav, syn Svojuv, a rozšiřoval panství na všechny strany; proto se mu dostávalo jména kouřimského pána. Dědicem a nástupcem měl Jehoně, ten pak Mstiboje, který po celou dobu svého života uctivě pěstoval – po vzoru předchůdců – přátelství českých knížat. Mstiboje vystřídal po jeho smrti syn Rozhoň, mladík ješitný a neklidný. Ten bez přestání opevňoval Kouřim a v skrytu záviděl štěstí českým knížatům. Nespokojiv se s otcovým důstojenstvím, chtěl, aby od svých lidí byl nazýván nikoli pánem, nýbrž knížetem. Krátce potom se dostal s knížetem Nezamyslem do sporu o hranice a pokusil se dosáhnouti zbraní, čeho nemohl právem, utržil však i se svými pozoruhodnou porážku. Byl zajat a z rozkazu vítězného Nezamysla musil se vrátit domů s uříznutým nosem a zdržovat se cizího majetku. Když zemřel bez potomstva, učinili Kouřimští nástupcem jeho bratra Slavomila. Ten zanechal panství, ohrožované od nějaké doby vpády Moravanů, a proto málo bezpečné, svému synu Hořeslavovi. Když se jednou moravští loupeživí nájezdníci přiblížili ke Kouřimi a hrozili jí zkázou, vyslal k nim zbabělý a ustrašený Hořeslav posly a odevzdával sebe se vším majetkem do jejich moci. Ti ho nazítří vyvo-

lali k sobě do tábora, pokořivše ho oslepili, celé území zpustošili a napadli sousední Vyšehradsko. Ale kníže Mnata je velice srdnatě odrazil a mnohonásobnými porážkami potřel, takže byli donuceni zdržet se znepokojování Čech a oslepenému Hořeslavovi vrátit jeho panství ke klidnému držení. Dlouhý a věkovitý byl Hořeslavův život i jeho vláda. Konečně ji odevzdal Dolisovi. Za vlády Dolisovy navštívilo Kouřim nesmírné neštěstí. Domácím požárem, vzniklým z neopatrnosti, vyhořela celá až do základů spolu se všemi hliněnými opevněními. Péči a práci Dolisovou byla přenesena na jiné místo a začala se obnovovat za méně osudných okolností a nazývat *Zlicko*. Tehdy byla hned začata kolem města mohutná zeď. Avšak základy městských staveb pro rozbroje nebo zahálčivost vyrůstaly pomalu a při smrti Dolise i jeho syna Zlice

*vázly práce a nebyly stavěny dále
mocné hrozivé hradby.*

Konečně teprve za Krasníka, který byl po smrti Dolisově dosazen na otcovo místo, byly práce dokončeny a město obnoveno. Byl pak Krasník člověk krajně pošetilý a obratnější jazykem než rukou. V domnění, že je v novém opevnění své Kouřimě bezpečen před všelikým neštěstím, pokládal za žert dráždit zbraněmi knížete Neklana, tehdy jinde zaneprázdněného, projíždět jeho knížecvím a odhánět odtud kořist. Ale statný vojenský oddíl, vyslaný proti němu Neklanem, za vůdcovství Všeboje a Koldoje – onen zpustošil většinu míst jeho panství, tento dobyt sám Kouřimě a ji rozchvátil – vyvrátil ho ze všeho, co měl v držení, a donutil uprchlíka, aby hledal úkryt u Moravanů. Tak tedy přešla tenkrát správa Kouřimská do rukou knížat rodu Přemyslova; Neklan je svěřil jednomu z předních pánů Leslavovi. Když Leslav po desítileté správě zemřel bezdětek, postoupil je kníže Hostivít bratru Mstibojovi; za vlády jeho, jeho syna Drzslava a vnuka Hostivoda setrvalo asi 80 let. Když však Hostivod, již zestárlý a bezdětný, ze strachu před loupeživými Moravany odešel ze správy a život svůj neznámo kde skončil, celé panství spadlo na knížata česká a zcela splynulo s knížectvím Vyše-

hradským (r. 959). Avšak město Kouřim setrvalo i nadále ve stejné důstojnosti s ostatními svobodnými neboli královskými městy. Za svůj původ vděčí Kouřimi učením a o vlast zasloužilí mužové: pražský kancléř mistr Brikcí ze Zlicka, doktor bohosloví Pavel Pressius a veřejní naši profesori jazyka hebrejského mistr Jan Fortius a jazyka řeckého mistr Matouš Kollinus.

Necelé dvě míle od Kouřimě je vzdáleno město KOLÍN, podle některých latiníků naše *Colonia*. Staří jej zbudovali na levém břehu Labe a dali mu jméno, jak se zdá, podle *kolů*. Narodil se tam (r. 1397) mistr Štěpán řečený z Kolína, kdysi rektor pražské univerzity a první hlasatel slova Božího v kapli Betlémské, jehož nástupcem o něco později byl mistr Jan Hus. Stejně i mistr Jan z Kolína, který byl administrátorem pražské evangelické konzistoře (r. 1555). Poněvadž bylo město Kolín obýváno velikým počtem židů, bývá od přemnohých posměšně nazýváno židovským hnízdem.

Tři míle na západ od Kolína, čtyři míle na východ od Prahy stojí na rovině BROD s příjmením *Český*, město, jež bylo nedávno (r. 1627) při požáru, zaviněném neopatrností, celé i s chrámovými věžemi a radnicí ohněm zcela stráveno. Doba jeho založení je nejistá. Ale jméno bylo mu prý dáno podle toho, že se v těch místech Vyšehradští a Kouřimští nejdou utkali zbraněmi a lidé i koně se nohama v rozlité krvi *brodili*, jak zní výraz našeho domácího jazyka; a tak mezi vesnicemi Přistoupimí, Tuchorazí a Tuklaky (Tuklaty), nazvanými podle příbuzných dějů – totiž podle přistupování, tuhého vrážení a poklekání –, dali městu podle toho brodění jméno Brod. Kdysi byl v držení pražského arcibiskupa. První arcibiskup Arnošt jej obehnal zdí. Mezi ostatní královská města jej vřadil r. 1437 král a císař Zikmund, vydav o tom zvláštní listinu. V sousedství Brodu je vesnice *Hřiby*. Zde byla kdysi svedena ona památná bitva, v níž válečný houf Táborů, jak se nazývali, horlivě se držící vytríbenějšího učení evangelického, čerpaného z kázání a spisů mistra Jana Husi a vypěstěného neúnavnou pílí, byl (r. 1434) poslední porážkou zničen od svých krajanů, přívrženců kompaktát, papeženců a kališníků. A poněvadž příchozí z Moravy, Dolních Rakous a Uher vždy

vede cesta přes Kolín i Brod, je nutno usuzovati, že se na obou místech přihodilo nemálo pamětihodného. Ale poznati to odepřela mně i potomstvu buď nedbalost předků, anebo zloba osudu.

4. Vykročíce z kraje Kouřimského na severovýchod, vstupme do rozlehlého a polohou nadmíru půvabného kraje *Hradeckého*, jenž v obecně mluvě dostal příjmení *Hradecko*, i zde podobně podle svého předního města Hradce Králové. Ohraničen je kraj ten od západu krajem Boleslavským, od severu horami krkonošskými a lesy dotýkajícími se Slezska, od východu hrabstvím Kladským a severní končinou Moravy, konečně od jihu krajem Chrudimským. Leží v něm svobodná města Hradec, Jaroměř, Bydžov, Trutnov nad Úpou, Dvůr, vesměs věnná města českých královen. Královským statkem jsou hrad a město *Poděbrady* se všemi svými polnostmi, oborou, rozsáhlými lesy a rybníky. Z nich největší se rozlévá téměř na celou míli všemi směry a jmenuje se *Blato*. Labe omývá město Hradec se strany západní. Panství tohoto hradu zcela získal r. 1495 a ke královským statkům je přičlenil král Vladislav II., uzavřev po urovnání sporů smlouvu s Jindřichem, synem svého předchůdce krále Jiříka; Jindřichovi pak postoupil právem manským knížectví Olešnické ve Slezsku. Mezi panské statky se počítají před Cidlinou *Dymokury*, *Kopidlno*, *Veliš* a *Chlumec*, za Cidlinou pak *Jičín*, nedávno rozšířený a podivuhodně vyzdobený nově jmenovaným vévodou frýdlantským, dále *Kumburk*, *Jilemnice*, *Žacléř*, *Adršpach*, *Pecka*, *Kost*, *Smiřice*, *Náchod*, *Grulich* (Králíky), *Nové Hradiště* (Nové Město nad Metují), *Opočno*, *Borohrádek*, vesměs hrady, zčásti osamělé, zčásti s městečky; konečně městečka *Týniště*, *Žiželice*, *Bohdaneč*, *Hořice*, *Vrchlabí*, nazvané podle blízkého vrchoviště Labe, *Hostinné*, *Police*, *Dobruška*, *Třebechovice*, *Solnice*, *Rychnov*, *Kostelec*, *Častolovice*, *Potštejn*, *Vamberk*, *Žamberk*, *Žampach*, *Kyšperk* a *Ústí* (latinsky též *Ostia*) pod pramenem Vorlice.

Jest tu také bohaté opatství a klášter mnichů řádu benediktinského, jménem *Broumov*. Založen byl při slezské hranici za časů krále Jana od břevnovského opata Pavla Bavora a nadán statky jakéhosi šlechtice Olbrama. Němci již dávno z té končiny úplně vymýtili český jazyk. Na

území tohoto kláštera v poslední době vlády krále Rudolfa II. a za králování Matyášova doutnaly, rozdmychovány jsouce velmi prudkými rozpory šlechty v našem království, a to šlechty stejně papeženecké jako evangelické, zárodky oněch velezhoubných zmatků, které daly podnět a začátek k žalostné válce a k nedávné porážce, již nikdy nelze dost oplakati, kterou u Prahy r. 1620 utržili od císaře Ferdinanda II. čeští přívrženci vytríbenějšího učení. Podněcovatelem jejich byl opat tohoto místa; hrozebně bránil stavebníkům v užívání nového chrámu, který si němečtí luteráni broumovští v městečku vystavěli, a ty, kdož odmlouvali, pozavíral do hnusného vězení.

HRADEC, přední město tohoto kraje, ležící při soutoku Labe a Orlice na místě vyvýšeném a neobyčejně utěšeném, byl prý založen roku 782 od jakéhosi slavného velmože Dobroslava. Město je dosti rozsáhlé, úpravné a lidnaté; podle výsady krále Vladislava důstojností následuje – k nelibosti Plzeňských – hned za Prahou a Kutnou Horou. Jméno dostal od českého slovesa *hraditi*, tj. opevňovati. Nazývá se pak Hradec *Králové* jednak proto, že jest věnným městem českých královen, jednak na rozlišení od jiného Hradce, kterému říkáme Jindřichův. Kdysi byl určen a dán v užívání (r. 1055) od Břetislava I. nejmladšímu jeho synu Jaromírovi, již tehda z vůle knížecího otce nastávajícímu biskupu pražskému. Kníže Vladislav I. jej dal bratru Soběslavovi (r. 1115). Ale později byl přidělen českým královnám jako věno a od té doby je vždy počítán mezi věnná města, a to na prvním místě. Byl tu hrad z pálených cihel velmi vzhledně vystavěný; v něm měla své obydlí královna Rejčka-Alžběta po oněch 30 let, o něž jako vdova přežila své královské manžely Václava II. a Rudolfa, rovněž královna Alžběta, vdova po císaři Karlu, po 15 let, a obě tu také zemřely. Ale hrad ten byl r. 1407 ohněm valně poškozen a nedlouho potom r. 1423 od měšťanů samých za vzniklého rozbroje rozbořen, takže až dodnes nemohl být vrácen bývalému lesku a již dávno by ležel zpustlý a opuštěný v ssutinách, kdyby nebyl zveleben zvláštní soudní stolicí, o níž na svém místě bude řeč⁵.

⁵ Níže v kap. XV.

Škola byla v tomto městě vždy hojně navštěvována a proslula vzděláváním svobodných umění; podobně i chrámy uvnitř i vně hradeb, ozývající se ustavičným hlásáním slova Božího, obzvláště přední chrám, zasvěcený Duchu svatému a vyznamenaný arciděkanstvím. Také v tomto městě se narodila řada učenců: mistr Marek z Hradce a mistr Petr z Hradce, kdysi profesori pražské univerzity, dále matematikové Cyprián Lvovický (Leovicus) a Šindel, básníci Jan Balbín a Vít Orcinus. Okolí města je chvalně známo dobrou jakostí různobarevných tlačných syrečků.

Sestrami tohoto města, jak jsem řekl, jsou královská svobodná města JAROMĚŘ s hrobem Rusa Dimitrije Sangušky, jenž tu zemřel r. 1553 na smrtelnou ránu, kterou mu u Nové Lysé zasadil pronásledující jej Martin Zborowski, BYDŽOV, který se stal svobodným městem za krále Maxmiliána roku 1570, TRUTNOV a DVŮR. Jména svá dostala Jaroměř buď podle knížete Jaromíra nebo od slov *jaro měřiti*, Bydžov podobně podle zakladatele Byda, Trutnov nebo spíše Trudnov podle významu slova *trudno*, tj. obtížno, konečně Dvůr podle dvorských sjezdů, jež tam kdysi mívaly královny se svým dvořanstvem. Od Hradce je vzdálena Jaroměř dvě míle, Bydžov a stejně Dvůr tři, Trutnov skoro šest.

5. Mělo by se nyní promluvit o hrabství Kladském, poněvadž sousedí s krajem Hradeckým. Ale pro jeho jaksi zvláštní postavení vrátíme se k němu až na místě patnáctém. Nyní vstupme do *kraje Chrudimského*, který se na severu dotýká Hradeckého, svou východní a jižní hranicí hledí do Moravy, západní do kraje čáslavského. Obecně se mu říká *Chrudimsko* podle města Chrudimě.

Jsou v něm svobodná a zároveň věnná města českých královen Chrudim, Vysoké Mýto a Polička. CHRUDIM, ozdobená vinorodými svahy Paumberku (Na Pumberkách), byla nazvána, jak někteří tvrdí, podle zakladatele Chruda, VYSOKÉ MÝTO, ležící v místě utěšeném a zjemnělými lidmi oceňovaném, podle vysokých kmenů vymýceného lesa, konečně POLIČKA podle políčených nástrah. Chrudim byla rodištěm královského sekretáře mistra Viktorina Kornela ze Všehrd a královského rady Gabriela Svěcha, doktora práv. Vysoké Mýto je pamětihodno kolébkou mis-

trů Mikuláše a Jana, zvaného Sofista, kteří bývali světlými ozdobami pražské univerzity a v disputačních zápasech postrachem svým německým kolegům, rovněž mistrů Václava Krušiny a Pavla Kubína. Ale žil prý tam i jeden člověk, který byl neobyčejně hloupý, a to do té míry, že se pro svou pošetilost dostal do českého přísloví, jehož se užívá, jde-li o označení nejpapného člověka: *Není než Kujeba z Mejta*. Ke statkům královským zde náleží *Kunětická hora*, tvrz položená na hoře a z výšky shlížející na rovinu, jež se tu dole na všechny strany rozestírá, a rovněž *Pardubice*, hrad nad Labem se skvělým městečkem, jež po požáru z r. 1507 bylo pečlivěji znovu vybudováno a péčí Viléma z Pernštejna výborně opevněno, takže příslovím říkáme: *Skví se jako Pardubice*. Panství to opravdu není nehodno krále půvabem svých lesů, velmi vhodných pro lov i čížbu, a svých rybníků, jichž tu je ke čtyřem stům, výborných pro výnosné a zároveň kratochvilné rybaření. Tomuto královskému panství je poddáno také městečko *Přelouč* nad Labem, které se již dosti dávno stalo terčem obecného posměchu pro nespravedlivý a směšný nález, který vynesli jeho radní v právní při 14. února 1598. V držení panském jsou hrady *Zdechovice*, *Heřmanův Městec*, *Slatiňany*, *Stolany*, *Hrochův Týnec*, *Chrast*, *Choltice*, *Chroustovice*, *Košumberk*, *Rychmburk*, *Choceň*, *Brandýs nad Vorlicí*, *Nové Hradky*, *Krucemburk*, *Hroubovice*, *Bystrá*, *Žumberk*, *Rosice*, *Vorel*, *Uhřetice*, *Svojšice*, *Morašovice*, *Dobříkov*, *Zámorsk*, *Uhersko*, *Jelení*, *Třebová*, *Lanškroun* a *Litomyšl*, kdysi známé biskupství, i nyní město a hrad nikoli bez slávy. Také jsou tu sklárny u *Herálce* a u *Bříští*. Kromě toho tento kraj, jako i celý kraj Hradecký, vyniká nad ostatní chovem koní.

6. Jdeš-li z kraje Chrudimského na západ, dotýká se ho tam *kraj Čáslavský*, jenž hraničí na severu s krajem Hradeckým, na jihu Bechyňským a částí Moravy, na západě s krajem Kouřimským. V obecné řeči říkáme mu *Čáslavsko* podle města Čáslavě. Královská a svobodná města tu máme *Kutnou Horu*, jež je důstojností po Praze prvním městem, a *Čáslav*.

Jménu KUTNÁ HORA, latinsky *Cutna*, se většinou přikládá původ německý; jedni je odvozují od slova *Gutt*, 'jmění', druzí od slova *Kutte*, 'kápe', jiní od slova *Kutna*, 'kdoulové jablko'. Avšak mně se zamlouvá názor mistra Vavřince Sarkandra, kdysi správce přední školy Kutno-

horských, který, opíraje se o hodnověrnost nějakých starých dokladů, odvozuje jméno toto z našeho českého slova *kutiti*, jež se významem svým blíží pojmu „kopáním nebo vyrýváním něčemu přicházeti na stopu“. Poněvadž je totiž Kutná Hora město báňské, v němž se z dolů, objevených za časů krále Václava II., dobývá již po přemnoho lidských věků až do naší doby ve velikém množství vynikajícího stříbra a mědi⁶, takže útroby oné trojpahorkovité hory jsou bez přestání ve dne v noci prolézány, otřásány, prokopávány a rozrývány pracujícími dělníky, jest souditi, že odtud neobyčejně vhodně a případně našla své jméno *Kutná Hora*. Bohatství těch dolů bylo kdysi tak vynikající, že králi Václavovi učinilo římského císaře Albrechta z přítele a spřízněnce nepřitelem a zlávalo ho k neslavnému boji (r. 1304) a Jindřicha Korutanského zvánilo k vyplenění království (r. 1308); Žižka, když usiloval vyrvat město císaři Zikmundovi a tím přetít živnou žílu, umožňující vedení války proti husitům, nazval je měšcem Antikristovým⁷, a král Jiřík svou mošnou a tobolkou. Třebaže dnes neoplývají doly bohatstvím v stejné hojnosti, přece poskytují svým vzdělavatelům blahobytný zisk a výtěžek. Město Kutná Hora je prosto veřejných břemen. Již od dob krále Jana (r. 1338) spojilo se s Větším Městem pražským takřka v jedno město, uzavřevši podobně těsnou smlouvu, jakou měli kdysi Rhodští s Athéňany; kdo je totiž měšťanem pražským, má zároveň městské právo kutnohorské, a kdo je měšťanem kutnohorským, požívá také práva a měšťanství pražského. Od krále Vladislava (r. 1501) a Ferdinanda I. (1541) dosáhla Kutná Hora svobody, jakou mají páni, na koupi i prodej pozemků dědičných nebo zpupných v království, statků i zboží toho druhu s půdou souvisícího, a nepotřebuje jako jiná města zvláštního souhlasu králova ke vkladu zápisů do desk zemských, ani si k tomu nepotřebuje opatřovat relátory z pánů. Císař a král Karel IV. listinou danou v Cáchách (r. 1359) rozhodl, že obchodníci kutnohorští, právě tak jako pražští, vratislavští a sulcbašští, mají být ve Frankfurtě nad Mohanem

⁶ Miechowita, Kronika polská, kn. IV, kap. 2.

⁷ Bonfini, Dějiny uherské, dekády III., kn. II.

zcela osvobození od placení cla. Toto město velmi horlivě dbalo náboženství, kdysi papeženského, později vytríbenějšího evangelického, mělo dobře a moudře zřízené bohoslužby i školy, jakož i po dlouhou dobu vzkvětal v něm jakýsi duchovní sbor. Je tu velmi nákladně a podivuhodně stavěný chrám, jež z kostelíka sv. Barbory zbudovalo společenstvo horníků (r. 1390) a téměř každoročními náklady dosud stále vyzdobuje. K tomuto účelu jsou z Vlašského dvora – tak nazývají mincovnu – týdně vypláceny dvě kopy grošů pražských, na věčné časy darované štědrostí královskou.

Jednu, ale velmi dlouhou míli odtud je vzdálena ČÁSLAV, město na půvabné rovině, jež dostalo jméno podle svého zakladatele Časlava, muže zámožného a velmi vlivného u knížete Křesomysla (r. 796). Již na začátku bylo vystavěno proti neočekávaným vpádům Moravanů. Tak také v pozdějších dobách, kdykoli z té strany proti nám zuřila válečná, téměř vždycky první spatřila nepřátelské korouhve útočníkovy. Zde nedávno, za posledních let krále Matyáše (r. 1618), ukázal hrabě Bucquoy císařské orly, zde o něco dříve (r. 1608) Matyáš sám, hodlaje vyrvati bratrovi korunu, svolal pluky Uhrů, Rakušanů a Moravanů k válce proti nám. V předním chrámu tohoto města dostalo se čestného hrobu vítěznému vůdci války husitské Janu Žižkovi; jeho palcát, zavěšený vedle jeho náhrobního nápisu, napsaného na sloupě, byl tu neporušeně uchováván až do nedávné porážky, kterou jsme utrpěli od císaře Ferdinanda II. Od cizilo jej teprve drzé vojsko Bucquoyovo, když tudy táhlo po vítězství u Prahy na Moravu. Nápis potupně zničil r. 1620 nejvyšší mincmistr Vilém Vřesovec.

Pět mil od tohoto města na jih naskýtá se městečko nikoli neslavné *Brod*, zvaný *Německý*, založený kdysi od německých loupežníků (r. 793) na výšině na levém břehu řeky Sázavy a ponenáhlu od mých krajanů Čechů zvelebovaný. Není svobodným městem ani nenáleží mezi zboží královo nebo některého z pánů. V tísnivých poměrech se uchýlil kdysi (r. 1561) se svolením krále Maxmiliána pod ochranu hrabat z Thurnu, později novější smlouvou pod ochranu rodu pánů Trčků, a proto jim každoročně odvádí jakýsi dočasný nebo čestný peněžitý

poplatek, jakoby právem za ochranu čili zastání. Přesto však je svéprávný a těší se mnohým svobodám. Ke královské komoře v těchto místech nenáleželo nic kromě připomenutých již stříbrných dolů, až teprve král Rudolf získal r. 1586 panství *Malešovské*. V držení panském jsou *Nové Dvory, Žehušice, Ronov, Lichnice* neboli *Lichtenberk, Krchleby, Čestín, Zbraslavice, Vilémov, Jenikov, Křivsoudov, Lipnice, Humpolec, Polná*, vesměs hrady s polnostmi, v některých případech i se svými městečky, dále městečka *Malín*, kdysi nevázaností kutnohorských havířů zpustošený, proslavený vynikajícím křenem, *Ledeč, Habry, Chotěboř* a *Přibyslav*. Kromě toho je v tomto kraji klášter mnichů řádu cisterciáckého, kteří tu žijí pod opatem. Byl prý založen (r. 1149) a podle koňského sedla pojmenován *Sedlcem* od pražského biskupa Daniela z rodu pánů z Lipého. A poněvadž leží příliš blízko Kutné Hory, vedou s ní klášterníci časté spory o hranice a pravomoc – takoví už jsou mniši, popudlivý druh lidí a nenasytně chtivý pozemkového majetku.

7. Po kraji Čáslavském následuje *kraj Bechyňský*, znamenitý to kus české země, pojmenovaný po tvrzi Bechyni. Na východoseverovýchodě se dotýká kraje Čáslavského, na východojihovýchodě Moravy, na jihu Rakous, na západě kraje Prácheňského, na severu zčásti Vltavského, zčásti Kouřimského. V našem jazyku se mu říká *Bechyňsko*. Svobodná města v něm jsou Budějovice, Tábor, Pelhřimov a Týn nad Vltavou.

BUDĚJOVICE, jimž Němci pokaženě říkají Budeweyß, jsou nejen skvělé, nýbrž i řádně opevněné město na pravém břehu řeky Vltavy, vystavěné na místě příhodném. Není tuze staré, neboť se začalo stavět teprve po době krále Přemysla Otakara II. kolem kláštera, který tam týž král zřídil mnichům po Dominiku nazvaným. Nestojí tedy dosud ani 350 let. Jméno dostalo, jak se zdá, podle *buzení*, odtud *Budějovice* místo, kde spící jsou buzeni. Arci někteří shledávají původ jména ve výkřiku nějaké rodící urozené ženy: *Bude jich více!* Město přísně ctí náboženství papeženské a evangelickým bohoslužbám příkře vzdoruje. Kdysi sice bylo tam nemálo měšťanů, kteří, ač jim byly římské obřady a učení cizí, nejenom požívali měšťanského práva stejně s ostatními, ale směli i veřejně vykonávat bohoslužby evangelické. Avšak teprve takřka za

naší paměti ustálil se zvyk opačný a výsadou, kterou si vymohli od krále Rudolfa, bylo stanoveno, že nemůže u nich dosíci měšťanského práva, kdo neuznává předpisů římské církve. Budějovice, již dříve známé, staly se známějšími jednak za vpádu Pasovských do Čech, kdy přijaly cizí vojsko do hradeb, jednak po vzplanutí náboženské války za Matyáše, kdy je stavové čeští mocně obléhali. Byly nadány velikými výsadami a mezi jinými mají právo skladu, podle něhož ti, kdož přivážejí sůl z Rakous, jsou vázáni zajet do jejich města a vyložit sůl na prodej a nesmějí se ubírat dále, dokud nezaplatí jistý poplatek.

TÁBOR, anebo jak tamní měšťané obyčejně píší, *Hradiště hory Tábor* počali zakládat a stavět, jak je obecně známo, žáci Husovi pátého roku po upálení svého mistra. Když jim totiž protivníci bránili veřejně se oddávat bohoslužbě v chrámech, byli nuceni konat zbožné schůzky v lesních úkrytech a horských skrýších, kde si k tomu zhotovili dřevěné chrámečky. O něco později je podnítily, aby hájili náboženství zbraněmi, Mikuláš z Husince, který do deseti měsíců zemřel, zlámav si nohu, a Jan Žižka, narozený v blízkém sousedství z rytířské rodiny. Tu r. 1420 jednou zrána napadnou Ústí, městečko páně Sezimovo, když bylo po masopustních hodech a pitce, jež se protáhla do pozdní noci, zmoženo spánkem a vínem, dobudou ho a vydrancují; potom zaútočí na blízký hrad téhož pana Sezimy, ležící nad Lužnicí na srázném vrchu, zvaném tehdy *Klokotská hora*, a šestého dne podobně ho dobudou; rozloživše se tam táborem, svěří jej péči Prokopa Kamenického. Poněvadž však shledávali, že protivníci budou z pobídky císaře Zikmunda jednat a že užijí zbraní k jejich záhubě, rozhodnou se obsadit a opevnit nějaké vhodné místo, jež by bylo spolehlivým úkrytem a útočištěm v nebezpečí. Když se jim nenaskytovalo žádné vhodnější nad ono, kde tehdy měli tábor, uradí se zbořit sousední Ústí a přenést stavivo k zbudování města místo tábora. Nastane tedy shon a

*kol železem tam, kde se nejvyšší trámové dalo
vypáčit ve spárech dřeva, jež byly povolné, z výšky*

je strháváno a poráženo, řítí se starobylé město Ústí a z jeho rozvalin povstává nové, aby poskytlo bezpečné stanoviště bojovníkům *tábor-ským*, zcela nedávno tak nazvaným podle *tábora*. Uvnitř bylo sice budováno takřka bez ladu a skladu, podle toho, jak kde kdo rozbil svůj stan, avšak zevně se nespokojili přirozenou ochranou, již poskytovaly skály a řeka, nýbrž důvtipně opevňovali město příkopem, zdí a baštami. Dáno mu bylo jméno, jako i Táborům samým, podle *tábora*. Směšný je výklad Eneáše Silvia, který se obořuje na Táboře, muže *tábora*, a nabroušeně, ale nezapně si je dobírá, jako by byli své druhy nazvali podle palestinské hory Tábor. Vždyť *tábor* znamená v našem jazyce totéž, co ‚vojenské ležení‘, *táboři* pak totéž, co ‚muži *tábora*‘. Císař Zikmund, když se jeho postavení v království upevnilo, nadal město to svobodou, hojně ozdobil výsadami a dal vřadit mezi města královská. Po jeho smrti nechtělo město mít králem jeho zetě Albrechta (r. 1438) a přijalo do svých hradeb ty pány zemské, kteří zamýšleli vložit královskou korunu na hlavu Kazimíra Polského, a s nimi i Poláky a ostatní posádku. Proto musilo od téhož Albrechta a jeho stoupenců vytrpět téměř po 40 dní zlé obležení, ale vydrželo je, učinilo útoky 30 000 válečníků neškodnými a neodložilo zbraně, dokud byl Albrecht naživu. V posledním roce kralování Rudolfa II. bylo válečnou lstí obsazeno od vojska Pasovských (r. 1611) a octlo se ve velikém nebezpečí. Rovněž nedávno (r. 1621) houževnatě stálo ve slibu věrnosti, daném králi Fridrichovi, proti císaři Ferdinandu II., a bylo proto obleženo jeho vojenskými zástupy, jež vedl don Baltazar Marradas. Jejich útoky od 21. května až do 8. listopadu zmužile odráželo a jen nedostatkem potřeb mohlo být přinuceno, aby se vzdalo. Při samém městě je půvabný les *Pintovka*, jakož i rozlehlý rybník, zvaný *Jordán*, z něhož se pracnými vodními stroji čerpá voda a v hojnosti poskytuje měšťanům. Rybník je sevřen rozměrným náspem tento kraj, lze se domýšlet, že se mu nynější svobodná města tenkrát nikterak nevyrovnala proslulostí své pověsti. Ani kdysi Táboři, ani nedávno (r. 1619) vojska Ferdinandova nemohla ho dobýt zjevnou mocí: oni jej obsadili tím, že se vzdal, tito jen zradou, avšak o málo později bylo ho dobyto zpět, když královští vtrhli skrytými podzemními chodbami, jež jim ukázal kterýsi pastýř.

Méně významné, byť namnoze nikoli neslavné, jsou tu tyto panské hrady a tvrze, dílem osamělé, dílem s městečky: *Soběslav*, proslulá vynikající školou vytržbeného náboženství, kterou zřídil a nadal Petr Vok, poslední ze slavného rodu pánů z Rožmberka, *Neustupov*, *Hořepník*, *Loutkov*, *Želiv*, *Miličín*, *Votice*, *Chejnov*, *Pacov*, *Jistebnice*, *Choustník*, *Nová Bystřice*, *Lišov*, *Landštejn*, *Nové Hradky*, *Rožmberk*, *Řečice*, jednak *Červená*, jednak *Kardašova*, *Cerekev*, jedna *Nová*, druhá, jako i Kamenice, zvaná *Leskovcova* (Horní Cerekev), *Počátky*, *Černovice*, *Veselí*, *Lomnice*, *Sviny*, *Benešov* se sklárny, *Kaplice* a několik jiných. Kláštery mnichů jsou v tomto kraji tři: *vyšebrodský*, zřízený řádu cisterciáckému panem Závišem Rožmberským a ozdobený památníky toho rodu, *bechyňský*, založený pro františkány Zdislavem ze Šternberka, a *milevský*, jež zbudoval premonstrátům jakýsi velmož Babo. Celý tento kraj byl za války, jež vzplanula krátce před smrtí krále Matyáše (r. 1618), žalostně zpusťován ohněm i mečem, část obyvatelstva vyvražděna, část rozptýlena. A tak až dodnes je tu patrně mnoho stop této pohromy.

8. Prodlevše v kraji Bechyňském, obrátíme se ke kraji ze všech nejmenšímu, který se podle řeky Vltavy jmenuje *krajem Vltavským*. Lid mu říká *Vltavsko*. Je podoby podlouhlé a na severu vybíhá v jakousi špic, kde s ním na východě a severu sousedí kraj Kouřimský, na jihu je podoby trojúhelníkové, kde hraničí s částí kraje Bechyňského, na západě dílem s krajem Prácheňským, dílem Podbrdským. Není v něm svobodných měst ani královských neb komorních statků, ani klášterů. Za přední městečko se tu pokládají *Sedlčany* – někteří latiníci píší *Sedessae* –, jsou však v držení panském právě tak jako i *Konopiště*, *Tloskov*, *Křepenice*, *Osečany*, *Kosova Hora*, *Červený Hrádek*, (Vysoký) *Chlumec Lobkoviců* a několik jiných méně známých.

9. Opustíme tento nerozsáhlý kraj a přejdeme do jiného, mnohem prostornějšího, který se nazývá *kraj Podbrdský*, snad podle tkalcovského *brda*. Obecně mu říkáme *Podbrdsko*. Jeho hranice se dotýkají na východoseverovýchodě kraje Kouřimského, na východojihovýchodě Vltavského, na jihu Prácheňského, na západě Plzeňského, na severu dílem Rakovnického, dílem Slánského.

Královské neb svobodné město je v něm jediné, BEROUN, zbudovaný na pravém břehu řeky Mže. Poněvadž v něm přechořádoval oheň, mohl být znovu vystavěn jen nepřilíšk skvěle, přeco však není bez půva- bu. Od Prahy je vzdálen tři míle. Městem vede cesta, již hojně užívají pocestní ubírající se z Uher, Polska, Slezska a Moravy přes Království české do končin říše německé. Založen prý byl od Libušiny sestry Tetky a dostal název podle jména jejího manžela Slavoše *Slavošov*. Když však potom mor vyhubil obyvatelstvo a město stálo po nějakou dobu pusté a opuštěné a stávalo se zle proslulým pro loupežnictví, sousedé podle našeho českého slova *berou*, jež může někdy znamenat tolik, co *kradou*, začali mu říkati *Beroun*. Má hojně hrnčířských dílen a nádoby v nich zhotovované vynikají dobrou jakostí i vzhledností. Poněvadž hrnčíři bývají u svých výhní prudkostí každodenního ohně většinou zarudlí, ujalo se u našich lidí přísloví, že chtějí-li označit někoho, jehož tvář je trudovitostí rudá, říkají, že je z Berouna. Kdykoli nějaký nepřítel ohro- žoval Prahu zbraněmi od jihu nebo od západu, nikdy nebylo toto město bez nebezpečí. Tak je za naší paměti vydrancovalo vojsko Pasovských (r. 1611), tak nedávno (r. 1620 a 1632) vojsko Ferdinandovo trpce je sužovalo.

Jednu míli odtud je vzdálen přeslavný hrad a pevnost *Karlštejn*, na- zvaný po svém zakladateli císaři Karlovi (roku 1348). V dřívějším věku byl pokládán za nedobytný, ale v naší době zbystřené vynalézavosti je jeho válečná odolnost ceněna nízko, protože je kolem obklopen horami. Byla v něm až doposud s obzvláště bedlivou péčí chována královská koruna, výsady, které ještě zbyly po vydrancování zikmundovském (r. 1426) a ferdinandovském (r. 1547), jakož i všechny význačnější kle- noty zemské. K jeho panství náleží sousední pozemky s několika zámky a s vesnicemi a dvory v okolí ležícími. Jeho obyvatelé požívají zvlášt- ních svobod, majíce za povinnost hlídkami bez ustání hrad střežiti. Obvyklých důchodů, arcí tučných, užívá purkrabí. Panství tohoto hradu uznává také prastarý hrádek a městečko *Tetín*, založený a pojmenova- ný od Libušiny sestry Tetky, kdysi proslavený sídlem mnohých kněžen českých a obzvláště umučením Lidmiliným. V jeho potoku, který tu

mimo teče a hned vpadá do Mže, nalézávala se zrnka zlata. Majetek královské komory je tu rozsáhlý a znamenitý: *Králův Dvůr*, *Točník*, *Žeb-rák* s městečkem, *Zbiroh*, *Dobříš* se dvory, lesy, vším poplužím a knín-skými zlatými doly. Kláštery jsou: *zbraslavský* (latinsky *Aula Regia*), jež mnichům cisterciákům vystavěl král Václav II. (r. 1297) ve velmi pů-vabném místě při soutoku Vltavy a Mže; sv. *Ivana* či Jana *pod skalou* nebo v jeskyni, založený knížetem Bořivojem I. (r. 909) a o něco pozdě-ji odevzdaný mnichům, kteří se pod vedením opatovým přiznávají k ře-holi Benediktově, klášter to, který při výroční pouti ke hrobu sv. Ivana 24. a 25. května pravidelně navštěvuje převeliké množství lidí, dílem ze zbožnosti, dílem pro vyrazení; posléze klášter sv. *Dobrotivé*, zbudovaný mnichům augustiniánům Oldřichem z Hazmburka (r. 1263). Na pan-ských pozemcích a statcích jsou hrady s městečky *Hořovice* a *Lochovice*, dále zámky s železnými hutěmi *Nižbor* a *Komárov*, rovněž *Osov*, *Skřípel*, *Liteň*, městečka *Mníšek* a *Mýto* s několika jinými, méně známými.

10. Konečně musíme prohlédnouti *kraj*, který se zve *Prácheňský* podle starého hradu *Práchna*, ležícího již v rozvalinách. Hraničí s ním na východě kraj Vltavský a Bechyňský, na jihu Horní Rakousy, na zápa-dě diecéze pasovská a kraj Plzeňský, na severu kraj Podbrdský. I tento kraj naší země je značně rozsáhlý a vzkvétal lidnatostí i zámožností, dokud nebyl žalostně zpustošen válkou, kterou za kralování Matyášova podnikli čeští evangelíci proti horlivcům papeženským. Náš lid mu říká *Prácheňsko*. Svobodná a královská města tu jsou Písek, Sušice, Vodňany a Prachatice.

Město PÍSEK založili na pravém břehu řeky Vltavy (Otavy) pod sou-tokem s Blanicí první nálezci, kteří v těch místech objevili v řece zlato-nosná zrnka nebo *písek* a podle toho je také nazvali. Ti se totiž pře-svědčili, že se jim velice vyplatí, budou-li se věnovat vymývání zlata ze štěrku, a spojenými silami dali vznik tomu městu. Město se ponenáhlu vzmáhalo, bylo opevněno a naplnilo se množstvím lidu. Potomci vzdě-lali okolí hradeb i polnosti, takže město mělo i doma všechny potřeby v hojnosti i venku vážnost stavu přiměřenou. Také uhlazenějšího vzdě-lání vždy dbalo a ty, kteří se mu oddali, milovalo a velice ctilo. Porážku,

pokud mohu soudit, neutrpělo nikdy větší nad onu, která je přetěžce sklíčila za náboženské války, jež byla po smrti krále Matyáše živena císařem Ferdinandem II. Neboť když bylo od vůdce války hraběte Bucquoye sevřeno velmi těsným obležením a 19. srpna 1619 donuceno vzdát se za nebezpečných podmínek, musilo nejprve s žalem zakusit hromadné prznění svých paní a dívek a bylo po celých deset dní vydáno drancování neukázněného císařského vojska. Později ho bylo zpět dobyto: 5. prosince Arnošt hrabě Mansfeld je vyrval císařským a zajal Martina de Huerda, kterého tam předtím Bucquoy se dvěma oddíly zanechal posádkou. To velmi pobouřilo žluč krvežíznivého nepřítele. Ten se následujícího roku vrátil, převelikou silou na město udeřil, odevšad je obklíčil, všechno mužské pokolení v něm vyvraždil a v několika dnech ohněm a mečem do základů je zničil. Martin de Huerda vyvázl ze zajetí na svobodu a dostal od císaře město darem. Tak se vrátil Písek, zpustlý tehdy a opuštěný, do moci Španělovy a ještě nyní úpí pod jeho zpupnou vládou. V oněch vojenských zmatcích v Čechách vyšinul se ten člověk z bývalého krejčího a dosáhl jména mezi slavnými válečníky, a to ničím jiným než pronásledováním evangelického náboženství. Neboť kdekoli se jen poněkud cítil mocným, všechnu téměř činnost soustředil na to, aby buď lživými sliby, nebo hledanými mukami odvracel lidi od vytríbenějšího náboženství a přiváděl je k papeženským obřadům. A tak se odvážil rouhavými ústy chvástat, že se jeho zásluhou v krátkém čase stalo více lidí katolíky, než jich učinili Kristus a všichni jeho apoštolové za celou dobu své kazatelské činnosti.

Druhé město toho kraje, jímž je SUŠICE (nebo po latinsky Suticium), zvelebili z jakési vísky ti, kteří zlato očišťují ze šterku, obecně u nás zvaní *rýžovníci*, a způsobili, že již dávno nabyla proslulosti města. Ti totiž zpozorovali, že vody blízké Vatavy (Otavy) od samých pramenů valí množství zlatých zrněk, a proto usoudili, že toto místo, které bylo, jak jsem připomněl, již dříve obydleno, jest příhodné pro zřízení domácích krbů. Tudíž urychlili své práce rudné v řece a stavební na suchu, a to s takovou horlivostí, že se brzy velmi pozoruhodně zvětšovalo i jejich jmění i začaté město. Pro tyto snahy měl porozumění kníže

Mnata a rozhodl, aby se toto vznikající báňské město těšilo stejné svobodě s jinými. Jméno mu bylo dáno od našeho slova *sušiti*. Bylo zde totiž nutno zrna čerstvě z vody vytažená a hojným propíráním mokrá na slunci sušit. Město leží nízko v údolí mezi horami, a proto vždy vynikalo více slávou vědeckou než vojenskou. Učených mužů dalo vlasti nemálo: jmenuji, s pominutím jiných, tři Rosacie, vesměs proslulé výmluvností a zralou moudrostí politickou, mistra Jana, závažného básníka, mistra Adama, jenž byl doma primátorem, a mistra Sofoniáše, jenž se stal nejvyšším písařem v Žatci.

Vzdáleností šesti mil odtud je odděleno svobodné město VODŇANY, jež dostalo jméno z opačného důvodu: od slova *voda* je odvozeno *vod-niti*, které nám v obecné mluvě znamená zavodňovat, *Vodňany* tedy místo, kde je nadbytek vod; mohly by se proto snad nikoli nevhodně po latinsku pojmenovati Aquileia. Němci pokaženě, jako skoro vše, nazývají je *Budna*. I toto město, ležící nad řekou Blanicí a prostředně opevněné, je prastaré, ale dobu a jméno původců jeho založení posud nikdo, pokud vím, neprozradil. Jest však pravděpodobné – a význam jména to doporučuje –, že bylo zbudováno v témž věku, kdy Sušice. Pro věrnost, zachovávanou králům, kteří dosáhli království svobodnou volbou, bylo nepřátelsky znepokojováno a žoldnéřům dáno v plen, kdysi za Jiříka od spoluvinníků Matyáše Uherského (r. 1468), nedávno za Fridricha od Bavorského vévody Maxmiliána, který pomáhal Ferdinandu Rakouskému (roku 1620). I ono nám dalo četné muže učené a vlasti velmi užitečné; byli mezi nimi Tomáš Husinecký, doktor lékařství, Bartoloměj Baronides, hodný paměti u potomstva pro darování domu koleji Karlově, Václav z Radkova, český právník, a Jan Kampanus, důmyslný básník a znalec řečtiny, oba mistři filozofie.

Dvě míle od Vodňan jsou vzdáleny PRACHATICE, město v sousedství bavorských hranic. Umístění mezi městy královskými a příslušného pojmenování dosáhly teprve za mého jinošství. Od koho nebo kdy byly založeny, jakož i odkud mají jméno, předkové naši nezapsali. Nicméně není pochyby o jejich stáří; jméno dostaly asi od slova *práchnivěti* nebo od slova *prach*, na něž na obojí může název narážet. Byly kdysi pod

proboštem vyšehradským, po bouřích žižkovských se dostaly do moci pánů z Roupova, konečně však zástavním zápisem přešly v majetek pánů z Rožmberka. Z Bavorska tam vede přes les Lunu stezka, jíž říkají Zlatá, kudy bývají od poháněčů hnáni soumaři nesoucí sůl a přicházejí do tohoto města; odtud se zase vracívají s nákladem obilí. Stezka byla kdysi úzká, ale za poslední války byla něco rozšířena; na místech bahnitých je vystlána pletivem trámů. V tomto městě je velmi starobylý sklad soli – učení mu říkají po vlašském vzoru *stapula*.

Ten mu velmi často záviděli mocní pánové ze sousedství a pokoušeli se přetáhnouti jej na své území. Kdysi totiž v našem národě urození mužové hájivali svého stavu výhradně přeslavnými válečnými činy, umírněností ve vybírání platů od poddaných a vzděláváním rozsáhlých pozemků, avšak za našeho věku již přemnozí nepokládají za nečestné pro svůj rodový původ lačně slídit po kramářství a po jiných zaměstnáních obecného lidu, ba dokonce nezřídka se nezdržují ani špinavého krčmářství a jarmarečnictví, zůstávajíce tak příklad ostudný a pro urozené muže potupný. Ale ona závist až doposud byla marná a spravedlností králů bylo Prachaticům starobylé právo uchováno. Tentýž osud, který kdysi za války žižkovské zakusilo město nedávno za války ferdinandovské, kdy v obou případech byly násilím slezeny jeho hradby: v září r. 1420 mečem Žižkovým, v září r. 1619 mečem Bucquoyovým byla k jeho lítosti prolita krev přemnohých jeho měšťanů. Za kolébku vděčí tomuto městu mistr Christmannus, obecně zvaný Křišťan, velmi slavný matematik, a rovněž doktor Václav, kdysi rektor univerzity Karlovy. Za počátky svého vzdělání vděčí městu i mistr Jan Hus, třibitel náboženství v našem národě, který se narodil v blízké vesnici. V blízkosti města je z levé strany řeka *Blanice*, z pravé strany hora, od obyvatelů zvaná *Liběchov*, na níž se přímo z jejího vrcholku prýští sladkovodní pramen, pojmenovaný *Patriarcha*.

Královské komoře bylo získáno teprve péčí krále Rudolfa velmi rozsáhlé a neobyčejně bohaté panství krumlovské, jež po dlouhou řadu let předtím náleželo pánům rodu Rožmberského. Na tomto území se spatřuje, půvabný ve skutečnosti i podle jména, letohrádek s rozlehlými

sady, od našich zvaný *Kratochvíle*. Vystavěl jej Vilém, toho jména poslední pán z Růže, v podobě čtverhranu a vkusně jej ozdobil nádhernou umělou zahradou.

Krumlov, hrad a zároveň úhledné městečko, řádně opevněné, byl zbudován na levém břehu Vltavy v místě příhodném a křovinami i lukami utěšeném. Jisté je, že byl, podobně jako početné jiné hrady v této končině, postaven přibližně před šesti sty lety od potomstva jakéhosi Vítka, muže mocného mezi pány a otce mnoha synů. Pojmenován byl, jak říkají, buďto podle zakřivení pastviny (*Krumm-au*), anebo od rozmílání ledových krů (*kry, mliti*), jakoby *krů mlov*. Tovaryšstvu jezuitů v něm zřídil kolej týž Vilém z Rožmberka, o němž jsem se již zmínil. Když jezuité o něco později viděli, že mají příliš dlouhá křídla na své hnízdo, začali tam utiskovat měšťany evangelického vyznání úklady zprvu – za krále Rudolfa – skrytými, později, když královské vlády dosáhl Matyáš, zcela zřejmými, a nepřestali dříve, až se mohli s potěšením chlubit, že úplně všechny vymýtili. Cesta k tomuto městu z Bavorska přes les Lunu, o níž se předtím pokoušeli vojáci pasovští a jež snad bude našemu potomstvu nebezpečná, byla veřejně otevřena za války ferdinandovské a nazvána *Novou cestou*. Uživše její výhody v oné pro nás neblahé válce, císařští nám takřka znenadání vyrvali Krumlov, hraběte Mansfelda potřeli u Záblatí a našim zmařili očekávané dobytí obležených Budějovic. Jsou tu na nejednom místě stříbrné doly, totiž u *Reichenštejna* (Renštejnské Hory, Kašperské Hory), na *Hrádku*, v *Nalžově* a zvláště v *Příbrami*. V řece Vavavě (Otavě) jsou, jak jsme již řekli,⁸ neobyčejně vkusné perly ve škeblích a zrnka zlata ve šterku.

V sousedství Krumlova je klášter a opatství sv. *Koruny Tměné* (Zlatá Koruna). Zřídil jej od základů pro mnichy řehole cisterciácké král Otakar (r. 1263) o několik let dříve, než padl v nešťastné bitvě proti císaři Rudolfovi⁹. Za krále Matyáše zamýšleli papeženští horlivci neslýchaným způsobem z klášterního jmění založit v Budějovicích biskup-

⁸ Výše v kap. I, odst. 5.

⁹ Kronika rakouská u Frehera.

ství. Nedávno byl klášter od vítězného císařského vojska vypálen. Je tu ještě jeden klášter nebo, chceme-li, zámek s městečkem ve vzdálenosti šesti mil od sv. Koruny, *Strakonice*, nazvané po štěbetavé strace a náležející maltézským rytířům sv. Jana, majícím na rouchu znamení bílého kříže. Jsou vznešeným sídlem velkopřevorství; velký převor strakonický, kdykoli byl volen z domácího občanstva, požíval vždy mezi královskými stavy zvláštního důstojenství.

Statky šlechty jsou v tomto kraji bohaté. V jejím držení jsou hrady, městečka, zámky a tučná popluží, jako: *Orlík*, *Zvíkov* a *Hluboká*, tři hrady na levém břehu Vltavy, jejichž zdatnost v nedávné válce skvěle vynikla. Před založením Karlštejna byla královská koruna s ostatními klenoty chována, jak se tvrdí, na Zvíkově ve věži zvané *Hlízovitá*, jež je celá podivuhodně vystavěna z kamenných kostek. Plukovníka Lažanského po dlouhou dobu stálo mnoho namáhy a potu (r. 1621), aby tento hrad přiměl k poslušnosti pro císaře Ferdinanda. Položen je u soutoku Vltavy a Votavy (Otavy), jež obě jsou před jižní branou přepásány mostem. K nim přistupují: *Březnice*, *Lnáře*, *Sedlice*, *Horažďovice*, *Střela*, *Řepice*, *Karlšperk* (Kašperské Hory), *Vimperk*, *Helfenburk* (u Javornice), *Vítkov*, *Blatná*, vesměs hrady a zámky, dílem osamělé, dílem s městečky a vesnicemi, dále městečka *Mirovice*, *Mirotice*, *Kasejovice*, *Volyně*, *Katovice*, *Bavorov*, *Netolice*, nedávno od vojáků ferdinandovských poskrvněné povražděním obyvatel, *Lhenice*, *Chvalšiny*, *Hořice*, (Horní) *Planá*, *Volary*, *Záblatí* a nemálo jiných méně významných.

II. Popsavše ony kraje Čech, které lidé v Praze žijící spatřují na východě a na jihu, popíšeme již, pokud budeme moci, také ty, které jsou na západě a na severu. Mezi nimi se na prvním místě naskýtá kraj *Plzeňský*. Nezůstává nijak pozadu za nejvýznačnějšími kraji množstvím panstva, obyvatelstva i všeho hmotného bohatství, nade všechny ostatní se však doporučuje dobrou jakostí svých vynikajících a dovedně hnětených syrečků. Lid mu říká *Plzeňsko* a obyvatele nazývá *Plzáky*, podle velmi slavného královského města *Plzně*. To dostalo jméno Plzeň (nebo po latinsku Pilsna), protože když se začalo zakládat (r. 775), bylo na tom místě nalezeno veliké množství *plžů*. Hranice kraje Plzeňského

dotýkají se na východě kraje Podbrdského a Prácheňského, na jihu země bavorské, na západě Horní Falce, zvané též Nordgau, a kraje Chebského, na severu kraje Luckého a Rakovnického. Královská města v něm jsou vedle připomenuté Plzně Klatovy, Stříbro, Domažlice a Rokycany.

PLZEŇ, město po Kutné Hoře a Hradci Králové v celém království nejproslulejší, je neobyčejně skvěle vystavěno a řádně opevněno na místě od přírody bezpečném mezi řekami Mží a Radbuzou, rozhojněnou vodami Bradavky. Čtvrtá řeka v této končině, Úhlava, maličko pod městem se vlévá do Mže. Tomuto městu velice přáli králové Václav I. a Jan i císařové Zikmund a Ferdinand a zvelebili je výsadami i statky. Za války žižkovské dvakrát se vysmálo hrozbám i útokům husitů (r. 1421 a 1433), statečně jimi opovrhlo a již tenkrát i vždycky později nejenom na ně láteřilo o každoročně slavených radovánkách, nýbrž i nestoudně se o ně otíralo, rozšířivši mezi svými utrhačný výrok, že prý šibenice u nich je starobylejší než bezbožné kacířství husitů. Za náboženské války, která byla roznícena za krále Matyáše, nastoupili Plzeňští touž cestu a proti písemnému ujištění o přátelství, jež dali českým stavům, zneuživše pečeti direktorů, najali vojsko za vedení Felixe Dornhaina, nemálo sousedních pánů schytali a drželi ve vězení, podnikali časté výpady z města a při nich odháněli kořist z kraje a dávali najevo ostatní známky nepřátelství. Tím popudili své sousedy, Žatecké a Rakovnické, a stavům, kteří nic takového nezamýšleli, sami poskytli příležitost, aby proti nim vypravili hraběte Arnošta Mansfelda s nějakým oddílem pěšáků a jezdců. Přiblížil se tudíž Mansfeld, provázený obyvatelstvem žateckým a rakovnickým, se svými četami a kornety dne 19. září na dohled města Plzně. Zprvu vybídl měšťany k zdravější rozvaze, když však shledal, že mu neodpovídají nic umírněného, započal obléhání a usiloval zbraněmi donutiti zpupníky, aby se polepšili. Měšťané snesli to obležení statečně a ze své strany zbraněmi bez ustání odráželi pokusy obléhatelů, až koečně nepřítel, když krátce předtím Dornhain byl zabit, odvedl jinam řeku Radbuzu a hradebními děly si otevřel přístup do města. Dvěma směry, od severovýchodu starými lázněmi u Pražské brány, od jihu klášterem kapucínů, proniklo Mansfeldovo vojsko s ne-

obyčejnou prudkostí do města a 21. listopadu r. 1618 je vyrvalo měšťanům nadarmo se bránícím. Předměstí a přepůvabné zahrady kolem města spálili občané sami před obležením. Šibenici, jejíž starobylostí se Plzeňští proti evangelíkům utrhačně chvástali, obléhatelé vyvrátili a na nové dřevěné, kterou na jiném místě vztyčili, prvního ze všech pověsili městského kata, jenž proti tomu, co zákony povolují ničemům toho druhu, horlivě se s Plzeňskými účastnil boje při tomto obležení a výstřelem z pušky zahubil četné vojíny mansfeldovské. Od toho dne vojáci mansfeldovští mužně hájili Plzně proti ferdinandovským i po pražské porážce, a to tak dlouho, až se posádka, kterou do města vložil král Fridrich, dala podplatiti a přes marný odpor plukovníka Heřmana Franka vzdala město do rukou císařských (r. 1621). I Plzeň nám dala nemálo učených mužů, mezi nimi mistry Prokopa z Plzně, Václava Korandu a Jana Khernera, spisovatele domácích dějin Jana Dubravia, korunovaného básníka Kašpara Kropáče a matematika Kašpara Ladislava Stehlíka.

Královské město KLATOVY (po latinsky Glatovia, nebo snad lépe Glatovia), vděčí za svůj původ přeslavnému jakémusi velmoži Gimislavovi. Když byly zakládány (r. 771), dostaly prý jméno po Cimislavově manželce Klatovce. Ale teprve za knížete Oldřicha (r. 1000) byly obehnány náspem a zdmi a zařaděny mezi královská města. Později je postoupil kníže Vladislav (r. 1143) bratru Děpoltovi jakožto otcovské dědictví s celým pruhem země, táhnoucím se od pramene Vltavy až ke břehům řeky Mže, a byly v držení jeho a jeho stejnojmenného synka po 47 let. Děpolt Mladší, obdržev časem od svého příbuzného knížete Konráda knížectví Znojemské na Moravě, vzdal se panství nad městem a onou krajinou. Za války, kterou kdysi husité rozvířili, byla jako první ze všech klášterů v Čechách rozbořena znamenitá klatovská kolej řádu tak řečených kazatelů¹⁰. Tamní měšťané osvědčili několikrátě věrnost svým vládcům, obzvláště v nesnadném postavení krále Jiříka. Když byl totiž stižen klatbou papežovou a zakoušel nepřátelství nejen od některých svých pánů, nýbrž i od uherského krále Matyáše a od bavorských

¹⁰ Bonfini, Dějiny uherské, dekády III., kn. II.

křížáků, náhončích papeže Pavla II., spojili Klatovští své síly s panem Janovským, neváhali pro krále podstoupiti cokoli nejtěžšího a s týmiž křížáky svedli šťastně bitvu u Nejřska (2. července r. 1467). V ní zabili jakéhosi znamenitého křížáka Nothafta a jeho prapor zavěsili v předním chrámu svého města. Za nedávné války, jež byla podniknuta pro náboženství a svobodu vlasti, rovněž podstoupili vážné nebezpečí, když zavřeli brány bavorskému vévodovi Maxmiliánovi, bojujícímu za císaře Ferdinanda proti králi Fridrichovi. Byli však přece i oni donuceni podrobiti se rozkazům a řečenému Bavoru vzdali město, což se stalo 13. října r. 1620. Proslulé je toto místo výrobou neobyčejně jemně tkaných kalounů, jež tamní dívky dovedně zhotovují z bavlny. Veliké množství tohoto zboží vyvážejí uherští obchodníci každoročně do Uher a někdy až do Turecka.

STŘÍBRO – přeložíme-li jméno do latiny, naše Argentina, náš Štrasburk – leží na levém břehu řeky Mže a za svého zakladatele uznává knížete Soběslava toho jména Prvního. Městu tomu bylo dáno jméno *Stříbro* proto, že v základech, kde měly být stavěny jeho hradby, byly nalezeny hroudy *stříbra* (r. 1131). Je příhodně vystavěno i opevněno a až dosud bylo pro dobrou jakost piva, vařeného z pšenice, chváleno obchodníky nejen domácími, ale i norimberskými. Za války husitské je obsadil (r. 1426) Přibík z Klenové – Plzeňští si stěžovali, že se tak stalo po dohodě – a nechtěl z něho ustoupiti, dokud od císaře Zikmunda nedostal v náhradu Volyni se vším jejím zbožím. Když se nedávno v té krajině s vojskem pohyboval bavorský vévoda Maxmilián, dostalo se nerado do moci císaře Ferdinanda 16. října 1620 a krátce potom bylo odevzdáno plukovníku Kristiánu z Ilova, šlechtici z marky. Za svou kolébku vděčí městu dva Jakubové, oba mistři svobodných umění, mužové mezi učenými proslavení: první, obecně zvaný Jakoubek, byl s mistrem Martinem Volyňským v kapli Betlémské v Praze nástupcem Husovým; druhý, zvaný Stříbrský, byl před 138 lety rektorem naší univerzity. Rovněž se tu narodil Jan Hlavsa.

Dále DOMAŽLICE jsou královské město, založené za časů knížete Boleslava Ukrutného na bavorské hranici k zastavování loupeživých

nájezdů nepřátelských Bavoráků. Někteří tvrdí, že byly nazvány od Němců podle *domáci zloby*. Ale výklad ten je stejně pravděpodobný jako nepřipadný. Neboť jednak Němci nemluví naším jazykem, jednak by byli musili muže nazvat *doma zlými*, nikoli *doma zlicemi*, což by se hodilo jen na ženy. Jiní zase odvozují jméno od zvolání *domaz líce!* Mně se však zdá pravděpodobnějším, že místní obyvatelé, sklíčení jsouce častými nepřátelskými výpady a pleněním svého majetku, z popudu *domáciho žalu* si usmyslili zříditi opevnění, z něhož by mohli vytrhnout na nepřátele, jestliže by ti chtěli kořistit, nebo v němž by měli útočiště, kdykoli by sami byli počtem a silami slabší; proto tedy že založili toto město a nazvali je Domažlicemi od slov *doma a želící*, při čemž vypadla toliko jediná hláska. Ať je tomu jakkoli, vždy bylo toto město známou hradbou Čechů proti bavorským loupežníkům. Již od dávných dob jsou právem zástavním pod jeho mocí lidé, jinak se těšící nevšedním svobodám, kterým se říká *Chodové* nebo obecně *Psohlavci*. Vypravuje se, že jejich předky jako zajatce dopravil do Čech i s jejich dobyt看em a hospodářským nářadím z pozemků hradu ve Velkopolsku nad řekou Notecí, zvaného *Chodzec* nebo *Gdeč*¹¹, vítězný kníže Břetislav I. a že je usadil v ohromném lese té krajiny *Čiříně* (r. 1038), povolil jim mnoho svobod, ustanovil jim zákony i náčelníka a pověřil je střežením hranice. Němci říkají Domažlicům *Taus*; proč tak činí, nechť sami si vypátrají, jenom ať se neuchylují k otřepané báchorce o Otovi Velikém. Jako za onoho dávného a zbraněmi krušného věku našich dědů, tak i v nedávné válce ferdinandovské toto město první ze všech zakusilo útoků bavorských nepřátel. Z této strany vpadl v měsíci září r. 1620 vévoda Maxmilián, aby v Čechách bojoval za císaře Ferdinanda. Tenkrát mu kladli Domažličtí odpor po tři dny a teprve, když nejen jejich polnosti zpustošil ohněm a mečem, nýbrž svůj tábor až k městu posunul a hradby prostřílel, přinutil je, aby se vzdali. Domažlické i klatovské okolí se chváří pro výborný med a hojné včelaření.

¹¹ Kosmas, Kronika, kn. II; Miechowita, Kronika, kn. II, kap. 13.

Konečně ROKYCANY, páté královské město tohoto kraje, leží v krajině značně pahorkaté a lesnaté, přece však úrodné. Jméno, jak se zdá, dostaly od *rokytí*. Svobodě tohoto města byli kdysi nezřídka překážkou pražští biskupové. Statky města jsou bohaté. Do počtu svobodných královských měst bylo přibráno teprve r. 1583. Vydalo učené muže mistry Šimona a Jana, z nichž onen byl rektorem univerzity, tento za krále Jiříka dožádaným arcibiskupem pražským, dále královského radu mistra Jakuba Phileta a četné jiné. Poněkud více mluvit se začalo o městě nedávno (r. 1620), když se u něho položil král Fridrich táborem a když několika šarvátkami bylo Bucquoyovo vojsko zahrnuto do známých lesů; ale tato radost onoho dlouho nepotrvala. Les, který od Mýta svým okrajem skoro až sem zasahá a táhne se do dálky několik mil, sluje podle loupeží *Vydřiduch*.

Královská komora tu nemá žádných statků, leda snad v případě potřeby může počítat s několika bohatými kláštery, jako jsou: *kladrubský* ježž zřídil kníže Vladislav (r. 1122) mnichům benediktinským, *chotěšovský* a *tepelský*, založené županem Hroznatou pro panny řehole premonstrátské, a *plaský* řádu cisterciáckého, vesměs spravované opaty, jakož i *pivoňský*, spravovaný převorem, ježž zbudoval poustevníkům augustiniánským kníže Břetislav I. na památku toho, že císaře Jindřicha III. zdrcující porážkou vyhnal z Čech. Šlechtě je poddáno velmi mnoho hradů, zámků, městeček a statků, jako *Kaceřov*, *Švamberk* (Krasíkov), *Tachov*, kdysi město královské, *Přimda*, *Bor*, *Švihov*, *Horšovský Týn*, *Ronšperk* (Poběžovice), *Ryžmberk*, *Zelená Hora*, *Opálka*, *Herštejn*, dílem osamělé, dílem s městečky a vesnicemi. K tomu přistupují pouhá městečka *Planá*, *Radnice*, *Plzenec*, *Přeštice*, *Stod*, *Bělá*, *Hostouň*, *Nejřsko* a ostatní toho druhu.

12. S krajem Plzeňským souvisí *kraj Lucký*, zvaný podle luk, neboli *Žatecký* podle města Žatce. Jeho hranice se stýkají na jihu s krajem Plzeňským, právě probraným, na západě s Loketským, na severu s horami míšeňskými, na severovýchodě s krajem Litoměřickým, na východě se Slánským a na jihovýchodě s Rakovnickým. V obecném jazyce se mu říká *Lucko* nebo *Žatecko*. Je to půda úrodná na obilí, víno a obzvláště chmel. Podle sněmovního usnesení dostal kdysi tento kraj a po něja-

kou dobu podržel zvláštní pány, knížata z rodu Přemyslova, Vratislava Mírného a Vlastislava Ctižádostivého. Když byl Vlastislavův syn a dědic Zbyslav v chlapeckém věku zločinně zavražděn svým vychovatelem Durynkem, připadlo ono panství s celým krajem příbuznému knížeti Neklanovi. Za doby oněch vládců chtěl se kraj zváti knížectvím a dělil se na pět okresů: první byl při Ryvině, druhý při Úzké, třetí při Brusince, čtvrtý, podle lesů zvaný Podlesina, při Mži, pátý Loučko při Loucké. Ze středu této krajiny se táhne dlouhými oklikami přes kraj Slánský až k břehům Vltavy jakési údolí, mírně se šířící v rovinu, zvané *Loucká*. O ní se obecně s chloubou říkává, že i kdyby po celé zemi uhodila neúroda a jen na Loucké se obilí vydařilo, bude mít celý národ dostatečně postaráno, čím odvrátit hlad. Obyvatelům tohoto kraje je takřka vrozeno, že jsou zvýšeně sebevědomí a uštěpační a že velmi houževnatě dbají víry, veřejným souhlasem schválené. Královská a svobodná města tu jsou Žatec, Most, Louny a Kadaň.

ŽATEC, přeslavné město, dostalo své jméno od *zátoky*, kterou pod městem tvoří kolem tekoucí řeka Ohře – jež sama zase souvisí se slovem ohřívati se –, neboť *teku* a odtud předponou za tvořené *zateče* jest kořenem našeho slova *zátoka*. Zakladatelem města (r. 718) byl prý jakýsi Svach, bohatý dobyt看em; jemu po prvé postavil řemeslník Halák pod městem vodní mlýn, tehdy v těch krajích nový vynález. Potomci je zdokonalovali, takže do padesáti let nejenom je značně zkrášlili soukromými i veřejnými stavbami, nýbrž také sevřeli převysokými hradbami. Byli pak Žatečtí přechoasto znepokojováni mocnými vpády Míšňanů, věčných to nepřátel všeho slovanského plemene; avšak povětšine tak je přijali, že jim lucká kořist hořkla v ústech. Křesťanskému náboženství vzdorovali déle než ostatní, avšak jakmile si je podle řeckého učení osvojili, velmi vytrvale je pěstovali¹² a nikdy dříve, až teprve nedávným ferdinandovským pronásledováním evangelíků v Čechách, nemohli být přinuceni, aby se při přijímání večere Páně spokojili jen jednou způsobou. Znak, kterého toto město i nyní užívá, vysloužili si prý

¹² Jiří, vévoda anhaltský, v kázání o nejsvětější svátosti.

jeho měšťané od krále Vladislava I. (r. 1159); zlezli totiž první ze všech při obléhání Milána městské hradby. Žatec byl vždy ochráncem dobrého řádu a milovníkem ušlechtilého vzdělání. Proto sám přibíral k obecnímu kormidlu muže učené a zkušené a také takové vlasti vychovával. Tak v úctě měl Martina Humelia, Václava Arpina, Jakuba Strabona, Jiřího Sušila, Matouše Mendicilla, Matyáše Grylla a Jana Nepressia, sám zrodil Pavla a Jiřího, veřejné profesory na univerzitě, Mikuláše Černobýla, Jana a Jakuba Strialie, vesměs mistry svobodných umění, doktora lékařství Vavřince Špána, básníky Jana Orphea a Víta Trajana, jakož i přemnoho jiných. Nevšední proslulost si získal Žatec výborným pivem, zvaným *samec*, jež se vaří z ječmene. Za bouří husitských donutil německé biskupy se svými zástupy sem přitrhnuvší, aby neslavně od táhli (r. 1421). Když král Ferdinand proti dědickým smlouvám a bez porady se stavy zemskými vypověděl válku saskému kurfiřtu Janu Fridrichovi a chtěl s nesmírným počtem žoldnéřů vejíti do města, aby přiměl Žatecké k účasti na té nenáviděné výpravě, měšťané ho dovnitř nevpuštěli. Byli za to těžce potrestáni: primátor mistr Mikuláš Černobýl se stal psancem a městu byly odňaty všechny statky, aby se nezdálo, že urazili krále beztrestně, ba dokonce i vrata z bran, aby se město nemohlo zavírat (r. 1547). Tudíž po celou ostatní dobu kralování Ferdinanda stálo toto město ve dne v noci vždy otevřeno a dovolení zavírat brány, jakož i výmaz vkladu, učiněného o tom do desk zemských, vymohli si stěží teprve od jeho nástupce krále Maxmiliána (r. 1565). Nedávno pak, když se v říjnu r. 1619 ubíral ze své Falce do Prahy král Fridrich s manželkou Alžbětou a s dětmi, aby přijal královskou korunu, v tomto městě ze všech nejprve se na cestě zastavil a byl tu přijat slavným radostným voláním lidu. Proto měli později vítězni papeženci tamní měšťany tím více v podezření a nenávisti. Když pak v nejbližších letech (r. 1627) pověřil císař Ferdinand čtyři komisaře všeobecným pronásledováním vytríbenějšího náboženství, přemnozí tamní dobří měšťané, věrni jsouce nebeské pravdě, raději s manželkami a celými rodinami odešli z vlasti, než by opustili pravou víru. Ale muže právě nejslavnější a o město nejzasloužilejší povolal ještě před onou pohromou Bůh klid-

nou smrtí před soud nebeský. Když kurfiřt saský Jan Jiří podnikl v měsíci listopadu r. 1631 válečnou výpravu do Čech, přijalo toto město z jeho vojska posádku několika praporců, vedených podplukovníkem Karlem Bosiem. Ten však, jinak člověk bojovný a čilý, přestože byl varován před nebezpečím, přihlížel méně, než bylo třeba, k bdělému vykonávání hlídek, a tak umožnil Heřmanu Černínovi, aby se sousedními vesničany a několika rotami vybraných císařských vojáků tajným vchodem vnikl do města právě o masopustních radovánkách dne 24. února roku 1632 a velitele s celým městem zajal.

MOST (nebo po latinsky Pons) v tomto kraji mezi královskými městy na druhém místě, vystavěný na místě bažinatém pod horami na pravém břehu rybnaté řeky Bíliny (Bělé), jest lidnatý, rozsáhlý a dosti vzhledný. Jména nabyl za starodávna podle malých *mostů*, porůznu po městě kladených pro množství vod ze země vyvěrajících. Shlíží naň vznešená tvrz nebo hrad, počítaný mezi hrady pomezní, vystavěný na vrcholku strmé hory. Neví se, kdo byli prvotní zakladatelé města. Ale původ jeho je starobylý a svobody jeho hojné. Český jazyk v něm již takřka vyhynul, a to ze žádného vážnějšího důvodu než jednak pro četné sňatky tamních měšťanských dcerek s Míšňany, jednak pro zpozdlou nedbalost naší vlády o pěstování našeho jazyka, nedbalost, která odporuje předpisům zemských zákonů i hlasu rozumu. Náboženství se v městě střídalo. Za války žižkovské totiž stálo při papežencích, za doby krále Vladislava II. a později déle než sto let nepřetržitě lnulo k službám božím vytríbeným podle učení Lutherova. Jen malá hrstka měšťanů setrvala při náboženství papeženském, takže nedávno na počátku náboženské války, která mezi námi vznikla, nedalo se v tom městě napočítat měšťanů nehlásících se k evangelické víře než 47, kdežto těch, kteří se k ní přiznávali, bylo 345, nečítaje vůbec řemeslníky, kteří bydlili v nájmu a dosáhli měšťanského práva. Obojí však vykonávali společně své služby boží, jedni po druhých, v předním chrámu města, a to po celou onu dobu, kdy ještě papeženci zachovávali náboženskou dohodu mezi evangelíky a papeženci, potvrzenou králem Vladislavem 13. března r. 1485. Zachovávali ji pak jakž takž po tu dobu, dokud ani tajné pik-

le, ani zjevné násilí rušitelů obecného pokoje, nasáklých jezuitskou horlivostí, nemělo dosti sil, aby dohodu zpřetrhalo. Pikle, které se za králování Rudolfova v tajných poradách proti evangelickým spoluobčanům kuly a překouvaly, propukly konečně veřejně s obzvláštní prudkostí teprve za krále Matyáše. Tvůrci jejich nebyli jen papeženci mostečtí, nejinak tomu bylo i kdekoli jinde u lidí tohoto ražení. A tak mostečtí evangelíci byli pohnáni před prezidenta královské komory a jeho radu – v této při, tuším, soudce nenáležitě – a jeho nálezem úplně pozbyli (r. 1615) práva konat bohoslužby v chrámě, o němž byla řeč. Konečně nepříliš dávno (r. 1626) čtyři komisaři, zřízení k tomu, aby čistější náboženství bylo z království zcela vypuzeno, donutili Mostecké, aby buďto o víře mluvili stejně jako papeženci, nebo aby opustili zemi.

Tři míle odtud jsou vzdáleny LOUNY, město na pravém břehu řeky Ohře, podoby polokruhovitě. Z nepatrné jakési vesnice Loun je vystavěli a výborně opevnili loupeživí bratři Vlasták a Soběš proti knížeti Vojenovi, a to ze strachu před trestem, jež si za své krádeže zasloužili. Všechny věci potřebné ke každodennímu živobytí, obilí i víno má doma v hojnosti, toliko s výjimkou ryb, jichž jenom skrovněji poskytuje řeka, pod městem tekoucí. Měšťané lounští jsou svárliví a oddaní více, než se sluší, hodům, jež nazývají svatomarketské; scházet se k nim u městské brány a slavit je s drzou prostořekostí pokládají za známku uhlazenosti. Za války husitské se připojili ke stanovisku Žateckých. Avšak za nedávné války ferdinandovské dali potomstvu příklad málo ušlechtilý: aniž předtím jakkoli prokázali mužnou statečnost, dali se s ženskou důvěřivostí ošáliti a 4. listopadu r. 1620 otevřeli brány Albrechtu z Valdštejna, později novému vévodovi Frýdlantskému, a jeho pluku, s nímž válčil ve službách císařských. Když se ponenáhlu vzmáhalo pronásledování evangelické pravdy, od papeženců již drahnou dobu úvahami připravované, takřka v okamžiku zradili víru, kterou od předků přijali a ke které se až do té doby všichni přiznávali, a vesměs přešli k učení papeženců. Když saský kurfiřt Jan Jiří v bitvě u Lipska porazil Tillyho a činil v měsíci listopadu r. 1631 vpád do Čech, s podobnou snadností přijali i jeho vojsko; avšak jako si dříve naříkali na Valdštejna, tak ten-

tokráte bolestně vzpomínali na jiného plukovníka, Traundorfa, že jim vydrancoval jejich majetek.

Od Žatce směrem západním naskýtá se ve vzdálenosti tří mil královské město KADAŇ, nazvané tak podle svého zakladatele Kadana (r. 821). Leží na levém břehu řeky Ohře. Od svých zlých sousedů Míšňanů zakoušelo kdysi časté pohromy, ale nenechalo jich vždy bez pomsty. Před něco více než sto lety uznávalo pány na Hasištejně spíše za své ochránce nežli držitele. Náboženství evangelické přijalo sice dost pozdě, ale jakmile se tak stalo, ještě za kralování Ludvíkova (r. 1525), statečně se ho drželo, bez úspěchu jsouc od horlivců protivné strany sužováno rozmanitým obviňováním a pobuřováním. Ze svého činu složilo bedlivé účty u krále Ferdinanda I. a vyložilo důvody, proč se připojilo k vytříbenějšímu náboženství, nedotknuvši se nijak křivě svých papeženských spoluobčanů (r. 1537). Když poznalo, že mu je v té věci král méně nakloněn, než si přálo, užilo k jeho usmíření přímluvy všech evangelických stavů¹³. Od toho tedy času byli králové shovívaví k jejich náboženským bohoslužbám, byť k rozmrzelosti sočících protivníků, a to až do té doby, kdy, vysíleno téměř týmiž úskoky jako Most, podlešlo moci papeženců. Město je jinak půvabně položeno a dosti šťastné a blažené svým bohatstvím. Statky královské komory vztahují se v tomto kraji jenom na železné a stříbrné doly v *Přísečnici*, *Sonnebergu* (Suniperku), *Blatně* a *Hoře Sv. Šebestiána*, rovněž na cínové doly ve *Slavkově*, *Lauterbachu* a *Schönfeldě*.

Také *Chomutov*, úhledné a prostranné městečko, bylo již dosti dávno vyňato z moci pana Jiřího z Lobkovic rozhodnutím krále Rudolfa a připsáno královské komoře (r. 1595). Bylo kdysi v užívání pruských křižáků, až je velmistr Jindřich z Plavna za 100 000 zlatých postoupil českému králi Václavu IV. Konečně císař Zikmund je zastavil Jakubu Vřesovcovi. Jen s málo městy má tu společnou chválu, že vaří pivo nevšedně dobré jakosti. Jméno bylo Chomutovu dáno, jak se zdá, podle *chomoutů*. Na jeho obyvatele, pocházející z nečeského rodu, začalo se

¹³ Sněm léta 1593.

již dávno šířit úsloví a dosud žije v ústech lidu: *Všudy lidé, v Chomutově Němci*. Je věru mnoho Němců stěhovavých, kteří pohrdají krbem a půdou, kde spatřili světlo světa, a vyhledávají si – k zhoubnému nebezpečí pro náš jazyk – sídla mezi příslušníky našeho národa. Činí tak v tomto našem věku stejně, jako činili kdysi, porůznu touží se usadit, avšak naučit se našemu domácímu jazyku pokládají za potupné. Poněvadž v té věci zkusili kdysi štěstí podle svého přání po prvé ze všech míst v Chomutově, a vypudivše ponenáhlu náš jazyk, naplnili městečko svými krajany, dali podnět ke vzniku onoho úsloví. Na statcích panských jsou *Hora Svaté Kateřiny, Eisenberg* (Jezeří), *Červený Hrádek, Bořek* čili *Görkau* (Jirkov), s městečkem proslulým velice zdravým pivem a sousedními dílnami na ledek, *Rvenice* (Ervěnice), *Bečov, Postoloprty, Nový Hrad, Líčkov, Vintřův, Mašťov, Valeč, Rabštejn, Petersburg* (Petrohrad), *Bochov, Andělská Hora, Klášterec, Nový Šumburk, Hassenstein* (Hasištejn) a *Hojenoves* (Ahníkov), vesměs hrady, dílem s městečky, dílem bez nich, s hojnými pozemky a dvorci, jakož i samotná městečka: *Jesenice, Žlutice, Chýše, Ostrov, Přísečnice*, proslulá rudami, objevenými za císaře a krále Karla (r. 1341), a ostatní, jen okolním obyvatelům lépe známá.

13. Již vykročíme z kraje Žateckého a projdeme kraj, kterému se podle jeho jediného královského města Rakovníka říká *kraj Rakovnický* anebo obecně *Rakovnicko*. Není o mnoho větší nežli kraj Vltavský. Sousedí na své západní straně s krajem Žateckým, východu se však dotýká jen jakousi ostrou špicí, jsa vměstnán mezi kraj Slánský ze strany severní a kraj Podbrdský ze strany jižní. Krajinka tato je lesnatá a hornatá.

RAKOVNÍK (po latinsku mu někteří říkají také Racona) dosáhl teprve nepřiliš dávno cti královského města a plnější svobody od krále Rudolfa přímluvou stavů na zemském sněmu (r. 1588); předtím náležel komoře královské. Jméno dostal od *raka*, a proto jej nosí ve svém znaku. Je to město prostředně opevněné, ale nepřiliš veliké. Vždycky bylo proslulé pro své obzvláště dobré pivo. Ale nedávno (r. 1620) přišlo v hojnější známost i u cizozemců z jiného důvodu, proto, že se v jeho blízkosti položili táborem i ferdinandovci i fridrichovci. Vyšlo z něho nemálo mužů

výborně vzdělaných a v politických věcech chvalně zkušených. Byli mezi nimi mistr Tomáš z Javořice, Sixt z Ottersdorfu, který pro obranu svobody svého národa za Ferdinanda I. byl zapleten v těžkou a s mnohými společnou pohromu, mistr Jiří Ostracius, tři bratři Gryllové, totiž mistr Matyáš, mistr Jan a Pavel, jakož i jiní.

O něco dále než jednu míli odtud vystavěl kníže Vladislav toho jména První v lese poblíže řeky Mže známý hrad, námi zvaný *Křivoklad* nebo *Křivoklát*, Němci *Burg-Leys*, proslulý kdysi přechováváním všech cennějších královských movitostí a vězněním vynikajících mužů, a přiřkl mu hojně pozemků i tučné trvalé důchody z královské komory. Z lesů tohoto panství se každoročně sváží po Mži nesmírné množství dříví do Prahy a odtud se po Vltavě a Labi rozděluje do míst, kterým se staviva nedostává. Na tomto hradě byli kdysi vězněni kníže Ota od svého příbuzného knížete Vladislava (r. 1110), Jindřich, kancléř krále Jana, od předních pánů zemských (r. 1318), rakouský vévoda Jindřich od krále Jana (r. 1322), Václav Mitmánek, doktor bohosloví, od Ferdinanda I. (r. 1544) a nedávno několik mužů od Ferdinanda II. (r. 1621), jakož i jindy přemnoho jiných. Pod tímto hradem leží městečko *Nové Strašecí*, krutě potrestané od krále Matyáše (r. 1616) pro náboženství, protože jeho obyvatelé odepřeli pro svátosti užívat služeb papeženského kněze. Ke statkům panským náleží v tomto kraji hrady *Horosedly*, *Sosen*, *Pšovky*, *Petrovice*, *Krakovec*, *Tejřov*, *Krašov*, *Sechutice* a *Olešná*, dále městečka *Senomaty*, *Zbečno*, *Čistá*, *Konojedy* a *Kožlany*. Klášterů v tomto kraji není.

14. *Kraj Slánský* se pojí na jihu ke kraji Rakovnickému, na západ má kraj Žatecký, na sever Litoměřický, na východ Kouřimský. Obecně mu říkáme *Zřítsko* nebo *Slánsko*. Zřítsko podle hory Zřítu (Řípu), Slánsko podle Slaného, jediného to královského města v tomto kraji. Někteří pokládají tento kraj za obilnici měst pražských.

SLANÝ, město nazvané podle *slanosti*, bylo na rovině pod rozlehlou horou založeno od našich pradávných solivarů se souhlasem knížete Nezamysla a proti nájezdům Luckých jakž takž opevněno. Z té hory vyrážel pramen slané vody a poskytoval okolnímu obyvatelstvu příleži-

tost, aby tu zřídili solivarny a brzy i vybudovali město. Ale pramen ten, podobně jako jiný v Bílině, do několika let vyschl. Třebaže se zdálo, že zmizením zřidel té vody zašla oněm solivarům naděje na jakýkoli výdělek, přece město, které založili, nikterak neopustili, nýbrž obrátili se ke vzdělávání polí a zahrad. Když dobrá jakost piva doma vařeného, obecně oceňovaná až po naše časy, vzpružila je k novým nadějím, ponenáhlu mezi sebou upevnili soukromé i obecní majetkové poměry a město tak zvelebili, že se skví četnými stavbami a oplývá hojností potřeb k uhájení živobytí. Tamní mládež, jež bývala kdysi vychovávána v mravech méně přísných, neposkytuje nyní již důvodu, aby se o ní a spolu o pražských dívkách a kutnohorských koních říkalo pořekadlo spíše utrhačné než vtipné. Utrhačná ústa totiž přetrásala, že tato trojice, pražské dívky, kutnohorští koně a slánští mládenci, zřídka kdy za něco stojí.

V majetku královské komory shledáváme tu mimo městečko *Unhošť* a několik vesnic, připsaných panství Křivoklátskému, ještě panstvíčko *Lány* se zámekem, jenž byl ze stavby věkem chátrající vkusně přebudován císařem a králem Rudolfem II. a byl pak císaři a králi Matyášovi neobyčejně milý pro příhodnost k lovu. Dva jsou v tomto kraji panenské kláštery. Jeden je v *Doksanech*, velice oplývající hojností všeho majetku a zároveň vsutku utěšený půvabnou polohou uprostřed lesů; kolem něho teče řeka Ohře, odevšad obklopená štěpnicemi a křovínami. Založila jej (roku 1144) manželka knížete Vladislava Gertruda pro jeptišky řehole premonstrátské. Druhý je v (Panenském) *Týnci*, budovaný Plichtou z Žerotína pro jeptišky sv. Kláry a důstojně, nikoli však přepychově vybavený.

Rovněž tu je toliko ve vzdálenosti jedné míle od města Slaného městečko *Velvary*, které na půdě, jejíž tučnost je mírněna pískem, založili kdysi (r. 956) Uhři. Jméno prý dostalo podle maďarských slov *bél* a *vár*, znamenajících *Strídové město*. Není sice počítáno mezi královská města, je však pod ochranou nejvyššího purkrabí a rozsáhlostí svých svobod se vyrovná většině královských měst, ba v něčem je i předčí; poněvadž totiž jeho statky z velké části jsou svobodného práva, a proto nepřetržitým dědičným nájmem, může jakákoli jeho řádná smlouva být vložena

v desky zemské bez prostředkovatelů králova souhlasu, což se jinak pokládá za výsadu šlechty. Ostatní městečka uznávají panství šlechty. Jí náleží *Roudnice*, hrad a značně rozsáhlé městečko, jemuž kdysi dost přálo štěstí za mírné vlády arcibiskupa pražského, pánů Smiřických a Tarnovských z Polska. Obchodováním totiž a ostatními prostředky počestné obživy může mít velmi výhodný užitek z Labe, které kolem něho teče. V panském majetku je dále *Budyně*, hrad a městečko obklíčené zdmi, ležící na pravém břehu Ohře. Vystavěno bylo ze starší vesnice za doby knížete Hostivíta a nazváno podle *bud*. Dále sem přistupují: *Beřkovice* (Dolní Beřkovice), *Běškovice* (Horní Beřkovice), *Hospozín*, *Nelahozeves*, *Míkovice*, *Zvoleněves*, *Okoř*, *Buštěhrad*, *Červený Újezd*, *Kladno*, *Smečno*, *Kornhús* (Mšec), *Srbeč*, *Divice*, *Slavětín*, *Pátek* a *Vrané* s poplužím a pozemky neobyčejně úrodnými.

V tomto kraji je známá a proslavená hora, na širé rovině z daleka viditelná, nazvaná *Zřít* (Hlídka) podle *zření*; jiní jí říkají *Zříp* (Říp), to jest hora κατ' εἶδος. První zakladatelé národa našeho, jak se vypravuje, právě pod ním ze všeho nejdříve se usadili (kolem r. 450) a učinili tak počátek našemu státu. Na vrcholku hory, značně prostranném, stojí kostelík zasvěcený sv. Jiří, od knížete Soběslava spíše obnovený nežli založený. Od této hory tři míle na jih jsou vzdáleny rozvaliny starobylého města *Budče*, jež na vysoké skále založil jakýsi věštec Lešina Budek, muž jinak urozený, z ponuknutí některého domácího bůžka. Budeč dlouho slynila školou zavržení hodného umění kouzelnického a hadačského a byla prý pro učení hojně navštěvována urozenou mládeží oběho pohlaví, mezi ní též Přemyslem a Libuší¹⁴.

15. V dalším výkladě je již třeba promluvit o kraji *Litoměřickém*, kterému se obecně říká *Litoměřicko* podle předního jeho města. Tento kraj se táhne téměř zcela pod horami Sudetskými. Tvarem se podobá trojúhelníku, jehož základna, obrácená k západu, západojihozápadu a jihozápadu spočívá na kraji Luckém a Slánském, severní strana se připíná k horám míšeňským, jižní přiléhá k hranici kraje Boleslavského, ko-

¹⁴ Bartoloměj Paprocký v Diadochu.

nečně vrchol na severu a severovýchodě dotýká se hranic Horní Lužice. Kraj je velmi úrodný, obzvláště na víno a ovoce, ba i na obilí, a je pravou obilnicí Míšně, ležící z druhé strany hor.

Královských neboli komorních statků tu není s výjimkou snad jen cínových dolů v *Krupce* – stříbrné doly v *Hrobech* a *Roztokách* jsou již dávno vyčerpány – a klášterů, s jejichž důchody by se mohlo počítat v případě naléhavé obecné nutnosti. Zbyly totiž v tomto kraji aspoň dva kláštery, *osecký* pod opatem, jež založil král Otakar řádu cisterciáckému, a *mělnický* pod převorem, který dal augustiniánům župan Hroznata. Ale *osecký* klášter za doby krále Ferdinanda I. k sobě potáhl arcibiskup Antonín; podobně učinil za časů Rudolfa II. arcibiskup Zbyněk s klášterem *světeckým*, který byl zpočátku zřízen pro křižovníky s červenou hvězdou, později však dán k výživě jeptiškám sv. Kláry. Kromě toho je tu věnné panství českých královen, totiž panství při hradu Mělníku, tučné a bohaté; za naší paměti bylo však většinou postupováno zástavou některému z pánů kužívání, nedávno dokonce (r. 1627) podle jakési smlouvy, uzavřené mezi císařem Ferdinandem II. a Vilémem Slavatou, bylo od zboží královen zcela odtrženo.

Šlechta má rovněž v tomto kraji značně rozsáhlé zboží a znamenité statky. V jejím držení jsou hrady *Teplice*, *Duchcov* a *Bílina* s městečky hradbou opevněnými, *Libčeves*, *Střebívlice* (Třebívlice), *Podsedice* s doly na drahé kameny, *Libochovice* s městečkem, *Klapý* čili *Hazmburk*, *Brozany*, *Lovosice*, *Sulevice* (Sulejovice), *Čížkovice*, *Košťálov*, *Skalka*, *Medvědice*, *Kostomlaty*, *Milešov*, *Újezd* pod horou, které se říká Ostrý (Červený Újezd), *Soběchleby*, *Doubravská Hora*, pevnost, kterou dal nedávno Radslav Vchynský svou péčí výborně obnovit ze starých zřízení, *Supí Hora* (u Unčína), *Březnice* (Krásné Březno), vystavěná na místě *Blankenštejna* (Blanska), *Schönstein*, *Jílové*, *Bideburk* (Bynov), pomezná tvrz *Děčín*, (Velké) *Březno*, *Svádov*, *Střekov*, *Libochovany*, *Žitenice*, *Zohořany*, *Ploskovice*, *Encovany*, *Jištěrpy*, *Ouštěk* s městečkem hradbami opevněným, *Radouň*, *Brocno*, *Konojedy*, *Stvolínky*, *Markvartice*, *Libchava*, *Pirkštejn* (Sloup), *Nový Zámek*, *Lípa*, *Mladý Benešov* (nad Ploučnicí), *Rumburk*, *Šluknov* s městečky, rovněž *Šerachov* a *Haňšpach*

a přemnoho jiných, úpravných a výnosných. Kromě toho pouhá městečka *Kamenice, Radoušov, Hoštka a Třebenice*, jakož i dvě báňská, *Krupka* a mnišský *Hrob*.

Konečně svobodná města, zároveň široko daleko nade všechna vynikající pahorky dokonale pěstěných vinic, jsou v tomto kraji *Litoměřice, Ústí a Mělník*, vesměs ležící nad Labem. Za milovníky vína jsou pokládáni skoro všichni jejich obyvatelé.

LITOMĚŘICE – mimochodem: daly mi měšťanské právo a značné statky, ale ty mi zase bezprávně vyrvaly po 17 letech, když císař Ferdinand II. z celého království vypuzoval evangelíky, protože jsem před čistším náboženstvím nedal přednost lásce k vlasti a majetku – jsou lidnaté město na pravém břehu Labe, vystavěné skvěle a na příhodném místě. Ve výkladu původu jeho jména se naši lidé různí. Jedni je totiž odvozují od *Lidomíra*, kterého považují za zakladatele města, druzí od slov *lidi mířiti*, to jest smiřovati, jiní od slov *lito měřice*, z nichž první znamená ‚je mi líto, lituji‘, druhé má též význam jako německé *Maß*. Třebaže první a druhý výklad není zcela pravděpodobný, přece nemohu jich schváliti, poněvadž se od obvyklého pojmenování města vzdalují více než dohad třetí. I já věřím, že je začal zakládat (r. 671) vnuk Košálův Lidomír – že měl jméno od smiřování lidí, vyplývá z povahy našeho jazyka a to mezi dvory Řadičem – to místo se nyní pokaženě jmenuje *Hradíč* a je známo chrámem sv. Štěpána – a Pokratcem. Ale to nijak, tuším, nevádí tomu, aby se nemohl za správný pokládat výklad třetí, a to tento: Lidomír, chystaje se k zakládání města a snaže se postarat o výživu dělníků, odměřoval zrní kterémusi mlynáři jeho měřicí, aby je semlel na mouku, ale ta měřice mu při tom z rukou vypadla do Labe dole tekoucího; tu zvolal mlynář žalostivým hlasem: *Jestit' mi líto té měřice*. Lidomír navázal na tento povzdech mlynářův a rozhodl se podle něho dáti svému městu jméno *Litoměřice*. Příčinlivost potomků se postarala, aby město, jehož kolébka byla takto starobylá, ponenáhlu vzrůstalo rozlehlostí staveb a množstvím obyvatelstva. Později, asi před šesti sty lety (r. 1019), město hradbami opevnili a příkopem obehnali urození Vršovci, pod jejichž panstvím tehdy bylo, spo-

lečným nákladem celého rodu, a to ze strachu před knížetem Oldřichem, kterého urazili. Když však byli Vršovci pro nástrahy, jimiž ukládali o život knížat, od Břetislava II. odsouzeni a vypovědění do Lužice, připadlo všechno jejich zboží komoře knížecí (r. 1096). Tehdy dosáhly Litoměřice svobody a zaujaly místo mezi městy, žijícími pod ochranou knížecí. Četné výsady, jichž potom dosáhly, téměř všechny vzaly za své při požáru, který asi o dvě stě let později (r. 1297) toto město ohavně zohyzdil.¹⁵ Několik výsad otakarovských, které byly vyrvány z řečeného ohně a Litoměřickým ještě zbyly, potvrdil znovu král Jan a přidal několik nových. Jeho syn císař Karel je obohatil výročním trhem neboli jarmarkem, který se měl konati od 25. července do 8. srpna, ba i právem skladu, jímž se obchodníkům všeho druhu, plavícím se po Labi, nedovoluje nakládat zboží na lodi nebo z nich vykládat jinde než v přístavu tohoto města neboli tržiště; naši tomu říkali nákel. Kamenná socha, postavená na podstavci na rohu radnice a hledící na tržiště, podobná německému Rolandovi, dosud o tom vydává svědectví. Za krále Vladislava II. byly hradby městské, hrozící na mnohých místech sesutím, opravovány a opatrovány četnými baštami. Za panování Maxmiliána a Rudolfa přepásali Litoměřičtí řeku Labe, která se kolem města prudce řítí, neobyčejně dlouhým dřevěným mostem, velmi dovedně a nákladně zhotoveným. Za zcela nedávné výpravy saského kurfiřta do Čech úplně zničil tento most ohněm k velkému neprospěchu měšťanů i sousedů Jan Melichar Schwalbach, když musil couvnouti před přibližujícím se nepřítelem (6. června 1632), vyvrátiv předtím z velké části stavby na litoměřickém předměstí. V Labi, obtékajícím litoměřické pozemky, chytá se v jarních měsících velmi mnoho úhořů a lososů, kteří jsou tu mnohem lepší než jinde, v letních měsících zase velicí jeseteři. V době žní se tu vyrábí mošt, o mnoho lahodnější než jinde, a rovněž vinná polévka z utřené hořčice a odvaru mladého vína. Měšťané v tomto městě, chtějí-li návštěvníky a přátele vlídně pohostit, nalévají jim obyčejně vína tak štědře a přitom do té míry zapomínají nabízet

¹⁵ Abraham Hossmann o Lužici.

jídlo, že si vysloužili pokárání dvojím obecně rozšířeným šlehem. Říká se totiž, že Litoměřičtí dovedou člověka pitím málem udusit, ale hladem k smrti umořit, a rovněž že musí být rád, koho v Žatci nevypískali, v Lounech nezbili a v Litoměřicích neopili. Náboženství obecným souhlasem přijatých se Litoměřice držely neobyčejně houževnatě. Jako totiž kdysi od papeženského k evangelickému, tak nedávno od evangelického k papeženskému mohly být převedeny jen velmi stěží. Když po smrti krále Václava IV. obyvatelé království porůznu působením nástupců Husových odmítali nařízení římského papeže a když Litoměřičtí pozorovali, že se to vzmáhá i mezi jejich hradbami, tehdy spoluměšťany, nesouhlasící s náboženstvím většiny, neberouce ohled na pokrevenství nebo příbuzenství, raději topili v Labi (r. 1418), než by byli dovolili nějakou různost ve způsobech uctívání Božího. A když zase nedávno (r. 1626) řádilo měnění bohoslužeb z rozkazu císaře Ferdinanda II. a když nebylo cesty, kudy by se dalo uniknout přesile, v počtu více než pěti set hlav zvolili jejich obyvatelé spíše ustoupit osudu, za trest ztratit statky a opustit půdu nežli poznané pravdy odpřisáhnout. Příklad tak veliké pevnosti nedalo, s výjimkou jediné Prahy, žádné jiné české město. Veřejné důchody tohoto města v poměru k nezbytným veřejným vydáním jsou arci skrovné, ale štedrost dobrých vládců jim časem napomáhala. Také území, uznávající pravomoc města, je značně těsné; odevšad je totiž tísněno pozemky klášterními a panskými. Za starodávna užívalo město práva saského a mělo slavnou konšelskou soudní stolicí, takže některá sousední městečka i města měla dlouho ve zvyku odvolávat se od lavic domácích soudců k jejímu rozhodnutí; tato přednost jí byla teprve nepřiliš dávno (r. 1610) sněmovním usnesením odňata. Učení mužové se tu narodili tito: Matyáš Vicen, Jan Jelínek, Jindřich Mráz, Ondřej Lucinus, Ondřej Mitisko, bratři Václav a Zikmund Heniochové, vesměs mistři svobodných umění, a rovněž doktor lékařství Daniel Štyrkolský.

Dvě míle odtud směrem severoseverozápadním leží město ÚSTÍ, vystavěné v horské úžině bratry Rušisvadem a Lahoborem. Je prostředně velké, ale na místě, jehož mohou nepřátelé snadno dobýt, takže ani

svými hradbami není tuze bezpečno. Mnozí tvrdí, že jeho jméno bylo utvořeno od našeho slova *houstí*, jiní však, a to pravděpodobněji, odvozuji je od slova *ústa*. Leží totiž, jak jsem řekl, v úžině, kde řeka Labe v úvale jakoby nějakými *ústý* nebo jícnem začíná chrliti své vody do Míšně. Proto by se mohlo po mém soudě nikoli nevhodně zváti po latinsku Ostia. Za naší doby vymáhají tu celníci, často velmi hrubým způsobem, od obchodníků, vezoucích jakékoli zboží po lodích, královské přívozné, které se dříve platívalo na hranicích. Víno, jež se tu v předměstí rodí pod skalami a nazývá se proto *podskalské*, nemá v naší vlasti soupeře, jímž by bylo překonáno v ušlechtilosti. Také není při Labi snad žádné jiné místo, kde by lov mihulí neboli okatic byl vydatnější. Obyvatelů, kteří by znali náš domácí jazyk, je tu již velmi málo, a to z žádného vážnějšího důvodu než z onoho, pro nějž, jak jsme vyložili, trpí podobnou pokažeností Most. V blízkosti Ústí u vesnice *Předlice* byla kdysi svedena bitva u nás velmi pamětihodná (16. června 1426), v níž pod korouhvemi markraběte Fridricha a jeho manželky Kateřiny padlo mnoho tisíc Míšňanů.¹⁶ Také toto město samo bylo po dobytí rozchváčeno a zůstalo potom po tři roky opuštěno. Místo bitvy se i dnes nazývá *Na běhání* a význačný sloup dosvědčuje onu událost. V odměnu za tak nákladnou pomoc, poskytnutou císaři Zikmundovi proti husitům, dostal markrabě Fridrich (r. 1423) mitru kurfiřtskou – s pominutím nejbližších příbuzných zemřelého saského kurfiřta Albrechta – a odevzdal ji svým dědicům. Ústí nad mnoho jiných měst miloval císař Ferdinand I. z téhož důvodu jako Plzeň a Budějovice. Také šlechta, obývající v těchto horách, kdykoli je třeba vzniklý spor smiřovat nebo urovnávat před rozhodčími, obyčejně si až dosud ke schůzce volí toto místo, jakožto nad jiné vhodnější.

MĚLNÍK se naskýtá těm, kdož jdou z Litoměřic na jihovýchod, při čtvrté míli. Toto město založil pod soutokem Labe a Vltavy na vysokém pahorku kdosi z rodu vladaře Bše před dobou knížete Hostivíta, opevnil je pak a úhledněji vybudoval otec sv. Lidmily Slavibor (r. 877). Jmé-

¹⁶ Letopisy lankrabat durynských, kap. 162.

no mu bylo dáno od mletí nebo mlynářů. *Mělník* totiž, od slovesa *meli*, znamená buďto mlynáře, nebo místo, kde jsou mlýny. Město je sice malé, ale vystavěné na místě přepůvabném a vhodném k odrážení nepřátelských útoků. Znalcům dobrého pití se zvláště doporučuje lahodnost červeného vína. Počítá se mezi věnná města českých královen. V něm, a to na hradě chráněném hradbami, trávil život po smrti knížecích manželů kromě jiných kněžen a královen zvláště Barbora, vdova po císaři Zikmundovi, a Johanka, vdova po králi Jiřím. Ze severní strany teče kolem města malá říčka *Bšovka*, zachovávající posud jméno podle připomenutého Bše, obecně nyní zvaná jménem dávno zkaženým *Šobka*. Je jí ještě i nyní poháněno několik vodních mlýnů. Polnosti města jsou písčité, ale nikterak neplodné. Výsady své a svobodu stejnou jako města královská mělo vždy již od pradávna a dovedlo si jich uhájit proti úkladům četných tamních purkrabí.

16. Zbývá nám ještě *kraj Boleslavský*, dotýkající se svou západní částí Litoměřicka, severní Slezska, východní Hradecka a jižní Kouřimska, obecně zvaný podle města Boleslavě *Boleslavsko*. Je to kraj dosti rozlehlý, úrodný a lidnatý; z jeho úrodnosti těží nejen Lužice, nýbrž i Slezsko. Královskými statky v ní jsou *Benátky*, *Lysá* a nemalá část panství *brandýského* za Labem s rozkošnými *Opočnem* a *Hlavencem*. *Benátky* (po latinsku též naše Venetia) jsou hrad na pravém břehu řeky Jizery na vysokém pahorku s malým městečkem; hrad ten byl teprve za našeho věku králem Rudolfem odkoupen od pánů z Donína a přivtělen královské komoře. *Lysá* (po latinsku též Mons Calvus) je rovněž hrad s městečkem a shora shlíží na nesmírný královský les pod ním se prostírající. Hlavní důchody obou jsou z rybníků, jež jsou v těch místech početné a vynikají množstvím chutných kaprů. Klášterů za našeho věku v tomto kraji není, pokud bys nechtěl klášterem zvat *staroboleslavský* chrám sv. Kosmy a Damiána neboli, jak někteří raději chtějí, Cyrila a Metoděje, proslulý náhrobkem sv. Václava, a svatyni Panny Marie, nedávno nerozumnou prací několika let (1613 a násl.) s velikým nákladem a nádherou zbudovanou, jež začala být přibližně před třiceti lety z nejistého nebo spíše pověřčivého důvodu navštěvována výroč-

ními poutěmi. Po nějakou dobu požívala ta svatyně u některých slávy a úcty pro obraz jakési nové, jakoby pessinuntské bohyně;¹⁷ ale při nedávné výpravě saského kurfiřta do Čech (r. 1631) kterýsi plukovník zvučného jména obraz ten sňal a jako prázdného strašáka odnesl. Královská města jsou v tomto kraji dvě, Nymburk a Boleslav.

NYMBURK je město na rozevřené rovině, na místě velice příhodném k odrážení nepřátelských nájezdů. Vystavěl je kdysi mezi soutokem Labe a Mrliny velmož Vicemil a řádně opevnil cihlovou zdí i hlubokým dvojnásobným příkopem, sloužícím řece za koryto. Vicemil sice chtěl, aby se podle jeho jména nazývalo *Vicemilov*, ale domácí lidé dali přednost názvu *Sviní Brod* podle brodu, vyhledávaného lesními sviněmi, jež se s ním ze strachu před budovateli jen stěží loučily. Teprve mnohem později dostalo cizí jméno od cizích lidí, Němců, totiž *Nymburk*. Král Václav II. je jedinečně miloval, rozšířil je a ozdobil výsadami, ba první také rozhodl, aby bylo pojato mezi města královská. Hojností a dobrou šťavnatostí zeleniny všeho druhu a vařiva vyniká nad jiná. Zcela nedávnému vpádu saského vojska do Čech (r. 1632) postavilo toto město, jak se shledávalo, takřka hráz. Poněvadž ho Sasové nemohli dobýt silou, celé je umělým ohněm, metaným ze strojů, i s mostem přes Labe obrátili v popel. Od toho času neučinilo v Čechách žádných pokroků, hodných, aby byly rozhlášeny. Slovnatí pijáci nemají snad nikde jinde tak špatnou pověst jako v Nymburce. Zde totiž velmi často vybočí z mezí a rozbíjejí si hlavy poháry, jež předtím jedni druhým vyprázdňili do obličeje. Odtud se často říkává příslovím: *Připímt' po nymbursku*.

Třemi mílemi na sever je od něho odděleno město BOLESLAV, nikoli ona Stará, o níž jsme se již předtím zmínili, nýbrž jiná, od níž celý tento kraj dostal jméno. Onu Starou nad Labem založil, jak někteří soudí, v samém středu Čech kníže Vratislav (r. 915) a Boleslav Ukrutný ji zvelebil (r. 937); tuto tak řečenou *Mladou* založil prý (r. 973) Boleslav Mladší nebo, jak byl potom častěji jmenován, Milostivý nebo Zbožný, na pahorku zvaném *Hrobka*. Za paměti našich dědů bylo toto město v moci

¹⁷ Herodianos, Dějiny, kn. I.

pánů z Michalovic, pak z Cimburka, potom Krajířů, později hasištejské větve Lobkoviců; od posledního z nich, Bohuslava Jáchyma, si za mého jinošství (r. 1595) za veliký peníz vykoupilo úplnou svobodu a laskavostí krále a císaře Rudolfa (r. 1600) zaujalo místo mezi městy královskými. Město je jediným dědicem zboží, která se v něm kdy uprázdnila, a na ně, jak se říká, spadla právem odúmrtím; král na nich nemá podílu. Hrad, který je v tomto městě, přešel do jeho pravomoci mnohem později (r. 1614), teprve když byly vdově po panu Hasištejském z Valdštejna vyplaceny okrouhle dva tisíce tolarů. Řeka Jizera omývá severozápadní stranu města a dodává čerpacími stroji vodu dovnitř hradeb. Údolí pod hradem zavlažuje potok Klenice, vlévající se brzy tamže do Jizery. Zbožností a štedrostí Krajířů, kteří mezi šlechtou nad jiné byli ochránci čistší bohoslužby, bylo ve městě v život uvedeno a ponenáhlu z věnovaných příspěvků mecenášů (r. 1500, 1511, 1544) znamenitě rozhojněno sídlo nebo domov, kde by se vzdělávali učitelé vytříbeného náboženství a vychovávala mládež ve zbožnosti a vědách, zvelebený i chrámem, jemuž předkové dali jméno *Karmel*. Tento Karmel, jakož i všechny ostatní chrámy téhož učení, kterým se u nás říkáva *sbory*, pronásledovali odevždycky stejně pokulhávající husité jako papeženští horlivci v Čechách záští vatiniovskou. Nazývajíce jej brlohem a výrobnou pikhartů, rozhořčeně proti němu pracovali a svými pomluvami si vymohli na králích Vladislavovi (r. 1508), Ferdinandovi (r. 1547), Maxmiliánovi (r. 1568 a 1575) a Rudolfovi (r. 1602) přísné zákazy. Několikrát se octl Karmel ve velikém nebezpečí, byl jen malým počtem věrných obyván uprostřed naděje a strachu, konečně po vyhlášení zákazu Rudolfova byl zcela zavřen a zapečetěn. Nikdy však nebyl tíživěji obklíčen a ponížen než nedávno od pomocníků ferdinandovské proměny. Kromě toho za těch válečných bouří, které nyní jen vzrůstají, bylo toto město, aby nemohlo být k užitku Sasům, uvažujícím o jeho obsazení, od lehké jízdy císařské znenadání rozchváčeno a k svému žalu ohněm několikráte vhozeným bídne zpustošeno (r. 1631).

Šlechtě náleží v tomto kraji mnoho pozemkového majetku, mnoho hradů, zámků, městeček a vesnic, jako jsou *Ronov*, *Roždalovice*, *Dětenice*,

Dobrovice, Brodce, Hrušov, Stránov, Bezno, Niměřice, Košátky, (Vysoká) Libeň, Vidim, Houska, Bezděz, Kosmonosy, Zviřetice, Kost, Trosky, a to Panna a Baba, Skály, Semily, Valdštejn, Rohozec, Svijany, Mnichovo Hradiště s městečkem, Zásadka, Doksy, Kuřivody, Zákupy, Vartemberk (Stráž pod Ralskem), Dub, Vysoké, kde často kráva nemá cenu kamene, jímž pasák po ní hází, Reichenberg čili Liberec, Grabštejn a Frýdlant, dílem zámky, dílem hrady; dále městečka, jako Bakov, Mšeno, Bělá, jež je hradbou sevřena a jméno dostala po vnučce Kroka Mladšího, Turnov, Sobotka, Mimoň, Jablonné a jiných počtem nemálo.

17. Až sem a potud jsme prodleli při přehlídce těch českých krajů, které od samé kolébky našeho národa žily pod touž vládou, v témž jazyce, týchž zákonech, zvyklostech a zřízeních. Nyní již přistupujeme k popisu tří zbývajících, jež přesto, že již odedávna podle manského práva srostly s českou korunou, spojeny jsou nerozlučným svazkem, přece se neúčastní českých sněmů, na rozdíl od ostatních obyvatelů země, ani porad o státních věcech. Měly však také odevždy a až do naší doby podržely některé zvláštní svobody, řády, zákony a zvyklosti. Rovněž nikterak nechtěly s námi mít společné užívání téhož jazyka. Jsou to hrabství Kladské a kraj Chebský a Loketský. Šlechta těchto krajů je téměř všechna stavu rytířského, nehledíme-li jen k velmi malému počtu pánů, kteří tu začali mít statky již dávno. Všichni jsou many panovníků českých, třebaže se statky některých za časů otců staly z manských dědičnými.

18. Je pak *hrabství Kladské*, mající jméno podle předního města té končiny a velmi opevněné tvrzi Kladska, obklopeno od severu a od východu hranicemi Slezska, od jihu jakýmsi cípem Moravy a stejně jako i od západu krajem Hradeckým. Bylo kdysi brzy v rukou Poláků, brzy Čechů,¹⁸ až podle smlouvy, kterou uzavřel král Otakar s knížetem Jindřichem (r. 1280), rozmnožilo panství dávných knížat minstrberských čili sambických. Konečně král Jan je od knížete Boleslava odkoupil (r. 1322) a na věčné časy spojil s Královstvím českým, ale po pěti letech

¹⁸ Hájek v Kronice kr. 1074 a 1278; Kromer v Kronice polské, kn. IX na konci.

(r. 1327) postoupil je k doživotnímu užívání vratislavskému knížeti Jindřichu VI. Avšak později za vzplanutí bouří husitských přešlo v držení pánů rodu Poděbradského, kteří po delším čase byli povýšeni na knížata minstrberská. Pod jejich panstvím zůstalo přibližně celých osmdesát let, až je bratři Albrecht, Karel a Jiří (r. 1500 a 1502) trhovou smlouvou odevzdali hraběti Oldřichu z Hardeku, když se ten krátce předtím po způsobu českými obyvateli užívaném složením přísahy zavázal k věrnosti králi a království. Z rukou Hardeků bylo postoupeno panu Janu z Pernštejna a od něho zase zastaveno salcburskému arcibiskupu a bavorskému vévodovi Arnoštovi (r. 1547). Po smrti Arnoštově uplatňoval právo nastoupit v jeho užívání po příbuzném vévoda bavorský Albrecht. Poněvadž však podle zákonů našeho království nebylo možné, aby proň bylo místo mezi obyvateli zemskými (jiné bylo právní postavení Arnošta jakožto osoby duchovní, jiné Albrechta jakožto světského knížete), radili stavové na sněmu králi Maxmiliánovi (r. 1567), aby onu zástavu od Bavora buďto sám vykoupil, anebo postoupil i s užíváním některému z českých pánů, který by tak chtěl učinit. Avšak ta věc a sněmovní usnesení byly teprve dvanáct let potom, již za kralování Rudolfova, přivedeny ke konci (r. 1579); tehdy bylo z peněz od stavů sebraných toto hrabství zbaveno břemene zahraničního dluhu a veřejným rozhodnutím sněmovním určeno k užívání králů s tou podmínkou, že se nikdy nebude smět budoucně ani prodat, ani dát vzástavu, ani vyměnit, ani nikomu postoupit v užívání, ani žádným jiným způsobem odcizit. Je tedy již v držení královském a je spravováno hejtmany, povětšinou ze stavu panského.

Hlavní město je v něm, jak jsme řekli, KLADSKO (Němci říkají *Glatz*) s hradem, zbudovaným na výšině, na místě příhodném k odvracení nepřátel a lidským přičiněním řádně opevněném. Jeho pravou stranu omývá řeka Nisa, přes níž vede z města kamenný most. O zakladateli tohoto města mlčí stejně naši i polští dějepisci, zachovali však nemalé stopy o jeho prastarém původu. Pravděpodobné je, že dostalo jméno od slov *kladu* nebo *kláda* a že název *Kladsko* měl asi označit místo, kde se skládá množství *klád*. Od knížete Soběslava, když s Poláky válčil pro-

ti bratru Vladislavovi, bylo ohněm zcela zničeno (r. 1114), ale patnáct let poté bylo znovu vybudováno nádherněji než dříve. Tamní klášter, založený naším prvním arcibiskupem Arnoštem a zasvěcený Panně Marii, jež měli řádoví kanovníci augustiniánští, obsadili před nedáv-
nem (r. 1597) lidé nové sekty, z tovaryšstva Ježíšova. Od té doby, co vstoupili do těchto míst, nemohl si tento kraj oddechnout od zmatků. Za českých válečných bouří, jež se dosud neutišily, byla tamní tvrz statečností hraběte Františka z Thurnu udržena ve věrnosti králi Fridrichovi a hájila se proti ferdinandovcům, až byla pro nedostatek zásobování nucena 26. října r. 1622 vzdát se obléhatelům za přijatelných podmínek. Nedlouho potom byla popleněna bleskem, ale nákladem českých stavů brzy zase povstala ze sutin.

Hrady a městečka v tomto hrabství jsou: Chelnavá, Levín, Homole, hrad sice v rozvalinách, ale známý výnosným pozemkovým majetkem českých králů, Dušníky čili Reinerz, Rychnov, Hrádek čili *Wünschelburg*, *Reichenstein* (Rychleby), *Novohrad* (Neurode), *Landeck* se známými lázněmi, *Bystřice* čili *Habelschwerdt*, *Mitvald* (Mittelwalde), *Schönfeld* a ještě snad několik jiných.

19. Malý kraj *Chebský* (po latinsku podle některých též *Oegranus*) souvisí s prvním přístupem do Čech od západu, a to pokud jde o jeho stranu východní, přiléhá jmenovitě ke kraji Luckému na severovýchodě a ke kraji Plzeňskému na východě a jihovýchodě; na jihu hraničí s Bavorskou Falcí, na západě s *Plíseňskem* čili Fojtlandem, na severu dílem s Fojtlandem, dílem s krajem Loketským. Kraj hýří velmi půvabnými zahradami a rozmanitými druhy ovoce i obilí. Středem jej rozráží a zavlažuje řeka, vytékající z hřebenů Smrčin; latinsky píšící Němci jí říkají *Oegra*, my podle její ohřáté vody *Ohře*. Kraj ten odňal bavorskému vévodovi Jindřichovi a první jej právem válečným získal našemu království kníže Přemysl Otakar (r. 1193). O něco později si jej přisvojil markrabě vohburský a hrabě koubský Děpolt a odkázal jej své dceři Adelheidě. Od Adelhaidy jej koupil císař Fridrich I. Štědrostí jeho vnuka byl navrácen bývalému držiteli Přemyslu Otakarovi, tehdy již králi českému (r. 1212). Když tak opět nějakou dobu byl v moci Čechů, vyrval jej

sinonovskou Istí Otakaru II. Rudolf Habsburský, kníže ctižádostivý a nemírně toužící po zvětšení soukromého rodinného jmění,¹⁹ a to v době, kdy se stal císařem. Avšak devět let potom (r. 1285) byl zase vrácen jakožto věno synu krále padlého v bitvě na Moravském poli a jeho nástupci v království, Václavu II. Když se pak právem mně neznámým znovu octl v rukou vévodů bavorských, císař Ludvík toho jména Čtvrtý jej dal se souhlasem kurfiřtů (r. 1322) v držení českému králi Janovi,²⁰ a to odměnou za rázné podniky proti Fridrichu Rakouskému a náhradou za válečné náklady, které dosahovaly výše 20 000, anebo věříme-li Münstrovi, tvrdícímu tak podle zápisů kurfiřtů, výše 40 000 hřiven čistého stříbra. Dostal pak tento kraj jméno podle tamního předního města, kterému v našem jazyce říkají podle ohbu *Heb* (Cheb), v německém podle řeky kolem tekoucí *Eger*.

Město samo CHEB (po latinsku též *Oegra*) je s jižní strany omýváno oněmi ohráťými vodami řeky Ohře. Je celé úhledné a spořádané; doporučuje se mezi jiným také blízkým pramenem kyselky a výborným nápojem připravovaným z medu, kterému říkáme *picí med*. Proslaveno je také několika pamětihodnými kdysi sjezdy císařů a knížat s českými králi (r. 1208, 1318 a 1461). Císař Ludvík Bavor je ozdobil výsadami a hojnými svobodami. Tamní obyvatelé jsou milovníky všech ctností a zvláště humanitního vzdělání. Doba založení města je mi neznáma. Slavnější hrady a městečka v tomto kraji jsou: *Vejsa*, *Parkšlejn*, *Karlsvalde*²¹, *Kunžvard* (Kynžvart), *Falknov*, *Liebenstein* (Libštejn), *Nechanice* (Nebanice) a několik jiných, mezi nimi je klášter *Chlum Svaté Maří*, známý zářijovými výročními poutěmi.

20. Zbývá nám nastínit již jen jediný kraj, *kraj Loketský* (po latinsku též *Cubitanus*). Svým územím se dotýká na východě kraje Luckého, na jihu dílem rovněž kraje Luckého, dílem Chebského, na západě a severu Fojtlandu. V našem jazyku se mu říká *Loketsko* podle předního tamního

¹⁹ Kronika Kolmarská, díl II. na začátku.

²⁰ Kronika zbraslavská a Hájek.

²¹ Privilegium císaře Karla IV. z r. 1360.

města, jemuž říkáme *Loket*, Němci říkají *Elbogen*. Tento kraj byl kdysi, a to již, jak se zdá, za doby knížete Vojena, nejenom v moci českých knížat,²² ale i obýván lidmi našeho národa, kteří shledávali, že není možné hornatou tu krajinu, vhodnou k zadržování loupeživých vpádů z Bavor a Míšně, nikterak ponechávat nevzdělanu, natož k vážné vlastní nevýhodě připustit, aby ji obsadili nepřátelé. Za časů krále Jana byl v užívání královny Alžběty, jež tu nezřídka se svými dětmi pobývala pro zotavení.²³ Císař Zikmund jej dal svému místokancléři a tehdy chebskému hejtmanu Kašparu Šlikovi;²⁴ v panství jeho rodu byl ještě za paměti našich dědů. Důchody královské komory plynou tu hlavně ze stříbrných dolů, pokládaných vpravdě za vynikající, jež byly objeveny u městečka *Jáchymova* na samém začátku vlády krále Ludvíka (r. 1516). Tímto městečkem a okolními vesnicemi rozmnožil majetek českých králů císař a král Maxmilián (r. 1576) v náhradu za odcizená panství rabštejnské a točnické.

Město samo LOKET (po latinsky též *Cubitum*) spolu s hradem leží na strmé skále nebo vyvýšeném pahorku, na místě nepřístupném, a je více dobrodiním přírody než lidským přičiněním tak řádně opevněno proti nepřátelskému násilí, že bylo snad odevždy pokládáno za nedobytné. Obklopují je odevšad příkré srázné hory, v jejichž středu vystává jedna skála takřka jako podstavec města. Z levé strany omývá město svým prudkým tokem, řítícím se mezi skalnatými horskými srázy, řeka *Ohře* (nebo latinsky *Oegra*) dole pod pahorkem, sevřena jsouc svým korytem jako hlubokým a širokým příkopem. Na protější straně pahorku vytváří úhel, odkud jako z hlubokého jícnu vyklokotávajíc obchází město klikatým ohbem a objímá je jakoby sevřením *lokte* (odtud také dostalo město své jméno) a odděluje od vrchů pravé strany. Přístup k městu poskytuje sousední návrší z levé strany, kde se stýká se skálou, na níž stojí základy města, toliko dlouhým jakýmsi jícnem, zasahujícím až ke skále;

²² Sněm léta 1615.

²³ Kronika zbraslavská.

²⁴ Goldast v III. svazku *Constitutionum*; Silvius, *Kronika česká*.

tento průchod je tak úzký a krátký, že kdo tudy cestuje vozem, nemůže město objet. Jediná brána, jíž se do města vstupuje, je v přeostrém úhlu. Kdykoli k ní někdo sjede, poněvadž se cesty pro nesjízdnost a sráznost sbíhají, chtěj nechtěj je nucen zajet do města. Chce-li jet dále, musí pokračovat dlouhou ulicí až na tržiště, zatočit vůz do kolečka a vyjet, kudy přijel. Dostav se dále pod protějším návrším na rozcestí, obrátí voj na jednu z obou stran, a tak teprve pokračuje v cestě, kterou si předsevzal. Za války, jíž císař Ferdinand nedávno dobýval Čech, bylo toto město od jeho vůdců krutě obleženo, a tím uvrženo do převeliké tísně; když pak již došel střelný prach, bylo nuceno se vzdát (7. května r. 1621).

Na území Loketského kraje je hojně hradů a městeček v moci šlechty, podléhajících manským právem českým králům, jako jsou městečka *Vary* čili *Karlsbad*, proslulé zřídly neobyčejně horké vody, rovněž (Horní) *Slavkov* a *Lichtenstadt* (Hroznětín). K tomu přistupují *Stein*, *Königsberg* (Kynšperk), *Neudeck* (Nejdek), *Falknov*, *Hertenberg*, *Schönpach*, *Kagern* (Kagerava), *Štampach*, *Kloben*, *Zettlitz* (Sedlec), *Přemluvice* (Přemilovice), *Šance*, *Deysa* (Toužim), *Polom*, *Delbice* (Dallwitz, Dalovice), *Teleč*, *Otrovice*, *Luka*, *Reschwitz* (Radošov), *Machovice* (Hřivínov), *Beršetice* (Werscheditz, Verušičky), *Krupá*, *Kopečné* (Kopáčov) a jiné hrady, zámky, městečka a vesnice.

KAPITOLA III

O státoprávním postavení Čech

Zdrželi jsme se při popisu českých krajů déle, než jsme tušili, a roze-psali jsme se snad obšírněji, než si žádal účel naší knihy. Nyní již budiž dovoleno připomenout něco o státoprávním postavení obyvatelů Čech. Spletitá zajisté a nesnadná je ona otázka, zda Čechy jsou či nejsou připoutány k německé říši a jí podrobeny nějakými tak řečenými man-skými zákony. Přemnoho je těch, kteří z naší země činí léno německé říše a z našich knížat vazaly čili leníky císařů. Naopak zase někteří hájí názoru, že

*nad sebou k nižádné hlavě nevzhlíží moc ta v světě, leč
jedině ke králi nebes,*

nepřipouštějí německým panovníkům žádné právo na ni a tvrdí, že se čeští panovníci chápou vlády a ji vykonávají nad národem, jak říkají, svobodným jediné z milosti Boží a z pouhé vůle obyvatelstva. Většinu těch, kteří o tom vedou rozpravy, přihází se tu totiž, co ptákům v houfu, že totiž jediného ptáka letícího vpředu ostatní spěšně následují jako vůdce, nebo totéž, co o prvních filozofech poznamenal mučedník Justin: *Přihodilo se, že ony, kdož se první chopili tohoto způsobu učení a dosáhli proto proslulosti, shodně následovali potom jiní a nepodnikli již žádného zkoumání o pravdě.*²⁵ Sám se nechci sporu toho činně účastnit a toliko to, co každá z obou sporných stran uvádívá, pokud vím, na obranu svého tvrzení, neuměle vypíši.

2. Mezi těmi, kteří se, jak známo, již dávno pustili do sporu proti českému národu o jeho státoprávní postavení, jsou hlavně spisovatelé němečtí, kteří téměř vesměs tvrdí, že Čechy jsou lénem německé říše

²⁵ V rozmluvě s Tryfonem.

a jejich panovníci vazaly císařů. Z toho, že prý ta země neleží nikde jinde než v *Germánii*, podle nich zcela nutně vyplývá, že její obyvatelé jsou vázáni zákony a společným právem této říše a její nejvyšší vládu musejí uznávat také za svou vrchnost, ba jí i vděčit za všechny své statky. Že pak Čechy jsou částí Germánie, pokládají za prokázané zprávami ze Strabona, Ptolemaia, Mely, Plinia a ostatních zeměpisců, ba i z našich dějepisců Kosmy a Dubravia, kteří ohraničují Germánii na východě Vislou a na jihu zadunajskými Alpami. Kromě toho je prý to zjevné také z toho, že již od dob Karla Velikého všichni, i oni prastarí zakladatelé národa, od té doby, co počali obývat tuto krajinu, byli *zbraněmi podmaněni*, přešli do práv a panství panovníků německých a od nich obvykle přijímali zákony a hodnosti.

3. A přesto, že měli Čechové několik knížat, kteří se vzbouřili a proti dané přísaze se pokusili setrást ono jho, byli prý německými zbraněmi vždy zkroceni a přinuceni plnit povinnost a rozkazy. Příkladem poslušných vazalů, svědomitě zachovávajících věrnost, jsou prý knížata *Mnata* a *Vojen* – nemýlím-li se, měli by tu být jmenováni *Křesomysl* a *Ne-klan* –, z nichž onen se svědomitě staral o zásobování při vojenské výpravě vůdců Karla Velikého Dětricha a Meginfrida do Uher na cestě tam i zpět (r. 791²⁶), tento ke sjezdu knížat ve Frankfurtě (r. 822) poslal císaři Ludvíkovi v čestném poselství obvyklé dary čili uznávací poplatek. Dále sv. *Václav*, který se dostavil do Řezna (r. 923) pro rozkazy císaře Jindřicha příjímím Ptáčníka a získal si u císaře velikou oblibu jednak zbožností, jednak úsluhami;²⁷ *Jaromír*, který, ač byl od polského krále Boleslava zbaven celé země (r. 1005), přece, poněvadž osvědčil svou věrnost císaři Jindřichu II., byl jeho zbraněmi znovu uveden do bývalé důstojnosti;²⁸ *Vratislav II.*, *Vladislav II.* a *Přemysl Otakar I.*, kteří si poslušností a rozmanitými věrnými službami, zvláště vojenskými, zasloužili královskou korunu od císařů Jindřicha IV., Fridricha Barba-

²⁶ Letopisy Karlovy a Ludvíkovy.

²⁷ Widukind; Hájek.

²⁸ Dětmár Meziborský.

rossy a Filipa a odevzdali ji potomstvu s naléhavým doporučením, co znamená věrnost pánům zachovávaná.

4. Příkladem českých knížat, kteří byli zle potrestáni za proradnost, spáchanou odbojem, a za porušenou věrnost, vrchnosti povinnou, jsou prý *Hostivít* nebo podle jiného podání bratři *Křesomysl* a *Vlastislav*, kteří připravili velikou porážku císaři Ludvíku Pobožnému, když se chtěl s vojskem přes Čechy vracet z Moravy, kde pokořil Mojmírova vnuka Radice čili Radslava, byli však krátce potom po celá dvě léta (r. 848 a 849) válkou stíháni od jeho syna Ludvíka a donuceni žádat o mír, plnit rozkazy, ba i dát rukojmí.²⁹ Dále *Boleslav Ukrutný* a *Břetislav I.*, z nichž zpupnými a směšnými odpověďmi urazil onen císaře Otu Velikého (r. 950),³⁰ tento Jindřicha III. (r. 1042),³¹ když byvše slušně upomenuti o úsluhu pojali raději záměry bouřlivácké než rozvážné a rozhodli se nastoupit cestu zbraní místo proseb; ale tato jejich vzpurnost byla pokročena a oba dosáhli odpuštění odboje jen tím, že císaře veřejně odprosili za svá provinění a složili tužší přísahu věrnosti. Konečně *Přemysl Otakar II.*, který, dosáhnuv od císaře Rudolfa investitury pro Čechy a Moravu a složiv mu svůj hold, poskvřnil se prý proradností, císaři, svému pánu, se pokusil zbraněmi, když nemohl právem, vyrvat Rakousy a Štýrsko, ale v bitvě na Moravském poli (r. 1278) přišel o život.³²

5. Přidávají i třetí důvod na obranu své pře, totiž *placení* dávky čili poplatku. Nelze prý totiž popřít, že od té doby, kdy z pověření Karla Velikého jeho syn Karel Mladší zbraněmi podrobil českou zemi (r. 804 a 805) a donutil přísahat věrnost císaři Karlu Velikému,³³ byli obyvatelé její povinni nepřetržitě po několik století platit německému císaři 150 hřiven stříbra a 120 volů³⁴ a teprve za časů Fridricha II. (r. 1212)

²⁹ Letopisy fuldské.

³⁰ Regino a Widukind.

³¹ Marianus Skotský.

³² Hugwald Mutius.

³³ Regino; Aschaffenburgský.

³⁴ Silvius v Kronice, kap. 19, a Boregk v České kronice při Břetislavu I.

byli od tohoto břemene osvobozeni. Právně je prý zřejmé, že dávky nebo poplatky toho druhu mohou vymáhat jen vyšší na nižších, páni na poddaných. Také prý nevadí, namítá-li někdo, že oním osvobozením, jímž císař Fridrich II. Čechům prominul placení starého poplatku, podstata léna zanikla a království byla udělena naprostá svoboda, jakou mají jen samostatné říše. Prý je jisté, že císař nikterak na to nepomýšlel, aby právě tím něco ubíral z nejvyššího práva, jež měli na Čechy po tak dlouhou dobu jeho předchůdcové. Jisté prý je, že císař oním osvobozením poněkud pozměnil jen jakost, nikoli samu podstatu českého lenního vztahu. Ostatně si císař vyhradil nemalou část starého břemene, jímž podržel Čechy v závislosti, totiž podmínkou, aby jejich panovník byl povinen jednak se postarat o bezpečné zásobování krále polského, kdykoli by se ubíral k císařskému dvoru, jednak císařům, kdykoli by táhli do Říma ke korunovaci, poskytovat tři sta ozbrojenců nebo vyplatit týž počet hřiven.

6. Konečně k prokázání lenní povahy Čech jsou podle jejich tvrzení významné i *činy* českých *panovníků* samých, od národa schvalované: tím, že při volbě císařů zaujímalí až dosud místo mezi kurfiřty, jsouce říšskými arcibiskupy, uznávali římské císaře za své pány³⁵ a přináležitost celé země k říšské komoře; kdykoli jim bylo poručeno, pro císaře bojovali; kdykoli byli voláni, dostavovali se na jejich dvůr; majíce se uvázat ve vládu nad státem a zahájit jeho správu, vyžadovali si od nich slavnostně investituru. K prokázání všeho není prý třeba namáhavé práce: sami čelní spisovatelé českých dějin Kosmas, Dubravius a Hájek porůznu o tom vykládají. Podle nich nazývali císaře svým pánem z knížat *Boleslav Ukrutný* (r. 964), oba *Břetislavové* (r. 1038, 1042 a 1098) a *Bedřich* (r. 1179), z králů oba *Vladislavové* (r. 1157 a 1477) a *Jiřík* (r. 1460); že celá země náleží komoře císařské, přiznal *Břetislav I.* (r. 1042) i všichni jeho rádcové; císařům konali válečné služby se svými Čechy: *Soběslav I.* (r. 1139) Konrádovi v Sasku, *Vladislav I.* (r. 1159) a rovněž *Soběslav II.* (r. 1175) Fridrichovi v Lombardsku, *Jindřich Břetislav* (r. 1194) Jindři-

³⁵ Dětmar, Kronika, kn. VI.

chovi v Lužici, *Václav I.* (r. 1236) Fridrichovi II. a *Jiřík* (r. 1458 a 1462) Fridrichovi III. v Rakousích, *Ferdinand I.* (r. 1547) Karlu V. ve válce šmalkaldské; rozkazu, dostavit se na dvůr císařský, uposlechli a přišli *Soběslav I.* (r. 1132) k Lotharovi do Bamberka, *Vladislav I.* (r. 1159) k Fridrichovi na pole Ronkálská, *Bedřich* (r. 1187) k Fridrichovi do Norimberka, *Přemysl* (r. 1200) k Filipovi do Mohuče a k Fridrichovi II. (r. 1212) do Basileje, *Václav II.* (r. 1294) k Adolfovi do Grumhainu a (r. 1299) k Albrechtovi do Norimberka, *Jan* (r. 1318) k Ludvíku IV. do Chebu a Domažlic; regálií a investitury od nich žádali a dosáhli knížata: *Bořivoj II.* (r. 1098), *Oldřich II.* (r. 1101) a *Vladislav* (r. 1110) od Jindřicha, potomní král *Vladislav* (r. 1138 a 1140) od Konráda, *Soběslav II.* a *Bedřich* (r. 1178) od Fridricha I., *Jindřich Břetislav* (r. 1191) od Jindřicha, *Václav I.* (r. 1226) od Fridricha II., *Otakar* (r. 1262) od Richarda a (r. 1276) od Rudolfa, *Václav II.* (r. 1292) od Adolfa, *Jan* (r. 1310) od svého otce Jindřicha, *Jiřík* (r. 1459) a *Vladislav* (r. 1477) od Fridricha III., *Ferdinand I.* (r. 1531 a 1541) od Karla V., *Matyáš* (r. 1608) od Rudolfa II., *Ferdinand II.*, který teprve nyní vládne, od Matyáše (r. 1617) a jiní od jiných.

Všechny tyto důvody jsou prý takové, že jednak u všech zdravě myslících a zkušených musí jakožto obecně jasné dojít víry, jednak proti lidem opačně smýšlejícím a otevírajícím dveře odboji dovedou více než dostatečně obhájit majestát německého císařství a prokázat, že císařové mají svrchovanou moc nad Čechy.

7. Zbývá tudíž, abychom poskytli sluchu také druhým, a vyslechli, co ti uvádívají za důkaz, že *český národ má svobodu naprostou*, nikoliv milostivě propůjčenou nebo závislou na cizím rozhodnutí. Tito všichni si stěžují, že většinou němečtí spisovatelé jinak zvučného jména při této věci – v rozporu s tím, co se na dějepisce sluší – podléhají nemírně citu a vykládají o právech svého národa příliš zpupně a nabubřele, o právech našeho však příliš bledě, někdy i urážlivě a pokrytecky. Nemůže se prý nikterak popříti, že u Němců přechasto dostala přednost cesta moci před cestou práva, že sami jsou národ náročný, závistivý

a sousedům obtížný,³⁶ takže se stalo příslovím: *Měj Franka přítelem, avšak neměj sousedem!*³⁷ Podle oněch stížností Němci ve srovnání se sebou vždycky opovrhovali všemi ostatními, ať to byl kdokoli, obzvláště však lidmi slovanského jazyka, jež ze všech svých sil usilovali nejen zatížit služebností, nýbrž i do kořene vyhladit. Honosně se chlubívají, jako by Uhři, Dánové, Poláci, Moravané, Švýcaři, Savojci a Holanďané byli chráněnci nebo vazaly německých králů. Jestliže se však někdo oněch národů zeptá, zda tomu tak jest, odpoví prý, že tahle německá chvástavost jsou třesky plesky. A tak podobně, jestliže se kdo zeptá muže zběhlého v českých věcech a znalého minulosti země, zda jsou Čechy smluvní spojenkyní německé říše či lenní a manskou krajinou, se vši pevností prý mu bude tvrdit, že jsou spíše přítelkyní, sdruženou odvěkým spojenectvím, nežli jakýmkoli způsobem služkou nebo chráňenkou. Dokazují to důvody, které tu následují.

8. *Především:* Neuznává se prý ode všech, že Čechy svým umístěním náleží spíše do Germánie než do *Sarmatie*. Takové zálučné tvrzení není prý o nic pevnější, než kdyby někdo chtěl území města Říma a celou Itálii nazvat provincií řecké nebo makedonské říše proto, že se té zemi za dávných časů říkalo Velké Řecko. Z důvodů nikoli všedních je prý nutno o Čechách stanovit pravý opak. Tvrdí, že není mezi starými dějepisci nikoho, kdo by území nyní od Čechů obývané výslovně připočítával ke království Germánie; mladší zeměpisci pak buďto, protože jsou lásce k domovu oddáni více, než je spravedlivé, lichotí svému národu, anebo přebírajíce omyl mnohým společný neodhodlávají se k přesnějšímu prozkoumání věci. Jakými hranicemi je Germánie omezena, je pozorným čtenářům zřejmé z Tacita, Mely a Solina. Cornelius Tacitus,³⁸ dějepisec stejně starobylý jako spolehlivý, jenž se sám dlouho a hojně stýkal s Germány při Rýnu bydlícími, nepokrytě říká, že celá Germánie je oddělována od Gallů, Rhaetů a Pannonů řekami Rýnem a Dunajem,

³⁶ Kosmas, kn. II k r. 1020.

³⁷ Eginhart v Životě Karla Velikého.

³⁸ O mravech Germánů.

od Sarmatů a Dáků vzájemným strachem a horstvy, ostatní hranici že tvoří Okeán. Pomponius Mela³⁹ podobně vykládá, že je ohraničena od západu břehem Rýna až k Alpám, od jihu Alpami samými, od východu pomezím kmenů sarmatských, na severu pobřežím Okeánu. Konečně Solinus⁴⁰ vykládá, že se táhne mezi lesem hercynským a skalami Sarmatů; kde se začíná, že je omývána Dunajem, kde se končí, Rýnem.

Poněvadž tedy Čechy leží na východ od Germánie za lesem Hercynským a Sarmatskými čili Sudetskými horami a poněvadž jsou od Germánie oddělovány hornatostí krajiny a vzájemným strachem, není prý důvodu, proč by měly být odtrhovány od Sarmatie. Marobud a ostatní králové Markomanů čili Moravanů v těchto i sousedních místech všemi směry vládli kdysi široko daleko a panovali Kvádům, Vandalům, Sarmatům a Srbům – nesprávně nazývaným Svěby –, ale nikdy se nezmocnili vlády nad Germánií.⁴¹ Germánii totiž měli, jak praví Paterculus,⁴² po levici a v čele, Pannonii po pravici, v zádech svých sídel Norikum.

K těmto starým důvodům přistupují podle nich také důvody z novějších dějin. Uvádějí, že když se za císařů Jindřicha Ptáčníka a Otů začala německá říše šířit k východu za Labe a až k Baltickému moři, byla k ochraně těch končin od vzájemného strachu před slovanskými národy, pocházejícími od Sarmatů, zřizována pomezí krajiště, *marky*, a jejich správcům se německým názvoslovím dostalo jména markrabí. Krajišti toho druhu je všude i dnes od Německa oddělováno i Polsko i Čechy; jsou to marka Brandeburská, Lužická, Míšeňská, Štýrská (již dávno, r. 1156 nebo podle jiných r. 1166, přeměněná v arcivévodství Rakouské nad Enží) a marka Koubská čili Wohburská. Karel V. prý jistě lépe než kdokoli jiný věděl, jakými hranicemi je omezeno Německo, a přece, když je dělil v kraje, ani slovem se nezmínil o Čechách a nedal je zařadit do žádného z nich. Rovněž tak soudil a smýšlel Ferdinand I., nejenom

³⁹ Zeměpisu kn. III, kap. 3.

⁴⁰ Solinus, kap. 29.

⁴¹ Eutropius v Přehledu dějin římských, kn. VIII.

⁴² Velleius Paterculus, Dějiny, kn. II.

před svou volbou za krále římského, ale i po ní; když totiž od svých rádců zvěděl, že na sněmě ve Wormsu (r. 1545) říšští stavové uvažovali o Čechách, aby jako vazalové německé říše byli přibráni k účasti na krytí veřejných břemen a stejně s ostatními obyvateli Německa byli, jak se říká, podle poměrného zatížení postiženi kontribucemi, velice se nad tím pohoršoval, a bedlivě se uradiv se svými, na nejbližším říšském sněmu, konaném po skončení války šmalkaldské (r. 1548) v Augšpurce, veřejně a slavnostně zakročil proti onomu neslýchanému počínání stavů, o něž se proti zvyklosti předků pokusili. Jak je patrné z jeho královského prohlášení, vloženého mezi akty sněmovní, vyslovil se, že země Koruny české nejsou zahrnuty do žádného kraje říše a že Čechy jsou královstvím nejenom svobodným od břemen toho druhu, ale i zcela odděleným od německé říše, jak svým národem, tak svými zřízeními. Vyjádřil se tehdy jasnými slovy: Ob nun, gleichwol die koen. Majest. als ein Koenig zu Boehmen etliche Land und Herrschafften der teutschen Sprach und Zungen vom heil. Reich zu Lehen erkennen, so haben dieselben Land und Herrschafften vom Roem. Reich weder Schutz und Schirm, Fried noch Recht, sondern seind von dem Reich teutscher Nation in ein ander und sonders Reich und Nation von alters her abgesondert und denselben nicht incorporirt und also desz Reichs teutscher Nation Buerden, Anschlaegen und *Contributionibus* nit unterworfen.

Toto vše má prý takovou závažnost, že to přímo odporuje mínění těch, kteří umisťují Čechy v Germánii, takže komukoli může být pochopitelné, že není nutné, aby Češi byli povinni buď přijímat zákony a práva od německých císařů, nebo je uznávat za svou nejvyšší vrchnost.

9. *Za druhé:* Také je jisté – tak tvrdí – z hodnověrných *dějín*, že tato země, které se říká Čechy, když do ní přišli první zakladatelé českého národa, byla zcela pustá, nevzdělaná, celá houštinami hrozně zarostlá, a měla jen málo obyvatel (a to nikoli Němců) anebo vůbec žádné.⁴³ Tudíž zemi prázdnou, jež tehdy vůbec neměla držitele, podle práva ode

⁴³ Kosmas a Dubravius, *Dějiny české*, kn. I; Miechowita, *Kronika polská*, kn. I, kap. 1; Silviu, *Kronika česká*, kap. 3.

všech národů uznávaného obsadili, po velmi dlouhou dobu beze vší potíže před očima sousedních národů svobodně a v dobré víře drželi a dlouhým užíváním také vydrželi, aniž se kdo vyskytl, jenž by byl chtěl nové obyvatele rušit v držení řádně nabytém nebo si osobovat panství nebo nějaké právo na tuto zemi. Přešlo mnoho věků a již nikdo z lidí nemohl pamatovat oněch začátků. Zatím krušnou a neúnavnou prací Čechů dostala jinou tvářnost země, kdysi opuštěná, zpustlá a nevzhledná: svým vzdělavatelům začala jakoby z rohu hojnosti poskytovat veliké plody, a to nejen takové, jichž bylo zapotřebí k uhájení života, nýbrž i ony, jichž se užívá k zvýšení jeho půvabů, začala vydávat dokonce drahé kameny, stříbro, zlato a ostatní kovy a rozkvétat vískami i městečky, zámky i města. Teprve tehdy vzplanuli závistí zlovolní lidé mezi sousedy, Němci a Moravany, a odvážili se (r. 793 a 794) rušit obecný klid Čechů, osnovovat spiknutí, aby je vypudili, znepokojoval krajinu zprvu loupežnými nájezdy, později i výpravami pravidelného vojska. Ale všechny tajné i veřejné úklady ztroskotávaly zcela proti jejich přání. Zatím blahobyt českého národa víc a více vzrůstal a sama veřejná správa se den ze dne zvelebovala muži, prostředky i zákony. Tu začali nepřátelé již zuřit a vyvinuli nejkrajnější úsilí, až konečně poštvali do zbraně proti plemeni, u německého národa nenáviděnému, německé císaře – již tehdy totiž začali být v Němcích králové, kteří drželi západní císařství. Tudíž mocně propukla nenávist, začínající se tehdy zakořeňovat mezi Němci a Čechy, a na české půdě došlo několikrát (r. 805, 846, 848, 849, 857 a 869) ke krvavým bojům, v nichž se srazily korouhve německých císařů a českých knížat. Němci přitom bojovali za nespravedlivou nadvládu, kdežto Čechové za otcovské krby a zděděnou svobodu; vítězství však stanulo brzy u těch, brzy u oněch. A třebaže snad občas byli čeští panovníci vehnáni do takové tísně, že byli nuceni německým králům prohlásit se za poražené a vykoupit si od vítězů mír, přece nikdy nemohli být přivedeni až tam, aby odhodili svobodu, otcovské zákony, obyčeje, práva a zvyky a odpřisáhnutím se jich zřekli.

10. Násilím a strachem z vážnější pohromy, který doléhá i na pevného muže, vynutili si někdy sami králové němečtí některé smlouvy, ne

vždy čestné pro svrchovanost od předků přijatou. Toho druhu bylo vykupování míru prosbami a penězi, odvádění ročního poplatku a rukojmí na záruku, že budou vládně ctít jejich majestát (r. 805 a 848), a bylo-li co jiného toho druhu. Nijak se však nesnížili k tomu, aby jim prokazovali jinou poctu, než jaké se dostává těm, kteří jsou podle společenského řádu a stupnice vznešenější, a jakou osvědčovali císařům cařihradským, nebo aby jim vděčili za udělení své důstojnosti neboli, jak se nyní říká, regálií. Tudíž mohli se němečtí králové, abychom se vyjádřili po tacitovsku, honosit nad nimi vždy spíše oslavou triumfu než dobytím vítězství. Spolehlivé doklady nebo příklady, jež by dokazovaly opak, nedají prý se uvést. Píše sice Regino a podle něho Frisinský, že bylo české knížectví Arnulfem postoupeno moravskému králi Svatoplukovi; avšak učinil-li něco takového Arnulf, rozdával z měšce cizího, ne ze svého, jak je zřejmé z toho, že Svatopluk Čechy v držení nikdy nedostal. A zajisté, kdyby tento císař byl postoupil Čechy Svatoplukovi, nebyl by v něm shledal nepřítel, poskytujícího podnět k nové válce (r. 891 a 892), a nebyl by tak laskavě k sobě připustil posly českého knížete a panstva, poslané do Řezna (r. 897) s dary a snažně žádající o pomoc proti Moravanům, nebyl by je propustil domů s tak přátelskými sliby a čestným darem a nebyl by kvůli nim strávil celý podzim ve zbrani na stráži při hranici blízko Dunaje.⁴⁴ Také Jindřich Ptáčník, jsa zlovolnými lidmi proti Čechům popuzen, sice vtrhl s velkým vojskem do Čech (r. 928), ale když přišel do Prahy, byl od Václava, knížete velmi proslulého nevšední zbožností, usmířen přátelskými slovy a dary, vrátil se domů bez jediného zlého činu a udržoval s ním potom nejužší přátelské styky.⁴⁵ Ota Veliký, velmi nebezpečný ohrožovatel svobody všech Slovanů a tím i Čechů, sice kdysi vzkázal knížeti Boleslavovi, aby se před ním objevil v Řezně a po příklad německých knížat přísahal mu věrnost.⁴⁶ Když pak Boleslav odepřel vyhovět rozkazu,

⁴⁴ Letopisy fuldské.

⁴⁵ Mnich Widukind, kn. I.

⁴⁶ Hájek.

a dovolává se svobody po předcích zděděné, odpověděl, že není povinen k žádným službám toho druhu, chopil se Ota zbraně a po celých čtrnáct let obtěžoval v Čechách Boleslava válkou, brzy jako vítěz, brzy jako poražený. Nakonec však při obléhání Boleslavě (r. 950), jíž se nyní říká Stará – tehdy však byla nová –, když jeho vojsko nebylo daleko vážného nebezpečí, úmyslně přerušil bitvu a povolil mír Boleslavovi na slib, že bude, beze vší újmy své svobody, ctít jeho velebnost a platit roční poplatek.⁴⁷

9. Po dlouhé době následovaly u Čechů mezi knížecími bratry a příbuznými zhoubné a osudné nenávistné spory, osočování a půtky o vládu. Mnohým prý bylo líto, že se při volbách knížat před nimi dostalo přednosti jejich bratrům nebo příbuzným. A tak pronásledováni jsouce závistí a chorobnou ctižádostí, přechasto se uchylovali k Němcům, a vyprosivše si u nich pomoc, rozněcovali ve vlasti válku a pokoušeli se násilím uchvátit žezlo, k němuž jim nedovolila přístup ani vůle lidu, ani hlasy šlechty. Ale němečtí císařové nechtěli jim pomoc povolit nebo přinést dříve, dokud se jim za podmínek, vnucených jim k újmě zděděné svobody Čech, přísahou nezavázali, že budou jim, německým císařům, vděčit za svou důstojnost ve vlasti. Takovýmto hanebným postupem dostal prý se k vládě nad Čechami první ze všech kníže Oldřich, který svého bratra Jaromíra, knížete řádně nastoleného, přispěním císaře Jindřicha III. zbavil trůnu a vyhnal do Polska.⁴⁸ A ačkoli si nešťastný vyhnanec na onu tak krutou křivdu, kterou utrpěl od bratra, uchvatitele důstojnosti, stěžoval v Merseburku u téhož císaře v naději, že tak dojde léku proti své pohromě, místo návratu na stolec knížecí stihlo ho vězení pod dohledem biskupa Ethelboda. Od něho pak byv vydán do rukou bratrových, byl na radu Vršovců zbaven zraku.

*Ejhle, kam až nehodné bratry
zavedla nesvornost!*

⁴⁷ Windukind, kn. 1; Sigebert z Gembloux.

⁴⁸ Dětmar, Kronika, kn. VI.

10. Od té doby se prý Němci nepřestali chlubit, že se Čechy sklonily před německými císaři a že měly knížata, která byla povinna přísahat jim věrnost. Ale tato honosivost je prý lichá. Jestliže kníže Oldřich, jakož i pozdější knížata toho rodu, slíbili císařům věrnost nebo ji skutečně projevíli, nemohli tím nikterak poškodit zděděnou svobodu národa. Byly to smlouvy osobní a s osobami zanikly. S tím, co takto vykonali, národ nikdy nesouhlasil, nikdy to neschválil, nikdy toho veřejnou neboli zemskou pečetí nestvrdil. Již tenkrát prý Čechům nebyla, a to právem, německá ctižádost a záměrná chtivost vládnout všem o nic méně podezřelá, než je nyní Němcům stejná chtivost španělská. Proto byli Čechové sami na stráži, mužně se prohlašovali proti jakékoli služebnosti toho druhu a opačnými skutky prokazovali, že jí vůbec není. Zjevné je to z toho, že proti císařským neoprávněným nárokům stavěli své zákony a svá práva a nechtěli snášet bez odporu vládu žádného knížete, který se pokoušel postavit se jim v čelo z milosti císařovy a nikoli svobodnou jejich volbou.⁴⁹ Ty, kteří usilovali o trůn podle rozhodnutí císařova, posměšně nazývali císařovými knížaty, nikoli svými. Příkladem jsou Bořivoj II., Oldřich II., Soběslav Mladší a mladíček Děpolt, kteří přes to, že je císařové dosadili na knížectví, byli nuceni z hodnosti ustoupit těm, které si přál národ. Je prý to v souhlase s úsudkem císaře Fridricha II., který dobře rozuměl, když ozdoboval Čechy důstojností královskou, že musí budoucně být udělována *volbou obyvatel království, nikoli darem císařským*,⁵⁰ Ani knížata Břetislav I., Konrádové, Spytihněv, Svatopluk, Vladislav I. a Soběslav Starší, ani králové oba Přemyslové, Karel a jeho synové, Albrecht, Ludvík, Maxmilián a Rudolf II. nedostali a ani nedrželi svou panovnickou moc z dobrodiní některého císaře. Ostatní knížata a králové, jako Vratislav, Vladislav, Václav I. i II., Jiřík a Matyáš II. – ač mnozí tvrdí, že se to vůbec nestalo –, protože viděli, že se opírají o přízeň stejně poddaných, kteří je zvolili, jako císařů, s nimiž se přátelsky stýkali, a u obou jsou ve velké vážnosti, povolili neomalenosti císařů a – často

⁴⁹ Dubravius, Dějiny české, kn. X.

⁵⁰ Hájek při r. 1212 před privilegiem.

přes odpor svých pánů nebo vůbec bez jejich vědomí – přijali od nich takřka nadbytečně investituru. Dokladem, že i tyto investitury, kterých takto nabývali, byly jen čestným nepodstatným přídatkem a že se mají spíše chápat ve vztahu k hodnosti, kterou si panovníci čeští ve sboru kurfiřtů již dávno zasloužili a tam dosud zaujímají, než ve vztahu ke knížectví a Koruně samé, jsou prý manské listy císařů nebo dosvědčující zápisy, které dostali Vladislav II. od Fridricha III. (r. 1477) a Ferdinand I. od Karla V. (r. 1541). Rovněž takovým dokladem jsou prý i samy odznaky, kterých se při investituře užívalo. Čeští panovníci totiž, kteří si přáli investituru, při jejím udělování podávali císařům do rukou korouhev a zase ji od nich přijímali, kdežto kdyby měli být uvedeni do království neb královské hodnosti, byla by se musila podle dvorského zvyku investitura dít pomocí meče, nikoliv korouhve.⁵¹ Nemálo se mýlí ti, kdož tvrdí, že český panovník, poněvadž je pokládán za kurfiřta, je proto také vazalem říše. Není prý v tom nic protismyslného, jestliže ten, který jinak je svobodný, je přibrán za kurfiřta. Důvodem pro toto přibrání nebyla německá, jak se říká, superiorita, nýbrž blízké sousedství a přátelství i nejtěsnější spojenectví českých knížat, z nichž se přemnoží o Němce dobře zasloužili, v první řadě však rozhodoval vlastní zájem říše. Ostatní knížata a stavové chtěli totiž mít v onom ctihodném sboru německých knížat, zřízeném k volbě císařské, jednoho z přátel říše. Byl tedy přibrán panovník sídlem nad jiné bližší a smlouvami poutanější, jehož moc by nemohla spojencům někdy působit hrůzu, ale také nevzbuzovala u společných nepřátel pohrdání, panovník, jenž by bez úhony své starobylé svobody jednak někdy jako rozhodčí rozhodl při rovnosti hlasů svářících se kurfiřtů, jednak novému císaři, svobodně zvolenému, vděčil za svou hodnost – míním hodnost kurfiřtskou, nikoli za království –, ba též neodmítal jako přítel jej slušně poctit podáním poháru při slavnostní hostině. Mezi císaři německými, s výjimkou jen Rudolfa I., nevyskytl se nikdo, aby byl řekl, že knížatům nebo králům, od vlastního národa zvoleným, *uděluje* Čechy nebo Moravu *v léno* nebo *právem lenním*. Všichni

⁵¹ Ota Frisinský, O činech Fridricha I., kn. I; O právu svrchovanosti, kn. I, kap. 6.

při potvrzování jejich důstojnosti vždy zřetelně rozlišovali německá léna, jež kdysi k Čechám a Moravě od říše náležela, od samotných Čech a Moravy; ano, potvrzovali bez výjimky právem lenním, tyto *jistým způsobem, podle obyčeje, spravedlivě a rozumně, pokud se od nich a od říše směly přijímati a držeti*, tedy, co bylo lénem, potvrzovali právem lenním, co však bylo vlastního, právem vlastnictví s plným panováním.⁵² Ponížili se sice jako prosebníci Břetislav I. před Jindřichem III. (r. 1032) a Přemysl Otakar II. před Rudolfem I. (r. 1276) a přísahali jim věrnost. Ti však jednak byli obětí zlých úskoků a lstivých rad potměšilých nabadatelů, jednak byli k tomu dohnáni nezbytností, nepřítelkyní práva, a nepřízní doby, a proto učinili za jistých podmínek to, co jinak učinit neměli.⁵³ Co se tu za takových okolností stalo, nemá prý před soudcem platnosti, a poněvadž šlo o skutky řídké a ještě nikoli za sebou jdoucí, nemohlo nabýt takové moci, aby se to po tolika opačných krocích a dlouhověkových předpisech nepokládalo za zaniklé

13. Je prý kromě toho ještě třetí důvod, svědčící ve prospěch nezávislosti českých knížat na panství německých císařů; je jím *starobylost českého knížectví*. Obecně prý je známo, že mnohem dříve, než bylo ve světě slyšet jméno německé říše, národ český se již usadil v našich zemích, v plné svobodě měl v držení stát, zřízený podle vlastních zvyklostí a zákonů, a byl ovládán žezlem knížat, jež si sám svobodně volil. Rovněž ani zákony, ani práva svrchovanosti, ani způsob života nepřevzal od Němců a nikdy se neřídil ustanoveními Ripuariů nebo Longobardů. A přece skutečná léna mají takovou povahu, že toto vše poznávají teprve u své panské vrchnosti a jí za to vděčí. Teprve o několik století později uchvátil císařskou vládu nad západními krajinami Karel Veliký, rodem Frank, nikoli Němec,⁵⁴ a poněvadž planul nenasytnou touhou po rozšíření hranic svého panství, ohrozil i českou svobodu. Vyslav

⁵² Investitury od císařů Fridericha II., Richarda a Adolfa. Zbavení závazku krále Václava Albrechtem.

⁵³ Hugwald Mutius, Kronika německá, kn. XXI.

⁵⁴ Bodin, O státu, kn. I, kap. 9.

z Bavorska do území našeho národa svého syna Karla s ozbrojeným zastupem, pokoušel tu štěstěnu. Ale když se syn po krvavém vítězství vrátil domů (r. 806) a otci vyprávěl o válečné zmužilosti Čechů a o neschůdnosti nepřístupné krajiny⁵⁵ a když Čechové sami, nabídnuvše dary, slibovali, že si budou upřímně hledět přátelství s ním a mít v slušné úctě vznešenost jeho říše, zdržel se dalšího škodlivého jednání.

14. Rovněž prý nikdo nemůže popřít, že léna a jejich práva jsou o mnoho mladší než český stát a jeho zákony, český stát totiž vznikl a vzrostl současně s královstvím Gotů nebo Longobardů v Itálii a je, jak již bylo řečeno, o několik století starší než německé císařství. Naproti tomu léna a jejich zvyklosti vešly v Němcích v užívání teprve po době Otů a Jindřichů za císaře Lothara Saského. Až dosud se také nevyskytl člověk, jenž by dovedl udat, jako se stalo při ostatních říšských lénech, kdy byla od někoho odňata Čechům jejich obvyklá svoboda, svěřovat svou vládu těm knížatům, kterým by chtěli, kdy po prvé začaly býti Čechy někomu udělovány od německých císařů, aneb od kterého císaře byla tato cesta po prvé nastoupena. Pravdivé prý je zajisté to, co vyjednávačovi císaře Fridricha III. biskupu krckému mužně kdysi odpověděl posel krále Jiříka Jan ze Šternberka, že totiž Čechové mají krále svobodného.⁵⁶ Kromě toho také všichni novější, stejně jako starší čeští panovníci až dosud prý vytrvale vyznávali, že ve svém království přicházejí k moci a vládou jediné z milosti Boží a z vůle svého lidu. Na říšských obecných sněmech neměli až dosud ani místa, ani hlasu⁵⁷ a také se o to nikdy neucházeli, aby měli. Po zásluze prý se tedy zdá pošetilým, jestliže někdo vykládá, že to, co je vskutku starší, vděčí za svůj vznik i lesk tomu, co povstalo později, anebo že se tolik panovníků tím, o čem uznávali, že to mají od Boha a od svého národa, jen klamně a prázdně chlubilo.

⁵⁵ Ant. Sabellicus v enneádě VIII., kn. IX; S. G., sestavovatel dějin císařů, v V. svazku při Karlu Velikém.

⁵⁶ Gerhard van Roo, Letopisy rakouské, kn. VIII.

⁵⁷ Mikuláš Bellus, Historický popis, svazek I, rozprava 2.

15. A i kdyby se – namítají dále – co nejvíce připustilo, že němečtí císařové měli a mají nejvyšší svrchovanost nad Čechami a že jim Češi odepřeli poslušnost, neměli proti odpírajícím dát přednost cestě skutku a zbraní před náležitým pořadem práva.⁵⁸ Je totiž za právo přijato, že kdo se násilím domáhá toho, co mu náleží, a nedbá pořadu práva, ztrácí všechno právo, které měl,⁵⁹ a dále, že se nemá užívat nátlaku, kde lze jednat podle zákonů.⁶⁰ Spojenectví, smlouvy a přátelství jistě bližší a těsnější než kterékoli jiné království uzavřely prý již dávno Čechy s Německem, ale spojenectví a přátelství to neubírá nic ze svrchovanosti, zákonů, práv, zvyků a svobody ani národa německého, ani českého. V těchto mezích trvala vždy u obou národů svornost. Kdykoli se však zdálo, že tyto meze jedna z obou stran překročila – jakož, je-li z přátel jeden silnější než druhý, spolek se nezřídka podobá přátelství se lvem –, byla otevřena cesta nepřátelství a válce. Příklady prý jsou nasnadě. Když Jindřich III. (r. 1040) požadoval na Břetislavovi polskou kořist, když Lothar (r. 1126) postavil proti Soběslavovi soka v knížecí důstojnosti a když Albrecht I. (r. 1304) vymáhal na Václavu II. desátky ze stříbrných dolů, tedy když chtěli Čechům zmenšit první právo na zbraně, druhý právo na rozdělení hodností, třetí právo na dolování, hned vzplanuly války. Rušitelé míru a svornosti, císařové, byvše v Čechách pamětihodně poraženi, byli donuceni ustat od svých nespravedlivých pokusů a upřímněji se vynasnažovat o obnovu dřívějšího přátelství. A aby toto přátelství a rovné spojenectví mezi Německem a Čechami trvalo dále, svědomitě se zachovávalo a ponechalo brány války na věčnost zavřené, to prý si ze srdce přejí Čechové i nyní, a nejen přátelsky, ale i zdvořile si žádají, aby toho od Němců dosáhli bez prolévání krve a bez poškození své svobody.

16. *Konečně* k hájení důstojnosti českých panovníků proti německým nárokům na služebnost poskytuje prý další důvod také jejich své-

⁵⁸ Odstavec ‚Je dochován‘ článku ‚Co bude vykonáno ze strachu‘.

⁵⁹ Odstavec ‚Jestliže někdo dostoupí tak veliké odvahy‘ článku ‚Odtud násilím‘.

⁶⁰ Tacitus.

právnost acírkevní i občanská práva *svrchovanosti*, jak jich užívají svobodní králové a svobodné národy. Ve všem tom vždy měli a dosud mají čeští panovníci a český národ úplnou volnost rozhodovat, nařizovat, ustanovovat a spravovat. Králové dánský, uherský nebo polský stěží mohou ve svých královstvích o úpravě věcí kultovních, o udržování spravedlnosti, vnější kázně, veřejného klidu a míru nebo o zvýšení blahobytu obyvatelstva a odvrácení jeho škod rozhodovat něco, co by neměli práva stejně činit v Čechách panovníci čeští. V ničem také se necítí vázání nařízeními německé říše, ani nejsou nuceni se jim přizpůsobovat. Ve svém království mají plnost moci a mohou vše, co může císař v císařství. Domácími, nikoli cizími jakýmikoli zvyklostmi mají vymezenu úplnou péči o zákony a soudy, o rozdělení trestů a odměn, o veřejnou bezpečnost, vedení války, získávání přátelství cizího národa, dále právo upravovat obchod, určovat míry, váhy, měnu, užívání jazyka, právo rozdílet úřady a výsady vzájemné obrany a pomoci, bdít nad královskými statky, svolávat sněmy, a jsou-li ještě jiné věci, jež političtí spisovatelé chtějí zahrnovat mezi práva majestátu.

Čechové se prý nedávají zmást oněmi cukrátky protivníků a jejich nicotným vychvalováním, jestliže se příležitostně vyjadřují, že Čechy jsou předním lénem a vznešenějším členem říše, a předstírají, že tím prokazují národu převelikou čest. Vždyť Čechové si přejí, aby byli raději řaděni na kterémkoli místě mezi národy svéprávné nežli na prvním místě mezi ochotné služebníky, vázané sebeskvělejší služebností. Nicotné jsou vytáčky mnoha těch, kdož namítají, že ony přednosti Čech mají svůj původ v milosti a štědrosti německých císařů, kteří prý Čechům pro jejich zásluhy o ně a o Německo později slevili přemnohá veřejná břemena říšská a zvelebili je výsadami skvělejšími nad ostatní říšské stavy. Nicotné, pravím, jsou tyto vytáčky proto, že Čechové byli hned od prvního příchodu do své země svobodní a veskrze svéprávní. Co v pozdějším čase bylo proti nim podniknuto, ať válečným nebo mírovým postupem, jest přičíst osudu a nepřízni doby. Jestliže jejich knížata mezitím dostávala nějaké výsady od německých císařů, přijímala je – majíce výstrahu v nepřátelských pokusech Němců za dřívějších

dob – jako od spojenců a mocnějších přátel, nikoliv jako od pánů; přijímala je jako záruku, že jejich zděděná svoboda a práva budou budoucně zachována, po případě že práva násilně odňatá budou vrácena, nepřijímala je však jako nová dobrodiní. Téměř všechny listiny toho druhu měly povahu pouhého potvrzení nebo navrácení práva kdysi nabytého, nikoli jeho udělení.

17. Někteří sice namítají, že celá ta vznešenost českého národa, od obhájců tak vysoko umisťovaná, musí se se svým přednostním místem rozloučit a pěkně couvnout do obyčejné řady, jakmile si někdo povšimne břemene poplatku, který musila česká knížata každoročně odvádět německým císařům již od doby Karla Velikého nebo při nejmenším Oty Velikého, nebo úsluhy, kterou jsou povinna podle ustanovení Fridricha III. poskytovat římským králům k jejich korunovačním jízdám do Říma, a jakmile uváží, že svá domněle vynikající práva mají společná s mnohými knížaty německými. Ale tyto námitky nemají váhy.

Odpovězme především stran poplatku. Jestliže někteří⁶¹ píší, že byl náš zemi uložen od Pipina, jiní⁶² od Karla, syna Karla Velikého, jiní⁶³ od Karla Tlustého, jiní⁶⁴ zas od Jindřicha I., a jestliže dále ke 120 volům přidávají jedni⁶⁵ 15 ročních hřiven stříbra, jiní⁶⁶ 150, jiní⁶⁷ však 500, již tímto neobratným a nedůsledným hádáním činí všechnu hodnověrnost události podezřelou. Ale, nehledě ani k tomu, není vůbec logicky správné z placení poplatku vyvozovat lenní poměr nebo nějaké poddanství. Neboť břemena toho druhu nepodstupují jen klienti, poddaní a podrobení, nýbrž někdy i národové sousední, jinak svéprávní; při tom je ten rozdíl, že oni platí z povinnosti, tito podle smlouvy. Jinak, kdyby se

⁶¹ Kosmas, Kronika, kn. II; z Trittenheimu, v přehledu O původu Franků, při 51. králi Dagobertovi.

⁶² Eginhart v Životě Karla Velikého; Mutius, Kronika německá, kn. IX.

⁶³ Hájek k r. 1040.

⁶⁴ Helmold, Kronika slovanská, kn. I, kap. 8; Albert Krantz, Saxonica, kn. III, kap. 7.

⁶⁵ Münster, Kozmografie, kn. I, kap. 402.

⁶⁶ Silvius, Kronika česká, kap. 19; Boregk str. 80 při Břetislavu I.

⁶⁷ Kosmas a Hájek v uvedených knihách.

všichni, kdož odvádějí poplatky, již tím stávali vazaly, bylo by vůbec nutné soudit, že i sami dávní Němci byli kdysi vaaly, a to nejen Franků, jak píše Helmold,⁶⁸ nýbrž i Dánů, jejichž králům, jak píše jejich potomek král Erik,⁶⁹ sloužili v poplatnosti, byvše od nich sedmkrát posláni pode jho. Ani sami římstí císařové nepokládali za nedůstojné vykupovat si mír poplatky, jako činil Gallus od Skythů⁷⁰, Zikmund, Ferdinand I., Rudolf II. a jiní od Turků. Tak i dnes si jej vykupují od týchž Turků Poláci a Benátčané, nezádávající si ve své svéprávnosti.

Stejně je třeba soudit o 150 ozbrojencích, po případě hřivnách stříbra, jimiž kdysi uctívali čeští panovníci německé krále, hodlající jet do Říma ke korunovaci. První ze všech nabídl a splnil tuto poctu k římské korunovační jízdě kníže Vratislav císaři Jindřichu IV. v době, kdy mu bez úrady se svými Čechy nabízel, snad prostřednictvím svého příbuzného Viprechta, peníze za hodnost královskou. Učinil však svou zdvořilou nabídku z vlastního popudu a dobrovolně, nikoli z povinnosti. Proto je podivné, proč ona čestná úsluha, jen osobní a dobrovolná, byla později proti úmyslu poskytovatelovu vtažena do zákona a povinnosti. Ale ať je tomu jakkoli, nepodobá se přece pravdě, aby mohlo někomu být neznámo, že učenci, kteří se vyjadřují přesně a věcně, nazývají břemenem toho druhu *příspěvky*, nikoli *poplatky*⁷¹.

Konečně práva majestátu, jak se jich u Čechů užívá, jsou prý vskutku mnohem rozsáhlejší, vznešenější a svobodnější než práva knížat v Německu. Nemůže se sice a také se nemá popírat, že knížata německá mají mnohem lepší postavení než španělská, žijí v hojné svobodě, a takřka se dělíce se svými králi o vládu, jsou jakoby účastna mnohého z jejich majestátu. Přesto se však nemohou jejich práva nikterak vyrovnat lesku a velebnosti králů českých, jednak proto, že vycházejí odjinud, nikoli ze sebe, jednak že podle nich nemůže – na rozdíl od Čech –

⁶⁸ Kronika slovanská, kn. I, kap. 3.

⁶⁹ Dějiny národa dánského krále Erika.

⁷⁰ Zosimos, Dějiny, kn. I.

⁷¹ Bodin, O státu, kn. V, kap. 6.

žádný kníže z vlastní moci a vůle ve svém území navrhopat, potvrzovat a předpisovat nic, co by se neshodovalo s veřejně odhlasovanými usneseními říšského sněmu nebo co by dříve nebylo stanoveno společnou poradou stavů. Nemohou prý se tedy přednosti německých knížat, byť znamenité, vyrovnat naprostému právu majestátu českých králů.

To jsou důkazy, které bývají, jak jsme pozorovali, uváděny v této otázce o státoprávním postavení Čech, jež je předmětem sporu řady Němců a Čechů. Nepokládáme za svůj úkol o nich rozhodovat, poněvadž vyžadují hlubšího zkoumání, a proto všechen soud nedotčeně ponecháváme spravedlivému čtenáři a tomu, před jehož stolicí, ať po dohodě stran, ať podle práva, měly by býti rozsuzovány věci tak významné.

KAPITOLA IV

O obyvatelích Čech a jejich mravech

Při výkladu o původu jak jiných národů, tak starých i nynějších Čechů vůbec neklopýtnout nebo nepodlehnout omylům je pro svou spletnost a protichůdná mínění dějepisců věcí takřka nemožnou, určitě však přesahuje schopnost našeho nadání. Nebyli bychom se jí zajisté vůbec rozhodli dotknout, kdybychom nebyli uvážili, že žvatlání, bylo-li jiným beztestně dovoleno, bude dovoleno i nám. Pojednáme tedy, zčásti podle cizích vzorů, zčásti podle svého úsudku, nejprve o *starých národech české země*, pak o tom národě, který ji až dosud obývá.

U spolehlivých spisovatelů nemůžeme shledat starobylejších obyvatelů naší země, než jsou ti, podle nichž byla pojmenována. Ti, jménem *Bójové*, byli prý kmenem a jazykem Keltové⁷² a měli kdysi svá sídla v předalpské čili keltské Gallii mezi Pádem a Trebií. Když však byli přemoženi římskými zbraněmi od Julia Caesara, odešli odtud a počali obývat pole obklopená lesem Hercynským. Později na ně přišli, byvše povzbuzeni vůdcem Marobudem, *Kvádové* čili *Svádové* a *Markomani* čili Moravané, kmen svévský, a ustavičnými nájezdy Bóje ohrožovali, nechtějíc jim dopřát klidného užívání a vzdělávání země. Marobud totiž, jak praví Strabon,⁷³ *přestěhoval na ono místo*, tj. v Bojohemu, *vedle několika jiných kmenů zvláště své soukmenovce Markomany*. A tak prý Bójové ustoupili před jejich nátlakem, a opustivše naši zemi, usadili se při Dunaji v sousedním Noriku a rozhodli se nazývati místo Bójů *Bojoary*; toto jméno zkazili později Hunnové nebo Avaři v *Bavory*.

2. Marobud, pokládaje připomenuté kraje za odkaz, obsadil je a všechny sousedy, podle slov Paterculových,⁷⁴ *podrobil válkou anebo*

⁷² Strabon, Zeměpis, kn. V.

⁷³ Zeměpis, kn. VII.

⁷⁴ Velleius Paterculus, Dějiny, kn. II.

*za jistých podmínek uvedl pod svou moc. Obklopil se tělesnou stráží, později své vojsko stálými cvičeními přiblížil takřka až ke vzorné římské kázni a zakrátko přivedl svou moc na vynikající výši, takže se jí musila obávat i římská říše. Za tohoto krále, jakož i po jeho smrti, pokud měli království jím založené v moci následovníci pocházející z jeho rodu, setrvali Moravané téměř až do doby Nervovy nebo Trajanovy v přízni a přátelství Římanů a za jejich svrchovanosti měli podíl na síle a moci, jsouce podporováni někdy zbraněmi, častěji penězi. Po vymření rodu Marobudova dostali se prý k vládě cizí lidé a urazili římské císaře; ti se prý chopili zbraní, Markomany mnohými nesmírnými porážkami potřeli, rozprášili a ztenčili, jakož i donutili, aby se drželi ve svých hranicích. Markomané, poděšení jsouce svou nepočetností i strachem z římského panství, pozvali prý do svých zemí a zároveň ke společenství všeho majetku připustili národ *Vindů*, od jiných zvaný Vandaly, kteří se vychrlili ze Sarmatska od Azovského moře hledat si nová sídla a tehdy bez pevného domova těkali kolem Visly. Z tohoto smíšení národů rozdílných původem i jazykem se prý stalo, že svévské zvyky i řeč – Svévové totiž měli, jak poznáváme z Tacita,⁷⁵ svůj jazyk, avšak nevíme, zda byl bližší řeči starých Germánů či Gallů – upadaly u Markomanů ponenáhlu v zapomnění a zakořeňovaly se slovanské, přinesené s novými osadníky. Když pak kmen vandalský, jak se poučujeme z Jornanda⁷⁶ a Prokopia, nejprve často válkou sužoval Germány, poněvadž byli nejbližšími sousedy, a pak se rozhodl za souhlasu císaře Konstantina z touhy po lepších sídlech vytáhnout od Visly a pobřeží Baltského moře do Pannonie, dobrovolně se prý k němu připojilo mnoho mládeže příbuzné krve z obyvatelů zemí markomanských, obzvláště těch, jež byly po obou březích Labe a Odry; na četných místech zanechali svá sídla opuštěná a s manželkami a dětmi následovali vedení vandalských vůdců. Tak byla česká země vylidněna a zbavena z velké*

⁷⁵ O mravech Germánů.

⁷⁶ O dějích Gothů.

části vzdělavatelů, takže začala bujně zarůstati lesy a poskytovala domov více šelmám než lidem.

3. To tedy byli v pradávných dobách obyvatelé české země, o kterých jsme se dověděli, že se tu kdysi usídlili. Máme nyní promluvit o osadnících z pozdější doby a o těch, kteří až dosud nepřestali ji obývat. Učiníme to spíše stručně než obšírně, poněvadž soudíme, že to tak bude přiměřenější našemu předsevzetí a zároveň milejší těm čtenářům, kteří o tom znají pečlivý výklad polského dějepisce Martina Kromera⁷⁷ nebo úvahy, které nepřiliš dávno (r. 1614 a 1615) vydal právník Jan Matyáš ze Sudetů z pražské univerzity.

V tom se zajisté všichni shodují, že lidé, kteří po době císaře Valentiniana a hunského Attily tuto krajinu, prázdnou a opuštěnou od Vindů, podle obecného práva obsadili, jakož i ti, kteří ji dosud obývají, byli národností i jazykem *Slované*, totiž lidé toho národa, který přemnoží nazývají, vedle jména Slovanů, také *Slavony*, *Slováky* nebo *Henety*. Latinsky se jim říká *Slavi*, nikoli *Sclavi*, jak je opovrhlivě jmenují zlomyslníci. Avšak stejné shody mezi všemi není při otázce, odkud aneb z kterého úhlu světa vyšli. Mnozí říkají, že se sem přistěhovali z Charvátska, někteří že z Rusi za karpatskými hřebeny.⁷⁸ Přišli pak za vůdcovství Čecha a jeho bratra Lecha nejprve na Moravu, s množstvím šlechty i neurozeného lidu, nejisto, jak velkým, ale přece dost početným. Když shledali, že Morava je plna národa jejich jazyka, a byli poučeni o nepočetnosti svých krajanů Vindů, obývajících Čechy, zamířili přímo tam, a složivše své bůžky tam, kde se Vltava vlévá do Labe, v okolí hory, které se až dosud říká *Říp*, tj. hora, a rovněž *Zřít*, tj. vyhlídka, zvolili si místo pro své domovy. Oni prořídili starší obyvatelé, ukrývající se v roztroušených chatrčích, zprvu ze strachu před novými příchozími vyhledali útočiště ve známých jeskyních, ale když z příbuznosti řeči a obyčejů poznali, že to jsou lidé jejich národa, navzájem se s hosty

⁷⁷ Kn. I, kap. 14, 15 a 16.

⁷⁸ Mistr Petr Godicillus k r. 278; anonymní rukopis k r. 450; Bernard Wapowski k r. 550; Martin Kuthen k r. 639; Dubravius, Dějiny české, kn. I; Hájek v úvodu k r. 644.

pozdravili a uctili je hostinnými dary, mlékem, sýrem a masem, ba když poznali, proč přicházejí, nabídli se jim za vůdce při všestranném prozkoumání krajiny. Odtud se stalo, že zakrátko veškeré množství starého i nového lidu, sblíživši se z každodenního styku důvěrným přátelstvím, srostlo v jeden a týž národ. Po způsobu ostatních slovanských národů, velmi vytrvale dbalých svobody, svěřili se spíše otcovské než panské správě vůdce Čecha, ba přijali také, podle jeho jména, *název* Čechů.

4. Až dosud trvá týž národ a stejně totéž pojmenování. Třebaže jsou od Němců v jejich obecném jazyku nazýváni *Bohemen* a po latinsku slují *Boëmi* neb *Bohemi* neb *Bojemi*, sami si raději říkají *Čechové* a tak také jsou nazýváni nejen ode všech slovansky mluvících národů, nýbrž i od Uhrů a novějších Řeků.⁷⁹ Kdykoli však o sobě užívají slova *Bojemus* nebo *Bohemus*, nepřihlížejí k oněm Bójům, starým obyvatelům své země, nýbrž, jak to již dávno poznamenal Eneáš Silvius,⁸⁰ k domácím slovům slovanského jazyka *boj* neb *Buoh* (Bůh) a muž, chtějíce dáti najevo, že jsou *muži bojovními* a *Božími*.

Jejich řeč se od řeči Rusů, Poláků, Charvátů, Vindů a ostatních slovanských národů liší jen dialektem. Poněvadž je uhlazená, bohatá, líbezná, velebná a dostatečně vhodná, aby jí byla jakákoli látka vykládána,⁸¹ věnovali naši předkové obzvláštní a šťastnou péči tomu, aby byla ozdobována, tříbena, rozmnožována a šířena k potomstvu, ba učinili i zákonná opatření, aby nebyla zanedbávána.⁸² Jako však oni pečlivě toho dbali, aby se vzdělávala a uchovávala v původní čistotě, tak náš zruďný věk vede si nestoudně jejím hyzděním, poskvřňováním, zlehčováním a odsuzováním k věčnému zapomenutí. Jako totiž téměř všichni nepokládají za chybné ani za nečestné porůznu se dopouštět v mateřském jazyku směšných kazimluvů, tak bláhové mají za čestné a slavnostní obracet se k českému lidu přívalem cizomluvů. Podle jejich mínění selská jsou ústa i pero kaž-

⁷⁹ Bonfini, Dějiny uherské, porůznu; Laonikos Chalkondylas, Dějiny turecké, kn. II.

⁸⁰ Kronika česká, kap. 3.

⁸¹ Mistr Daniel v předmluvě k Silva quadrilinguis.

⁸² Práva a zřízení zemská B. 32; Práva městská B. 8; sněm léta 1615; mistra Jana Husi Výklad Desatera, kap. 40.

dého, kdo až do omrzení neoplývá nahromaděnými slátaninami z cizích jazyků. K pokročení oněch drzomlvců a zálibných kazimlvců věru bychom nyní my Čechové potřebovali nejednoho Vally nebo Lynacra.

Naopak při této bedlivosti o zdokonalení mateřské řeči byli staří Čechové velmi málo dbalí písemnictví, a kdo se mu aspoň poněkud věnovali, neznali jiná písmena než rusínská. Užívání písma římského a toho, které nyní zevšeobecnělo, jakož i užívání latinského jazyka začalo k nám pronikati teprve za doby Boleslava Milostivého a později, když vešlo v obyčej pěstování přátelství a spojenectví mezi německými císaři a našimi knížaty, bylo příčinou toho, že tu rusínské písmo zcela vyhynulo.⁸³ Ale to jen mimochodem: lépe bude přikročiti k popsání našich *mravů*.

5. Náš národ má své tíživé vady i vynikající přednosti. Vždyť stěží by někdo uvěřil, že se dá nalézt množství lidí, kde by všichni byli buď zcela špatní, nebo zcela dobří, a kde by všichni stejně byli hodni buď chvály, nebo hany.

Z dějepisců vytýkal Čechům skoro každý jiné vady: císař Fridrich I. divokost,⁸⁴ Frisinský,⁸⁵ Helmold,⁸⁶ Silvius⁸⁷ a Bartolinus⁸⁸ loupeživost ve válkách a ukrutnost, Thurocz⁸⁹ zuřivost, Bonfini⁹⁰ malou odolnost proti hladu, žízni, potu a špíně na vojně, neznámý skladatel kroniky tak řečené Zbraslavské⁹¹ touhu po novotách a nestálost v úpravě šatů i účesu, konečně skoro všichni pijanství. Kromer⁹² je nazývá národem chlubitvým, pan Hasištejnský⁹³ vždy chtivějším války než míru. Jestliže se tyto vady tak rozbujely již za oněch věků, které byly ještě lepšími, co si má-

⁸³ Mistr Peter Codicillus.

⁸⁴ Goldast v III. svazku Constitutionum, str. 362.

⁸⁵ Ota Frisinský, O dějích Fridricha I., kn. I, kap. 16.

⁸⁶ Helmold, Kronika slovanská, kn. I, kap. 1.

⁸⁷ Eneáš Silvius, Kronika česká, kap. 1.

⁸⁸ Richard Bartolinus, Austrias, kn. VIII.

⁸⁹ Jan Thurocz, Kronika uherská, díl II., kap. 63.

⁹⁰ Ant. Bonfini, Dějiny uherské, dekády III., kn. II., a dekády IV., kn. II.

⁹¹ Kronika zbraslavská, díl II, kap. 23.

⁹² Martin Kromer, Kronika polská, kn. IX.

⁹³ Bohuslava Hasištejnského list králi Vladislavovi.

me mysliti, že by oni ne zcela nespravedliví posuzovatelé napsali, kdyby ožili, o těch vadách, jež nemálo vzrostly za našeho věku, horšího a více než nevázaného? Ale z druhé strany nic nebrání v přesvědčení, že učiteli oněch vad nám byly právě ony národy, z nichž pocházeli mužové, kteří nám je tak vytýkali. Němci tlachají, že jsme lidé neklidní, od přirozenosti náklonní ke vzpouře a – což je nestydatá pomluva – zrádci a vrazi svých králů. Zlovolný pomlouvač Bebel⁹⁴ nás nazývá odpadlíky a odbojným národem a neostýchá se troubiti na polnici, aby zburcoval německá knížata k našemu vyhlazení.

Mezi přednostmi, chválenými na Čechách, uznává Helmold⁹⁵ pohostinnost a statečnost při válečných utkáních, Dubravius⁹⁶ velkodušnost a sebedůvěru, Silvius⁹⁷ houževnaté zachovávání sjednaných smluv. Bonfiniovi⁹⁸ jsou národem Martovým a přímo zrozeným k válce, Bílejevskému⁹⁹ národem od přirozenosti laskavým, zdvořilým a nedovedoucím zavdati podnět k urážce.

Nikterak nelze zatajiti, že starý náš satirik Neidhart našel by toho na nás k pokárání, ne-li více, aspoň právě tak mnoho, jak mnoho toho k pochvale nalezl právník a básník Ital Jeroným Balbus, oslavovatel Čech a našich předních pánů, kdyby osud povolil oběma návrat do života. Jako totiž neměl nepravdu básník, který děl

– – – – jsou Čechové smlouvám svým věrni

a

– – hrozný jsou Čechové kmen, jímž zhrdnouti nelze,

tak nebyl nevtipný onen malíř, který, namalovav z každého národa muže a ženu v národním kroji, zobrazil prý jediného Čecha nahého se

⁹⁴ Jindřich Bebel v ekloze o vítězství Maxmiliánově nad Čechy.

⁹⁵ Helmold, Kronika slovanská, kn. I, kap. 1 a 83.

⁹⁶ Dějiny české, kn. I.

⁹⁷ Kronika česká, kap. 1.

⁹⁸ Dekády II. kn. VI, taktéž dekády IV. kn. II a V.

⁹⁹ Bohuslav Bílejevský, Kronika, kn. II.

šťůčkem sukna u nohou a řekl, že mu tak ponechává volnost, aby se mohl šatit podle svého zdání a vůle, když si tak libuje ve stálé změně ústroje,¹⁰⁰ nebo onen posuzovatel, který na nás mířil svými veršiky:

*S opicemi stejné mravy
mají lité české davy:
po novinkách vždy se honí,
starý kroj jim málo voní.*

6. Mám-li říci, co sám soudím, chtěl bych tvrdit, že Čech kromě vad a předností již vypočtených po většině s obdivem následuje všecko cizí, kdežto, co doma ve vlasti vzniká, posuzuje povýšeně a pohrdlivě, touží mít co nejvíce druhů v neštěstí i ve štěstí, nesnáší přísnější kázeň a obzvláště porobu, pocit křivdy těžko odkládá z mysli, v soukromí i na veřejnosti miluje lesk, při veselé náladě je povolný, při žalu popudlivý, při hladu nezpívá jako Němec, ani netančí jako Francouz, nýbrž se rozhořčuje, nemá nedostatek důvtipu a soudnosti jako spíše trpělivosti, k nepřátelství se stejně pomalu odhodlává, jako je pomalu odkládá,¹⁰¹ ve válečné službě se jeví zprvu takřka neučelivým, ale potom neobvykle obratným a nebojácným, mezi jinojazyčnými národy druží se raději s Francouzi, Brity, Italy a Uhry nežli s ostatními, Poláky však pro jazykovou blízkost pokládá za bratry.

Povím-li toto o obyvatelích Čech a jejich mravech, nepochybuji, že jsem o nich promluvil dostatečně.

¹⁰⁰ Hájek k r. 1367.

¹⁰¹ Hájek k r. 1407.

KAPITOLA V

O českém ústavním zřízení

Jednotlivé druhy ústavních zřízení byly od politických spisovatelů bedlivě vyloženy a jsou dávno obecně známy. Čechové po všechen čas, co obývají tuto zemi, které kdysi nabyli a kterou dosud mají v držení, dali se spravovati takřka vládou jedince, ale umírněnou tím, že se o ni nějakým způsobem sdílel s předními muži. Výjimkou snad třikrát nebo čtyřikrát, když vláda knížecí byla přervána smrtí, měli po nějakou dobu ústavní formu nejistou, spočívající jaksi na vůli rozhodčích, po případě timokratickou. Ale hodnota onoho jedince, který řídil český stát, průběhem doby se měnila. Nebyla totiž od počátku taková, jaká je nyní, nýbrž takřka po stupních vystoupilak tomuto vrcholu.

2. Lid, který první, jak jsme řekli, s praotcem Čechem začal Čechy vzdělávat a založil náš národ, byl mezi sebou věrný, svorný a soudržný. Nikdo druhému neškodil ani nekřivdil,¹⁰² nikdo nedovedl říci: *toto je mé*, všichni se společně stravovali a společně bydlili, pokud to bylo možné, přičiňovali se vespolek a vše, co měli, nazývali *naším*. Trávili tedy život ve stejném právu a bez pohrdlivě panovačnosti. Nebylo buďto vůbec anebo bylo jen skrovné, oč by zápasili nebo proč by se rozestupovali ve strany. Kromě toho vzájemnou svornost mezi nimi podporovalo to, že do té doby vůbec nebyli promíšeni s cizími národy, jež by se odlišovaly jazykem nebo zvyky, nýbrž obývali Čechy, jsouce si rovni národností, řečí i zřízeními, a s velkým souhlasem přestávali na té družnosti a vzájemné spojitosti, jakou příroda zjednává mezi lidmi sobě podobnými.¹⁰³ Odtud se stalo, že se spokojovali jakoby jakousi otcovskou vážností svého nabadače a správce svých věcí Čecha a nikterak neměli zapotřebí jiného hodnostáře, který by nějakou význačnější mocí neb pravomocí stál v čele

¹⁰² Kosmas, Kronika, kn. I; Kronika boleslavská, kap. 2.

¹⁰³ Jan Dubravius, Dějiny české, kn. I.

lidu. Pokud tedy byl na živu Čech, byla vláda nad českým státem spíše v rukou, abych tak řekl, rodinného hospodáře nežli krále.

3. Po smrti Čechově setrval český národ po nějakou dobu v oné blažené a zmatků neznalé prostotě, svornosti a rovnoprávné družnosti. Každý sám byl si králem. Jakmile však začali do Čech docházet za obchodem cizinci z Moravy, Bavor a Uher a jedni opovrhovat selským životem lidu, jiní se posmívat společnému užívání polí a některých jiných věcí, jiní krádeží nebo loupeží rušit obecný klid, tehdy se počalo vše uvádět ve zmatek nezvyklými shromážděními, bouřlivými schůzemi a svárlivými spory. Neměli však nikoho, jehož by se zlí báli a dobří mohli dovolat jako mstitele a jenž by svou vážností mohl vyléčit rány obce. Proto všecken lid, konečně jsa znaven a zmožen tak vytrvalými pohromami, rozhodl se, že je třeba odvrátit smrtelnou porážku, a opět obrátil svou pozornost k nápravě stavu věcí obecných, a to směrem, jež již dříve ukázal Čech. A tak po zralé úvaze se jim zlíbilo dosadit za Čecha ze svého národa některého jedince vynikajícího zdatností, dobrého, spravedlivého a u lidu co nejvíce oblíbeného, přiměřeně k době poněkud zvýšit jeho důstojnost i moc a svěřit mu svrchovanou vládu.

Tak v obecném shromáždění a jednomyslným hlasováním lidu za přítomnosti bratří Supana a Tureska, pokrevních příbuzných Čechových, byla vznesena obecná správa na Kroka, tehdy sice ještě mladého, ale váženého, kterého měl kdysi staříček Čech v lásce pro jeho výborné vlohy a lid v obzvláštní oblibě pro neobyčejnou znalost věštění a hádání. Krok přijal od lidu moc řídit stát a ujal se jí nikoli jako samovládce, který by vládl jen podle své vůle, nýbrž jako soudce, který by soudil podle práva a spravedlnosti.¹⁰⁴ Tehdy nebylo ještě psaných zákonů, ale platnost zákona mělo to, co bylo schváleno zvyklostí a obyčejí lidu. A poněvadž se brzy potom začaly objevovat nové a těžké případy, pro jejichž rozhodnutí ani zvyklost dotud nic nepřinášela, ani by soud jedincův, jak se zdálo, nestačil, rozhodli se Čechové přidat ke Krokovi jako stařešiny některé z předních mužů vynikající znalou zkušeností,

¹⁰⁴ Silvius; Dubravius.

kteří by mu při rozsuzování při na soudě přisedali, a kdykoli by se vyskytl případ nesnadnější, dali s ním hlavy dohromady. Takový byl již druhý stupeň vzrůstajícího majestátu v Čechách.

4. Spravoval tedy stát svého lidu onou mocí soudce a tvůrce zákonů Krok a postupně jeho stejnojmenný syn i vnučka Libuše, pokud ještě trvala a byla zachovávána zděděná prostota mravů, střídmost a bedlivá snaha přičiňovat se vespolek. Když se však mnozí mezi lidem naučili dávat přednost prospěchu soukromému před obecným a planout dotud neznámou touhou po majetku, tehdy se začal kupit spor na spor a vrchnosti odpírat úcta a poslušnost, předtím jí prokazovaná. A tak mocnější začali mírnou a nevтіravou vládou opovrhovat, slabší zase, nenalézající dostatečného léku proti křivdám, jež zakoušeli, přát si vládce, který by byl vybaven větší pravomocí a *měl sílu proti křivdícím*. Neposlední také důvod ke změně poměrů poskytovala ženská vláda. Přemnohým se přičila jakožto mužů nehodná, ostudná a u jiných národů neslýchaná, a proto hlasitě dávali najevo, že se nesmí a bez potupy ani nemůže déle snášet; že se stal omyl, když neprozíravě svěřili vládu panně Libuši; ten že se musí napravit, moc jí odejmout, dát jí za manžela muže, který by byl podle obecného souhlasu hoden knížectví, a na něho přenést manželčinu důstojnost.¹⁰⁵ Když to Libuše zvěděla, obávajíc se, aby se snad nemusila provdat za muže, kterého by nechtěla, svolala lid do shromáždění a v něm bedlivě pronesla řeč za sebe i za svůj postup v obecné správě, střídajíc přísné výtky s mírnou obranou a pokoušejíc se, zda by se jí snad podařilo lid posud se kolísající odvrátit od předsevzetí a s dobrou vůlí všech nadále udržet svou dosavadní důstojnost i stav. Když však pozorovala, že mluví k hluchým uším, naléhavě prosila, aby věc sami s důvěrou svěřili její péči a volbu muže, v jehož rukou by byla vláda nad Čechami a jež by mohla bez ostychu mít za manžela, dali rozhodnout raději bohům – byla totiž věštkyní, hadačkou a prorokyní – nežli lidem. Když její návrh souhlasem schválili a dali jí oprávnění, aby vybrala národu knížete, sobě muže, rozkáže,

¹⁰⁵ Hájek k r. 715 a 720.

aby se nazítří všichni znovu sešli a vyslechli věštbu, kterou prý bozi, naklonění byvše noční obětí, vydali o budoucím knížeti. Když se nazítří všichni v ustanovenou hodinu sešli a Libuši žádali o božskou věštbu, postoupivši s dívkami do středu, pravila: *Dobro, zdar a štěstí vám! Čechové! Za manžela mně, vám za knížete dávají bozi krajana našeho jménem Přemysla. Proto hned vyberte posly, aby ho vyhledali, pozdravili jako knížete a uvedli na Vyšehrad!* I vybráno je z celého počtu deset předních mužů a postaví se před Libuši, aby zvěděli, kde mají hledat Přemysla. Ona jim řekla: *Tento můj bělostný klusák půjde před vámi a ukáže vám knížete tím, že se vrhne k jeho nohám. Jej následujte!* Toto praví, poslům dá drahocenné roucho, aby jím Přemysla oděli, a vypustí koně.

5. Podle rozkazu jdou poslové ve šlépějích koně. Ten zamíří směrem na sever. Kudy se tenkrát ubírali, ukazují vesnice, které staří vystavěli při řece Bílině: *Brozánky, Hliňany a Řehlovice*, nazvané podle koňova *brodění, válení v hlíně a řetání*. Když se konečně kůň přibližoval k vesnici *Stadicům*, uhne z cesty, blíže přikročí k muži, který volským dvojspřežím zorával jakýsi úhor, a skloní před ním kolena i šíji, jako by mu vzdával poctu. Spatřivše to poslové, přistoupí i oni, a složivše tomu muži uctívou poklonu, povědí, odkud, od koho i proč přicházejí. Zvěděv příčinu jejich příchodu, uchýlí se k jakýmsi kouzlům – byl totiž i on věstcem a vyznal se v předpovídání – a skončiv je, obrátí se k poslům slovy: *Ustupme božstvu a poslechněme ho, když nás od pluhu volá na stolec knížecí. S Libuší, dívkou vznešeného rodu, spojíme se slastným sňatkem a žezla nad českou zemí, jež nám souhlasným přáním celý národ nabízí, mužně se ujmeme.* Rozradostnění jsouce touto odpovědí, vyjmou poslové ihned roucho, jež od Libuše dostali, knížete jím přioděvše, posadí na koně a poprosí ho, aby se s nimi ráčil odebrati na Vyšehrad. Dosáhnou, oč prosili. Konečně blížíce se k Vyšehradu, vidí, jak jim přichází vstříc Libuše se všemi svými dívkami, přední mužové i nesčetné davy lidu, v mohutných proudech se dostavivší k uvítání knížete. Přemysl, byv přijat nadšeným voláním, je uveden do hradu, slavnostně oddán s Libuší a ode všech pozdraven, na rozdíl od předchůdců, nejen jako soudce, správce a ochránce, nýbrž i jako kníže a pán (r. 588). A aby

nebylo opominuto nic z nádhery obvyklé při uvádění knížat, řádně dostal i odznaky své důstojnosti, mezi nimi křeslo praotce Čecha, dlouhou řízu, mitru a žezlo.

6. Dostav se takto k nejvyšší moci v Čechách, vykonával Přemysl svůj úřad podle vůle manželčiny i své, přiměl Čechy, národ poněkud divoký, aby snášeli uzdu a na slovo poslouchali, zavázal je zákony, jež jim dal – a z nichž mnohé ani dnes nezastaraly –, zkrátka dokázal, že pozdě poznávali, čím se liší správa státu po způsobu rodinného hospodáře, jak se jí užívalo v dřívějším věku, od čerstvě uvedeného neomezeného panství. Jak vidíme, byl to třetí stupeň českého knížecího majestátu na jeho vzešlé dráze.

Přemysl sice nesnášel mimo manželku nějakého spoluvladaře a nedal si svou moc nijak omezovat, avšak přece, když Libuše zemřela a jemu samotnému se již věk nachýlil, jednak dlouhotrvající neklid dívčí války, rozničené za vůdcovství Vlastina, jednak bohaté osení zmatků, vzniklých ještě z jiných důvodů, učinily mu vládu těžko snesitelnou a značně obtížnou. Svolav tedy k poradě urozenější muže, které již tenkrát naši lidé nazývali *zemaný* a *vladyky*,¹⁰⁶ několik bohatších z nich, které si jednomyslně zvolili, přibral do společenství svého břemene, avšak tak, aby se jen při těžších a nesnadnějších věcech opíral o jejich radu a pomoc, ale nikoliv, aby se s nimi sdílel o svou hodnost. Říkal jim *lopoty* podle jejich *lopotení*, pozdější věk změnil to jméno raději v *úředníky zemské*; latinsky se jim říká *proceres*, *primores*, *optimates*. Mezi nimi byl tehdy Dolislav, Ctirad, Milouš, Hynchvoj, Vrš a jiní, jejichž jména nejsou známa.

7. Tímto takřka neomezeným panstvím, zavedeným od Přemysla a vytrvávajícím na onom vrcholku lesku, byl ovládán český stát za postupného střídání potomků Přemyslových a Libušiných nepřetržitě asi čtyři sta padesát let, totiž až do té doby, kdy německý císař Jindřich toho jména Čtvrtý, byv pobídnut čtyřmi tisíci hřivnami stříbra, na sněmu říšských knížat ve Würzburgu neb podle jiných v Mohuči (r. 1082

¹⁰⁶ Hájek k r. 720 a 1072.

nebo, jak někteří píší, r. 1072)¹⁰⁷ se souhlasem římského papeže¹⁰⁸ zvýšil důstojnost knížeti Vratislavovi, synu Břetislava Bojovného, a vstaviv mu na hlavu korunu, prohlásil ho z knížete králem. To tedy byl čtvrtý stupeň rozmnoženého důstojenství svrchované vrchnosti české, v němž – nehledíme-li k jakési přerývce po smrti krále Vratislava, Václava IV. a Albrechta – setrvává až dodnes, čítajíc již šesté století. Nechceme dále rozbírat, zda se postavení země a jejích obyvatelů zlepšilo či zhoršilo tím, že byla do Čech vnesena ona důstojnost královská a jako její následek se dostavil mnohem častější než dříve styk krále Vratislava s německými panovníky a následování císařského dvora. Snad byla ona královská důstojnost spíše pro panovníka čestná než pro stát užitečná; také se může zdát jakousi lstivou Dalilou, jíž měl být svobodný a svéprávný Samson zlákan do německých osidel. Zajisté nic nebrání v podezření, že se odtud Němci chopili dlouho hledané příležitosti přivlastňovat svým císařům svrchovanou moc nad Čechami a roztrušovat do lidu mínění, že panovníci, kteří nepřijali tak řečených regálií z rukou císařských, nejsou zákonitými vládci v Čechách.

8. Jak daleko kdysi sahala a nyní sahá ona neomezená moc panovníka u Čechů vládnoucího, poznává se jednak z porůznu sebraných památek, jež připomínají dějepisci našeho národa, jednak zvláště ze základních ustanovení zemských zákonů.¹⁰⁹ Je totiž známo, že již od samého Přemysla byly dány zákony, podle nichž musil spravovati národ jeho syn Nezamysl, když přišel ke státnímu kormidlu. Tyto zákony byly postupem doby, podle toho, jak toho vyžadovaly okolnosti, od zemských úředníků za souhlasu panovníků poněmhu hromaděny a zvyklostí i ustavičným zachováváním upevňovány. A tak mohl celý státní soubor, opřen jsa o ně jakožto o pevný podstavec a základ, ve svém stavu až dosud obstát bez otřesu. Také nemohl žádný nový panovník přistoupit

¹⁰⁷ Kosmas, Kronika, kn. II; Mnich Pegovský v životopisu Viprechtově; Miechowita, Kronika, kn. III, kap. 4.

¹⁰⁸ De Thou, Dějiny, kn. XLVI.

¹⁰⁹ Hájek k r. 722 a 745.

k vládě, dokud na ně podle obyčeje předků nepřísahal, a to na hranicích království, byl-li povoláván z ciziny, svým domácím jazykem, při slavnostním uvedení v hodnost však jazykem českým. Ony také stejně slouží panovníkům k obraně velebnosti jejich důstojenství a k udržení lidu v povinnostech, jako zase lidu jsou ochranou proti krutovládě a veškeré nespravedlnosti vládců. Panovníkům sice poskytují velmi mnoho svobodného rozhodování při veřejné správě, ale něco vyhrazují také lidu, a to k činnosti buď zcela samostatné, nebo společné s panovníkem. Kdo by chtěl podrobněji poznati, co zakazují a co ustanovují, toho odkazujeme na svod *Práv a zřízení zemských*, pořízený podle starobylosti i podle zvyku-učitele.

9. Podle nich se králům zakazuje od království cokoli odcizovat nebo dávat v zástavu (A. 2. 17. 19); svobodě království nebo zákonům jakýmkoli způsobem ubližovat (A. 3); zavádět do království více stavů než stav panský, rytířský a městský (A. 9); uvádět many do větších lén jinde než na hradě pražském nebo při nejmenším uvnitř českých hranic (A. 13. 28);¹¹⁰ rovněž prodávat a odcizovat manství a léna, která leží za hranicemi království, anebo je jakkoli osvobozovat od obvyklých břemen (A. 30); zřizovat relátory k úředníkům desk zemských buď pro zápis, nebo výmaz státního majetku (A. 20); svou ochranou nebo veřejnou zárukou vyjímát někoho z pravomoci zemského soudu nebo z moci dědičného pána (A. 22, L. 23); cizozemcům svěřovat purkrabství nebo vůbec nějaké veřejné úřady (A. 27); nutit obyvatele k vojnám mimo starý řád, práva a svobodu (A. 29); půhonům před soud se vyhýbat (A. 23, C. 5) a jiné podobné.

Naproti tomu mají podle týchž zřízení zemských králové jediní plné právo a moc stanovit, co by chtěli o kterýchkoli věcech, jež by přispívaly jak k uchování, tak k zvelebení lesku královského majestátu a k čestnému rozmnožení prospěchu státního, pokud by se nepřičily zřízením a zděděným zvyklostem nebo soudu muže počestného (A. 3). Proto sami svolávají sněmy a sjezdy stavů (A. 4); sami udílejí a uštěďrují, komu chtě-

¹¹⁰ Sněm léta 1545.

jí, oprávnění konat jarmarky a trhy, spisovat soukromě poslední pořizené, dolovat rudu, vybírat mýta a cla; šlechtické erby; dovolení, města a hrady jak stavět nebo opevňovat, tak bořit, jakož i vyplácet statky dané do zástavy královským věřitelům, rovněž léna po držitelích, zemřelých bez dědice, spadlá na komoru královskou, jakož i zboží jakýmkoli způsobem uprázdněná a pokuty (*A. 12. 14. 15. 16. 19,1. 42, N. 1*); obyvatele, kteří vojensky slouží nepřátelům královým a zemským z vojny odvolávají, a neuposlechnou-li, odsuzují (*K. 37*); zboží klášterů a konventů podle libosti buď rozdělují, nebo zastavují (*Q. 11*); odpovědníky a vyhlášené zhoubce zemské, žádají-li za soud pro své očištění, glejtem činí bezpečnými, na čas se za ně veřejně zaručující (*S. 10. 11*); osobují si úrok i užitek ze zlata i stříbra z dolů vydobytého (*W. 2*); také několik jiných věcí toho druhu vyřizuje se podle jejich vůle a rozkazu bez omezení.

10. Ale v ostatních věcech je jejich moc a vláda omezena, to jest nějak se o ni dělí s úředníky zemskými, po případě se stavy. Zákony totiž, o kterých mluvíme, poskytují v nemalých věcech touž svobodu, právo a moc soudu zemskému i králi českému a zejména dávají na vůli žalobci, zda chce protivníka pohnati před zemský soud větší či před krále samého o hrdlo a čest (*A. 6*), pro urážky (*K. 22, X. 12*), pro obvinění z podvodu (*O. 43*), pro utiskování schválené víry (*A. 32*), pro soukromé násilí (*L. 40, S. 5*), o výplatu královských zástav (*Q. 6. 7*); také zbraně k potrestání zjevných nešlechtníků a zločinců dávají do rukou stejně zemský soud větší i králové (*R. 21*). Zákony se nařizuje jak králům, tak řečenému soudu zřizovat sirotkům poručníky, po případě jim dát prominutí let, a bdít nad prospěchem jejich, jakož i pomatených, rovněž zabráňovat, aby se jim od poručníků nebo opatrovníků nestala újma vykrádáním, promrháním nebo rozptýlením jejich dědictví (*I. 45. 54. 62*); kdykoli má být povoleno právo komukoli na výpisy z desk zemských o uzavřených smlouvách (*F. 15*), společníkům nebo poručníkům na zřízení hlavních poručníků pro spory (*C. 48*), jakož i nezletilým panám na uzavření sňatků, jejich příbuznými nevítaných (*I. 59*); kdykoli mají být potvrzovány smlouvy o dědictví, které učinily neprovdané sestry se svými bratry (*K. 7*); kdykoli má být uděleno právo na sbratře-

ní a spolčení statků (*K. 10*); ve všech těchto případech prohlašují zákony pravomoc zemského soudu většího za rovnou, pravomoci králů.

11. Jako ve všech těchto věcech je rozhodování společné nejvyššímu soudu s králi a autenticky není svěřeno více jednomu než druhému, tak je zcela vázána vůle králů na vůli a na úřady veškerých stavů nebo při nejmenším nejvyšších úředníků zemských tehdy, chce-li král rozhodnout něco nového, pokud jde o rozdělení zemských úřadů (*A. 5, B. 2. 11*) – dvorské totiž a komorní, jakož i kterékoli úřady méně důležité rozdělí král svobodně, jak chce –; o navrhování nebo odvolávání zákonů (*Z. 4*); o odcizování, zapisování nebo jakékoli smluvní zavazování měst, hradů, panství a zemí, císařem Karlem IV. vtělených Koruně české (*A. 17*), o dovolování cizincům, aby si směli v království kupovati statky (*A. 18*); o zkrocení nebo ztrestání zemských zhoubců a jejich podporovatelů nebo jakékoli jiné ozbrojené moci, o chránění těch, kterým ukřivdili cizozemci, jakož i o osvobození obyvatelů království odvěčených do zajetí (*L. 6. 9. 10. 31. 32. 33*); o dohánění k povinnosti lidí vzpurných nebo právo přestoupivších (*D. 29*); o stanovení zrna a ceny mincí, jež se mají raziti (*W. 8. 15*); o přihrání královského zástupce, jinak zvaného též fiskál, mezi soudce některé stolice (*A. 10*). Chce-li král, opakuji, rozhodnout něco nového ve všech těchto nebo ostatních důležitějších záležitostech, musí dříve věc přednést veškerým stavům na sněmě nebo nejvyšším úředníkům zemským shromážděným v jeho kanceláři a nežádat jenom jejich rady, nýbrž také souhlasu.

12. Takový je tedy způsob zemské správy u mých Čechů, taková je nejvyšší vrchnost, takový je majestát panovníků i celého národa.

Obřad, jakého se užívalo při odevzdávání zemské vlády panovníkům a při jejich nastolování, nebyl vždy stejný. Za oněch prvních časů, před Přemyslem a po něm, kdy českému národu bylo křesťanství ještě cizí, byl zcela krátký a prostý; brzy po pokřestění a dříve, než vládli králové, byl o něco nádhernější, ale nepřiliš složitý; když však knížata vystřídali králové, stal se po vzoru jiných národů jednak přípravami velkolepější, jednak slavnostmi a vzájemnými přísednými sliby králů i lidu okázalejší.

Oni staří naši předkové z doby pohanské, jakož i ti, kteří před zřízením biskupství v Praze žili pod několika křesťanskými knížaty, spokojovali se tím, že svolali celé množství lidu k Jezerce, studánce pod Vyšehradem, postavili do středu Libušin stolec a Přemyslovu knížecí mitru i selskou mošnu s lýčenými střevíci,¹¹¹ vymínili si od nastávajícího knížete, že bude ve vládě zachovávat zděděné zvyklosti, veřejně jej prohlásili knížetem, posadili na onen stolec Libušin, a vybídnuvše ho při pohledu na selské střevíce a mošnu k uvážení chatrnějšího původu a ke skromnosti, vstavili mu na hlavu knížecí mitru za nadšeného volání, projevů úcty a osvědčování poslušnosti. Národní slavnost uzavíralo hodování na důkaz obecné radosti.

Když však národ přijal víru křesťanskou a bylo zřízeno Boleslavem Pobožným biskupství, začal být přibírán k této slavnosti také biskup, aby v době nastolování jednak si modlitbami vyprošoval pro celou zemi a nového knížete souhrn všeho štěstí, jednak při vykonávání onoho slavnostního obřadu podle obyčejů předků dával lidu příklad horlivou zbožností.

13. Když se konečně národu dostalo králů a jejich korunovace přešla na arcibiskupy, vzrostl i slavnostní průvod i obřady: zakořenilo se užívání koruny, žezla, jablka, meče, prstenu i pomazání, při čemž přísluhování bylo rozděleno mezi hodnostáře církevní i přední muže světské. Jak a kým je za našeho věku vykonávána, chceme vyložit poněkud obšírněji, než se snad stalo od jiných. Kdykoli se tedy shodnou stavové zemští o nastolení krále, k ustanovenému dni – podle zákona Karlova má být položen do šesti měsíců ode dne, kdy nový král přijal volbu – přinesou nejvyšší úředníci zemští z hradu Karlštejna tak řečené regálie čili klenoty královské a svoláni jsou na hrad pražský všichni čelní mužové z království a poslové ze zemí ke království přivtělených, jakož i sám lid se v přehojném množství proudem tam sbíhá. U kaple svatováclavské, v níž se ukryjí korunovační klenoty, den předtím do Prahy přinesené, jsou ve dne v noci na stráži oba purkrabí a karlštejnští manové. Zatím nejvyšší hofmistr Kkrálovství českého co nejskvěleji a nejnákladněji dá ozdobu-

¹¹¹ Hájek k r. 833; Dubravius, Dějiny, kn. II.

vat koberci, nachovým sukнем a vším, čeho jinak je třeba k tak významné slavnosti, královský dvůr, palác, sněmovnu a metropolitní chrám svatovítský, kde se podle starobylého zvyku tento slavnostní úkon pravidelně koná, dav v něm předtím zřídit zvláštní lešení. Jakmile se v stanovený den a hodinu sejdou všichni ve sněmovně, rozkáže nejvyšší purkrabí našeho království otevřít dveře sněmovny a ptá se všech, zda si přejí, aby král, společným hlasováním zvolený, byl podle zvyku předků od něho veřejně vyhlášen. Když svorným hlasem veškeří stavové souhlasí, tu onen hlasem co možná zvýšeným pronese slova: *Pročež já, jakožto nejvyšší purkrabě pražský, z povinnosti mé ve jménu blahoslavené, nejsvětější a nerozdílné Trojice, jediného Pána Boha, Jeho Milost N., za voleného a přijatého krále českého vyhlašuji tak, aby toto volení a vyhlášení, které z vůle Pána Boha všemohoucího pochází, předně ke cti a chvále jeho svaté a božské milosti a ke všemu dobrému, poctivému a prospěšnému tohoto království šťastně a dobrotitivě sám Pán Bůh požehnati ráčil.* Po těchto slovech volá celé shromáždění: *Živ a zdráv buď N., král český!* Po rozpuštění schůze odejdou stavové ze sněmovny do chrámu svatovítského, aby zhlédli korunovační klenoty. Do chrámu rovněž přicházejí poslové zemí ke království přivtělených a kanovníci, proboštové, opati, biskupové olomoucký a vratislavský – ty dva již dávno nazval lid královými přístojícími – i sám arcibiskup pražský, všichni s odznaky své hodnosti, a usedají každý na své místo.

14. Po oznámení jejich příchodu do kaple svatováclavské odebere se nejvyšší purkrabí s četnými jinými předními pány českými ke dvoru, aby krále uvedli do chrámu, a jakmile jim král povolí slyšení, složí mu svou poklonu a uctivě promluví ústy purkrabího v mateřském jazyku českém v tento smysl: *Dnešního dne, Nejjasnější Pane, všichni tři stavové slavného království tohoto chvalitebným předkův obyčejem podle práv i svobod národa na sněmě ve světnici soudní Vaší Milost vyhlásili i povolali za krále českého, prosíce všichni usilovně, aby toho Vaší Milosti pořádného krále českého zvolení a přijetí sám všemohoucí Pán Bůh požehnati ráčil. A poněvadž k slavnému Vaší Milosti Královské nastolení a korunování den tento jest ustanoven, všichni nejuctivěji prosí, aby Vaše*

Milost Královská nejprve všech obyvatelův království tohoto tak obecní, jak i osobní privileje, obdarování, svobody, práva i zřízení zemská, starobylé dobré pořádky a zvyklosti zvláštním úpisem uznati a stvrditi, jakož i při slavném Vaší Milosti Královské korunování příkladem předešlých králův na pořádné tohoto království spravování přísahu královskou vykonati ráčila. Po těchto slovech odevzdá král purkrabímu listinu se stvrzením výsad a slibuje, že plniti to, k čemu se při nastolování jeho předchůdcové podle předpisu zákonů zavazovali, rovněž on se přísežně zaváže a že se ke všem stavům i každému zvláště chovati bude milostivě. Jde se tedy do metropolitního chrámu. Kráčejí, vždy dva a dva, zástupci měst královských a radní Menšího, Nového a Většího Města pražského; za nimi následuje ze šlechty tolik rytířů a pánů, kolik jich je v králově družině. V chrámě zaujme každý z nich místo na ležení, jeho stavu vykázaném. Nejvyšší úředníci zemští a pánové zastávající veřejné úřady přivítají v předsíni chrámové krále přicházejícího se svou dvorskou družinou, hlasateli a nejvyšším maršálkem a přímo ho uvedou do kaple svatováclavské.

15. V kapli slevče krále nejvyšší komorník zemský z jeho šatu a oděje ho dlouhým, zlatem protkávaným hávem purpurové barvy. Zatím, co se král obléká, přichází od hlavního oltáře arcibiskup s biskupy a veškerým duchovenstvem k téže kapli, aby krále, až vyjde, doprovodil k velkému stolci královskému, postavenému před hlavním oltářem. Když duchovenstvo čeká přede dveřmi, otevře se kaple, první vycházejí dědiční úředníci zemští, po nich nejvyšší úředníci zemští s korunovačními klenoty a vyšedše postaví se po pravé straně duchovenstva. Arcibiskup přistoupí blíže ke králi, stojícímu v předsíni, a krátce mu požehná, načež za mohutných zvuků kotle a trub započne průvod k hlavnímu oltáři: první předchází duchovenstvo před arcibiskupem, následují nejvyšší stolník zemský s kráječem, nesouce oba po pecnu chleba, onen pozlacený, tento postříbřený, jakož i nejvyšší číšník se svým druhem, nesouce oba po soudku vína, onen pozlacený, tento vykládaný stříbrem; na třetím místě kráčí uprostřed mezi podkomořím Království českého a purkrabím karlštejnským nejvyšší písař zemský s žezlem; nejbliže za ním jde uprostřed mezi

nejvyšším kancléřem a nejvyšším sudím dvorským nejvyšší sudí zemský se zlatým jablkem; na pátém místě, obklopen jsa po pravici nejvyšším hofmistrem zemským, nesoucím černou hůlčičku, po levici nejvyšším komorníkem zemským, držícím šarlatovou čepičku, kráčí mezikrál čili nejvyšší purkrabí pražský, nesoucí korunu Království českého. Za těmito nejvyššími úředníky zemskými následují hlasatelé a maršálkové, a to po pravici nejvyšší maršálek zemský s mečem sv. Václava, ukrytým v červené aksamitové pochvě, po levici maršálek dvorský s taseným mečem. Za maršálky uprostřed mezi biskupem olomouckým a vratislavským kráčí v dlouhém hávu s hlavou nepokrytou král. Před stolcem královským postaví se po jeho pravici páni, nesoucí klenoty, a král sám pokleknuv, naslouchá modlitbě arcibiskupově. Když po modlitbě povstane, odevzdají ho oni biskupové, z nichž řeční olomoucký, a nejvyšší purkrabí i kancléř, stojící hned za jeho zády, arcibiskupovi, aby jej u oltáře korunoval. Arcibiskup, přijav po řadě z rukou pánů klenoty, položí korunu doprostřed oltáře, meč v pochvě na pravý roh, jablko, žezlo, prsten, pecny a soudky na levý. Potom s celým sborem kolem stojících poklekně; zpívají se litanie.

16. Když je po litaniích, nejvyšší úředníci zemští i biskupové odvedou krále od oltáře na dřívější místo blíže královského stolce. Když zde král, jako dříve, poklekně, táže se ho arcibiskup: *Chceš-li víru svatou, od lidí katolických sobě odevzdanou, držeti a skutky spravedlivými zachovávat?* Když odpoví: *Chci*, pokračuje a praví: *Chceš-li království sobě od Boha propůjčené vedle spravedlnosti otců Tvých spravovati a obhajovati?* Na to odpoví král: *Chci a slibuji, že utvrzen jsa Božskou pomocí, všemi způsoby tak činiti budu.* Hudebníci zahájí tak řečené služby mešní a král, krátce potom povstav, usedne na stolec královský, jsa obklopen z pravé strany biskupem olomouckým, nejvyšším purkrabím, nejvyšším hofmistrem a mnoha pány českými, z levé strany biskupem vratislavským, nejvyšším komorníkem, nesoucím čepičku, hlasateli a maršálky. Když pak byl s epistolní strany přečten text z Písma svatého, nastane úplné ticho a krále, doprovázeného nejvyšším purkrabím a ostatními nejvyššími úředníky zemskými, odvedou biskupové znovu k oltáři. Zde, zatím co arcibiskup drží otevřenou knihu evangelií, král kleče vykoná jazykem českým pří-

sahu, jejíž slova mu nejvyšší purkrabí předříkává, a to tato:¹¹² *Přisaháme Pánu Bohu, [matce Boží i všem svatým] na tomto svatém čtení, že pány, rytířstvo a vladyky i Pražany i jiná města i všecku obec Království českého chceme a máme při jich řádích, právích, privilegiích, vejsadách, svobodách a spravedlivostech i v starých, dobrých, chvalitebných obyčejích zachovati a od Království tohoto českého nic neodcizovati, ani zastavovati, ale raději podle možnosti naši rozšiřovati a je rozmnožovati, i všecko, což k dobrému a poctivému tohoto Království českého jest, učiniti. Tak nám – při těchto slovech dvěma prsty pravé ruky se dotýká knihy Písma svatého – Pán Bůh dopomáhej a všickni svatí. Na slova přísahajícího krále naváží arcibiskup a oba oni biskupové, jeden po druhém, modlitbami podle předpisu. Po skončení modliteb pomazává arcibiskup olejem královo pravé ramě, prsa a lopatky, když je obnažili nejvyšší komorník zemský a nejvyšší komorník dvorský, přistoupivše k pravému boku královi. Pak jeho boky opáže mečem sv. Václava – z oltáře jej sejme a arcibiskupu podá nejvyšší maršálek –, navleče mu prsten na prst pravé ruky, vloží žezlo do jeho pravice a jablko do levice, při všem tom pronášeje krátké modlitby.*

17. Když bylo toto podle obyčeje vykonáno, přistoupí z pravé strany ke králi na trůně sedícímu nejvyšší purkrabí, a obrácen jsa k pánům i lidu českému, hlasem co nejvíce povýšeným se ptá, opakuje otázku třikrát: *Chcete-li tomuto králi Vašemu budoucímu poddání, věrni a poslušní býti a království Jeho Milosti pomáhati utvrzovati? A jest-li v tom Vás všech vůle, aby korunován býti ráčil?* Když všichni přisvědčí a svou odpověď třikrát stejně opakovanou otázkou schválí, obrátí se ke králi a uctivě se táže: *Nejmilostivější králi, Vaše Královská Milost ráčí-li chtíti všecka privilegia, svobody, obdarování, práva, zřízení zemské, starobylé chvalitebné pořádky a obyčeje jak obecní, tak osobní všem třem pánům stavům zdržeti a proti nim nic před sebe nebrati?* Když král odpoví, že to všechno splní, ozdobí jeho hlavu nejvyšší komorník onou šarlatovou čepičkou, arcibiskup pak spolu s oněmi dvěma již několikrát připomenutými biskupy a nejvyšším purkrabím královskou korunou, připo-

¹¹² Práva a zřízení zemská A. 2.

jujíce příslušné modlitby. Potom s korunou na hlavě poodejde král za oltář a tam mu biskupové setrou olej, jímž byl pomazán, a šat mu řádně upraví. Když se král za opětovných modliteb arcibiskupových odtud vrátí a usedne na trůn, nejvyšší purkrabí, hodlaje zavázati pány a všechen lid věností a oddaností králi, předříkává slova, na něž mají přísahati, a praví: *Poněvadž Nejjasnější kníže N. ráčí pořádně za krále volen a korunován býti, ve jménu Pána Boha všemohoucího já Jeho Milost všem třem pánům stavům i vsí obci téhož království za krále českého vyhlašuji a nařizuji. Chcete-li tedy Jeho Milosti věrni, poslušní a poddáni býti?* Když odpovědí, že chtějí, a na vyzvání téhož purkrabího každý dva prsty vzhůru zvednou, on první ke králi blíže přistoupí a pokleknuv dotkne se dvěma prsty koruny, vložené na hlavu královu, a vyzývá, aby totéž uctivě vykonali všichni, pokud místo jim nebrání. Zatím se zpívá chvalozpěv sv. Ambrože a Augustina a jak nejvyšší úředníci zemští, tak všichni ostatní z pánů a rytířů s pokleknutím a v uctivosti konají každý za sebe to, co viděli dělat purkrabího. Dotknuvše se koruny svými prsty, stanou páni po králově pravici, rytíři po jeho levici. Konečně král několik vybraných, kteří padli na zem před jeho tváří, mečem sv. Václava na levé rámě třikrát udeří a tím pasuje na rytíře zlatého vojska.

18. Po skončení onoho radostného chvalozpěvu pokračují potom zpěváci a arcibiskup v službách mešních. Když ve zpěvu dojdou k tak řečenému Obětování, povstane král, uprostřed mezi biskupy přijme z rukou dědičného stolníka a číšníka ony dva pecny chleba a soudky vína a arcibiskupu je při oltáři obětuje, při čemž celý hrad a všechna Praha zaléhá údery zvonů a ranami hrubé i menší střelby. Potom líbá král znamení míru a hned, když mu je za opětovného hřmění zvonů a hradebních děl nejvyšším kancléřem sňata koruna a čepička a když jsou žezlo i jablko navraceny do rukou nejvyššího písaře a nejvyššího sudího, přistupuje, jsa uprostřed mezi biskupy, k oltáři a z rukou arcibiskupových přijímá nejsvětější svátost, při čemž před ním červená roucha drží nejvyšší purkrabí a nejvyšší hofmistr. Zatímco se toto děje, oba maršálkové stojící u trůnu, z pravé strany nejvyšší dědičný maršálek zemský, z levé strany dvorský – po případě, jestliže jednomu z nich

jiná víra brání účastnit se klanění hostii a vyžádá si dovolení se vzdálit, což se vskutku stalo r. 1575, náhradník na tu dobu jím stanovený – drží tasený meč s hrotem skloněným k zemi a nepozvednou ho dříve, dokud král nevstane od oltáře. Když se konečně vrátí od oltáře a poklekne, žehná mu arcibiskup předepsanými slovy, a tu se již po třetí rozezvučí zvony po celé Praze a spustí hrubá i menší střelba.

19. Když byly takto služby Boží skončeny, král v královském rouše, nesa klenoty, s týmž průvodem a družinou, jako vešel, vykročí z chrámu a ubírá se přes dřevěné lešení sukem potažené a přes větší palác do desk zemských a nato do světnice soudné k slavnostním hodům. Kudy král kráčí, od samé předsíně chrámové až ku prahu soudné světnice, jsou rozhazovány mezi hustě stojící zástup čerstvě ražené zlaté a stříbrné mince, kromě toho všichni královští vězňové jsou propouštěni na svobodu;¹¹³ na hradním nádvoří teče červené a bílé víno z plných kašen a obecný lid je tu čerpá. Zatím kotle a trubky dají pronikavým zvukem znamení ke královským hodům. Dvanáct stolů, již předtím pokrytých nejvybranějšími jídly, je určeno pro jednotlivé z nejvyšších úředníků zemských. Králův stůl stojí zvlášť na místě poněkud vyvýšeném, po jeho pravé straně stoly pro pány, po levé pro rytíře. Každý usedne u svého: král s knížecími muži a s vyslanci cizích králů, nejvyšší úředníci každý se zvlášť pozvanými hosty, čelnějšími dvořany a svými přáteli. Korunovanému králi, stolujícímu pod nebesy, přisluhují vesměs dědičný stolník, kráječ a číšník s přemnoha mladšími šlechtici, jež si k tomu přibrali. Ke střežení králova pokoje je podle ustanovení krále Vladislava povinen po celý ten den korunovace hlídkou státi nejstarší z rytířů Svárovských. Konečně všichni účastníci hostiny i ostatní venku nadšeným voláním opakují: *Živ bud', živ bud', živ bud' král český N., nepřátele své i zemské slavně poraziv!* Po skončeném hodování je králi v místnosti desk zemských svlečen dlouhý háv a klenoty od něho převezmou nejvyšší úředníci zemští, aby je uložili. Král s dvorskou družinou odejde do královského zámku, ostatní se každý jiným směrem rozejdou, nejvyšší úředníci zem-

¹¹³ Kosmas a Hájek k r. 1037.

ští s ostatními předními muži království hned odnesou korunovační klenoty do kaple svatováclavské a tam je na tu dobu, než budou třetího nebo čtvrtého dne uloženy ve své schráně na hradě Karlštejně, svěří manům onoho hradu, aby je denními i nočními hlídkami střežili.

20. Takový je způsob nastolování českých králů, za naší doby užívaný, takový je průvod, obřad i slavnosti. Poněvadž jsou jenom dva řádné způsoby ucházení o hodnost královskou – způsob zbraněmi, který někteří k nim přidávají jakožto třetí, přičítáme raději samovládcům než králům, a vůbec zbraně, pokud slouží jen ctižádostivé touze, nepokládáme za spravedlivé –, poněvadž tedy, pravím, není jiných řádných způsobů ucházení o hodnost královskou nežli jednak volba na národu nevynucená, jednak dědičnost vyplývající z pokrevního příbuzenství, zdá se takřka nezbytným tázati se, jakou mocí a jakým právem, zda dědičnosti či volby, dostupují noví čeští králové svého vrcholného panovnického postavení. Rozhodovat o tom není každému nasnadě. Je totiž tato otázka toho druhu, že o ní lze stěží něco určitého vysuzovat ze spisovatelů domácích dějin a jejich způsobu vyjadřování, dílem nedůsledného, dílem takového, že jej nutno přičítat buď podávání výkladu vypůjčenými slovy. nebo snad kulaté neurčitosti jazyka. Základní práva zemská a privilegia, ba i nejlepší vykladač práv, sám obyčej a dlouhodobé zachovávání, začaly být nedávno vykládány protichůdnými směry.

Když totiž po smrti krále Matyáše Čechové na hojně navštíveném sjezdu se zástupci zemí ke království přivtělených odňali království (r. 1619) arcivévodovi rakouskému Ferdinandovi, který byl ještě za života Matyášova a na jeho naléhání určen za jeho nástupce a korunován (r. 1617) za krále českého, a zvolili si za krále kurfiřta falckého Fridricha V., bylo velmi prudce a významnějšími spory než kdy jindy, zbraněmi i pery z obou stran bojováno o právo království a o způsoby, kterak má být Čechům dáván král. Arcivévoda Ferdinand, jenž zatím byl od kurfiřtů zvolen císařem římským, a jeho straníci tvrdí, že Čechy jsou království dědičné a že všichni panovníci, kteří v nich až do našeho věku měli nejvyšší vládu – s jedinou výjimkou krále Jiříka, dosazeného odchýlným způsobem –, dosáhli trůnu podle dědičnosti. Naproti tomu

stavové čeští vytrvale prohlašují a div nekřičí, že vždycky poslouchali vládců, kteří dosáhli své důstojnosti nikoli podle dědičnosti, nýbrž volbou svobodného národa, a stěžují si, že zastánci opačného stanoviska, ať to jsou kdokoli, dopouštějí se zřejmého násilí na jejich svobodě po předcích zděděné. Meč učinil v této při Ferdinanda vítězem; naproti tomu spory vedené perem, jak se zdá, nenašly ještě soudce, na němž by se obě strany shodly. Aby tedy v této otázce nebo rozepři, přetřásané i od neválečníků, mělo potomstvo odkud čerpat věčné důvody a mohlo najít snazší přístup ke stánku pravdy, seznámíme je, seč stačí skrovná míra našich schopností, ve výpiscích z rozmanitých pojednání, do nichž nám bylo popřáno nahlédnouti, s důvody, kterými hájili svého práva jak Ferdinand II., tak čeští stavové. Omezíme se přitom jen na hlavní teze a pomineme vedlejší, poněvadž podrobnosti, jichž se v hádání obou proucích se stran vyskytuje velmi mnoho, zdají se vzdáleny našeho předsevzetí. Sami rozsuzovat v tak významné při se neodvažujeme; chceme totiž co nejvíce se vyhnout veškeré opovážlivosti toho druhu.

21. Ti tedy, kteří tvrdí, že čeští králové přicházejí ke království právem dědičnosti, dovolávají se jednak obyčeje a praxe, zavedené již za časů Libušiných a přerušené jen jedinkráte, jednak privilegií, v té věci vydaných od nejvyšší vrchnosti a pojatých mezi obecné řády zemské, jakož i dějepisu, svědka toho, co se sběhlo. Podle nich bylo toto důstojenství trvale zachováváno rodu pocházejícímu od Přemysla a Libuše a jenom z něho byli přibíráni ke kormidlu zemskému zprvu knížata, později králové řádnou posloupností, a to brzy právem stařešinství, brzy právem prvorozenosti, tak dlouho, pokud byli na živu mužští potomci.¹¹⁴ Když však Václavem III. rod po meči vymřel a

*moranou pokosena když rodová posloupnost cenná
královské krve,¹¹⁵*

¹¹⁴ Dědičné právo Ferdinandovo, list 18, 19 a 44.

¹¹⁵ Kronika zbraslavská.

byla vzdávána ženským potomkům rodu stejná čest a k žezlu povolány sestry vzpomenuťého Václava, nejprve Anna, manželka Jindřicha Korutanského, potom Eliška, choť Jana Lucemburského. Právem těchto žen se prý dostali ve věnném království jejich manželé k nejvyšší vládě, potomstvo Elišino pak kralovalo pořadem. A když král Ladislav, její a Jana Lucemburského praprapravnuk, zemřel bezdětek a nebylo žádného mužského potomstva královského, a když král Jiřík, po Ladislavovi odbojně zvolený, posléze rovněž zhasl, vrátila prý se koruna královská původní krvi tím, že byla vložena na hlavu Vladislava, jenž byl synem Ladislavovy sestry Alžběty; od něho přešla koruna nejprve na jeho syna Ludvíka, a když ten zahynul, nezanechav potomstva, na dceru Annu. Potomci této Anny a jejího manžela Ferdinanda, císaři Maxmilián, Rudolf a Matyáš, pořadem se v tomto království vystřídali a k řízení země české nastoupili prý týmž právem dědičným jako jejich předchůdci. Řídíce se tudíž samotnou spravedlností a obyčejem předků, uznávali prý stavové vždy, že – jak jim kdysi i císař Fridrich III. připomínal¹¹⁶ – vůbec není zapotřebí volby u těch, které přirozený rod činil králi. A tak prý neotřesená praxe tolika století je nejjistějším dokladem, že se poskrvňují vzpourou hodnou prokletí¹¹⁷ všichni oni, kdož se nijak nestydí odporovat těmto zvyklostem předků a příkladům ctihodné starobylosti a zároveň si troufají hanebnou odvážlivostí, totiž ustanovováním králů podle své libosti a pouhou volbou, odstrkovat od dědičného trůnu Království českého panovníky české krve, dále rozkvétající v domě rakouském a podporované nadto starými smlouvami Albrechtovými a Karlovými.

22. K trvalosti a starobylosti této praxe připojují tíž zastánci dědičného práva *za druhé* – ponecháme-li stranou prastarou dohodu Hostivíta s Mstibojem a pozůstalostní pořízení Břetislava I. o vládě – prohlášení obsažená v privilegii, které dal Čechům (r. 1212) císař Fridrich II., dále zlatou bulu císaře Karla IV. (r. 1348), erfurtské privilegium císaře Rudol-

¹¹⁶ Silvius, Kronika česká, kap. 58.

¹¹⁷ Autor Spravedlnosti císařské, propozice 12, 13, 22 a 23.

fa (r. 1290), pořízení krále Vladislava toho jména Druhého (r. 1510), pozdější revers krále Ferdinanda I. (r. 1545) a dovětek, který zanechal jako směrnicí svým dětem, a rovněž obvyklé starobylé přísahy nejvyšších úředníků zemských a všech, kteří bývají ustanovováni v úřadech nebo v královských službách. Toto vše prý je zčásti schváleno veškerým národem českým na řádném sněmě (r. 1547) a vloženo do knih práv a zřízení zemských¹¹⁸ jakožto veřejný a nepochybný zákon, zčásti potvrzeno pravidelnou praxí.

Pokud jde o bulu císaře Karla, je prý v ní výslovně ustanoveno, že *volba přísluší řádně, správně a oprávněně prelátům, vévodům, knížatům, pánům, rytířům a vši obci dříve řečeného království a zemí k němu přináležejících jenom v tom případě a v té příhodě, když by z rodu, pokolení, semene nebo kmene králů českých nebylo na živu žádného oprávněného potomka ani mužského, ani ženského*. Důslednost si prý zachoval týž císař Karel také později (r. 1356) v císařské zlaté bule norimberské,¹¹⁹ když vyhrazoval císařům opatření uprázdněných světských kurfiřství v říši, avšak vyňal obyvatele Království českého a ukázal, že kdyby někdy vůbec nebylo dědiců z královského rodu a tím se hodnost kurfiřtská tohoto království uprázdnila, přísluší její opatření nikoli císaři, nýbrž stavům samotným, a to *podle toho, co obsaženo jest v privilegiích Čechům poskytnutých, a podle obyčeje po dlouhé věky zachovávaného*. Jako tedy v ostatních světských kurfiřstvích nastupuje nejbližší dědic právem dědičným, tak prý v kurfiřství českém a v království samém, jež se nemůže od kurfiřství oddělovati,¹²⁰ musí prý nastoupit nejbližší dědic zemřelého krále podle práva dědičnosti. A jako přísluší císaři opatření v ostatních světských kurfiřstvích jenom tehdy, není-li vůbec dědice, tak přináleží stavům českým volba jenom tehdy, je-li království uprázdněno, to jest, není-li na živu ani mužského, ani ženského potomka z královské krve.

¹¹⁸ Práva a zřízení zemská A. 1.

¹¹⁹ Kap. 7, odst. „Pakli však“.

¹²⁰ Dědičné právo Ferdinanda II., str. 15 a 16.

Právně je prý to zcela zřejmé a nadto se to potvrzuje erfurtským osvědčením císaře Rudolfa I.,¹²¹ že českým králům přísluší kurfiřtské právo v říši; kdykoli se v něm totiž zmiňuje o králi a kdykoli mu přiznává nějaké právo v říši a při volbách císařů, vždy pamatuje na jeho dědice a přiznává je rovněž i jim. Proto prý nikdo, kdo je při zdravém rozumu nebo se bláhově nedomnívá, že císař při něm nebyl, nemůže popírat dědičnou poslušnost králů v Čechách.

V témž smyslu závažné je prý pořízení krále Vladislava, jež učinil (r. 1510) o svých dětech – pořízení nikterak podvržené, nýbrž veřejně schválené jak českými, tak uherskými stavy –, v němž král dosvědčuje, *že kdyby se mělo přihoditi, aby jeho syn Ludvík zemřel bez dědiců, bude jeho dcera a Ludvíkova sestra Anna podle práva, výsad a privilegií Království českého řádnou dědičkou tohoto království.*

S tím je prý v souhlasu také pozdější revers krále Ferdinanda I., daný stavům půl druhého roku před smrtí jeho manželky královny Anny, jakož i dovětek téhož krále, který zanechal svým dětem jako směrnicí krátce po smrti jejich matky Anny. V obou z nich tvrdí král, *že po žalostném konci krále Ludvíka, jenž zahynul v boji, nezanechav dědiců, jest jeho manželka Anna, jakožto rodná sestra krále Ludvíka a z řádného manželství vzešlá dědička, podle svobod, výsad a ustanovení císaře Karla IV. a podle pořízení krále Vladislava pravou a od stavů uznanou a přijatou dědičkou Království českého a královnou, a tudíž i samo Království české, pokud jsou na živu z královské krve mužští nebo ženští potomci, nepřináleží volbě stavů, nýbrž spadá na pozůstalé osoby královské krve. Kromě toho že stavové sami uznali, že to království přešlo na královnu Annu nikoli volbou, nýbrž řádným dědictvím a poslušností jakožto na dědičnou královnu a paní.*

Konečně prý se dá tato věc prokázat také z obvyklého znění přísah, k nimž jsou podle předpisu zákonů zemských povinni jak všichni nižší úředníci a služebníci království, tak nejvyšší purkrabí a purkrabí hradů

¹²¹ Melichar Goldast v II. svazku Constitutionum, str. 86.

pražského i karlštejnského.¹²² Všichni ti totiž vedle přísah Bohu a králi přísahají rovněž královým dědicům. Jinak prý by jistě toho nečinili, po případě stavové sami by to nestrpěli, kdyby mysleli, že se jejich králové nerodí, nýbrž volí.

S těmito ustanoveními, osvědčeními a pořízenými svých králů souhlasili prý všichni stavové čeští, jak více než dostatečně vysvítá z toho, že na ně bedlivě pamatovali také v samých knihách Zřízení zemského,¹²³ výslovně vyznávající, že řádnou moc voliti krále mají jenom tenkrát, nastane-li případ vymezený ve zlaté bule císaře Karla, v listině krále Vladislava a v reskriptu krále Ferdinanda. V tomto smyslu prý rozuměli výsadám Čechů také jednak nedávno vévoda bavorský Maximilián, jednak již kdysi polský král Jagello. Onen Bavor totiž,¹²⁴ když nedávno svému příbuznému Fridrichovi rozmlouval přijetí volby, jíž se Čechové krátce předtím odvážili, moudře prý připomínal, že *přestože mají stavové čeští svým způsobem moc voliti krále, přece ta volba je do jisté míry dědičná a vázaná na dědice*. Jagello pak českým poslům, když mu nabízeli toto království, odpověděl, že ví, že *Václavovo Království české náleží dědičným právem jeho bratru Zikmundovi*.¹²⁵

23. Kromě toho dějepisci tohoto národa jsou prý téměř všichni rovněž stoupenci téhož názoru. Kdykoli totiž o tom píší, ať podle vlastního smýšlení, nebo podle smýšlení svého národa, vždy se zmiňují o dědicích a otcovském dědictví. Tak se čte u Kosmy,¹²⁶ dějepisce nikoli špatného, že *jest řádem českým, aby mezi knížaty zasedl na stolec knížecí ten, kdo je z nich věkem nejstarší*. A když mluví o Soběslavovi Starším, praví, že *Soběslav dědičným právem byl povýšen na knížecí stolec svých dědů*. Rovněž tak se vyjadřuje Silvius,¹²⁷ že *Nezamysl byl jmenován dědicem umírajícího Přemysla*. – *Hostivít, starší syn knížete Neklana, byl od*

¹²² Práva a zřízení zemská B. 3, 7 a 8.

¹²³ Práva a zřízení zemská A. 1, B. 20.

¹²⁴ Listem poslaným z Mnichova 24. září 1615.

¹²⁵ Kromer, O původu Poláků, kn. XVIII.

¹²⁶ Kronika česká, kn. III. k r. 1100 a 1125.

¹²⁷ Kronika česká, kn. 9, 55, 57 a 68.

otce ustanoven dědicem. – Vyslanci Albrechta Rakouského oblomili Čechy, když jim radili, že Albrechtovu manželku Alžbětu nesmějí zbaviti otcovského dědictví a že jest nutné dáti přednost Albrechtovi jak podle práva manželčina i jeho vlastního, tak podle úsudku tchánova. – Také poslové jiné královny žádali, aby Čechové proti obecnému právu neodníмали chlapci, totiž Ladislavovi, otcovské dědictví. – Císař Fridrich prohlásil, že žádným způsobem nesáhne na dědictví sirotka, jemuž byl poručníkem. V podobných obrazech se vyjadřuje také Jan Dubravius,¹²⁸ když píše, že Václav výhodou svého věku získal přednější díl v knížecí posloupnosti a že bylo dědictví rozděleno mezi něho a mladšího bratra Boleslava. – Břetislav Bojovný, blízek jsa smrti, ustanovil, aby z knížecích synů byl k posloupnosti po otci v království povýšen nejstarší, ostatní bratři aby se spokojili každý svým údělem. A jak otec mezi syny dědictví rozdělil, tak po jeho smrti každý do své části nastoupil. – Král Otakar z Kunhuty, své druhé manželky, zplodil dědice království Václava. – Čechové, ztrativše dědice království, sešli se na sněm do Prahy do domu biskupova. – Po smrti krále Rudolfa zahájen byl sněm nesmírným hádáním; biskup Jan podle řádů zemských hájil práva Anny, provdané za Jindřicha, tvrdě, že není-li bratří, přináležejí nárok na posloupnost v království především sestrám, nikoli aby samy kralovaly, nýbrž aby mohly získati království pro manžela, měly-li ho, jež jim dal buď otec nebo země. – Mínění a hlasy všech se klonily k tomu, aby byl žádán za krále Jan Lucemburský s podmínkou, vezme-li si za manželku Alžbětu, dědičku království. – Posel přiběhl z Uher se zprávou, že královna Alžběta porodila chlapce a tudíž dědice Českého království. Dále Václav Hájek¹²⁹ nade všecky tyto dějepisce častěji tu věc čtenářům vštěpuje. Z přemnohých jeho míst jsou zvláště jasná tato, kde praví: Vladykové Vojena jako dědice za kníže volili (r. 804). – Drahomíra, ucházejíc se o správu země, obeslavši pány zemské, ohrazovala se: Však vy sobě knížete žádného voliti nemůžete, poněvadž synové moji po mém manželu sú pozuostali,

¹²⁸ Dějiny české, kn. II, VII, XI, XVII, XIX a XXVIII.

¹²⁹ V Kronice české.

onit' nápad k knížectví mají (r. 917). – Když obeslal Fridrich pány a rytíře..., tu hned jej jako dědice po někdy Vladislavovi králi, otci jeho, za pána přijali (r. 1178). – Přemysl... synu svému Václavovi toho vděčně přál, aby po něm byl v království dědicem (r. 1226). – Přemysl, syn krále Václava, dědic český,... mnoho lidu byl sebral (r. 1254). – Otta, markrabě bramburský, činil úklady, aby... byli všickni Čechové zbiti, i ten dědic Václav také aby zahynul (r. 1279). – Páni zemští od téhož markrabího žádali, aby dědic a pán jich, jež držel v těsném vězení, byl vrácen království, a nedosáhli toho dříve, než zaplatili velikou částku peněz (r. 1280 a 1281). – Král Václav Druhý, znamenav při svém zdraví býti nedostatek, doporučil pánům zemským svého syna a vyzval je, aby se chovali k němu jako ku pánu svému dědičnému... tak, jakž náleží (r. 1305). – Dcery téhož Václava Anna a Alžběta připomněly na obecném sněmu zemském privilegia, kteráž sú na to Čechům vydána, když by nemohlo býti po dědici, ale aspoň po dědičce aby byli králové voleni (r. 1306). – U císaře Jindřicha VII. vyznali veřejně poslové čeští, že král Václav Starší, když umřel, zuostavil po sobě syna Václava, dědice, a dvě dědičky, Annu a Alžbětu; tento Václav pak zahynul, žádného dědice ani dědičky nepozuostaviv; Jindřich Korutanský po manželce dědičce osobil sobě království (r. 1310). – Pražané, když císař Zikmund položil sněm v Moravě v městě Brně, skrze posly žádali, aby Jeho Milost Císařská jako pán a dědic ráčil do svého Království českého přijeti (r. 1419). Ale do roka jej jakkoli dědice a pána českého dědičného a po bratru pravého nápadníka Království českého od své země a zvláště od sídelního města českých králů odháněli a spikli se proti tomu, aby vůbec kdy byl uznán za krále. Nicméně Zikmund souhlasil se smluvci a jejich prostřednictvím nabízel Pražanům milost, hodlaje jim zaručiti nevzpomínání minulých skutků, chtí-li se jemu Pražané jako pánu svému dědičnému poddati (r. 1420). Ale Pražané prý opovrhli touto podivuhodnou mírností císařovou a přistoupili k čáslavskému usnesení českých stavů, zbraněmi nepřipustit dědičného krále a pána na český trůn. Rozhořčen jsa tímto nedůstojným chováním, napsal císař veškerým stavům do Čáslavě a slavnostně prohlásil, že pakli by kdo jej od jeho dědičného Království českého mimo

pořád utiskovati chtěli, již by té ohromné křivdy déle trpěti nemohl. Je prý smyšlenkou a toho ani rozum nemuž ukázati, co oni roztrušují, že by on své dědictví a vlastní království k takové hanbě strojiti měl (r. 1421). Tímto královým prohlášením vrátilo se prý ze scestí nemálo členů šlechty a ti s velikým úsilím bojovali proti měšťanům pražským, usilujícím o nastolení Korybuta za krále, a protože říkali, *že mají pána svého a krále Zigmunda císaře, jenž jest pravý... nápadník po bratru... Václavovi a že jest dědic pořádný po otci svém... Karlovi*, nechťeli souhlasit s korunovací *Rusenína* za krále (r. 1422). – Po smrti krále Albrechta porodila královna syna Ladislava Pohrobka. V něm viděli Čechové, i dříve, než se narodil, i potom, jak jej mnohokrát shodně nazvali (r. 1440, 1441, 1443, 1444, 1446, 1451, 1453) a jak se stejně Prokop z Rabštejna i císař Fridrich vyjádřil, *pravého dědice a po otci nápadníka* (r. 1440). – Když král Vladislav zemřel, syn Ludvík, vyslav do Čech Jana Žerotínského, žádal na stavech, *aby byl vpuštěn k vládě jako pán jich dědičný a král český korunovaný* (r. 1518). Také prý to uznává mistr Daniel z Veleslavína,¹³⁰ spisovatel sice mladší, avšak úsudkem a bedlivostí se rovnající oněm starším. Nazývá totiž, zřejmě v témž smyslu, dceru krále Zigmunda Alžbětu a dceru krále Vladislava Annu *jedinými dědičkami Království uherského a českého*. Poněvadž díla těchto spisovatelů jsou v rukou velmi četných čtenářů a téměř ode všech jsou schvalována, nelze prý, aby někdo vůbec mohl právem pochybovat o jejich tak svorném a tolikrát opakovaném tvrzení.

Nemá prý váhy, co uvádějí někteří ztřeštěnci, že se totiž i v samých knihách Zřízení zemského i právě u těchto domácích dějepisců častěji objevuje užívání českých slov *volení a voliti kníže* nebo *krále*.¹³¹ Slova ta prý jen při nesprávném výkladu znamenají to, co si oni ztřeštěnci sami vymýšlejí, ve skutečnosti však, jak tomu bývá v ostatních dědičných královstvích, znamenají prý jen *přijetí* neb *uznání* a *přijímati* neb *uznávají knížete* nebo *krále*.

¹³⁰ Kalendář historický, v rodokmenu Karla IV. a Ferdinanda I.

¹³¹ Dědičné právo Ferdinanda II., str. 41.

24. To jsou důvody, které, pokud jsme shledali, zástánci dědičného práva českých králů uvádějí jako skálopevné; z jejich mnohomluvných pojednání uvedli jsme je tu ve zkrácené podobě. Laskavý čtenář nám snad dovolí, abychom nyní – snad méně obratně, než věc vyžaduje – sebrali a ve shodě s tím, co sledujeme svou knihou, přehlédlí také důvody, které za naší doby na světlo vynesla druhá strana, a to těch, kdož popírají, že se králové čeští rodí, a dokazují, že panovníci jsou vybíráni a ke správě země povolávání svobodnou volbou národa českého. Také oni se dovolávají starobylého obyčeje a trvalého zachovávání, dále privilegií královských, kterými se ona dávná praxe jen potvrzuje, ale neděluje, mínění papežů římských a jiných cizích vládců, jakož i dějin.¹³²

Obyčejem u všech slovanských kmenů užívaným, jakož i dlouhým zachováváním nepřetržitě po několik století, jak vykládají, nabyli Čechové práva žítí mnohem svobodněji než národové jižních končin světa¹³³ a moci poslouchat jenom tu vrchnost, kterou by si vůlí a hlasem celého národa vytvořili. Při výběru těch, kterým byla svěřována nejvyšší obecná správa, hledělo se prý jen k dobrému zvuku zdatnosti a zásluh jednotlivcových, nikoli k právům krve. Nikdo prý to nemůže popřít, komu nejsou neznámy příklady z českého dávnověku. První zakladatelé národa, když se do těchto končin přistěhovali, neměli ani soudce, ani knížete. Kdokoli v své čeledi *byl pokládán svým vzezřením, nebo mravy za ctihodnějšího, k tomu se bez nucení a bez předpisu sbíhali a předkládali mu, bez újmy své svobody, sporné pře a utrpené křivdy*.¹³⁴ Mezi oněmi ctihodnějšími muži měl Čech postavení jaksi vybrané a ze všech první. Jeho mírné rady a otcovská napomínání způsobila, že jej všechen lid nejenom nad ostatní uctíval, ale rozhodl se také podle jeho jména nazvat celý národ. Když se však postupem doby národ rozmnožil a staříčkový Čech byl již mrtev, začaly vznikat mezi lidem časté spory a rozmršky, poněvadž nikdo neseděl u kormidla obecné vlády. Tehdy se

¹³² Dedukcí příčin sesazení Ferdinanda II. z královského důstojenství českého, v části 1.

¹³³ Prokopios, O válce s Gothy, kn. III; Bodin, O státu, kn. V.

¹³⁴ Kosmas, Kronika česká, kn. I. na začátku.

po společné úradě došlo k tomu a všemu lidu se zlíbilo, aby byl obci k jejímu řízení postaven v čelo s náležitou důstojností někdo, koho by si svobodný národ dobrovolně vybral jako vhodného pro ten úkol. A ačkoli v národě byli na živu mužové zrození ze slavného kmene, které pojilo s Čechem pokrevní příbuzenství a kteří by právem nebyli mohli být vyloučeni z posloupnosti,¹³⁵ kdyby hodnost Čechova byla bývala dědičná, přece dali před nimi přednost *Krokovi*, zplozenému z jiného rodu, a z jednomyslné vůle národa jej pověřili řízením lidu. Když ten po uspořádání země, byv pozván z týchž důvodů od Poláků,¹³⁶ chtěl jim vyhovět, byla od něho hlasováním lidu přenesena důstojnost na syna s otcem stejnojmenného, Kroka Mladšího. A z tohoto počátku a základu vzešlo prý u Čechů právo zřizovat knížata volbou a touto jedinou cestou všichni knížata a králové, kolik jich národu vládlo, došli svého důstojenství.

25. Vykonával pak prý to právo český lid a svěžím zachováváním trvale je udržoval, stejně když zemi dával domácí knížata královské krve, jako když je přibíral zvenčí z cizích rodin. Jeví se prý to asi ze čtyřiceti za sebou jdoucích počinů, jimiž po správě nejmladší dcery Krokovy panny *Libuše* – správa ta trvala o málo déle než dvanáct let – bylo prý ze společné vůle národa zemi postaveno v čelo, aby jí vládlo, na čtyřicet knížat české krve za dobu přibližně 717 let.¹³⁷ Poslední dva z nich byli ohavnými úskočnými prostředky rakouských závistivců, dychtících dostat Čechy pode jeho své vlády, sprovedeni se světa, otec *Václav II.* (r. 1305) jedem, jeho jediný stejnojmenný syn *Václav III.* (r. 1306) důdkou vrahovou.¹³⁸ Ačkoli tehdy nechybělo mužských potomků, z řádných manželství pocházejících – byli tu páni Švihovští, potomci Vladislava, pátého syna prvního krále Vratislava, a páni z Házmburka, odvozuující svůj původ od nejstarší dcery knížete Kroka Kazi –, přece nebyli hlasováním lidu povoláni k vládě, ba o království se vůbec ani neucházeli,

¹³⁵ Pulkava, Kronika česká, kap. 3; Hájek k r. 671.

¹³⁶ Alexandr Gwagnin v příručce polských dějin, mistr Daniel v Kalendáři.

¹³⁷ Hájek k r. 715 a 720.

¹³⁸ Pulkava, Kronika česká, kap. 88 a 89; Kronika boleslavská, kap. 97 a 98; Miechowita, kn. IV, kap. 3.

ani nepředstírali dědické právo, což by jinak byli asi sotva opomněli, kdyby byli věřili, že se toto království získává dědičností, nikoli volbou. Zvolen byl tehdy (r. 1306) za knížete, po zapuzení spoluuchazeče Jindřicha, syn císaře Albrechta I. *Rudolf*, aby byl nástupcem zahubeného krále Václava, ač se nemohl opírat o žádné právo pokrevnosti. Zda zvolení Rudolfa bylo dobrovolné či přinucené, o to není prý třeba rozprádat spor. Známo je, že když též Rudolf, nedovršiv ani roku svého kralování, zaměnil život za smrt (r. 1307), byly rozníceny ostré spory o volení krále a nebylo nouze o uchazeče. Konečně po trpkých svárech, také proti přání císaře Albrechta, dosáhl trůnu, získal většinu hlasů, *Jindřich*, nedávno od Rudolfa zapuzený, švagr zavražděného Václava. Poněvadž spravoval zemi nemůžně a lakotně, stavové mu po třech letech vládu odňali a za krále dožádali a dali pomazat *Jana*, syna císaře Jindřicha (r. 1310).¹³⁹ Když ten z manželky Elišky, nejmladší sestry zabitého krále Václava, zplodil více synů, učinil sice otcovské pořízení, v němž vyložil, co si přál, aby se s nimi po jeho smrti stalo; poněvadž se však obával, aby jednou nebylo od stavů jakožto soukromá listina pokládáno za neplatné, požádal na řádném sněmu (r. 1341), aby je stavové schválili a ze synů si vybrali za jeho nástupce toho, kterého by chtěli. Také toho vskutku dosáhl. A tak po něm kraloval, zcela beze sporu podle svolení národa, jeho syn *Karel* a vnuk *Václav*. Po smrti krále Václava, který zemřel bezdětek, vydával se sice jeho bratr císař *Zikmund* za dědice království a někteří čeští pánové mu v tom dokonce pochlebovali; poněvadž však tento nárok byl nový a on mezitím, nevyčkav sněmu ani řádného souhlasu a povolání od stavů, obsadiv oba hrady pražské a opatřiv je posádkou i zásobami, uchvátil korunu královskou (r. 1420)¹⁴⁰ v přítomnosti hrstky Čechů a mezi lomozením zbraní vojáků, sebraných ze spodiny cizích národů, musil zakusit, jak dovedla většina šlechty a zvláště Pražané velmi nesnadno snést opovážlivost, která svým příkladem mohla jednou škodit. Byl totiž nejenom z vlády nad zemí

¹³⁹ Kronika Elwangenská.

¹⁴⁰ Dubravius, Dějiny, kn. XXIV.

potupně vyháněn, ale musil k své lítosti vidět také, jak byli zvolení Vladislav Jagello, Vitold a Korybut proti němu stavěni jako soupeři o království a protivníci.¹⁴¹ Teprve po patnácti letech, když se již Čechové vzájemnými ranami sami oslabili, spíše mírovými prostředky než ozbrojenou mocí a jen velice stěží dosáhl, že ono jeho násilí a neoprávněné uchvácení koruny královské bylo v početně navštíveném sněmě stavu schváleno (r. 1435) a spolu odhlasováno, že má být připuštěn k žezlu království. Po smrti Zikmundově nastoupilo pět králů, povolanych k vládě svobodnou volbou lidu, a to z rodu rakouského před Ferdinandem I. *Albrecht*, jehož však většina šlechty a 24 měst vytrvale odmítalo, a rovněž po mnohých přestřelkách jeho syn *Ladislav Pohrobek*, z rodu Kunštátského *Jiřík* a z Jagellovského *Vladislav* a *Ludvík*. Všichni tito králové sami přiznali, že došli královské důstojnosti rozhodnutím a svobodnou volbou stavů.¹⁴²

Ferdinand I., švagr a nástupce Ludvíkův, rovněž jeho syn Maxmilián, jakož i vnuci Rudolf a Matyáš dostoupili vrcholné hodnosti královské v Čechách stejnou cestou a právem, což prý je každému patrné jak z ucházení, tak z písemných osvědčení všech těchto panovníků. Ferdinand I. sice z počátku se dal svést *zcela soukromým* pořízením, jež učinil r. 1510 jeho tchán Vladislav o jeho manželce Anně, jež však ani usnesením sněmovním, ani veřejnou pečetí zemskou nikdy nevešlo v moc práva, a dovoláváje se tohoto pořízení a dědické smlouvy, sjednané ve Vídni r. 1515, žádal skrze posly, aby s manželkou, přirozenou dědičkou království, byl přijat jako král do věnného království.¹⁴³ Poznal však, že se mu na tento jeho nárok od stavů nedostává odpovědi, a nedlouho potom z listiny o zvolení, kterou mu odeslali, lépe zvěděl, že musil být za krále prohlášen nikoli z nutnosti nebo výhody nějakého dědického práva, nýbrž svobodným hlasováním svobodného národa.

¹⁴¹ Dubravius, kn. XXVI.

¹⁴² Silvius, Kronika česká, kap. 55; Bonfini, Dějiny uherské, dekády III., kn. IV; Hájek k r. 1453 a 1458; rozmanitá privilegia Vladislavova a úpis sepsaný místo Ludvíka.

¹⁴³ Žádost Ferdinandova k Čechům, kterou přednesli jeho poslové na sněmu léta 1526.

I uznal to všechno s povděkem a ve svém reskriptu veřejně prohlásil, že *ho pánové, rytíři i také města a všechna obec Království českého ze své svobodné a dobré vůle podle svobod onoho království zvolili za krále českého, nikoliv z nějaké povinnosti*. Když se však potom v království upevnil a měl starosti o nástupce, užil špatných rad některých podvratných lidí a zrádců vlasti, kteří onu svobodu Čechů skrytě nenáviděli a ohlíželi se po cestách, aby ji jakýmkoli způsobem potlačili. A ačkoli zatím ponenáhlu vymámil (r. 1545, 1546 a 1547) řadu věcí, zároveň vhodných k zvýšení lesku rodu rakouského jako sloužících k vyvrácení starých českých privilegií a řádů, přece brzy potom postřehl jako bystrý vládce, že by strach byl špatným strážcem trvalosti a že by to, co oněmi násilnými cestami vymámil na národu, od přirozenosti odmítajícím dědičné pány, ani nemělo dlouhého trvání, ani nenašlo místa u potomstva. Proto prý nechtěl spoléhat ani na prohlášení Karlovo, ani na tchánovo pořízení, ani na pozdější reskript, od něho stavům podstrčený nebo podvržený, nýbrž svolav sněm do Prahy (r. 1549), co nejmírněji žádal, aby stavové ustanovili jeho nejstaršího syna *Maxmiliána* za krále českého a prohlásili ho za nástupce po jeho smrti. Stavové veřejně se poradivše, vyslovili svůj souhlas s požadavky Ferdinandovými, a učinivše za jeho přítomnosti prohlášení o svobodné volbě, povolili Maxmiliánovi užívání odznaků Království českého a titulu, odročující korunovaci do otcovy smrti; došlo k ní až po 13 letech (r. 1562). Rozradostněn jsa tak pohotovou ochotou stavů, vzdal jim Maxmilián prostřednictvím Jindřicha z Valdštejna (r. 1549) a rovněž listem z Valladolidu (r. 1554) obsáhlé díky, k nimž připojil reskript, jímž se zemi zavazoval, že v ní bude jednou vládnouti podle práva. Když zase týž král Maxmilián dvanáct let po svém nastolení dal řádně svolati stavy české, byli od něho posláni do Čech syn Arnošt a Vratislav z Pernštejna s úkolem, soukromým obcházením získat přední pány pro jeho nejstaršího syna Rudolfa, aby jejich doporučením byl od národa přijat a prohlášen za krále. Když však čelný pán Vilém z Rožmberka, cítě se uražen oním tajným obcházením, veřejně prohlašoval, že si česká koruna věru zaslouží, aby se na její vyhledávání vynaložilo více námahy, a že Čechové

mají při výběru králů touž svobodu, jaké se těší Poláci, tu oni, zaraženi jsouce touto mužnou odpovědí, ustali od podniku a s nepořízenou se vrátili ke králi a císaři. Tudíž Maxmilián, aby získal pána z Růže, nabídl mu prostřednictvím Reyharta Štrejna hrad roudnický s městečkem a vším panstvím. Nicméně musil přece jen prosebně u stavů vyhledávat zvolení svého syna na obecném sněmu (r. 1575) týmž způsobem jako později (r. 1608) Rudolf sám pro bratra Matyáše a za jistých podmínek toho dosáhl. Konečně, pokud se týká králů *Rudolfa a Matyáše*, jejich projevy, svědčící o svobodném právu Čechů voliti si krále, jakož i jejich vyhledávání královské koruny od stavů, jsou výslovně vyjádřeny jednak ve smlouvě, sjednané mezi bratry u Prahy (r. 1608), jednak v instrukcích, jež dostali v Českém Brodě poslové vyslaní na sněm do Prahy, a v reskriptech, které oba dali stavům v době před nastolením krále Matyáše i po něm, v nichž se ve všech častěji opakují slova *svobodná volba*; poněvadž jejich znění je dostupné mnoha čtenářům,¹⁴⁴ není třeba ho tu uvádět.

26. K tomu všemu prý přistupuje, že samy děti královské mlčky přiznávaly, že není v Království českém dědičného práva na trůn. Nevyskytl se totiž dosud mezi nimi nikdo, aby se po způsobu obvyklém v dědičných zemích sám nazýval knížetem českým nebo se dal tak nazývat od otce nebo od kohokoli jiného. Jinak, kdyby nebylo zcela známo, že Čechové mají svobodu voliti si knížata po své vůli, nikterak by prý nebyli od národa poslušností sobě povinného tak snažně požadovali ustanovení za nástupce a korunování, ani by se nebyli zdrželi užívat názvu dědičných knížat. Ba ani mezi králi nebyl posud žádný, který by po svém nastolení nebyl také zvláštním názvem rozeznával toto své království od dědičných zemí, jež měl, a který by byl toužil po jméne dědičného krále.¹⁴⁵ A kdyby se o to i sebevíce někdo z nich byl pokusil, byli by beze vsí pochyby stavové buď zakročili, anebo by slovům *dědic* a *dědičný* nebyli rozuměli jinak než jako při vyžadování přísahy, kdy slib věrnosti a oddanosti, slavnostně daný každým ze stavů při nasto-

¹⁴⁴ Dedukcí Čechů, v dokladech č. 61 a 62.

¹⁴⁵ Zrcadlo Ferdinandova uvalení klatby na Fridricha, str. 10.

lení králi, jej požadujícímu, zavazuje také *dědice* slibujících,¹⁴⁶ asi *za dědice* otcovské naděje a krve, nikoli hodnosti, dědictví jako statku a zboží, nikoli království, anebo zajisté jinak než prostě *za potomka*, za nástupce nebo držitele, jak jich užili kdysi ve svých poselstvích k markraběti Otovi a císaři Fridrichovi III. ajak jich užívá nezřídka samo právo římské.¹⁴⁷ Je prý nesnesitelná opovážlivost, tvrdí-li odpůrci,¹⁴⁸ že obraty *bráti*, *vzíti*, *přijíti*, *uznati krále* a zvoliti krále mají v českém jazyku význam totožný a že mezi nimi není rozdílu. Vždyť týž rozdíl, který uznávají latiníci mezi *sumere*, *accipere*, *acceptare*, *agnoscere regem* a *eligere* nebo *deligere regem*, je třeba uznati v jazyku českém, zachovávali-li původní význam slov. V mluvě Čechům obecné jsou *dědičný král* a *volený král* zrovna takové protivy jako u latiníků *haereditarius rex* a *electus rex*.

27. Rovněž netřeba prý dbáti, uvádí-li někdo za důsledek dědičného práva to, že se v panovnické hodnosti v našem království postupně střídala knížata ponejvíce z téhož rodu a krve. S tímž zjevem se prý setkáváme i v říši německé, jež byla od smrti císaře Zikmunda až do dnes spravována císaři jenom z jediného rodu, rovněž v Království uherském a v Království polském. Kterékoli jednání se musí posuzovat ze stanoviska jednajících, také smlouvy se řídí úmyslem neb určením těch, kteří se smlouvají. Je prý známkou nevďěčnosti a počínáním krajně nesmyslným, z čistě dobrovolné a co nejsvobodnější možnosti chtít dělat nutnost, a to proti úmyslu a vůli jednajících. To, že následovali z téhož rodu jeden král po druhém, je prý připsati jednak jejich zdatnosti, jednak vrozené oddanosti české šlechty ke královskému potomstvu:¹⁴⁹ zásluhy králů, nikoli dědicové, docházejí v jejich synech u nás koruny.

¹⁴⁶ Práva a zřízení zemská A. 18.

¹⁴⁷ Odstavec 2. článku, O držení statků' a odstavec 138 článku, O významu slov'.

¹⁴⁸ Dědičné právo Ferdinanda II., str. 41.

¹⁴⁹ Besold, O poslušnosti králů, kn. I, rozpr. 1.

A dále se prý to děje, protože to je tak libo a s prospěchem, nikoli protože to je nutné. *Sluší se*, jak říká Aristoteles,¹⁵⁰ *aby byli lepšími, kdo pocházejí z lepších*. Zdá se zajisté, že se snáze uchovávají ta práva majestátu a ta království, která byla přejata a střežena po dědech a předcích. Bystře a pravdivě prý píše Bodin,¹⁵¹ že si Čechové, Poláci, Dánové a Tataři nedají sice *žádnou mocí* vyrvati volbu králů, ale přece se domnívají, že je třeba dáti královským synům přednost přede všemi, aby se dobrodiním posloupnosti vymýtily kořeny občanských válek.

Tedy z vytrvalého zachovávání tolika století je prý nad polední světlo jasnější ono právo voliti si své krále svobodnou vůlí lidu, právo, o němž Čechové dokazují, že je již dávno vydrželi a i dnes mají neporušené.

28. Toto dávnodobé zachovávání bylo prý českému národu potvrzeno také slavnými listinami slovutných knížat a císařů, totiž Soběslava Staršího, Filipa, Fridricha II., Karla IV. a jiných. Veřejnými listinami toho druhu byl jenom stvrzen starobylý zděděný obyčej volení knížat a bylo jimi schváleno, nikoli národu teprve po prvé uděleno to, co se odedávna obvykle zachovávalo. Nikterak tedy Čechové ani nyní nemají, ani kdysi neměli zapotřebí, aby nějakými privilegii nebo výsadami nabývali a prokazovali to, co dostali a měli již od samých původců svých začátků a čeho vždy velice svědomitě užívali.

Po prvé vydal v zemi přesnější řády český kníže Soběslav, a to po zralé úvaze v řádném sněmu, se souhlasem celého národa. Tehdy (r. 1135) bylo základním rozhodnutím o způsobu, kterak budoucně volit česká knížata, učiněno na věčné časy opatření, že *když by dědice neb knížete v Čechách nebylo..., je třeba obeslali pány a rytířstvo a jiná města, i všechny ouředníky duchovní i světské i všechny many, kteříž k zemi příslušejí, ke dni určitému do Prahy. Tehdy od toho dne po třech dnech mají sobě z vuole jednostajné kníže oliti. Pakli by v tom byli na odporu a smluviti neb srovnati se o kníže nemohli, tehdy ke komuž konšelé pražští se svou obcí přistúpí a k němu přivolí, ten má hlas míti a knížetem*

¹⁵⁰ Aristoteles, Politika, kn. III, kap. 8.

¹⁵¹ Bodin, O státu, kn. VI, kap. 5.

českým býti. Když by kníže volený ten do země přijel a vjel do města pražského, prvé než by se v zemi uvázal, má přísahu učiniti, aby pány, rytířstvo i města při jich právích a svobodách zůstavil. Když by kníže český dal na svú zemi sáhnuti bezprávně a loupežem aneb jakoužkoli hanbou, tehdy všichni stavové nemají ke knížeti hleděti, ani jemu kterých daní dávati, dokavadž té přísahy nevyplní, kteráž jest učinil, chtě se v zemi uvázati.¹⁵² Později byl za kralování Vladislava I. tento základní zákon opakován a – jak je známo ze starobylé hodnověrné listiny, kterou vydali Pražané při kutnohorské volbě krále Vladislava II. r. 1471, a rovněž z královského úpisu, který po ní následoval – se souhlasem celého národa rozšířen o přesné stanovení doby a místa, kdy a kde se po smrti každého krále mají shromážďení toho druhu konati, a byl také vložen do desk zemských. Kromě toho vešlo v obyčej, že všichni pozdější knížata a králové čeští naň přísahali. Císař Filip (kolem r. 1200) Čechům nejenom udělil titul královský místo knížecího, a to pro statečnost knížete Přemysla i národa, nýbrž i význačným privilegiem za velkého souhlasu knížat říšských v Mohuči potvrdil právo, na věčné časy voliti zemi krále.¹⁵³ Tím prý přibýlo něco nového důstojnosti českých knížat, nikoli však svobodě, již národ užíval při volbě své vrchnosti. Císař Fridrich II., kráčeje ve stopách svého děda a strýce, rovněž zvelebil Čechy znamenitým privilegiem a rozhodl na věčné časy (r. 1212), *aby každý, ktožkoli věk od nich za krále byl by volen, k císaři aby přijel a korunu královskou vedle obyčeje a jakž sluší aby přijal.*¹⁵⁴ Chtěl prý zřejmě Fridrich, aby panovníci Čeští byli, nikoli jako předtím, knížaty, nýbrž králi, a aby tak také byli zdraveni, a to nikoli ti, kteří své hodnosti po otci zdělili, nýbrž k ní přišli volbou národa českého. Císař Karel IV., vydávaje v Norimberce Zlatou bulu (r. 1356) k upevnění míru v německé říši, rovněž slavnostně potvrdil tyto výsady českých stavů o svobodné volbě při rozho-

¹⁵² Hájek k řečenému roku.

¹⁵³ Hájek k r. 1200; Buxtorff v rozpravě ke Zlaté bulle, v thesi 82; DRESSER, v VI. millenariu, v druhé části.

¹⁵⁴ Hájek k r. 1212; Dedukcí, doklad str. 41.

dování o zemských panovnících; osvědčuje tam totiž, že *při uprázdnění království mají obyvatelé Království českého právo zvolit i krále českého podle znění týchž privilegií a podle zachovávaného dávnodobého zvyku*.¹⁵⁵

Onoho práva, voliti krále, nebyl by prý mohl národ český podle dávnodobého, a to zachovávaného zvyku ani vyhledávati, ani míti, kdyby nebylo bývalo království již dávno před dobou císaře Karla několikrát uprázdněno. Bylo pak prý uprázdněno nikoli tím, že králové neměli dětí nebo se dobrovolně zřekli své důstojnosti nebo byli od mocnějšího vypuzeni, nýbrž tím, že svou smrtí uprázdnili místo nástupci, kterého by si obyvatelé království zvolili. Král Vladislav toho jména v Čechách Druhý, když kdysi zasedaje na soudě rozsuzoval města, sváříci se s vyššími stavy, vydal královský zákon, aby se budoucně po smrti každého krále do měsíce sešel sněm k volbě krále.¹⁵⁶

Nesmí se prý tolik váhy přičítati jiné bule Karlově, té, již se privilegium Fridrichovo – nechť se nikdo nehorší pro ten výraz – maří, spíše než objasňuje, dále ještě staršímu osvědčení Rudolfa I. o českém kurfiřtství, nebo válce šmalkaldské, nebo snad urážkám českých králů, že by jimi směly být takřka přetřaty znamenité výsady a jedinečný základ uchování míru v říši, anebo pro něčí soukromý prospěch neb jakoukoli jinou příčinu vůbec nějak roztrhány.

Ona objasňující bula z r. 1348 je prý zajisté mnohonásobně vadná. Nehledě totiž ani k tomu, že svůj výklad neupíná ke zvyklosti, byla vydána proti záměru Čechů od Karla, tehdy ještě ne císaře, když byl o něco odchylného požádán a nehleděl prospěchu země, nýbrž měl na srdci svůj rod; sám ji odvolal, a to jednak potvrdiv ještě téhož dne výsady Čechů, jednak uzavřev později (r. 1366) oboustranné smlouvy s rodem rakouským, jí odporující – i ty byly již dávno císařem Fridrichem III. a jinými knížaty rakouského rodu vráceny, odvolány a zrušeny (r. 1448 a 1462). Odmítli ji také Čechové tím, že vícekrát proti ní jednali. A věru, ať je jakákoli, obsahuje sama v sobě rozpor, když na

¹⁵⁵ Zlatá bulla, kap. 7, odst. ‚Kdyby však někdo‘.

¹⁵⁶ Rozhodnutí krále Vladislava r. 1502, odst. 1.

jednom místě omezuje svobodu volby králů, kterou Čechům potvrdil Fridrich II., toliko na případ, že by nebylo mužského ani ženského potomstva královského, na jiném však místě připouští, že ta svoboda *řád- ně, spravedlivě a náležitě přísluší prelátům, vévodům, knížatům, pánům, rytířům a vši obci království i zemi přivtělených, kdykoli by se přihodilo, aby se jakýmkoli způsobem uprázdnilo království*. Erfurtské osvědčení Rudolfa I. (r. 1290) je prý z toho druhu věcí, jimž netřeba věnovat mnoho pozornosti. Tento císař totiž lstivým násilím vyrval (r. 1276) králi Otakarovi tři velmi vzkvétající země, Rakousy, Štýrsko a Korutany, v jejichž řádné držení byl Otakar císařovou investiturou uveden (r. 1262), a litoval, že byl příčinou jeho smrti (r. 1278). Proto nepokládal za nevčasné¹⁵⁷ mladičkého krále Václava, Otakarova syna a tehdy již svého zetě – byl teprve dvacetiletý, tedy ve věku, který je ještě vhodný k lichocení –, v náhradu za křivdu spáchanou na otci oním laciným způsobem opentliti. V oné listině prý tak pracně vydupává práva dědiců královského zetě, že se lze snadno dohadovat, jak silně mu záleželo na utlačení českého práva a svobody anebo jak slabě a nenáležitě byl o nich zpraven. Vždyť nemohl tu o sobě říci, že se naň král nebo národ český obrátil s prosbou, aby dal takové osvědčení. Ovšem bylo mnohem výhodnější darovat důstojnosti polní trávu nežli navraceti tučnou krávu; ačli lze ostatně vůbec nazývat dárce toho, který ti předtím z univerzálního dědictví, dříve než bys v ně mohl nastoupiti, utrhl šestinou nebo i dvě. A není prý nezávažná otázka některých, zda nebyla pocta a důstojnost českých králů větší tenkrát, když z ustanovení Oty IV. (r. 1209) v den, kdy se scházeli říšští kurfiřti k volbě krále římského, seděli v jejich sboru jako rozhodčí nesvorných hlasů, než když od tohoto osvědčení Rudolfova začali být jejich rovnými druhy.¹⁵⁸ Válka *šmalkaldská* (r. 1547) postihla sice jak Německou říši, tak i Čechy mnohonásobně žalostnou pohromou, ale z pozdější Zlaté buly Karlovy ani

¹⁵⁷ Letopis Jindřicha Sterona; Hugwald Mutius, kn. XXI.

¹⁵⁸ Goldast v III. svazku Constitutionum; sešit VI. millenaria k roku 1004; Kronika Boleslavská, kap. 48; Petr z Andlau, O říši římské, kn. II.

čárku nesmazala, ani neubrala. Tehdejší český král svými rozkazy, ob-
silkami, soudními žalobami a rozsudky, jež dal po celém království
rozšířiti a vkrátce potom i do tištěného svazku shrnouti, ovšem veřejně
ukazoval, že příčinu k *urážce*, a tím k jejímu potrestání, dalo mu svou –
jak to on vykládal – vzpourou mnoho osob ze stavů zemských, pánů,
rytířů i měst, ale nikterak toho nemohl říci o celém království. Zcela
právem se tedy může zdát neslýchaným, proč trest nepostihl jenom
viníky, nýbrž zachvátil království celé. Anebo proč byla na sněmu sta-
vů, stísněných přítomností ozbrojeného vojska, jež dal k zastrasování
porůznu rozestaviti, nejenom obvyklá znění přísah¹⁵⁹ prokládána ne-
stoudnými přídávky o královských dědicích, nýbrž rušen i starobylý
a základní zákon, střežící dávnou svobodu o volbě královské?¹⁶⁰ Proč
byl šalebně nahrazován zákonem novým, dovolávajícím se věcí nejis-
tých, nějakých nejmenovaných listin, buly císaře Karla IV., diplomu
krále Vladislava a dokonce úpisů toho krále, z jehož rozkazu se tehdy
všecko toto dalo? V deskách zemských lze prý čísti mnoho zlatých bul
Karlovy, mnoho diplomů Vladislavových, nejeden úpis onoho tehdej-
šího krále: proč tedy nebylo výslovně vyjádřeno, která bula Karlova,
který diplom Vladislavův, který úpis tehdejšího krále se tu má rozumět-
ti? Zda si vůbec lze myslit, že byl tehdy mezi stavy někdo, kdo by se byl
odvážil svobodně říci, co smýšlel, a kdo by nebyl rozuměl, že tu nešlo –
jak vykládají protivníci – o jiné než o vadné listinné prohlášení Karlovo,
o jiné než soukromé pořízení Vladislavovo o dětech, jehož stavové ni-
kdy neuznali za zákon, o jiný než pozdní úpis Ferdinanda I., jež dal
teprve osmnáct let po své korunovací podvrhnouti? Tak tedy vypadalo
ono zkrocení přílišné svobody, o němž mluví Jan Sambucus?¹⁶¹ Nebylo
tu užito dvojsmyslnosti a novotářství toho druhu jako prostředku
k ponenáhlému zavedení dědičného panství?

¹⁵⁹ Zřízení zemská, v mém starém exempláři na složce H. 7 a O. 10, v novém B. 3, 7 a 8.

¹⁶⁰ Zřízení zemská, v mém starém exempláři O. 4b a O. 11 a ,b, v novém A. 1, B. 20.

¹⁶¹ Řeč při úmrtí Ferdinanda I.

A jestliže tyto skutky a snad ještě horší nedávnější události někoho děsí do té míry, že by chtěl již povzdechnouti nad trojským osudem Čechů, nechť prý uváží, že byli podrobeni k poslušnosti, nikoli k otročení; že může jednou vzejíti doba, kterou *lepší provodí osud, že žádný národ nemůže zůstat příliš dlouho v těch podmínkách, které ho hnětou*¹⁶² a že to, co se děje z násilí a strachu, nemá platnosti před soudcem.

29. K tomu, co jsme takto zběžně uvedli, přistupují prý dále souhlasné úsudky římských papežů a zahraničních panovníků o české svobodě volí ti si krále.

Papež Kliment, na něhož se obrátil český král Jan s žádostí, aby povolil arcibiskupu pražskému korunovati české krále, vyhověl mu a vydal v Avignoně (r. 1343) bulu, již opravňuje téhož arcibiskupa, aby slavnostním způsobem uváděl k nejvyšší hodnosti české krále, a to nikoliv ty, kteří by vystupovali jako dědicové, nýbrž ty, kteří budou kdykoli budoucně *voleni*. Výslovně totiž stanovil, že smí *arcibiskup pražský, kterýž jest a bude na potomní časy, maje sobě od též stolice apoštolské puojčenu milost, krále předpověděné české u víře a v náboženství kostela Římského se přidržující, ježto by voleni byli, mazati i korunovati se slavností k tomu náležitú*.¹⁶³ Táž bula kromě toho svědčí, že také král Jan v té věci nesoudil jinak, poněvadž podle toho, co Kliment uvádí, *bylo jest... také od téhož krále snažně i pokorně žádáno, králové čeští, kteříž na čas potomní budú na též království voleni, svého mazání a korunování slavnost z rukú arcibiskupa pražského, kterýž na ten čas byl by, aby bráti mohli*. Eugenius IV. zároveň se sněmem, který se tehdy sešel v Basileji, vyslal k Albrechtu Rakouskému, zeti císaře Zikmunda, a ke Kazimíru Polskému, kteří byli při nesvornosti stavů zvoleni králi českými, posly do Vratislavě, aby vyjednávali o dohodu. Když jí nemohli po mnohém rokování dojíti, dosáhli aspoň toho (r. 1439), že bylo Čechům dáno na vůli, *znovu si zvoliti za krále, koho by chtěli*, což však překazila

¹⁶² Livius kn. VII.

¹⁶³ Hájek.

smrt krále Albrechta.¹⁶⁴ Papež *Pius*, českých věcí obzvláště znalý, dobře věděl, že král Jiřík byl k Českému království od jeho obyvatelů povolán jenom na základě volby a nikoli nějakého dědictví, a přece jej pozval jako řádného krále na sjezd do Mantovy (r. 1458) a Vratislavským nařídil, *aby ustali ode všech pomluv a tak se k témuž králi chovali, neodpírajíce mu nic z toho, co právem mu náleží*. Když Sixtus IV. káral císaře Fridricha III. za investituru krále Vladislava, napsal výslovně, že *nikomu není pochybné, že řádné právo na volbu krále mají jen ti stavové čeští, kteří jsou katoličtí, a od těch byl předtím za krále zvolen Matyáš Korvinus; mohla tudíž stolice apoštolská svou mocí prohlásiti, že volba Vladislava Polského, protože ji provedli kacíři, jest právně neplatná, a pokudli bylo při té volbě usneseno nebo zařízeno, že nemá žádné moci*.

Mínění jiných panovníků o svobodě Čechů při volbě králů a o jejich zřejmém právu lze prý poznati z jejich poselství, k Čechům vysílaných, jejichž prostřednictvím žádali, a to prošením, obcházením, slibováním i nabízením darů, aby byl na ně nebo na jejich chráněnce vzat zřetel na sněmech svolaných k volbě krále, a ucházeli se o korunu. Učinil tak císař *Albrecht* pro syna Fridricha (r. 1307), *Jindřich VII.* pro bratra Valráma (r. 1310), *Zikmund* pro zetě Albrechta (r. 1437), francouzský král *Karel* pro syna (r. 1458) a zase pro sebe samého císař *Fridrich III.*, polský král *Kazimír*, uherský král *Matyáš*, z knížat *Vilém* Saský, *Zikmund* a *Albrecht* Rakouští (r. 1471), jakožto i *Vilém* a *Ludvík* Bavorští (r. 1526) a někteří jiní. Kdyby byli soudili, že se ke království dostávají králové dědictvím, nebyli by se při tak velkém množství knížecího dorostu obojího pohlaví z královské krve české před tvář celého světa tak usilovně pokoušeli zmocnit se cizího dědictví. Polský král *Vladislav* nejen uznal českou volbu svého bratra Kazimíra za řádnou, ale i posílům Albrechtovým, žádajícím o její odmítnutí, přímo prohlásil, že jí nechce překážeti.¹⁶⁵ *Albrechtu* Bavorskému, jenž byl pozván k českému

¹⁶⁴ Ant. Bonfini, Dějiny uherské, dekády III., kn. IV; Kromer, O původu národa polského, kn. XXI.

¹⁶⁵ Bonfini, Dějiny uherské, dekády III., kn. IV.

žezlu, nedovolilo se ho ujmouti nikterak domnění, že náleží jako dědicství jinému, nýbrž nedovolila to rozštěpenost národa v protichůdné směry náboženské. Neboť když mu poslové ohlásili (r. 1440), že byl zvolen, a přečetli články české víry, aby s nimi vyslovil souhlas, odpověděl prý českým jazykem: *Kdyby někdo stál nade mnú s obnaženou braní, veleje mi život ztratiti, aneb k těm artykuluom svoliti, chtěl bych raději života zbaven býti.*¹⁶⁶ Potom vyslovil celému národu díky, ale nabízeného důstojenství nepřijal.

30. To pak dále, že někdy činili zmínku o *dědičnosti a dědicích* ve svých bulách, reskriptech, smlouvách, úmluvách a listech římských papežů, císaři a knížata, ba dokonce i sami někteří čeští králové a obyvatelé zemští, dlužno prý přičítat neuváženosti a ospalosti písařů. Davše se totiž svéstí dvorským slohem, přijatým a užívaným jinde u dědičných králů a národů, jednali při tom zcela bezmyšlenkovitě, po případě někteří při psaní rozuměli dědice nikoliv důstojenství, nýbrž krve. Že však klauzule toho druhu, které písaři ze zvyku často připojují, mají malý význam, potvrdil ve svém posudku již kdysi sbor právníků univerzity boloňské ve při finalmarinské.¹⁶⁷ Naproti tomu velice je významné, že se proti jedné listině toho druhu může postavit na sta jiných, starých i nedávných, které ukazují, že v látce, jinak příslušné, byla zmínka o dědicích zcela pominuta.

Kdyby někdo chtěl probrati *dějepisné práce*, psané doma nebo v cizině, a uvádět odtud vše, co se tam na doklad toho vyskytá, měl by prý nesmírně rozlehlé moře svědků. Za všechny mohou být uvedeni z domácích Kosmas, Hájek a Dubravius, z cizích Mutius, Bonfini, Kromer a Roo. Ti porůznu učí, že Čechové mají svobodné právo stavět v čelo země krále hlasováním národa a že kdykoli k tomu byla příležitost, vždy ho svobodně užili.

¹⁶⁶ HÁJEK; Zrcadlo Ferdinandova uvalení klatby na Fridricha, str. 138.

¹⁶⁷ Jakub Menochius, Odpovědi ve při finalmarinské.

Kosmas¹⁶⁸ vypráví, že když byl Přemysl povolán na stolec knížecí, oslovilo ho poselstvo těmito slovy: *Naše paní Libuše a veškerý lid ti vzkazuje, abys brzy přišel... Tebe za vůdce, tebe za soudce, tebe za správce, tebe za obránce, tebe sama sobě za pána jsme vyvolili.* – Dále uvádí týž spisovatel (r. 1037), že *vždy bývá při volbě knížete zvykem, rozvažovat mezi lid 10 000 neb více mincí.* – *Spytihněva si všichni velcí i malí páni českého národa společným a jednomyslným usnesením zvolili za knížete* (r. 1055). – Když Oldřich dobýval penězi přízeň císařovu, dal mu Jindřich (r. 1101) *odznaky knížecí a korouhev, avšak zvolení na knížectví ponechal na rozhodnutí Čechů.* A Oldřich si po poslu stěžoval pánům zemským na zamítnutí a tvrdil, že poněvadž je starší než Bořivoj, má být podle otcovského obyčeje povolán k důstojnosti nejvyššího stolce; nadarmo se však namáhal a jeho nárok u pánů zemských nic neplatil. – Když byl Svatopluk v táboře u Hlohova úkladně zabit, byl bratr zavražděného Ota od některých vyžadován a od císaře Jindřicha na knížete povýšen (r. 1109), *poněvadž se to však dalo bez souhlasu Čechů, vyšla jejich opovážlivost na prázdno, a když bylo ve shromáždění přečteno starší usnesení, Vladislav, který byl již na začátku knížectví Svatoplukova tenkrát jednomyslně určen za jeho nástupce, obdržel za všeobecného souhlasu hodnost knížecí, řádně jí nabyv.* – Spisovatel sám¹⁶⁹ uvádí dále, že z úst samého knížete Soběslava slyšel tuto stížnost, pronesenou ke stavům, shromážděným tehdy v paláci vyšehradském (r. 1130): *Pánové čeští..., nechválím se, ani nevynáším, mluvím jen pravdu... Za života svého bratra knížete Vladislava jsem se ani zbraní, ani nějakým jiným násilím neujal knížectví, avšak z Božího milosrdenství a volbou mého bratra, tehdy ještě žijícího, i vás všech jsem ho dosáhl, a soudím, že jsem ho tímto řádem a právem nabyl řádně a správně.*

Tomu se také podobá, co píše Silviu¹⁷⁰ Poslové, vyslaní od Libuše a národa českého k Přemyslovi, oslovili ho v tento smysl: *Zdráv buď,*

¹⁶⁸ Kronika, kn. I, II, III.

¹⁶⁹ Pokračovatelé Kosmovi.

¹⁷⁰ Kronika česká, kap. 6.

muži, kterého nám bohové dali za knížete. Vypřáhní voly, vsedni na koně a pojď s námi! Libuše si tě žádá za muže, česká země za knížete. ¹⁷¹– Když byl v Olomouci zabit král Václav, přišel... náhodou do Prahy korutanský vévoda Jindřich... Toho si Čechové zvolí za krále. Tu však císař Albrecht, těžce to nesa, náhle sebranými sbory vpadne do Čech, zapudí Jindřicha z království a dosadí za krále svého syna Rudolfa.¹⁷² Když ten... v prvním roce své vlády zemřel bezdětek – vídeňský kanovník a profesor Eben-dorfer¹⁷³ tvrdí, že zůstal po něm syn, který však právem dědickým po otci nedostal ani hroudu české země –, vznikla neshoda mezi Čechy: jedni si přáli Rudolfova bratra Fridricha, druzí Jindřicha, kterého dříve svrhli. Zvítězila strana Jindřichova. – Po smrti císaře a krále Albrechta Chromého Čechové, kteří proto byli v neshodě..., sejdou se do Prahy... a stanoví den volby nového krále na 24. dubna.¹⁷⁴13

Také Dubravius¹⁷⁵ náleží k této straně a zřetelně píše, že když si Čechové, zbavivše Bořivoje knížectví, mezi sebou velmi bouřlivě vedli, sešli se konečně starší lidu a radili se, mají-li knížete opět zavolati či nového zvoliti. Menšina si přála Bořivojova návratu, kdežto všichni ostatní hlasitě volali, že má být zavolán ke knížectví spíše kterýkoli venkovan od pluhu nežli bezbožný Bořivoj. – Když se po pohřbu Spytihněvově sešli v Praze Vratislav, Konrád a Ota, byl na tom sjezdě ode všech stavů prohlášen za knížete českého Vratislav, po Spytihněvovi nejstarší?¹⁷⁶ – Po smrti knížete Konráda stavové dlouho byli v nejistotě, zda mají Břetislava povolati zpět z vyhnanství do otcovského království – i tenkrátě totiž ještě budily podezření jeho dřívější mravy –, či zda doma mají zvoliti některého z jeho bratrů, aby vládl. – Když byl u Hlohova zabit Svatopluk a někteří v táboře z návodu Vackova zvolili za knížete jeho bratra Otu, biskup Heřman a tehdejší kastelán hradu vyšehradského Fabián... opla-

¹⁷¹ Kap. 30.

¹⁷² Kap. 31.

¹⁷³ Kronika rakouská, kn. III, k r. 1307.

¹⁷⁴ Silviu, kap. 57.

¹⁷⁵ Dějiny české, kn. IV. a VIII.

¹⁷⁶ Dějiny české, kn. IX.

kávali ve sněmu úkladnou vraždu Svatoplukovu... a s nemenší bolestí si stěžovali na volbu, která byla v táboře provedena proti zřízení předků a starobylému obyčeji, jakož i proti přísaze, jíž se zavázali Vladislavovi, že neudělí knížectví po smrti Svatoplukově nikomu jinému než jemu... Když se na tuto stranu chýlily mysli nejen význačnějších stavů, ale také obecného lidu, dokonce sám Ota s jinými pozdraví Vladislava jako knížete. – Když pak vyhnanec Bořivoj žádal po tomto Vladislavovi knížectví, jakožto starší bratr, odkázal jej Vladislav na stavy a toto mu odpověděl: To, co Bořivoj žádá, není věc soukromá, nýbrž náleží hlasování veškerého národa. Pročež nemá se o knížectví ucházeti jenom u bratra, nýbrž u všech stavů, poněvadž teprve to bude pevné a trvalé, co bude rozhodnuto obecným sněmem.¹⁷⁷ – Když byl Vladislav se všemi počty pohřben a když jeho bratr Soběslav přišel s manželkou... do Prahy, aby se ujal knížectví, neustoupil mu Ota z hradu vyšehradského dříve, než zvěděl, že ve valném sněmě byl souhlasem všech stavů prohlášen za knížete.¹⁷⁸ – Když král Vladislav poslal posly k císaři, aby utlumil nenávisť, kterou na císařském dvoře způsobil jemu a jeho synu Fridrichovi Soběslav, nezmohli poslové vyprositi si nic jiného, než aby král Vladislav buď sám pokračoval v království, anebo dal Čechům svobodnou volnost voliti nástupce, ¹⁷⁹ – Když Konrád, vraceje se z Asie, dostal zprávu, že byl po smrti Fridrichově od stavů prohlášen knížetem českým, obrátiv se k svým řekl: Tentokrát jsem se dobře plavil, když jsem zakusil takové ztroskotání, že jsem z něho byl vynesena až na samé knížectví! – Když bylo mrtvé tělo Jindřicha Břetislava přineseno do Doksan, rozcházejí se stavové na sněmě o následníka: přední páni se klonili k Přemyslovi, jakožto staršímu nad ostatní, jiná šlechta i s městy pro památku Konrádovu doporučovala volbu mladíka Spytyhněva... Konečně však nabyt vrchu návrh, podle něhož Přemyslův bratr Vladislav, vysvobozený ze žaláře, byl ustanoven kníže-

¹⁷⁷ Dubravius, kn. XI.

¹⁷⁸ Kn. XIII.

¹⁷⁹ Kn. XIV.

tem.¹⁸⁰ – Když byl v Olomouci zavražděn mladičský král Václav, *sejdou se Čechové v Praze v domě biskupově na sněm a s velikým úsilím zápasí o volbu krále: jedni zcela odmítají krále cizozemce, druzí se rozcházejí mezi synem císaře Albrechta Rudolfem a Jindřichem Korutanským, který byl osobně přítomen*,¹⁸¹ – Zikmundův zeť Albrecht Rakouský, upraviv poměry v Budíně, spěchal do Čech, *aby tam osobní přítomností schválil své zvolení a utvrdil je proti všem, kteří s novou volbou nejen nesouhlasili, nýbrž si i jiného krále, pouhého chlapce, vyvolili.* – Po smrti krále Ladislava *vřel český sněm, svolaný k volbě krále, horečnějším ucházením než kdy jindy; tak mnoho významných spoluuchazečů bylo, kteří jej do varu uváděli... Ale rozvážný správce země učinil včas opatření, aby nebyli do rady voláni poslové dříve, než by byl budoucí král zvolen. Za místo k volbě krále byla stanovena radnice staroměstská. Když král Jiřík tělesně poněkud scházel a měl starost o nástupce v království, povolal k sobě přední muže ze všech stavů a chtěl od nich vědět, co se rozhodli podnikat ve věci jeho nástupce v království a koho si voliti za krále. Zvěděl od nich, že má být král vyhledáván u Poláků..., byl sražen z naděje na následnictví svého potomstva a všemožně se vynasnažoval, aby zanechal syny aspoň bohaté a zámožné.*¹⁸² – Po jeho skonu bylo rozhodnuto, *aby se při různých se vůli všech tehdejších stavů přenesl sněm do Kutné Hory. Pánové z Rožmberka, ze Šternberka a z Hradce velice usilovným doporučáním podporovali volbu Matyáše. Ale většina si žádala za krále syna polského krále Kazimíra Vladislava, který byl tehdy mladík, pro svůj věk ještě nenakažený žádným stranictvím, a také vskutku zvítězila.*¹⁸³

Hájek,¹⁸⁴ spisovatel – jako i právě připomenutý Dubravius – rodu rakouskému zcela oddaný, zdůrazňuje tu věc mnohem častěji než jiní. Z přechetných jeho míst tato přímo píchají do očí hašteřivé protivníky, když vypravuje, že Libuše nařídila české šlechtě, poštvané Rohoněm

¹⁸⁰ Kn. XIX.

¹⁸¹ Kn. XXVIII.

¹⁸² Dubravius, kn. XXX.

¹⁸³ Kn. XXXI.

¹⁸⁴ Kronika česká.

proti své ženské vládě: *Když vám co nejdříve den uložím, u mne se tuto na Libině k volení pána najděte; necht' se vaše žádost vyplní, kohož vy za pána vol ti budete, tohot'já za muže míti budu a jinačejší jemu poddanost, než vy mně, zachovám* (r. 721). – Svolavši je tedy na jistý den, vyložila jim věštby bohů o volbě knížecí a vybídla je, aby co nejrychleji s dary vyslali k Přemyslovi poselství, jímž by se mu volba oznámila. Poslové, jdouce za koněm jako vůdcem a ukazatelem cesty, našli nového knížete a jménem Libušiným i celého národa, pojmenovaného podle jména Čechova, oslovili jej takto: *Zdráv bud', kníže veliké hodný chvály, vypřez voly... Paní naše Libuše a lid všecken, od Čecha pošlý, rozkázali sú, aby bez meškání jel a... aby přijal knížectví; všecky naše věci i my v tvých rukú sme, tebe za kníže, za soudci a správci, za obránci, tebe samého nám za pána sme vyvolili* (r. 722). – V posledním roce svého knížectví (r. 745) *Přemysl znamenav na sobě těžkou nemoc, zemanuov starších k sobě... povolav..., že jsújej kdysi za kníže sobě volili..., veliká jim činil děkování, při tom žádaje, aby synu jeho Nezamyslovi touž poddanost zachovali. Když jej dobrou nadějí naplnili, umřel. A na jeho stolici knížecké... posadili Nezamysla jej za knížete volivše. – Když pak zemřel Nezamysl* (r. 783), *z rozkazu zemských pánů se sešlo všecko množství lidu... a volili sú z vuole jednostajné všeho lidu sobě za zprávcí a kníže Mnátu, syna jeho. – Tak takého Vojena na Ostromeč poslali a jej... za kníže volili* (r. 804). – Rovněž tak když Vojen zesnul (r. 832), *sebralo se všecko množství lidu... a... mezi staršími a vládkami rozličná byla rozvažování..., komu by té země zprávu ze dvou synuov jeho měli poručiti. – Lidé, v hojném sšedše se na místo jedno..., Hostivíta, syna Neklánová, sobě za kníže volili a... na knížecké jej posadili stolici* (r. 873). – *Bořivoj volen za kníže* (r. 890). Když brzy potom odvrhl starý způsob obětí, *jedni druhých proti němu pozdvihovali, až... jej ze země vyhnali* (r. 894); avšak po mnohonásobných, také krvavých poradách, byl o čtyři roky později zpět povolán (r. 898). – Po smrti Bořivojově, když Bořivoj odmítal znovu se ujmouti vlády, již se předtím zřekl, byl volen *a na stolici knížecké... posazen Vratislav* (r. 907). – Syn a nástupce tohoto Vratislava, Václav, svolav četně navštívený sněm (r. 921), *na síni paláce Vyšehradského*

řekl jest k své mateři: Otec muoj... mne jest pořizením své vuole poslední dědicem zuostavil, lopotové, vládyky a zemané tito všickni sú mne za kníže volili. – Na místo Boleslava Ukrutného vyvolen syn jeho, kterýž měl jméno Milostivý Boleslav (r. 967). – Po smrti Břetislava Bojovného Čechové... sešli sú se spolu na Vyšehrad a tu rozváživše kšaft... Břetislava knížete svého..., volili sú sobě z jednostajné vuole... za kníže syna Břetislavova najstaršího, jménem Spytihněva (r. 1055). – Po smrti jeho bratr jeho Vratislav z vuole jednostajné všech... volen za kníže (r. 1061). – Když Ota, byv na radu Vackovu od některých v táboře u Hlohova vyžádán za knížete, byl přiveden (r. 1109) do Prahy ke korunovaci, pánové zemští a ostatní množství lidu nechtěli, aby taková všetečnost jich svojoj průchod míti měla, a poněvadž se toho Vacek s Dětríškem odvážili bez povolení národa a bez jeho poručení, bylo usneseno, že ona všetečnost nemá mít ani místa, ani platnosti. I přišel jest Vladislav, již kdysi ustanovený za nástupce Svatoplukova, pořádem práva a skrze volení lidu veškerého k této nejvyšší důstojnosti. – Hned po smrti tohoto Vladislava (r. 1125) bratr jeho mladší Soběslav s velikou vděčností všech Čechuov byl dosazen. – Když tento Soběslav, hodlaje si stěžovat na úklady, jimiž byl ohrožen jeho život, svolal kdysi (r. 1130) sněm, v řeči k předním pánům národa pravil: Když ještě Vladislav, bratr muoj, živ byl, za pána ste mne sobě volili, takže skrze milosrdenství Boží a vaším volením, také i nápadem spravedlivosti obdržal sem knížectví toto. – Když dokončil svůj život Soběslav, vzplanuly v národě pro volbu knížecí nesmírné roztržky, když ti toho, oni jiného míti chtěli; konečně se však zásluhou opatrného Načerada všichni sjednotili (r. 1140) a volili sú za kníže Vladislava, syna někdy Vladislavova, kterýž byl někdy syn Vratislavuov, krále českého. – Syn tohoto Vladislava, Bedřich, pozbyv přízně lidu, odešel, byť nerad, ze země. Po jeho pak odjezdu volili sobě za pána kníže Kunrada z Moravy (r. 1182). – Když byl kníže Jindřich Břetislav v Doksanech s nářkem slavně pohřben (r. 1197), páni zemští sjevše se... pilně se o to radili, koho by měli sobě za pána voliti. Jako uchazeči byli uváděni Přemysl a Vladislav. Když tohoto páni propustiti rozkázali a volili jej sobě za pána, ujal se otěží vlády; onen, aby se nemstil za utrpené kriv-

dy, byl pominut; některým, a zvláště chudším z rytířstva, bylo líto jeho osudu. – Když císař Fridrich... dvůr císařský v Basíli držal (r. 1212), tu milost králi českému učinil, aby on i jeho budoucí mohli královského duostojenství ne dáním císařským, ale volením od národa svého požívat. – Páni a vládky Království českého na žádost a rozkaz krále Přemysla sjeli se do Prahy a tu mezi sebou společně rokovali a jednali, aby Václav, syn jeho, za živnosti otce svého byl pořádně za krále zvolen (r. 1226). – Rudolf, syn císaře Albrechta Jednookého, (r. 1307) znamenal, že někteří páni čeští chuti k němu nemají a někteří, jsouce... přinuceni, že sú jej za pána sobě bezděčně volili. – Přední páni zemští, jsouce podráždění lakotnou i línou vládou Jindřicha Korutanského, navzájem se tázali (r. 1310): Proto-liž sme ho za krále nám volili, aby naši loupil a svú bohatil zemi i své lidi? Poněvadž jsme kníže země naší mohli voliti, muožem jej také s sadiť. Jiní opět odpověděli: Však Jindřich, král římský... má syna Jana a bratra Walráma..., od něho jednoho z těch dvů, nám aby za pána dán byl, žádajme! – Stavové zemští, byvše povoláni od krále Jana do Lokte, do očí mu vyčítali (r. 1318): Právo a svobodu potvrzenou máme od starodávna od kráľuov a cířasuov, že sobě můžeme za pána a krále voliti a vzíti, kohož se nám líbí... I jest nám to s nemalým podivením, že jste bez našeho vědomí nám Ludvíka Bavorského za pána vystavili..., chtějce nás naši svobody zbaviti a zvolení vytáhnuti, ješto my se toho nikoli nemuožem a nechceme dopustiti. – Zvěděvše o smrti Zikmundově (r. 14–37), sešli se stavové v Praze a shledávajíce, že je zemi prospěšné, aby král bez odtáhuov volen byl, volili jsú za krále Albrechta, kníže rakúského, zetě císaře Zikmunda, někteří pak tomu na odpor volili Kazimíra, bratra krále polského. – A Albrecht byl v Praze (r. 1438) od těch, kteříž sú jej volili, slavně přijat. – Albrechtu Bavorskému, poslavše k němu poselství (r. 1440), oznámili, že jest volen do obce české za krále českého. – Páni a rytířstvo, Pražané a z některých měst poslové dlouho mezi sebou rozvažujíce, co by bylo za užitek tomu kráľovství, volili jsou společně a vyhlásili Jiřího... za krále českého (r. 1458). – Na sněmě kutnohorském (r. 1471) konečně stavové po dlúhém rokování a rozličných rozepřech na jednom zuostali a za krále volili Vladislava. – Po pohřbu

krále Ludvíka *o to se všickni tři stavové snesli, aby ze sebe jeden každý stav vydal osm osob a ty vydané osoby, vezmúce na to obzvláštní přísahy, aby krále a pána k zemi volili* (r. 1526) *a vyjeli proti králi volenému až k Jihlavě* (r. 1527).

31. Co se tu uvádí z domácích spisovatelů, může se prý snad někomu zdát příliš obšírným a z větší části zbytečným. Ale nehoráznost protivníků je tak značná, že se nechce spokojit nečetností nebo stručností svědků. Je tedy nezbytně třeba tuto obšírnost trpělivě snést a ještě ji dovršit souhlasem též zahraničních dějepisců.

Jasnější, než aby mohl kterýkoli svěhlavec, nehledě k setrvačnosti, vůbec odporovat, je o tomto právu, svého času nepochybném, svědectví Joviovo, když praví:¹⁸⁵84 *Čechové... si podle starobylého zřízení volí za krále nikoli z krajanů, nýbrž ze zahraničních národů, koho pokládají za zvlášť vynikajícího zdatností a spravedlivostí, takže se hodnosti královské v Čechách brzy dostává Uhrům, brzy Polákům, a nezřídka, jako nyní vidíme, Němcům.* Také význačný a přesný spisovatel německých dějin Mutius je svědkem svobody českých stavů, již užívali při volbě králů. Praví totiž:¹⁸⁶ Po zločinném zavraždění mladičkého Václava zvolí *Čechové, dlouho se radivše, Jindřicha, hraběte tyrolského a vévodu korutanského... Když však císař Albrecht poznal, že byl Jindřich... zvolen králem,... hnul s vojskem, do Čech... a vyhnal Jindřicha, učinil králem českým svého syna Rudolfa... Po smrti Rudolfově vznikla mezi Čechy veliká roztržka: jedni chtěli toho, jiní jiné za krále. Někteří chtěli některého Čecha..., z ostatních jedni Rudolfova bratra Fridricha..., druhí Jindřicha Korutanského... Jindřicha by byli všichni volili, kdyby se mnozí nebyli hrozili bouří. – Jakmile se syn Jindřichův (mluví¹⁸⁷ o Janovi) objevil na hranicích Čech, vytáhl proti němu Jindřich..., kterého Čechové dříve za krále zvolili... – Když bylo vyhlášeno v Čechách znění závěti, v níž za dědice Království českého byl ustanovován Albrecht, někteří odmítají Al-*

¹⁸⁵ Pavel Jovius, Dějiny, kn. XXX.

¹⁸⁶ Kronika německá, kn. XXII.

¹⁸⁷ Kronika německá, kn. XXIII.

brechta a pozdraví jako krále českého Kazimíra, bratra krále polského. – A dále: Čechové, kteří si zvolili za krále českého bratra krále polského, seberou zástupy. – Po smrti Albrechtově vznikly Čechách veliké neshody, když každá skupina přála si jiného za krále... Sejde se celé Království české, je však mnoho protichůdných mínění o volbě krále. Někteří si přejí Ladislava, ale většina tomu odporuje... a zvolí si vévodu bavorského Albrechta,¹⁸⁸ – Po smrti krále Ladislava mnozí usilovali o Království české... Čechové ve velkém sněmu stavů a úředníků zemských slyšeli důvody všech uchazečů od jejich poslů..., avšak soudili, že i oni jsou muži... Pročež zvolili Jiřího Poděbradského.¹⁸⁹

Potvrzuje prý to právo také Bonfini,¹⁹⁰ který píše, že když se král Jiřík rozloučil se světem, sešli se do Kutné Hory všichni Jindřichovci i jiní z Čechů, aby podle zvyku volili krále. Také dějepisec císaře Rudolfa Jan Sambucus nesmí prý být v této souvislosti opominut. V jeho Řeči na smrt Ferdinanda I. čtou se tato slova: *Z Vormsu jel jako budoucí král do Uher, potom v 27. roce byl zvolen za krále českého.*

Spisovatelé polských dějin, jak Miechowita,¹⁹¹ tak zvláště Kromer,¹⁹² rovněž prý to svým hlasem potvrzují. Podle vypravování Kromerova *Češi byli po smrti Zikmundové... rozděleni ve dvě strany, a jedni zvali ke království Albrechta, kterého si již dříve zvolili Uhři a korunovali za krále, druzí Kazimíra, bratra krále Vladislava;... knížata slezská a šlechta břežská... schvalovali volbu Kazimíra za krále českého. – Albrecht Kostka z Postupic, posel krále českého Jiřího, oznámil polskému králi Kazimírovi, že Jiří po mínění stavů českých určuje některého z jeho synů za následníka s pominutím synů svých, nikoli podle práva dědictví, jehož na království vůbec není u svobodného národa, nýbrž pro zvláštní jakousi přichylnost všech Čechů ke Kazimírovi a pro jazykové společenství s Poláky. – Po smrti krále Jiřího nemohlo se na sněmu, svolaném do Prahy*

¹⁸⁸ Kn. XXVIII.

¹⁸⁹ Kn. XXIX.

¹⁹⁰ Dekády IV., kn. II.

¹⁹¹ Kn. IV, kap. 53, 62 a 67.

¹⁹² Kn. XXI a XXVII.

k volbě nového krále, nikterak dojít shody, neboť jedni si přáli Poláka, druhí Uhra, jiní císaře, někteří Jindřicha, syna zesnulého Jiřího... Jiní opět pohlíželi ke králi francouzskému..., někteří se také zmiňovali o Ludvíku Bavorském... Na konec na sněmu v Kutné Hoře... jest od nich vyhlášen za krále Vladislav, syn Kazimíra, krále polského.

Knihovník arcivévody Ferdinanda van Roo, jakkoli horlivě vynášel důstojenství a slávu rodu svých knížat a jakkoli soudí, že smlouvami a příbuzenstvím vyhledávali pro své dědice právo na český trůn,¹⁹³ přece někdy/překonán jsa silou pravdy, nemohl česká práva na volbu a její užívání ani zatajit ani zahalit mlčením. Tak píše:¹⁹⁴ *Čeští stavové, když Václavem vyhynula královská rodina po meči, radí se v Praze o volbě nového krále;... když se jejich náklonnosti dělily mezi Rudolfa, syna císaře Albrechta, a Jindřicha Korutanského, přijdou sestry krále Václava, Anna a Alžběta, do sněmu a prosí, aby se na ně bral zřetel. A tak je manžel Annin Jindřich zvolen za krále. Císař však... dokazuje, že volba, která se stala bez přístupujícího schválení říše, nemá platnost... Rudolf krátce potom vešel s vojskem do Prahy a ze strachu nikdo mu v tom nebránil; od těch, kteří byli přítomni, byl zvolen za krále a od mohučského arcibiskupa korunován.*¹⁹⁵ – *Někteří čeští stavové a rada pražská, sesadivše Zikmunda, povolají skrze posly ke království Vitolda, knížete litevského,*¹⁹⁶ – *Když byla na sjezdu stavů přečtena závěť Zikmundova, Čechové, velmi dlouho o věci na sněmu pojednavše, konečně dne 7. května zvolili za krále Albrechta; odporovali jenom ti, které si kdysi přibrala do rady královna Barbora... Od nich ode všech jest jednomyslně jmenován králem Kazimír, bratr polského krále Vladislava, a – jak se čte na okraji – proti Albrechtovi je zvolen za krále českého. Ptáčkovi, který k Albrechtovi poslal posly a prosil, aby proti vůli jeho strany nenastupoval na království, v němž prý bez podpory jeho a jeho lidí nikdy nebude mít pevné*

¹⁹³ Letopisy rakouské, kn. I a V.

¹⁹⁴ Kn. II.

¹⁹⁵ Kn. IV.

¹⁹⁶ Kn. VI.

postavení, odpověděl císař po týchž poslech, že není králem z doprošování, nýbrž pořádně a podle volby většiny, a že nepotřebuje kupčiti o větší počet hlasů. – Po smrti Ladislavově... měli Čechové v Praze sněm, aby zvolili krále, a z četných spoluuchazečů o toto království, kteří o ně stáli i z rozmanitých důvodů – nyní jsou ony důvody uváděny –, byl nadšeným voláním všech po zdraven za krále českého Jiří.¹⁹⁷ – Když byl Vladislav, syn polského krále Kazimíra, prohlášen králem českým a do království povolán, na sněmě, který konal v Řezně císař Fridrich s říšskými stavy, jednalo se také o volbě Čechů a rokovalo se, zda má být stvrzena. Neschvaloval ji papež, protože se prý stala od kacířů, a skrze svého zástupce... dokazoval, že se musí zrušiti. Také poslové Matyášovi zakročovali, aby jí říšští stavové neschvalovali, protože prý on sám byl dříve zvolen... Ale většina knížat, řídíc se názorem císaře Fridricha, přiklonila se k Vladislavovi.¹⁹⁸

32. Nepokládali jsme za vhodné na tomto místě připomenout všechny ty důvody, o nichž jsme poznali, že je četní spisovatelé uvádějí k obraně českého práva svobodné volby králů, a jež se opírají, jak jsme již vyložili, o trvalé zachovávání, o královské výsady, o úsudky panovníků i o dějiny. Zastánci tohoto práva je pokládají za tak významné, že se čeští stavové nikterak nemusejí obávat posudku ani čtenářova, ani spravedlivého rozhodčího nebo soudce, jestliže by se snad někdy obě strany na něm chtěly dohodnouti. Já se sice obávám pronést soud o věci tak neschůdné, ale zároveň jsem přesvědčen, že není třeba nikterak bránit jiným zkušenějším, aby jej nepronесли, ani lidem důmyslným, aby obšírněji nepsali o tak úporném sporu naší doby.

¹⁹⁷ Kn. VI.

¹⁹⁸ Kn. VIII.

KAPITOLA VI

O náboženských proměnách a o církevní správě v Čechách

Žádný národ není tak divoký, aby myslel, že vůbec není božstva nebo neměl způsobů jeho uctívání. *Na všechny, praví muž medové výmluvnosti¹⁹⁹, působí náboženský ostych a všichni se domnívají, že otcovské bohy, jež po předcích přejali, musí bedlivě ctít a uchovávat.* A tak i Čechové byli vždy bohobojní a náboženstvím hluboce oddaní, jak dosvědčují jednak dějiny, jednak staré i nové pomníky, porůznu očím pozorovatelovým se naskytující. Ale jak božstva sama, tak i bohoslužba, ba i sám způsob správy náboženské se u nich časem měnily. A nebude snad nevhodné, pokusíme-li se o tom promluvit. Nepřáli bychom si, aby byl tento pokus vykládán v ten smysl, jako bychom snad zamýšleli křísit pověry, svou podstatou bezbožné a již dávno zcela zavržené, nebo dokazovat, že je více cest než jediná správná cesta ctění božstva. Vskutku nám jde o to, aby porovnání tak protichůdných a tolikrát měněných obsahů víry i jejích projevů, k němuž v jediném národě došlo, ukázalo čtenáři marnost lidského důmyslu a aby mu jako v zrcadle na odív postavilo, že to jediné, co je nejlepší, je zároveň také nejstarší a Bohu nejbližší. Tak, když se Athéňané dotazovali Apollona Pythijského, jakých náboženství se mají nejspíše držeti, poradil jim věštbou ta, která měli v obyčeji předkové; a když znovu přišli, poukázali na časté změny obyčeje předků a zeptali se, který z různých obyčejů mají nejspíše následovati, odpověděl, že ten nejlepší. Beze vší pochyby musí každý přiznat podle pravdy, že také u Čechů přechoť se změnil obyčej předků ve věcech posvátných a že jako obecně uznaná pronikla jiná náboženství v nejstarším věku, jiná ve středním a opět jiná v novějším.

¹⁹⁹ Cicero, 6. řeč proti Verrovi.

Pojednáme tu, snad ne nevhodně, nejprve o rozmanitých proměnách náboženství v našem národě, potom o úpravě náboženského kultu čili o církevní správě.

2. Za onoho tedy času, kdy první zakladatelé národa, moji předkové, vstoupivše do našich končin, přinesli s sebou své domácí bůžky, a ještě několik století potom byla v Čechách pěstována světská víra skoro táž jako u ostatních slovanských národů, tytéž kulty, tatáž pohanská božstva, za jejichž kolébku se pokládá Řecko.

A tento lid, nevidomý ve věcech božských, nemohl se spokojit obecně uznávanými božstvy: každý si sám doma vytvářel také své bohy. Věřili však, že mezi božstvy jsou některá vyšší a mocnější než jiná.

Ze všech nejvyšší prý byl na počátku *Proň* či *Peroň*, zvaný podle slovesa *peru*, snad řecký *Keraunios Zeus* (Zeus Hřimatel). Později byl nad něho vyvyšován anebo se mu aspoň vyrovnal Svjanto-Vít.²⁰⁰ Posvátným místem uctívání onoho bylo staré město Stargard u Oldenburku, tohoto zase Julín neboli Vinneta, město Rujanských, jež bylo kdysi největším z evropských měst. Perun neměl žádné modly, Svjantovíta zobrazovali s tváří mladíka. Tomuto byl s velikou úctou zasvěcen chrám, onomu zvláštní háj; oba byly v určitých měsících navštěvovány velikým shlukem lidí. Odtud všichni Slované, mezi nimi dokonce i vzdálení Čechové, v neštěstí si žádali věštby a pomoc, všichni ona božstva každoročně uctívali obětní a poctami. Zdá se, že se ctění Peruna přistěhovalo k Slovanům, jak jsme naznačili, z Řecka, kdežto kult Svjantovítův vyplynul asi z učení mnichů korvejských. Vykládá se, že za času Ludvíka I. přišlo na Rujanu z korvejského kláštera, zasvěceného sv. Vítu, několik mnichů a mezi lidem oddaným pověrám položilo první základy křesťanství, sice nepřilíh hluboké, ale prostoupené obzvláštním velebením mučedníka sv. Víta²⁰¹. Když však rozpínavá a lakotná německá knížata zbraňmi i daněmi velmi silně utiskovala mezi ostatními slovanskými kme-

²⁰⁰ Nejistého autora Kronika slovanská, kap. 18; Helmold, Kronika slovanská, kn. I, kap. 53, 70 a 84.

²⁰¹ Helmold, Kronika slovanská, kn. I, kap. 6 a 53.

ny také Rujanské, změnili prý tito na svém území současně se světským panstvím také nový křesťanský kult, a setřásss německé jho, vyhnali též korvejské učitele a obrátili náboženství v pověru. Tím prý položili začátek k tak silnému ctění Svjantovítovu. Háj i kult Perunův prý vykořenil biskup Gerold, modlu Svjantovítovu rozsekal a spálil dánský král Waldemar, rozchvátiv jeho chrám i velmi tučnou pokladnici.²⁰² Ale stopy uctívání Svjantovítova nemohly být z myslí slovanských národů ještě zcela vyhlazeny. Až dosud totiž u nich, kdykoli chce přítel uvítat přítele s pozdravným podáním ruky, obyčejně opakuje slova *Vítej, vítej* nebo *Vítám tě* a tímto svým oslovením oslavuje Svjantovíta jakoby Spasitele.

K těmto nejvyšším božstvům se připojovala řada jakýchsi božských prostředkovatelů. Rozeznávali jednak nebeské, jednak spodní, mezi spodními zase dílem podsvětní, dílem pozemské, dílem vodní; uctívali též nymfy, mocné vládkyně hor, pramenů a hájů.²⁰³ Mezi nebeské mají být, jak soudím, počítáni *Jaseň, Ladoň, Zizlila, Mařena, Živěna, Chvoř, Zelun, Pohoda, Mokosta a Pochvist* čili *Nehoda*; nemýlím-li se, znamenají jejich jména tolik co Slunce, Mars, Venuše, Diana, Ceres, Tyfon, Merkur, pěkné počasí, déšť a mrak nebo jakoukoli nepohodu. Mezi podsvětní mají být tuším řaděni *Merot, Radamáš, Niva, Veles, Tasani*²⁰⁴, *Sudice, Víly* a *Tríbek*, což jest Pluto, Rhadamanthus, Proserpina, Ate, Eumenidky, Parky, Hekate a Mor. Za pozemské byli pokládáni *Lei, Polel, Šetek* čili *Skřítek* a *Diblík*, to jest Genius, Liber (podle Kromera Kastor a Pollux), Lar a Vesta. Pokud jde o bohy i bohyně pramenů, hor, lesů, dokonce i vzduchu, naši spisovatelé sice připomínají, že byli rovněž vzýváni od dávných Čechů, ale příslušná jména, pokud vím, neuvedli. Rovněž doma si snad každý vymýšlel své bohy a kromě oněch obecných božstev uctíval je úlitbami a žertvami. Tak prý Libušina sestra Tetka ctíla *Klimbu*, Přemysl *Dyrsu*, Nezamysl *Krasatinu*, Baňka *Kýhalu*, Lidmila *Krosinu*.

²⁰² Helmold, kn. I, kap. 84 a kn. II, kap. 12.

²⁰³ Kromer, Kronika polská, kn. III.

²⁰⁴ Hájek k r. 709.

3. Tato světská a zcela pošetilá pověra, uctívající ona strašidla, potrvávala, jak jsem řekl, po několik století. Smím-li věřit Letopisům fuldským,²⁰⁵ změnila se teprve tenkrát, když z přičinění a rozkazu franckého krále Ludvíka na Nový rok r. 845 přijalo dobrovolně křest a křesťanskou víru čtrnáct českých knížat se svými lidmi. Anebo, jak naši spisovatelé téměř všichni souhlasně tvrdí, stalo se to až tehdy, kdy kníže Bořivoj byl zasvěcen do křesťanských svátostí na moravském Velehradě v měsíci červnu r. 894 od biskupa řeckého vyznání svatého *Strachoty*, to jest *Metudia* čili *Methodia* (Metoděje). Když se Bořivoj vrátil domů a náboženství, ke kterému se právě přiklonil, nejen veřejně vyznával, ale snažil se také pěstít v zemi, převelké množství lidu zdivočelého a pobouřeného, že bez obecného souhlasu odvrhl starou bohoslužbu, sesadilo Bořivoje z knížecí důstojnosti a přinutilo ho vyjít ze země. Avšak tato nevhodná a neuvážená horlivost lidu nesetkala se s očekávaným výsledkem. Jednak totiž lidé, kteří již po příkladu Bořivojově okusili nové víry a poznali, že je bezpečnější než zděděné pověry, neodkládali ji, jednak země, zbavena jsouc knížete, nemohla uniknout zlým bouřím a velmi zhoubným zmatkům. Nezbyvalo tedy Čechům než povolat Bořivoje zpět a znovu ho dosadit na dřívější místo. I vrátil se Bořivoj z Moravy (r. 898) v průvodu četného duchovenstva. Povzbudil také velehradského arcibiskupa *Cyrila*, v našem jazyce *Crhu*, aby lidu, oblouzenému prázdnými smyšlenkami o božstvech, kázal Krista, ukázal řádné ctění jednoho jediného, pravého Boha, uspořádal bohoslužbu a zřídil kněžstvo i školu. Cyril s velmi pečlivou bedlivostí a obratností dosáhl nevšedních úspěchů ve výchově lidu a před velice početným shromážděním konával častá kázání v chrámu Páně, který i nyní sluje *před Týnem*. O čtyři léta později, když již zřídil první pomocníky svátostí a kněžský sbor v Praze, jakož i školu zbožnosti i svobodných umění v Budči, odebral se do Říma (r. 902) spíše na podívanou než pro poučení. Řídil se totiž ve věcech náboženských ustanoveními Řeků a církve, kterou v Čechách vypěstil, uspořádal podle obřadu řeckého, tehdy v lecčems ještě mnohem čistšího, nikoli podle římského.

²⁰⁵ Letopisy fuldské k r. 845; Sigebert z Gembloux.

Toto nové náboženství, upravené podle řeckého obyčeje, úspěšně se šířilo den ode dne mezi velikým a trvalým pronásledováním, jež působil četný lid Inoucí k pohanství. A tak onou první změnou bohoslužby poměry lidu, jak se jevílo, ponenáhlu se zlepšovaly. Porůznu v zemi byly zbudovány chrámy Páně a školy se ozývaly o to horlivěji čistšími cvičeními v neposkvrněné zbožnosti, oč zřejmější se stávala prázdnota kalných božstev a pošetilost klamu dřívější pověry. Bylo možno vidět, jak chrámy i svatyňky strašidel zejí podivuhodnou prázdnotou.

4. Když začal vládnout v Čechách kníže *Boleslav Milostivý*, odešla jeho sestra – nejisto, na čí radu – do Říma, přilnula tam k obřadům církve latinské, vrátila se pak do Čech a svému knížecímu bratru odevzdala bulu římského papeže Jana XIII. o zrušení náboženských obřadů řeckých a zavedení latinských (r. 967).²⁰⁶ Odtud vznikly začátky toho, že se již po druhé změnilo náboženství u mého národa. Obdržev totiž papežskou bulu, svolá Boleslav sbor předních křesťanských pánů, oznámí jim rozhodnutí římského biskupa a zároveň jim vyjeví svůj úmysl při hradním chrámu – chrám ten zasvětil již kníže a mučedník Václav ku počtě sv. Víta – zříditi biskupa jakožto správce římských obřadů pro celou zemi. Kromě toho vybídne všechny, aby to schválili rovněž svým hlasem a aby bohoslužebné obřady, z Říma jeho sestrou Mladou přinesené a neobyčejně schválené, po jeho příkladu jednak sami si osvojili, jednak k tomu všichni přiměli své lidi. Když byla vyslechnuta vůle knížecí, ozval se ve sboru šum: jedni svým souhlasem schvalovali jeho slova, jiní však zženštilý úsudek odmítali a hlasitě namítali, že se nesmí žádným novotářstvím rozrušit to, co dobře zařídili Cyril a Metoděj. Ale kníže trvá na svém rozhodnutí a ustanoví biskupem jakéhosi *Dětmara*, který nedávno přišel do Prahy ze Saska, aby vykonal pobožnost u hrobů sv. Víta a sv. Václava, a byl u dvora velmi oblíben pro svou výmluvnost a znalost slovanského jazyka. Byl tedy od té doby český národ rozdělen ve tři náboženské sekty: jedni – avšak jejich počet se ponenáhlu zmenšoval – konali bohoslužbu způsobem pohanským, druzí

²⁰⁶ Kosmas, Kronika, kn. I.

římským, třetí řeckým. Postupem doby potom pohanství vůbec vyhy-
nulo, jakož i téměř všichni ustoupili od řeckých obřadů vlivem vzrůsta-
jících styků a vztahů k německým sousedům. Jenom chudina a lid, spo-
kojený s tím, co měl doma, houževnatě uchovával bohoslužbu řeckou.

5. Ale stoupenci staršího řeckého i mladšího latinského učení směli
stejně svobodně konat svá zbožná shromáždění a také je vskutku kona-
li. Když však méně vzdělaný lid ponenáhlu a neuvědoměle porušil čis-
totu řecké bohoslužby tím, že převzal některé domněnky z pohanství
a jiné z vábivějšího učení latinského obřadu, přišlo vhod, že zavítali do
Čech někteří kněží vyhnaní z Francie a z Německa, žáci *Petra Valdské-
ho*, mužové neobyčejně zbožní a znalí Písma svatého (r. 1176).²⁰⁷ Usa-
divše se u Žatce a Loun, získali si přčetné z těch obyvatelů, kteří až do
tehdejší doby zachovávali jakýs takýs řecký obřad. Jim také ukazovali,
a to co možná nejšetrněji, na kazy, jimiž měli své náboženství poskvr-
něno, a z psaného slova Božího jim vštěpovali, co se má o každém člán-
ku křesťanské víry neporušeněji souditi. Zasludou napomínání těchto
vyznavačů čistší zbožnosti utvrzovali se lidé v tom, co dobrého dosud
zachovali, a zároveň bedlivě hleděli napravit, v čem bloudili. Jejich čin-
nost sledovali s nevolí biskupové strany latinské. Mniši a kněží svěření
těmto pastýřům sice se všemožně namáhali, aby se v království neudr-
želo jiné náboženství než to, které by se zcela shodovalo s nařízeními
římské stolice, přece však nikterak nemohli dokázat, aby se nikde ve-
řejně nevykonávaly bohoslužby oné čistší zbožnosti, o níž jsme mluvili.
Po mnoha dlouhých námahách dovedli konečně věc tak daleko, že za
Karlovy vlády v Čechách první český arcibiskup *Arnošt* – z popudu jed-
nak vlastního, jednak cizozemských horlivců hrnoucích se na univerzi-
tu svobodných nauk právě v Praze zřízenou – vyhlásil jakési stanovy
a jimi zakázal všechna vyznání odchylující se od nařízení římské církve.
Avšak mniši, rušitelé obecného klidu, shledali, že ani tak nedosáhli cíle
svého úsilí. Tehda zakročili proti tomu zákazu mistr *Jan Milíč*, *Konrád*

²⁰⁷ Hájek.

ze *Štěkně* a někteří jiní učení i zbožní mužové.²⁰⁸ Ty totiž nebylo nikdy možno přivést k tomu, aby nekonali nábožná shromáždění po svém způsobu, ať již na královském hradě, ať v chrámě před Týnem, nebo na kterémkoli vhodném místě. Jejich statečná odvaha urážela papeže Řehoře XI. Proto Milíčovi zapověděl bohoslužby a zahřměl na něho bleskem klatby.²⁰⁹ Když již tito mužové nebyli mezi živými a podobně arcibiskup Arnošt zůstavil berlu *Janu Ukovi čili Očkovi*, prvnímu legátu apoštolské stolice, jakož i král Karel království synu Václavovi, tu konával bohoslužbu způsobem blízkým řeckému obyčeji v chrámu na královském hradě pod větší věží před četnými zástupy mistr *Matěj z Janova*, příjímím *Pařížský*.

6. Když arcibiskup Jan zemřel, stal se jeho nástupcem jiný *Jan*, řečený z *Jenštejna*, muž zrozený k pobožnosti a pokoji. Poněvadž více, než se slušelo, povoloval kněžím a mnichům, umožnil jim svou mírností a shovívavostí, aby bohoslužbu odchylojící se od ustanovení římské stolice jednak zcela vytlačili z chrámu na královském hradě i ze všech chrámů po celém království, jednak zcela krátce potom vůbec na všech místech ji úplně zastavili, ať hrozebným zastrašováním, ať krvavou zbraní. Poněvadž totiž zvěděli, že se nenáviděná bohoslužba přece udržuje dílem na zámcích šlechty milující pravdu, dílem v odlehlých lesních úkrytech a je porůznu navštěvována nesmírným zástupem smíšeného lidu, a poznali, že hrozné kletby proti tomu nic nepomáhají, sáhli po zbrani a lidi vracející se od bohoslužeb válečně napadali, bili, olupovali, zajímali, pokutovali, mučili, ohněm nebo mečem hubili a shazovali do dolů kutnohorských. Příšera tohoto zla a mučení lidského svědomí potrvaly po celých asi dvacet let od skonu arcibiskupa Jana Uka. Když se ještě rozmáhala palčivost těchto tak zhoubných úkladů, vzbudil Bůh Čechům věrného bojovníka za svou vůli a pravdu v mistru Janu Husovi, aby pronikavými slovy ztepal nerozvážnost světských přísluhovačů kněžské vzteklosti i zuřivost kněží samých, s níž pronásledovali ne-

²⁰⁸ Kněz Bohuslav, *Kronika česká*, kn. I, str. 14, 15 a 16.

²⁰⁹ Prokop Lupáč, *Kalendář historický*, 27. března.

beskou moudrost. Povolal jej (r. 1402) z pražské univerzity Jan Mülheim a učinil jej nástupcem mistra Štěpána z Kolína v posvátném úřadě kazatele slova Božího v kapli, kterou nazval *Betlémskou*. Byla to kaple, kterou koupil od jejího původního zakladatele kramáře Kříže a jejíž nevalnou podobu nedávno (r. 1400) se svolením krále Václava a arcibiskupa Jana nádherněji přestavěl.²¹⁰ Prostřednictvím Husovým otevřel Bůh oči přemnoha lidem všech stavů, pokud nebyli ve zlobě zcela zatvrzelí, aby jednak ustali od dalšího pronásledování nevinného národa, jednak poznajíce mámení římských mnichů, i oni přešli ke způsobu Božího uctívání čistšímu a od svých předků kdysi schválenému. Kněží římské poslušnosti, roztrpčení jsouce touto Husovou svobodnou mluvou a horšíce se, že jejich tolikaletá námaha, potříit nenáviděný směr náboženský, přišla nazmar, očerňovali ho mnohým obviňováním brzy u arcibiskupa, brzy u krále, brzy u císaře, brzy u římského papeže a neustali v své námaze dříve než Hus, vylákaný do Kostnice pod veřejnou zárukou císařovou, byl od rady koncilu odsouzen z kacířství a upálením se světa sprovozen (r. 1415).

7. Avšak unáhlenost rozsudku, psaného krví, třebaže oloupila Husa o život, přece svým původcům a celé jejich straně neprospěla, ba spíše mnohonásobně uškodila. Husovi stoupenci, jsouce pobouřeni tak ukrutným umučením bezbranného muže a brzy nato (r. 1415) listem národ tupícím, jenž byl z Kostnice přinesen, na sjezdu všech stavů Čech i Moravy v Praze dlouho o věci uvažovali a usoudili, že v odsouzení osoby svého učitele byl cejchován celý český národ potupným cejchem kacířství a uražen křivdou, již nelze snést. Vytkli tudíž křivdu jak posvátné oné soudní stolici koncilu, tak císaři Zikmundovi a žádali, aby se jim prostředky mírovými dostalo zadostiučinění za Husa, proti právu a spravedlnosti zahubeného, i za potupu kacířství, vpálenou celému národu (r. 1415 a 1416). Ale když stížný list jejich nepokládal ani koncil, ani císař za hodný odpovědi a když biskup litomyšlský *Jan*, vojensky vyzbrojený a opatřený krvavými rozkazy (r. 1417) od koncilu, neustá-

²¹⁰ Hus v Postille na čtvrtou neděli postní.

val v království troubit na poplach, označovat je za kacíře a štvát k jejich vyhubení *Michalce, Škopka, Koldice, Šternberka* a některé jiné z mocnějších pánů, rozhodli se, že je nutno vymáhat na protivnících nápravu železem a hájit staré svobody náboženství, v kterém Hus obnovil učení předků. Začali od chrámů Páně, usoudivše, že je ze všeho přední povinností získat je zpět od uchvatitelů, kteří je jejich druhům ve víře násilím vyrvali a do nich uvedli kněze opačné strany. Vyslali tedy své zástupce obého pohlaví, aby o tom učinili ústy *Mikuláše z Husince* osvědčení před králem Václavem, a vypudili z chrámů všechny kněze, kteří buď tvrdili, že Hus nebyl odsouzen neprávem, nebo zavrhovali učení a posvátné obřady, jichž jeho žáci po způsobu předků užívali. A tak ono násilí, které ti Římané nedávno páchali druhým, musili nyní stejným dílem zakusit sami od nich. Poněvadž se oni domnívali, že jsou nespravedlivě trýzněni, úpěnlivými prosbami se dovolávali pomoci u královny *Žofie* – král Václav totiž na samém začátku těchto zmatků umřel. Královna, spojivši se s několika pány, vloží do hradu sv. Václava německé vojáky za vedení Čeňka z Vartmberka s hojnými zásobami, vyhlásí zvláště Pražanům válku a dá téměř celé Menší Město vyloupit a vmeteným ohněm spálit (r. 1420). Kromě toho podněcuje proti Čechům císaře *Zikmunda*, což činil rovněž papež Martin. Tlakem těchto událostí všichni tělem i duchem odhodlaní radí hájit náboženství ozbrojenou mocí, sbíhají se do zbraně k rozličným vůdcům, zvláště k *Janu Žižkovi* – svému válečnému zástupu říkali *práčata* –, napadají mnišské kláštery, vylupují je a pustoší, mnichy, pokud se nezachránili útekem, pobíjejí.²¹¹ A poněvadž slyšeli, že Zikmund porůznu po říši sbírá vojsko a pomýšlí na válku ke zkrocení Čechů, pokládajíce za vhodné ho předejít, nejenom oblehnou oba královské hrady pražské, nýbrž i schystávají s nejpřesnější možnou bedlivostí vše potřebné, aby se před Zikmundem uhájili.

8. Vzplanula tedy o zemi i víru velmi zhoubná válka, žalostná i pro sousedy na všech stranách, kterou vedli Čechové proti císaři Zikmundu-

²¹¹ Kněz Bohuslav, Kronika česká, kn. II, str. 68.

vi, válka, která byla pro tohoto stejně neslavná, jako získala oněm nesmrtelnou pověst, a která se mohla utišit teprve po čtrnácti letech oním kadmovským bojem Čechů s Čechy a úskoky zchytralé moudrosti koncilu basilejského.²¹² Když vznikla snaha ukončit válku a obhlížely se z obou stran způsoby smíru, došlo k rozštěpení názorů v českém táboře jak o uzavření míru s papeženci, tak o mnohých článcích víry (r. 1433). Mezi nimi většina Husových žáků souhlasila s podmínkami smíru, obsaženými v *kompaktátech* basilejských, a s výjimkou kalicha při večeři Páně, jehož podávání si vyhrazovala i pro lid, jinak přijímala veskrze všechny bohoslužebné obřady Římanů; tato většina se později zvala sektou *kališníků*. Naproti tomu menšina nechtěla ani souhlasit s kompaktáty čili podmínkami smíru, jak namítala, úskočného, který by v budoucnu způsobil nebezpečné zmatky, ani se přechýlit k nařízením papeženců od náboženského učení, po otcích zděděného a již tehdy podivuhodně vytržbeného jednak z pramenů slova Božího, jednak šetřením čistší původnosti.

9. Tenkrátě tedy opět se u Čechů objevila, a to již po čtvrté, změna náboženství, s níž pronikla na svět i nenáviděná a potupná jména sekt, jež se dosud nepodařilo docela pohřbít, totiž *papeženců*, *kališníků* čili pokulhávajících husitů a *pikhartů*. Všichni ti potom vždycky jedni proti druhým tasili svá bojovná pera, často však ostřili i meče stoupenci kompaktát, totiž papeženci a kališníci, proti pikhartům neboli – jak mnozí jim říkali – *Táborům*, a tito zase proti oněm. Později byli Táboři postupem doby potřeni do té míry, že stoupenci tohoto směru mohli žít jen v úkrytu a konat své bohoslužby toliko v tajnosti. Odtud byli podle svých podzemních skrýší posměšně v lidu zváni *jamníci* a *pivničníci*. Avšak v svých úkrytech tito lidé, třebaž zavrženíhodného osudu, nezháleli, nýbrž vynasnažovali se učení víry, kterou pěstili a již nemohli ubránit zbraněmi, vyložit pojednáními, sepsanými národním i latinským jazykem, a tak odevzdat potomkům. Když tyto jejich práce přišly do rukou kterýmsi z kališníků, lidem dychtivým poznávat pravdu, vystoupili někteří z nich na veřejnost za kralování Ladislava (r. 1457)

²¹² Zikmundovy zprávy papeži u Goldasta v III. svazku Constitutionum.

a začali vyslovovat pochybnosti o mnoha svých vlastních dogmatech neméně než o papeženských, podezírajíce je jakožto bludné. O všem tom nejednou rokovali s předním mistrem mezi kališníky, *Janem Rokycanou*. Když však vyzkoumali nestálost jeho přesvědčení a dětinství, s jakým hájil některých nikoli nejstarobylejších domněnek, jichž se se svými držel, přihlíželi k náboženskému směru, který ukazovali svými spisy Táboři. A když se vidělo, že se jejich schůzky konají již veřejně a že jich počtem přibývá, mistři sekty kališnické vyzvali je na radu šlechty k hádání. A tak k 13. září 1479 přišli do Prahy jejich náčelníci *Michal Starý*, *Jan Chelčický* a *Prokop*, opatření veřejnou zárukou bezpečnosti. V hádání, které krátce potom bylo uspořádáno v Karolinu a trvalo několik dní, po mnohé výměně názorů se nedohodli a různými směry se rozešli. Od té doby byla tato nová *Jednota bratrská* – tak jsou rádi nazýváni – svým náboženským učením a kázní oddělena od ostatních sekt v Čechách. A třebaže králové Jiřík, Vladislav, Ferdinand a Rudolf, byvše poštváni od těch, kteří si přáli jejich vyvrácení, podobně jako Táborů, proti Bratrům buráceli zákazy a žaláři, oni přece, vyloživše a uveřejnivše vyznání své víry (r. 1507, 1535 a 1564), všemi oněmi vichřicemi, bouřkami a pronásledováními nakonec šťastně proluli do přístavu svobody. Papeženci totiž od té doby, co král Ferdinand přivedl (r. 1556) do Prahy z Itálie *jezuity* – nově založený mnišský řád –, činili neustálé potíže těmto Bratrům a s nimi stejně nenáviděným pastorům vysvěceným u protestantů v Německu i jejich stoupencům, a to veřejně, kališníkům aspoň tajně. Proto nejvyšší nutnost radila, aby ti, kteří byli utlačováni, proberouce a usmíříce náboženské rozpory mezi sebou, utvořili spolek a pro větší zabezpečení svého přátelství se zřekli kompaktát, na nichž se předkové dohodli s koncilem basilejským a jimiž protivníci tolika způsoby otráslí. Když se to po trudných a dlouhých šarvátkách stalo a ona konkordáta čili kompaktáta z veřejného usnesení sněmovního (r. 1567) přestala mít povahu výsady a zákona, tehdy papeženci domnívajíce se, že je spravedlivé, aby odpadlíci – jak říkávali – od smluv byli pokládáni za neschopné královské přízně i výsad zemských, krále – byl to tehdy císař *Maxmilián* – proti nim po-

puzovali tvrdíce, že králové čeští nejsou kacírům tohoto druhu vázáni žádnou přísahou, ani že je žádný zákon nenutí, aby je pokládali za poddané. Po příkladu předešlých králů mají prý ti, kteří odpírají upravit své bohoslužby podle znění kompaktát, být donucováni, aby buďto vyznávali náboženství stolice římské, anebo byli prohlašováni za nevhodný královy ochrany, všech výsad a dobrodiní práva. S takovou nebo ještě větší přísností jednali prý proti vzpurným králové Vladislav (r. 1508), Ludvík (r. 1524) a Ferdinand (r. 1547), aby snad nikdo nemohl namítat, že se tu děje něco nového. A tak Maxmilián, podlehnuv oněm nevhodným naléhavým žádostem, a rovněž vlivem vzpomenutých výnosů otce Ferdinanda a děda Vladislava proti rušitelům kompaktát, vydal ve Vídni r. 1568 také svůj výnos proti těm, kteří od nich odpadli.

10. To ovšem přicházelo zatěžko evangelíkům – tak se totiž již také tehdy rádi nazývali v Čechách všichni ti, jimž papežská nařízení byla cizí –, mužům rozvázným a toužícím po míru. Dlouho čekali na příležitost, kdy by mohli před králem uleviti svým stížnostem. Bránily jim v tom jednak porady o válce turecké, jednak častá králova nepřítomnost v království. A tak mohli dosáhnout dost vhodné příležitosti teprve po sedmi letech. Konečně přišel císař a král Maxmilián do Prahy, a svolav na určitý den stavy zemské, na sněmu (r. 1575) vyložil, v čem spatřuje užitek království. Dříve než se přišlo k úvaze o jiných zemských záležitostech, stěžovali si u něho 8. května evangeličtí stavové do zpupnosti papeženských stavů a do bezpráví, jímž bylo dlouho sužováno jejich náboženství. Zároveň prosili, aby v zájmu jejich očištění z podezření kacírství byla před králem a celým národem přečtena jejich *konfese* o víře a způsobu uctívání Božího, obsažená ve zvláštní knížce. Král odmítal a chtěl zprvu konat šetření o mnohonásobných, jak říkal, sektách v jejich vlastním středu a o společnících, kteří byli ochotni podanou konfesi spolu podepsat. Za nevraživé roztrpčenosti papeženců a skrovného počtu ramenářů byla z toho důvodu tehdy plně sjednána užší dohoda, již dávno započatá, mezi kališníky, jejichž větší očistila zatím po vzoru německých protestantů své náboženství upřímněji a nešťastně, a oněmi Bratry. Uznali, že si jsou navzájem

bratry a svou věrou obojí že náležejí do jedné rodiny, a všichni sdruženými svými hlasy žádali krále, aby vyhlásil a potvrdil nedávno sepsanou konfesi. Také toho vskutku dosáhli. Ve sněmu byla ta konfese veřejně přečtena a všem, kdož by náboženství podle jejího znění následovali, dán byl královským slovem mír a svoboda.

V platnosti byla po řadu let, a to tak dlouho, dokud plemeni *jezuitů* nenarosila křídla delší, než bylo jejich hnízdo. Když však otce vystřídal ve vládě král *Rudolf* a jezuité prorazili s lidmi vychovanými v jejich škole na přední hodnosti v království a pronikli i do důvěrných služeb králových, bylo znát, jak nenávist proti evangelíkům kdysi utišená znovu procítá a křivdy opět propukají. Dálo se to však co možná nejskrytěji, pod záminkou práva a v přestávkách. Stoupencům konfese byly porůznu chrámy násilně odnímány nebo zavírány, vnučovány kněží římského směru, šlechta zbavována hodností, lidu se nařizovaly papežské obřady, a bohoslužby, kterým se dosud oddával, byly zastavovány. Dokonce dvakrát dosáhli jezuité na králi Rudolfovi (r. 1584 a 1602), že proti týmž stoupencům, jako kdyby byli povětšinou pikharty, vydal velice přísné výnosy a spolu obnovil starší královské výnosy toho druhu.

11. Evangelíci dlouho snášeli trpělivě tyto svízele. Když však beztrestnost jednoho bezpráví přímo lákala k dalšímu a ti, jejichž to bylo povinností, nepřinášeli nápravu, a když král *Rudolf*, nalomený tíhou let i starostí, spravoval zemi více podle vůle svých služebníků nežli své vlastní, vyčkavše opět vhodné příležitosti, podali králi na četně navštíveném stavovském sněmu (r. 1608) pamětní spisek a v něm ho s prosebnou stížností upozornili na křivdy, které proti slibům zvěčnělého *Maxmiliána* musili po mnoho let v náboženství vytrpěti. Zároveň obnovili onu výše připomenutou konfesi své víry, která byla před třiceti lety předložena králi *Maxmiliánovi* a ve sněmu veřejně přečtena, a vytrvale prosili, aby evangelickému náboženství, podle ní uspořádanému, jež sami vyznávali a jehož vykonávání kdysi *Maxmilián* a později i on sám královským slovem povolil, byl věčný pokoj netoliko udělen, ale i královským diplomem stvrzen. Tovaryšové jezuitští se to sice snažili všemožně překazit, ale neúnavné prosby stavů, podporované přimluvami

knížat augspurského vyznání, naklonily si přece krále Rudolfa, vladaře povahou umírněného, natolik, že zvláštním majestátem (r. 1609) učinil opatření, aby se náboženství shodující se s českou konfesí, předloženou kdysi jeho otci Maxmiliánovi, smělo vykonávat bez jakékoliv rušení a překážení, a ustanovil těžké tresty těm, kdo by nařízení to překročili.

12. Přes to přese všechno svěťští i církevní papeženci znovu začali tkát osnovu dávno započatou, když Rudolfův nástupce v království král *Matyáš* jednak shovívavě přehlížel leccos toho druhu, jednak veřejných a znovu opakovaných stížností urážené strany nejen nedbal, nýbrž je po dlouhých odkladech konečně úplně zamítl. Rudolfův majestát o náboženském pokoji papeženci rozmanitě zlehčovali a soukromými výklady neslýchané překrucovali. Chrámy evangelíkům již nejen odníмали,²¹³ ale některé i do základů bořili; lidi, kteří se prosbami ohrazovali proti takovému násilí a dovolávali pro sebe majestátu, zastrašovali vězením, pokud náleželi lidu, a ostrými hrozbami, pokud šlo o pány; vyobrazení nedávné popravy Fettmilchovy a ostatních Frankfurtanů (r. 1616) porůznu stavěli jim před oči, jako by byli podobní buřiči; sjezdy určené k náboženským poradám a povolené jak starobylým obyčejem, tak novými zákony, mařili a pod trestem urážky panovníkovy, zakazovali; přitom krále úmyslně odstranili do Vídně, používše záminky, že se potřebuje léčit. Tehdy evangeličtí stavové, jsouce vydraždováni tolikerymi a tak nedůstojnými způsoby, jakož i tolikrát a tak krutě uráženi od místodržících, neblaze zneužívajících moci královské, rozhodli se konečně násilí odrazit násilím a po příkladu předků se postít protivníkům, pošlapávajícím jejich práva, nikoliv, aby porušili přísahu věrnosti danou císaři nebo mu vyrvali žezlo nebo jakkoli chtěli se vzbouřit a ubírat svrchovanosti, nýbrž aby zachovali neporušenou čest a sílu zákonům zemským a majestátu Rudolfovu.

A tak se (r. 1618) shlukli na hrad pražský, a nalezše tam dva význačnější z mnoha svých odpůrců, kteří si pokládali za čest bránit jim v přístupu ke králi a nad jiné jim činit potíže při vykonávání náboženství,

²¹³ Větší Apologie Čechů r. 1618.

ba kteří se ani v onu chvíli nechtěli nikterak zdržet nevhodných hádek, svrhli je i s písařem z okna královské kanceláře. Předtím však, než tak učinili, připomněli jim a před nimi přečetli své prohlášení, před devíti lety ve sněmovně slavnostně proslovené, že se budou mstít ničitelům uděleného pokoje náboženství, a prohlásili je za rušitele obecného klidu.

13. Z tohoto činu vzešlo, a to nejen v Čechách a ostatních zemích k nim přivtělených, nýbrž i téměř v celém Německu velmi bohaté osení pohrom a nesmiřitelný zlořád válečný. Neboť král Matyáš, jak tehdy takřka všichni naši tušili, dal raději přednost krvavým záměrům nepřátel, zuřících proti českému národu i náboženství, před mírumilovnými radami protestantských kurfiřtů, říšské unie²¹⁴ a stavů slezských²¹⁵ i hornorakouských.²¹⁶ Rozhodl se předepsáním strašlivých podmínek krutě vymáhat zadostiučinění, jímž by se, jak říkal, smazala tato vzpoura, a vůbec nepřipustil jakoukoli možnost očištění, odprošení nebo zapřísahání pokorného národa, nýbrž pokusil se léčit ony zmatky raději mečem než písemným vyjednáváním. Krátce potom poslal do Čech přes Moravu své vojsko nevšedně vyzbrojené. Když neuplynul ještě ani celý rok od začátku těch bouří a poměry byly spíše rozjitřeny nežli urovnány, opustil tento svět a odkázal dokončení začaté války *Ferdinandovi*, který krátce potom (r. 1619) byl zvolen císařem. Ten si přivoloval na pomoc k válce Španěly a rovněž papeženskou ligu německou, svedl u Prahy na Bílé hoře velikou bitvu (r. 1620), vypudil Čechy z ležení a krále Fridricha, kterého si proti němu postavili a před rokem slavnostně korunovali, donutil, aby se hleděl spasiti útekem. A tak tím vítězstvím ze svobodného národa učinil Čechy, jak se nyní psává, svého domu dědičnými. A poněvadž byl velmi horlivým ctitelem stolice římské, hned po vítězství pojal plán, odvrátit je od evangelického náboženství k italským obřadům. Proto uhodil především na pražskou konzistoř, na kněze při chrámech a na učitele při všech školách (r. 1621, 1622

²¹⁴ 3. října 1618.

²¹⁵ 28. srpna 1618.

²¹⁶ 30. června 1618.

a 1624) a zprvu v Praze, potom i v jiných místech je bez rozdílu zbavoval úřadu a vypovídal z celého království, dosazuje za ně kněze a učitele směru římského. Nedlouho potom, dav náměstkům a jiným svým služebníkům kteréhokoli místa a hodnosti zvláštní rozkazy, ukázal jim, co se má podle jeho přání stát s ostatními obyvateli. Porůznu po městech byly rozloženy vojenské posádky a bedlivě byl dáván pozor, aby se nikde, ani v chrámech, ani ve školách nekonaly posvátné schůzky jiných než Římanů. Panny a vdovy musily se i proti své vůli vdávat za papežence a sňatky s evangelíky byly zakázány. Mezi měšťany směli být přijímáni jenom papeženci. Také veřejná zemská zřízení a řády, od starých Čechů zavedené a velmi dlouhým užíváním utvrzené, tento císař podle své libovůle zrušil a nahradil obnoveným zřízením zemským, jež bylo sepsáno ve Vídni a od něho vyhlášeno (r. 1627). V těchto zcela nových královských zákonech mezi jiným zvláštním nařízením výslovně zakázal, aby se Čechové nikdy potom neodvažovali po svém králi žádat dovolení vyznávat jiné náboženství než papeženské. Tehdy se u něho v pomluvačné činnosti vyznamenávali staří protivníci evangelického náboženství. Z nich vybral (r. 1627) a neomezenou pravomocí vybavil čtyřčlennou komisi k vyhlazení té bohoslužby v království, kterou ze začátků, vzatých z řeckého učení, kdysi Hus a Luther vytříbili. Tito komisaři se spěšně a s největším úsilím ujali svého úkolu. Nasa-divše totiž na všechny strany mnichy jezuity a kapucíny, porůznu v městech a kdekoli jinde k tomu byla příležitost, pokoušeli se zvíkat pevnost v náboženství nejprve u předních měšťanů, pak u středních vrstev, nakonec u všeho obyvatelstva bez rozdílu společenských tříd, a to brzy nadbíháním a chlácholením, brzy hádkami a hrozbami, o kterých se ukazovalo, že houževnatěji lpí na čistotě náboženství, odkázaného kdysi apoštolům, těm byly odnímány hodnosti, zamezovány možnosti obživy a majetek neustálými loupežemi početného vojska buď vydatně oklešťován, nebo úplně rozchvacován. Tehda bylo možno vidět mezi lidmi obého pohlaví a každého věku přeběhlíky k papeženským obřadům, jak rychle byvše vyučeni v náboženství od bojovných harpyjí, houfně padali a mnichy poníženě prosili. V mnohomluvných

kázáních modloslužebníků byli tací lidé o to výše do nebe vynášeni, oč hlouběji byli do jícna pekelného zatracováni ti, kteří pevně setrvali ve víře předků. Ale ani tím se nemohla ukojit zběsilost mnišských šejdírů. Neboť těm, kteří se ani sliby, ani hrozbami nedali zviklat ve víře, jakož i všem ostatním bez rozdílu, odníмали knižní náboženskou výzbroj a zato jim podstrkovali knihy spisovatelů svého rázu, plné sofistiky, pomluv proti náboženství evangelickému, ba i báčorek, naléhající, aby schvalovali věroučné výklady v nich obsažené. Když však viděli, že vši takovou mnohonásobnou horlivostí nemohou u mnohých zdolat jejich pevnost přesvědčení, buď je pomocí místních představených dávali uvrhnout v pouta a do smrdutých žalářů, nepropouštějíce jich odtud, dokud se nepodrobili rozkazům, anebo, když jednali nejlaskavěji, udávali je u připomenuté komise čtyř dvořanů. Tento čtyřčlenný sbor rozhodoval svými výnosy o těch, kteří mu byli udáni, prohlašoval je za zarputilé kacíře, ba i buřiče, a rozděluje je v určité třídy, určoval jim lhůtu, do které musili nuceně odejít ze země, ze jmění, které komu bylo dovoleno vyvéztí nebo prodati, činili srážky a pro pozemkový majetek, zanechaný od vystěhovalců, poskytovali roční lhůtu, v níž jej měli plnomocníci prodati. Toto manliovské velení a řádění trvalo skoro plná dvě léta. V nich byla nucena převeliká část českých obyvatelů, pevněji lpící na náboženství Bohem zvěstovaném, rozloučit se s otcovskými krby a byla rozptýlena bezmála do všech končin světa. Šlechtě bylo vymezeno k vystěhování šest měsíců a potom ještě dalších šest. Tenkrát pohroma roztrhla a rozloučila děti od rodičů, bratry od bratrů, manžely od manželek! Sirotci byli bez rozdílu oderváni z klínu matčina nebo z rukou příbuzných a odevzdáni na vychování, chlapi jezuitům, dívky jeptiškám! Jestliže se někteří vyhnuli zlu útekem a s příbuznými odešli z vlasti, byli pokutováni na majetku, a i zboží těch, ke kterým se uchýlili, bylo zabavováno. K prodeji majetku, který v zemi zanechali ti, jimž bylo milejší vzdát se vlasti než víry, byla sice, jak jsme připomněli, povolena roční lhůta a pak ještě o rok prodloužena. Ale jak se dál tento prý tak mírný postup, na všechny strany tolik vychvalovaný! Plnomocníci jej provádějící byli zřizováni z lidí papeženských, a tu rozmanitými

úskoky, hledaným pentlením a znamenitým šálením docházelo se tak daleko, že majitelům, kteří se zatím octli ve vyhnanství, zbylo zapravení břemen, kdežto prvnímu náhodnému novému držiteli připadlo rozebrat si všecken užitek, dále pozemkový majetek a všechny nemovitosti byly prodány za babku a ještě učiněna – způsobem, pro něž doma nebylo příkladu – z prodejní ceny srážka, anebo když se nemohl nalézt kupec, připadly prostě královské komoře, jsouce pokládány za věci opuštěné.

A tak nyní od zákazu vykonávání evangelického náboženství a po vyhnání jeho pěstitelů veřejně trvá v Čechách jediné ta bohoslužba, která je upravena předpisy římské stolice, a jenom v skrytu rozptýleně se tají jakési chabé zbytky stoupenců náboženství evangelického. Kromě toho těm, kteří oním násilným způsobem byli ze země vypuzeni, je na věčné časy zapověděno vrátit se do otcovských končin. Rovněž všemu obyvatelstvu je přísně zakázáno vzít do domu někoho z nich, kdyby tu tajně vyhledával přijetí, nebo jakoukoli obecnou službou mu pomoci. Překročení zákazu je spojeno pro ony s žalářem, pro tyto s těžkou pokutou.

14. To jest, co jsme mohli poznamenati o jednotlivých náboženstvích v Čechách a jejich význačnějších změnách. Jako náboženství sama, tak také církevní správa byla rozmanitá. Neboť jako v ostatních, i sebenepatrnějších věcech je třeba zachovávatí řád a určitý směr správy, přeješ-li si, aby něco bylo trvalé, tak i v tomto oboru uctívání Božího, ze všech důležitých nejvýznamnějším pro udržení lidské společnosti, je zapotřebí učitelů, kteří by řád jiným ukazovali a jej udržovali.

Čechy měly vždy, ať již dokud byly oddány světské pohanské pověře, ať když se jí vzdaly, převedeny jsouce k obřadům náboženství křesťanského, tedy až na naše časy, své určité obětníky, pečující o posvátné obřady a je řídící. Pokud jde o pohanské oběti a jejich české velekněze, kněze, obětníky, hadače a věštce, nezáleží nám mnoho na tom, abychom tu pracně vypisovali, kteří a jací to byli.²¹⁷ Je pravděpodobné, že se od řeckých obětovníků lišili spíše svým jménem než podstatou své

²¹⁷ Hájek pod r. 1093.

činnosti. Užitečnější bude beze sporu námaha, kterou zamýšlíme vynaložit na vypsání řádu náboženské správy v Čechách křesťanských.

Poněvadž u papeženců všechny věci toho druhu byly a dosud obecně jsou vykonávány s větším leskem, okázalostí a velkolepostí než u evangelíků – obyčejně se oněm říká *podjednou*, těmto *podobojí* –, proto jsme se rozhodli na prvním místě pojednat o náboženském řádu obvykle užívaném u papeženců a teprve potom o evangelickém, ač ten je v Čechách starší. Začneme dobou knížete českého Boleslava Milostivého. Ten totiž první doporučil Čechům způsob bohoslužeb stolice římské, jejž, jak jsme připomněli,²¹⁸ přinesla do naší země jeho sestra Mlada, a zřídil biskupství při chrámu Páně sv. Víta v Praze, znenáhla jej utvrdil.

15. Po několik století byl tedy nejvyšším rozhodčím v církevní správě mezi českými přívrženci římského směru biskup, zřízený od tohoto Boleslava. Později jej vystřídal důstojenstvím vznešenější arcibiskup. Obojí si postupem doby, když téměř každoročně vzrůstalo množství tak řečených obrocí, zjednávali kněze nižšího řádu, opaty, probošty, děkany a jiné Římanům známé duchovní, aby se věnovali bohoslužbám a udržovali v náboženské kázni ostatní množství jednak kleriků, jednak laiků.²¹⁹ Jména duchovenstva nižšího řádu, jak jedni po druhých nastupovali, byla pečlivě zaznamenávána snad jen v příslušných klášterech, ale i pokud byla zaznamenávána, nemohla se nám nepřízní času dochovat v neporušenosti. Avšak pořadí biskupů a arcibiskupů, byť místy po mém soudu tak kusé, zachovalo se až do naší doby.

Zřízení zemské nedovolovalo, aby se o biskupství nebo arcibiskupství směl ucházet, kdo nebyl rodilý Čech anebo český jazyk důkladně neznal. Proto se stavové nejednou dostali do prudkých sporů s knížaty, jestliže vnucovala národu cizozemce. Právo jmenovat a volit arcibiskupy i biskupy, jakož i udílet jakákoli prelátství, náleželo vždy, jak se dovídáme, českým knížatům a stavům po úřadě s předními z duchovenstva. Avšak investituru čili potvrzení musili nově zvolení biskupové –

²¹⁸ Výše v této kapitole, odst. 4.

²¹⁹ Hájek k r. 1088.

arcibiskupové nikoli – žádat od arcibiskupa mohučského. Takto tedy byvše povýšení, následovali a jeden po druhém seděli biskupové na stolci pražském v tomto pořadí:

1. <i>Dětmar</i> , Sas	r. 968
2. <i>Vojtěch</i> čili <i>Adalbert</i>	969
3. <i>Strachkvas</i>	995

Ten, když měl v Mohuči přijmout od arcibiskupa investituru a poklonil se před oltářem, byl uchvácen zlým duchem a krátce potom udušen.

4. <i>Bohdal</i> čili <i>Thiddag</i> , lékař, Sas	997
5. <i>Ekhart</i> čili <i>Helikard</i>	1018
6. <i>Hyza</i> čili <i>Izzo</i> , příjímím Bílý a Vlídny, <i>Nečech</i>	1024
7. <i>Šebíř</i> čili Severus	1030
8. <i>Jaromír</i> čili <i>Gebhart</i> , bratr krále Vratislava	1067
9. <i>Kosmas</i>	1091
10. <i>Heřman</i>	1099
11. <i>Meinhart</i> , Zchytralý, <i>Nečech</i>	1122
12. <i>Jan</i>	1134
13. <i>Ota</i>	1140
14. <i>Daniel</i> , pán z Lipého	1148
15. <i>Fridrich</i> , <i>Nečech</i>	1170
16. <i>Valentin</i> , vnucený, <i>Nečech</i>	1178
17. <i>Jindřich Břetislav</i> , kníže,	1182
18. <i>Daniel Milík</i>	1197
19. <i>Ondřej</i>	1214
20. <i>Pelhřim</i>	1224

O něm se píše, že byl pro svou skromnost a neznalost politické moudrosti sesazen.

21. <i>Jan</i>	1228
22. <i>Burkart</i> čili <i>Bernart ze Sulevic</i>	1236
23. <i>Mikuláš</i> , pán z <i>Rožmberka</i>	1239
24. <i>Jan z Dražic</i>	1258

25. <i>Tobiáš Bechyně</i>	1279
26. <i>Mistr Řehoř</i>	1296
27. <i>Jan</i>	1301

Kromě toho Hájek,²²⁰ když se dotýká narození potomního císaře Karla, toho jména Čtvrtého, uvádí, že při křtu královského dítěte byl mezi jinými arcibiskup pražský *Heřman*. Nevím, kam bych jej zařadil, ačli to není chyba.

16. Tolik o biskupech. Podnět, žádati papeže o *arcibiskupa*, dal prý králi Janovi nějakým svým úsměškem vratislavský biskup Nanker. Král totiž biskupovi odňal hrad Mělič (r. 1337),²²¹ a ač byl stížen klatbou, nechtěl mu jej k jeho žádosti vrátit. Vida, že kletby nic nepomáhají, začal Nanker krále pronásledovat klevetami. Tak prý mezi jiným řekl vratislavským konšelům, že tenhle král, když napadá statky církevní, není hoden, aby byl pokládán za krále; je to prý králíček, ne král. Když se ta slova ke králi donesla, rozzlobil se na popa a nařídil vyptat se ho na důvod posměšku. Tu prý biskup odpověděl, že český panovník, poněvadž nemá svého metropolitu a je nucen dílem prosbami, dílem penězi si vyžebrávati slavnostní královské pomazání od německého arcibiskupa, buďto vůbec není králem, anebo, je-li jím, je ze všech nejmenším. Potupný tento posměšek hnětl krále a cítil se jím uražen více než klatbou. I neustal dříve, dokud nevyužil vhodné příležitosti, kterou mu připravila neobliba mohučského arcibiskupa Jindřicha v Římě, a nezískal od papeže Klimenta bulu, jíž bylo biskupství pražské vyňato z pravomoci stolce mohučského a povýšeno na arcibiskupství.²²² Také biskupství olomoucké bylo zcela odloučeno od mohučského a nové bylo zřízeno v Litomyšli, tak aby obě byla v budoucnosti podřízena arcibiskupství pražskému. Kromě toho bylo pražskému arcibiskupu uděleno právo pomazati nově zvolené krále české.

²²⁰ K r. 1316.

²²¹ Miechowita, Kronika polská, kn. IV, kap. 22.

²²² Letopis Jindřicha Rebdorfského; Kronika mistra Alberta Štrasburského k r. 1346; Hájek k r. 1343.

Když tedy připomenutý biskup Jan zemřel a tato papežská bula byla do Čech přinesena s palliem, odznakem hodnosti arcibiskupské, byl jeho nástupce v biskupství, nedávno dosazený a v Římě potvrzený

1. *Arnošt z Pardubic* první slavnostně oděn oním palliem a prohlášení arcibiskupem pražského metropolitního kostela r. 1343. Po něm v témž úřadě, dosazování jsouce králem a stavy, následovali pořadem:
 2. *Jan Uk* čili *Očko*, r. 1364. Kromě potvrzení dostalo se mu od papeže Urbana nové cti, že byl i se svými nástupci nazván *legatus natus* papežské stolice.
 3. *Jan z Jenštejna*, příjmím *Supí krk*, patriarcha alexandrijský a biskup míšeňský, r. 1380. Byl to muž velice zbožný a neobyčejně oddaný modlitbám. O něco později, byv poděšen jakýmsi viděním a upozorněn na strašlivé pohromy, na království jižjiž doléhající, vymínil si s nástupcem, svým příbuzným, doživotní výživu, odešel do Říma a vzal na sebe šat mnišský. Stolec své důstojnosti zůstavil
 4. *Volbramovi*, jenž naň zasedl, r. 1398. Korunoval Žofii, manželku krále Václava. Po něm nastoupil
 5. mistr *Mikuláš Puchník*, r. 1400. Do roka byl zahuben jedem. Jeho nástupcem se stal
 6. pan *Zbyněk Zajíc z Házmburka*, r. 1401, člověk nevzdělaný, a po něm
 7. mistr *Albík z Uničova*, r. 1411, lékař. Již tehdy, když nastupoval na úřad, byl věkem sešlý. Poznav jeho špinavost a chtivost zlata, vyměnil s ním po několika dnech hodnost
 8. *Konrád Vestfálský*, r. 1411. Po deseti letech se přiklonil k náboženství evangelíků, kteří se tehdy zvali husity, vydal pečeť svého úřadu pražské evangelické duchovní konzistoři, potvrdil její pravomoc a rozsáhlé statky arcibiskupské zastavil k držení a užívání pánům.
- Pět let po jeho smrti zvolili stavové se souhlasem císaře Zikmunda za arcibiskupa mistra *Jana Rokycanu* (r. 1436). Poněvadž však odmítal přísězně se vzdát čtyř artikulů pražských, nemohl dosíci ani od papeže potvrzení své důstojnosti, ani od papeženců, aby byl řáden mezi arcibiskupy.

Po jeho smrti byla tato stolice neobsazena po 91 let a církevní správu papeženců vykonávali po tu dobu probošti metropolitního chrámu. Teprve rozhodnutím císaře a krále Ferdinanda I. byl za arcibiskupa prohlášen

9. *Antonín z Mohelnice*, r. 1562. Byl královským poslem na sněmu tri-dentském.

10. *Martin*, krajan Antonínův, r. 1581.

11. *Pan Zbyněk Berka*, r. 1592. V měsíci září r. 1605, posledním ve svém životě, konal v Praze zemskou synodu. Její rozhodnutí se stala dráždivými podněty k roztrpčení mezi papeženci a evangelíky, jimž byla takřka trnem v oku. Když se na ta rozhodnutí nakupily ještě četné jiné pokusy, roznítily se jimi ony bouře, jež se dosud neutišily. Po jeho smrti nastoupil

12. *pan Karel z Lamberka*, r. 1606, a když se na rozumu pomátl,

13. *Jan Lohelius*, r. 1614. Po smrti tohoto

14. *Arnošt hrabě Harrach*, r. 1623. Z těchto tří nedovedl žádný pořádně vyslovit ani tři slova v jazyku národa, jehož poučování bylo svěřeno jejich správě. Poslední z nich byl předsedou čtyřčlenného sboru komisařů, které, jak jsme o něco výše připomněli, pověřil nedávno císař Ferdinand vyhlazením evangelického náboženství z Čech.

17. Zbývá pojednat o způsobu náboženského zřízení a správy u českých evangelíků. U papeženců byl téměř stále týž, u evangelíků se však podle dobových okolností měnil. U papeženců nejvyšší představení církevní správy zřídka pozbývali své hodnosti jinak než smrtí; evangelíci naopak byli ochotni ke změnám, jak a kdykoli se to zdálo prospěšné. U papeženců trvala správa podobnější vládě jediného muže, u evangelíků vládě nejlepších. Za počátky svého nejstaršího uspořádání církevní správy vděčí čeští evangelíci sv. *Cyrilovi*, arcibiskupu velehradskému. Když totiž byl přiveden od Bořivoje I. do Prahy, kázával ve svatyňce knížecí před Týnem velmi četnému posluchačstvu, zřídil lidu služebníky k náboženské výchově (r. 902)²²³ a pro tyto služebníky sa-

²²³ Mistr Daniel Adam, Kalendář, k 15. květnu.

mé ustanovil duchovní sbor, liturgii a posvátné obřady po řeckém způsobu. Pořadím, nikoli hodností první v tomto sboru byl prý *Pavel Kajch*, svou zbožností u Bořivoje a Lidmily velice oblíbený. Stál v čele duchovní správy v mém národě, jednak dokud do Čech nepřišel sv. *Metoděj*, ježž král Svatopluk vyhnal z Moravy, jednak zase po jeho odchodu z Čech. Po něm, jakož i po ostatních družích v jeho sboru, kdykoli některý zemřel, byli podle obecné porady dosazováni ti, kteří byli pokládáni za nejvhodnější z úhrnného počtu služebníků, jimž lid říkal kněží. Tímto způsobem a ve zbožné kázni byla uchovávána církev mého národa po všechen čas vlády Bořivojovy, Spytihněvovy, Vratislavovy, Václavovy i Boleslava Ukrutného a po nějakou dobu panství Boleslava Milostivého, v celku přibližně po 70 let, až do té doby, kdy Boleslav postavil v čelo správy českých kostelů biskupa Dětmara. Ale Dětmar ani nebyl, ani pro krátkou dobu svého úřadování nemohl býti v tom stupni nepřitelem řeckých obřadů nebo snaživcem o úplné zrušení řádu zavedeného sv. Cyrilem, aby směl někdo namítat, že již tehdy hned byly odklizeny obřady bulharského národa, jak to nařizoval papež Jan. Jeho nástupce Vojtěch, který v biskupské hodnosti strávil 25 let, byl ještě narozen a vychován v tom učení. Jiní kněží římského směru, ač vynikali vlivem a mocí, přece nejenom pěstovali přátelství s příslušníky řeckého neboli, což je totéž, bulharského směru, nýbrž také z jejich kněžského sboru vždy přibírali toho nebo onoho mezi kanovníky chrámu svatovítského, aby ve zvláštní svatyňce, vystavěné, jak jsme řekli, pod větší věží, odděleně konali svým způsobem bohoslužby a při ní měli své obydlí. Svatyňka ta stála až do doby krále Vladislava II., kdy ji rozbořil doktor Pavel Pouček, probošt chrámu na královském hradě, a přeměnil ve svůj obytný dům.²²⁴

18. Jména všech těch, kteří a jak a kdy byli přibíráni k opatrování tohoto posvátného díla, nemohou, pravda, být přesně uvedena. Ale protivníci budou tu věc moci právem pokládat za vymyšlenou teprve tehdy, až nám sami spolehlivě a v nezměněném pořadí vypíší staré představené klášterů, jichž mnoho nyní právě křísí ze starých ssutin. Nic-

²²⁴ Kněz Bohuslav, Kronika, kn. I, str. 35.

méně jisté je – a nijak toho nemohou popřít –, že k našincům náleželi *Letomil* za sv. Václava, *Prostivoj* za Boleslava Milostivého, *Jan Mravík* a *Jindřich Lubenský* za Jana, *Konrád Štěkna* a mistr *Jan Milíč* z panského rodu za Karla, mistr *Matěj* z *Janova*, zvaný *Pařížský*, mistr *Jan Hus* a přemnozí jiní za Václava. Za panování tohoto krále vzplanuli papeženci proti hledačům a ctitelům evangelické pravdy a hned po smrti arcibiskupa a kardinála Jana Očka začali je co nejkrutěji pronásledovat. Také toho dosáhli svou strohostí a násilností, že se nikde veřejně ani v chrámech, ani ve školách neobjevovaly žádné stopy tohoto kultu. Mistra Jana Husa, který se stavěl proti jejich krutosti a na světlo přiváděl učení náboženství tak dlouho ctěného a teprve nedávno potlačeného, stíhali co nejurputněji a neustali, dokud nebyl plameny kostnickými se světa sproveden. Čeští *žáci Husovi*, mezi nimiž bylo dosud přemnoho těch, jejichž učiteli kdysi byli Milíč a mistr Pařížský, jsouce vydrážděni tak čestnými a tak nesmírnými křivdami, jak jsme již řekli,²²⁵ ozbrojenou rukou uvedli porůznu do chrámů znovu hlásání evangelického náboženství, přivolavše je ven z dosavadního úkrytu. A poněvadž si byli vědomi, že nemůže dlouho pevně trvat bez řádu a zřízení, shlukli se v hojném počtu z celých Čech a Moravy do Prahy dne 7. července r. 1421, a dlouho a zrale o věci porokovavše, sepsali řád bohoslužby i církevní správy po onom starobylém vzoru, kterého, jak věděli, kdysi zdárně užil sv. Cyril. Se svolením arcibiskupa Konráda zřídili také v Praze novou duchovní radu, aby bděla nad zachováváním onoho řádu, a jejího představeného nazvali administrátorem arcibiskupství pražského. Řád, sepsaný v této synodě a zahrnutý do četných článků, koluje dosud v tištěné podobě. Církevní správa, tehdy navracená Čechům, kterým byl latinský směr cizí, jakož i sama svoboda náboženství, vzkvétaly potom v mém národě neustále a byly podle potřeby nově upravovány buď od stavů samých na hojně navštívených sjezdech, nebo od několika pánů toho vyznání, tak řečených *defenzorů*, kteří k tomu byli obecným hlasováním vybráni; dále se tak vždy s vědomím králů a v úřadě s mistry

²²⁵ Výše v této kapitole, odst. 7.

profesory a s faráři pražských kostelů, jakož i se všemi děkany jednotlivých krajů království. Schválit a potvrdit takové obnovení náleželo králi. Akademický dům, zvaný Karolinum, byl již tehdy od začátku určen k takovýmto náboženským poradám a k projednávání ostatních věcí, jež náležely této církevní radě. Přicházivali tam tedy stavové sami, jakož i defenzoři, kdykoli toho bylo potřeba; administrátor však se svými druhy býval tam každý týden v stanovené dny a vyřizoval, co jeho úřadu příslušelo.

19. Této církevní radě nebo – jak se obecně říká – *konzistoři* předsedali s nejvyšší mocí *administrátoři*, mužové věkem vážní, kteří k tomu úřadu byli řádně povoláváni a sídlili v klášteře na Slovanech; v konzistoři měli ponejvíce jedenáct druhů, vybraných ze všeho počtu duchovních pastýřů a z mistrů pražské univerzity.

1. Mistr *Jan Příbram*, r. 1421. Měl jenom tři druhy, mezi nimi jednoho z Táborů.
2. Mistr *Pavel*, r. 1429. Zvláštní knížkou vylíčil potomstvu úmysl císaře Zikmunda a jeho neúnavné práce při shánění sněmu basilejského. Poněvadž však rozmnožováním obřadů porušoval řád z předešlé synody a byl podezříván, že je v tajné dohodě s papeženci, odtrhli se kněží Táborů od spolku s ním, a ustavivše svou konzistoř v Táboře, postavili jí v čelo jako biskupa nebo představeného mistra *Mikuláše z Pelhřimova*. Císař Zikmund úmluvou ze dne 14. listopadu r. 1436 přislíbil, že nechá na pokoji jejich schůzky i učení. Ze zbytků jejich a jejich učení se později zrodili tak řečení Bratří, kteří, jak se zdá, uzavřeli jakousi novou skupinu po prvé za krále Ladislava – k nevoli Rokycanově – a brzy potom zbudovali pro své schůzky chrámy, jež nazývali sbory, v Lenešicích a v Boleslavi. Je sice jisté, že až dosud mají vůdce své bohoslužby, správy a učení, ale pronásledování a některé jiné příčiny způsobily, že své věci měli a až dosud téměř mají v skrytu; proto nemám dosud nic spořádáno o jejich představených, co jistého bych mohl podati.

3. Mistr *Martin Lupáč*, r. 1435. Jeho předním druhem byl Václav z Chocně.
 4. Mistr *Křišian z Prachatic*, r. 1437. Byl jen průměrný teolog, zato obzvláště významný matematik. Zvolen byl císařem a králem Zikmundem a potvrzen i později Albrechtem.
 5. Mistr *Jan Příbram*, r. 1439. Za druha čili staršího byl mu dán mistr Prokop z Plzně.
- Pokud jde o pozdější administrátory po Příbrami, třebaže je známo, že mistr *Jan Rokycana* vystupoval, pokud žil, jako arcibiskup pražský a osoboval si nárok té správy, nepoštětlo se mi poznat jejich jména. Značně později byl k tomu úřadu administrátora zvolen podle mého počítání
6. mistr *Václav Koranda*, r. 1471. Dočkal se vysokého věku.
 7. *Augustinus Lucianus de Bessariis*, Ital a arcibiskup sankturienský, r. 1483. Po šesti letech mu bylo dáno pět druhů.
 8. Mistr *Jakub Kolumbus*, r. 1497.
 9. Mistr *Pavel jatecký*, r. 1500.
 10. Mistr *Matěj Korambus*, r. 1518. Jemu dáni za druhy tři mistři a šest farářů. Po čtyřech letech byl poslán do vyhnanství, když dva roky předtím byl zbaven úřadu. Později však byl zpět povolán a stal se opatem novoměstského kláštera Na Slovanech.
 11. Mistr *Václav Šišmánek* Litomyšlský, r. 1520. Měl tytéž druhy jako Korambus.
 12. Mistr *Havel Cahera*, r. 1523. Dostal devět druhů z mistrů a farářů. Po třech letech (r. 1526) byli odklizeni a dosazeno jich deset, částečně z dosavadních, částečně z nových. A když smrt zmenšila tento počet a ještě jiné příčiny nastaly, po dvou letech (r. 1528) dali mu stavové znovu devět druhů, provedše jen u několika osob změnu. Když konečně mistr Havel byl z rozkazu krále Ferdinanda nucen do ustanovené doby opustit zemi, stal se jeho nástupcem
 13. mistr *Vavřinec Třeboňský*, r. 1529. Jemu bylo dáno deset druhů, ale jejich volba byla do padesáti dní zrušena a ustanoveni druhové noví, a to tři z mistrů a osm z farářů.

14. *Václav Unhošťský*, r. 1531. Dostal za druhy čtyři mistry a devět farářů. Třebaže chtěl po třech letech (r. 1534) odejít z úřadu, byl mu z obecného usnesení stavů prodloužen a dáno mu jedenáct nových druhů.
15. Mistr *Mariin z Klatov*, rektor pražské univerzity, r. 1539. Měl za druhy tři mistry a osm farářů.
16. Mistr *Jan Hortensius*, r. 1541. Jako starší byl k němu připojen Jan Mystopol a za druhy dán jeden mistr, dva doktoři a sedm farářů.
17. *Jan Mystopol*, r. 1542. Dáni mu za druhy dva mistři, dva doktoři a osm farářů.
18. Mistr *Jan Kolínský* r. 1555. Jako starší byl mu přidán mistr Matěj Dvorský, za druhy tři mistři a šest farářů.
19. *Jan Mystopol* r. 1562, byl proti starému zvyku postaven od císaře a krále Ferdinanda, ač stavové zvolili *Matěje Lounského*, tehdy faráře v Nymburce. Marně se proti tomu vzpírali jménem stavů Jan a Jindřich z Valdštejna a Burián Trčka. Svým rozkazem mu přidal král za staršího Martina z Mělníka, za druhy pak dva mistry, dva doktory a šest farářů. Také pravidla, jimiž byli vázáni při vykonávání úřadu, byla jim neslýchaným příkladem předepsána rovněž od císaře.

20. Kterí mužové a kdy byli přihráni do této konzistoře v časovém úseku po této změně a dříve, než jsem mohl sám pamatovat, nepodařilo se mi zjistit; zabránily mi v tom okolnosti doby a místa, kde nyní žiji. Ale za toho času, co věk můj dospěl, pamatuji se, že od císaře a krále Rudolfa byli ustanoveni a na tento úřad nastoupili administrátoři:

<i>Václav Dačický</i>	r. 1594
<i>Jan Benedikt</i>	1604
<i>Tomáš Soběslavský</i>	1609

Poněvadž klášter Na Slovanech byl o něco dříve obsazen papeženci, sídlili tito administrátoři stále při jiných a jiných chrámech. Své druhy měli jenom z farářů kališnických, brzy ve větším, brzy v menším počtu.

Zatím laskavostí krále Rudolfa nabyli stavové zpět moci opatrovat konzistoř a v řádném sněmu se všichni shodli na určitých řádech, jak má budoucně být spravována. Po administrátoru Tomášovi, který byl více papežencem než evangelíkem, do několika měsíců dosadili starce, již dávno osvědčeného ve službách církevních, *Eliáše Šuda* (r. 1609). Byl mu dán za staršího Matěj Cyrus z tak řečené Jednoty bratrské a za druhý sedm farářů obojího učení a tři mistři.

Zikmund Crinitus, r. 1614. Za staršího dostal Matěje Cyra z Bratří, za druhý sedm farářů obojího učení a tři jnistry.

Jiří Dicastus, r. 1619. V jeho pracích mu pomáhali jako starší Jan Cyril z Bratří a nebývalým způsobem volený Němec doktor Helwig Garth. Druhy bylo šest farářů obojího směru a tři mistři. Do roka po vítězství bělohorském, v měsíci prosinci r. 1621, rozkázal náměstek císaře Ferdinanda II. v Čechách Karel kníže z Liechtensteina tomuto administrátorovi, aby spolu se starším a se všemi pražskými faráři opustili zemi. Tímto tedy jediným škrtem byla evangelíkům rozptýlena a vyvrácena jejich konzistoř. Takto a ještě dalšími veřejnými i soukromými překážkami bylo zakrátko přerušeno v našem království všechno veřejné vykonávání evangelické zbožnosti. Vládu uchvátilo jediné náboženství, které se shoduje s vůlí římského papeže, a to dosud zemi ovládá.

Sotva byla zasazena tato rána čistšímu náboženství, hned dolehla – budiž dovoleno' připojit zde stručný výklad i o této stránce našich věcí –, dolehla, pravím, jiná pohroma, ne-li těžší, jistě stejně zhoubná pro naše postavení. Byla totiž evangelíkům rovněž vyrvána *pražská univerzita*, učiliště svobodných umění, zřízené císařem a králem českým Karlem IV. (r. 1348), onen trojský kůň, z něhož po všechny časy vycházeli ve velkém počtu do celého Království českého a do markrabství Moravského učení mužové, kteří chvalně bděli nad hájením a uchováváním čistoty náboženství ve chrámech a světské kázně na radnicích. Adam z Valdštejna, toho času správce království, ustanovený od knížete z Liechtensteina, rozhodnutím ze dne 28. února r. 1622 dal jistým lidem za úkol, aby si od mistrů profesorů dali vydati všechna akademická privilegia a přinesli je do královské kanceláře. To tito lidé dne 5. března nejenom povýšeně

a přísně vykonali, nýbrž zároveň také zcela vypudili připomenuté evangelické mistry profesory z jejich úřadu a zapečetili akademickou pokladnu i archiv v Karolinu. Budovu samu svěřili dvěma odpadlíkům jakožto prostředkovatelům, aby ji zatím s ozbrojenou stráží drželi. Od těchto pak byla dne 18. listopadu roku následujícího se vši akademickou pravomocí a klenoty odevzdána do rukou pražským jezuitům u sv. Klimenta, když předtím po 213 let od rektorátu Jana Husa byla evangelíkům učitelkou všeho humanitního vzdělání za vedení 94 rozličných rektorů, z nichž však zastávali ten úřad někteří pětkrát nebo sedmkrát, Petr Codicillus osmkrát, Martin Bacháček devětkrát, Jan Hortensius desetkrát, Matěj Dapsilis dokonce jedenadvacetkrát.

21. Sice mnozí posměvační nedovzdělanci ohrnovali nad ní nos, nazývajíce ji vysílenou babkou a hnízdem jednak šejdířů, říkajících si mistři bez znalostí mistrovských, jednak nepatrné hrstky beánů, a ostouželi ji ve srovnání s mladšími univerzitami jako nějakou zastrčenou díru. Vskutku však trvalá a každodenní zkušenost dosvědčovala vždycky lidem vnímavým a soudcům nepředpojatým a rovněž knihy, jež naši starší i mladší mistři ze všech téměř oborů vědění předůmyslně napsali, dosud prokazují, že žilo v církevním i světském životě, dokonce i na dvoře samých králů, a učeností vyniklo velmi mnoho mužů, vzdělaných na této naší univerzitě, *jimž z lepšího kovu uhnětl osrdí Titan a*

kterým vzdělaly hrud' Uměny pokladem svým.

Poněvadž však ve své veliké skromnosti neměli ve zvyku být chlubi-ly a ješitnými vytrubovači své zdatnosti i svého nadání, pokládali je přivandrovalí pisálkové, mudrlanti a chvástalové za trubce a pařezy. Z této školské dílny vycházeli a byli od rektora univerzity vysíláni do městských škol po celém Království českém i markrabství Moravském mladí mužové povýšení dílem na mistry, dílem na bakaláře, aby útlou i odrostlejší mládež svého působiště jednak zasvěcovali do čistšího náboženství, jednak zaučovali do nižších vědomostí, na vyhlášenějších

pak gymnáziích vzdělávali i ve vznešenějších vědách. A tak každý z nich znamenitě *zdobil Spartu, jež mu právě připadla*.

Nebylo u nás města ani městečka, ba téměř ani vesnice, aby v něm nebylo školy. Jediné pražské trojměstí mělo dokonce šestnáct nižších škol. Kutná Hora při nejmenším dvě, taktéž Mladá Boleslav, ostatní města po jedné. Na nich bývali učitelé mládeže, tu dva, jinde tři, čtyři, pět, v Hradci nad Labem někdy dokonce šest, a jmenovali se oficiálové, rektor, konrektor, kantor, sukcentor a podučitel. Roční služné jim dávala městská rada, denní stravu obyčejně faráři; mnozí však pobírali i dosti četné mimořádné příjmy. Tyto činovníky, když strávili nějaký čas na škole a dobrým měšťanům prokázali svou přičinlivost, vyváděli ze škol mecenáši učenců, a buďto opatřivše jim bohatou ženitbu, připravovali je pro významnější úřady světské, anebo je přibírali ke službě duchovní. A tak ona univerzita, kdysi naše, nejenom byla strážkyní vytříbenějšího náboženství, které Hus a jeho následovníci na základě slova Božího a nepochybné praxe původní církve u nás ponenáhlu očistili z kalu pověr – třebaže nikdy na ní nechybělo některých členů, kteří tomu odporovali –, nýbrž i našim školám dodávala učitele, školy pak zase zásobovaly kostely pastýři, radnice konšely, primátory, radními, rychtáři a písaři, z nichž téměř všichni byli k zastávání úřadů způsobilí. Ony nižší školy byly pak od předků již dávno tak zřízeny, že v nich mohl každý, chudý i bohatý, nalézt ke vzdělání ducha, ne-li všude nadbytné, tedy jistě všude aspoň průměrné prostředky. Vloudil-li se někdy jakýkoli nedostatek, snadno jej trpícím nahrazoval a mírnil přívětivý a příjemný vzájemný styk těch, kterým se nedostávalo, s těmi, kteří měli nadbytek. Chovancům své školy poskytovali totiž stravu měšťané každého města po pořádku, každý den dva, jak dovedli nejlépe. K opatření ostatních nezbytností dostávalo se jim rozmanitých peněžitých příspěvků, jež však byly dobrovolné a měšťany nezatežovaly.

Mladých studentů toho druhu – mimo návštěvníky školy, kteří měli rodiče v místě – živilo některé město přes sto, jiné méně. Všichni studenti se dělili na primány, sekundány, terciány, kvartány a žebrácky, určené střídavě k posluhování a čištění místností. Primáni, kteří ve stu-

díích znamenitě pokročili, byli koncem dubna nebo října s doporučujícími listy posíláni od rektorů Školy na univerzitu, aby tam ve studiích pokračovali. Po řádném prozkoumání svých vědomostí byli o něco později na filozofické fakultě povyšováni ze studiosů na bakaláře a z bakalářů na mistry. Konečně ten neb onen býval z univerzity vyhledáván k řízení nižších škol, a jak jsme již uvedli, od rektora univerzity tam vyslán.

22. Když tedy oni mistři profesoři byli od tří komisařů, jak jsme připomněli, zbaveni veřejného postavení na naší univerzitě, byl všechn tento vzdělanostní soulad rozrušen a s pádem *almae matris* rychle se rozptýlilo a rozpadlo všude rovněž veškeré množství učitelů i žáků. Řřvým jezuitům, vpuštěným na místa rozptýlených, zanechány byly jen holé zdi.

Z toho ze všeho vysvítá jasněji, než aby se musilo obšírně odůvodňovat, že se staří Čechové tak postarali doma o vzdělání, že je plným právem třeba pochybovat, zda je vůbec nějaký jiný národ, jehož mládež, obzvláště

*jejíž zdatnosti vadí
stísnné poměry doma,*

měla by po ruce a nasnadě uspořádanější cestu nebo vhodnější pomůcky k horlivému a úspěšnému pěstění studia svobodných umění.

Ale vraťme se již z odbočky, a poněvadž jsme toho již dosti mnoho podali o náboženských počátcích, pokrocích a změnách, jakož i o rozdílné církevní správě v Čechách, soudíme, že je konečně již nutné pokročit k dalším výkladům.

KAPITOLA VII

O zemích Koruně přivtělených

Koruně české byly již dávno nerozlučným poutem přivtěleny a do ní zcela vloženy značně rozsáhlé, bohaté a lidnaté krajiny a až dosud tvoří část panství českých králů. Ponecháme-li zatím stranou léna v Plísensku čili Fojtlandě, v Míšni, ve Frankách a ve Falci čili Bavorsku, jsou jimi *Morava, Slezsko a Lužice*. Každý nový český král, chce-li od jejich obyvatelů přijmout slib věrnosti, je povinen hned po korunovaci sám se do oněch zemí odebrat a na shromáždění, na určitý den stanoveném, vyžadovat obvyklou přísahu, a to od Moravanů v Olomouci jiebo Brně, od Slezanů ve Vratislavi, od Hornolužičanů v Budyšíně, od Dolnolužičanů pak v Lukově nebo Žárově. Stavové těch zemí nepřisahávají králi věrnost dříve, než se jim zaručí za uznání, zachovávání a ochranu jejich starobylých řádů, privilegií a obyčejů a také sám se zaváže přísahou. Když přijme král slavnostní slib věrnosti, ustanoví pro každou zemi podle své vůle hejtmána, aby ji jeho jménem spravoval. Kdysi jím býval někdo z Čechů, nyní skoro vždy bývá vybírán z předních pánů té země, jíž má stát v čele; děje se to však proti obyčeji předků, proti privilegiu krále Vladislava II. a rovněž proti odvolání, jímž král Ludvík (r. 1522) zrušil starší, zmateně a vynuceně vydané opačné privilegium otcovo. Žádné z těch zemí nesmí král ukládat mimořádná břemena jiná, než s kterými národ na obecném sněmu vyslovil souhlas. Žijí tedy všechny ty země pod mírnou ochranou českých králů a spravují se každá svými řády, zvyklostmi a zřízeními. Nesrovnává se se záměrem našeho díla, abychom jednotlivě o nich vykládali vše, co se dá sebrat; poznamenáme toliko stručně, co se právě k věci hodí.

2. Morava tedy, kterou staří nazývali Markomanskem, dotýká se jihovýchodní hranice Čech a své jméno dostala podle *Moravy*, přední řeky té země. Tato řeka vzniká v severní končině země, teče na jih, mí-

jejíc Olomouc, zemskou to metropoli, Kroměříž s dvorem biskupským, Hradiště, Ostrov, Strážnici, Hodonín a Skalici, a rozhojněna jsou Dyjí (lat. Teja) u Cahnova neboli Hohenavy, vlévá se na pomezí Uher a Rakous do Dunaje.

Obecný znak země jest orlice bílé a modře šachovaná, s korunou na hlavě. Morava byla kdysi královstvím, které velice vzkvétalo i územním rozsahem i lidnatostí a majetností. Tamní staří králové, jak se čte, ozbrojeně a mužně hájili své důstojnosti a svobody po předcích přejaté i hranic po dlouhou dobu nejen proti sousedním německým drobným králům, nýbrž i proti římským císařům, působícím tíživě tím, že neovládali své rozpínavosti. A tak drželi tito králové svou zemi se slávou, již musí vzpomínat i potomci.²²⁶ Když bylo později sídlo císařské přeneseno z Říma do Cařihradu a tamější císařové svým královským dvorem blíže se stýkali s Moravany, tehdy ponenáhlu jedni získávali druhé přátelstvím i smlouvami a stávali se navzájem spravedlivějšími. A poněvadž v dalších letech moravští králové úslužně ctili velebnost východního císařství, byl proto nejen poskytován mír moravskému lidu, nýbrž z hlavního města posláni i zbožní učitelé, kteří by jej zasvětili do tajemství křesťanského náboženství. Když konečně na západě vzrostla moc Franků a když vzkvétající stav Moravanů vzněcoval plamen žárlivosti u potomků Karla Velikého, nemohlo toto království nikdy být bezpečno před nepřátelskými nástrahami Němců.²²⁷ Jejich zbraněmi a válkou byli sužováni králové Mojmír, Radslav (Němci jej zvou Rasticem) a obzvláště Svatoboj. Přece však Moravané svých hranic jakž takž uhájili, až císař Arnulf popudil proti Svatobojovu synu králi Svatoplukovi všechny sousední kmeny a jeho království vydal na pospas. Svatopluk totiž, hodlaje se pomstít Němcům za křivdy, které sám i jeho otec zakusil, za Arnulfovy, jak se tvrdí, nepřítomnosti učinil kořistnický vpád do podunajské končiny sousedící s moravskými hranicemi, a popleniv ji, vrátil se do-

²²⁶ Velleius Paterculus, Dějiny, kn. II; Julius Capitolinus v životopisu Marka Antonina, císaře-filozofa; Ammianus Marcellinus, kn. XXIX.

²²⁷ Letopisy fuldské; opat Regino; Liutprand.

mů s bohatou kořistí. Tím se stalo, že napětí, dávno tajně hromaděné skrytou nenávistí, tehdy plnou prudkostí proniklo na povrch. Císař zbavil Svatopluka jeho královské důstojnosti, rozkázal ho pokládat za nepřítele říše a celé jeho království postoupil za kořist kterémukoli prvnímu uchvatiteli. Chopili se tedy proti němu zbraní Uhři, Poláci a Bavoři a roztrhali jeho panství, jak komu stačily síly a přálo mu štěstí. Královské síly se nikterak nemohly rovnat tolikeré přesile. Svedl u Bonipontu – místo se ukazuje v Uhrách – nešťastnou bitvu a buď mezi svými padl,²²⁸ aneb – jak se častěji tvrdí – zachránil se útekem, strávil zbytek života mezi poustevníky na hoře Zoboru. Proto onou porážkou svého krále přestala Morava být královstvím a přišla do rukou dílem Uhrů, dílem Poláků, dílem Němců. Části, které tehdy obsadili Uhři a Němci, jsou dosud v jejich moci, s výjimkou území, které jim vyrvali Turci. Avšak onu část, kterou zabrali Poláci a jež již jen samotná uchovává jméno *Morava*, donutila zbraněmi česká knížata Oldřich a Břetislav, aby přešla do pravomoci Čechů.²²⁹ Od té doby Morava, stavši se závislou zemí, uznávala bez výjimky až do nynější doby tytéž panovníky, kteří vládli v Čechách. Obvykle pak panovníci čeští, měli-li více synů nebo příbuzných, rozdělovali ji mezi ně, vyhradivše si však pro sebe přímé panství a nejvyšší pravomoc, a tak jim povolovali držení a užívání v ní spolu s užitečným panstvím.²³⁰ Proto synové a vnuci Břetislava Bojovného a krále Jana spravovali ji jakožto knížata olomoucká, brněnská a znojemská. Někteří z nich, jak jsme poznali, byvše povoláni obecným hlasem národa, dostoupili i nejvyšší vladařské moci v Čechách.

3. *Slezsko* pak, jež se stýká se severovýchodní hranicí Čech a je od nich odděleno horami, jimž dávnověk říkal *Sudety*, my v našem jazyce *Krkonoše*, bylo podle podání kdysi vlastí Skvádů. Později bylo po nemálo století pod Poláky, a to až do časů polského krále Vladislava Lokýtky.²³¹

²²⁸ Jan Thurocz, *Kronika uherská*, díl II, kap. 24; Kosmas, *Kronika česká*, kn. I.

²²⁹ Hájek k r. 1110; Kromer, *O původu Poláků*, kn. V.

²³⁰ Kosmas k r. 1110.

²³¹ Jošt Ludvík Decius, *Dějiny polské*, kn. I.

Obecným jeho znakem je černá orlice, ozdobená na hrudi jakýmsi půlměsícem, vskutku to starobylý znak našeho národa. Jméno dostala podle lidí s různých stran se sešedších, jimž Slované říkají *slezové*. Shlukli se totiž jeho obyvatelé z Vindů, Moravanů, Čechů, Poláků i Němců, a usadivše se v něm, srostli za vůdců z polského kmene v jeden lid. Tímto shlukem tolika národů se stalo, že jazyk, který ovšem byl u všech slovanský, vytvořil u nich také zvláštní dialekt. Poněvadž však v pozdějších dobách sem byl ponenáhu vnášen jazyk německý, dílem od kupců, dílem od nesmiřitelných nepřátel slovanské řeči, které neprozřetelná nerozvážnost knížecí povolávala z Branibor a Pomořanska a přibírala ke dvorským službám, přihodilo se za paměti našich dědů, že se běžné ono užívání slovanského dialektu stávalo téměř nezvyklým a upadlo v opovržení. A tak lze jej nyní slyšeti mezi lidem již jen v Zaodří a na území hraničícím s Uhrami.

Jest pak Slezsko země dosti rozsáhlá a znamenitá. Od Polska je odděluje souvislý pás lesů.²³² Tvrdí se, že je asi 40 mil dlouhé a asi 20 mil široké.²³³ Zavlažují je řeky Odry, Bobr, Kvisa a Baryč. Dělí se na Horní a Dolní.

Poněvadž tu vnukové polského krále Boleslava Křivoústého z jeho syna Vladislava značně rozmnožili a rozvětvlili svůj rod, došlo na to, že bylo dědictví mezi ně rozdělováno podle hlav. Když se zase jejich potomstvo postupně rozrůstalo z větve na větev, bylo třeba rozdrobit celou zemi brzy ve větší, brzy menší počet dílů. Před dobou krále Václava IV. se jich počítalo 21. Jednotlivé ony díly, každý se svým panstvím, byly zvány knížectvími a dostaly jména podle měst proslavených knížecím dvorem. Od polského žezla byly odloučeny, nikoli všechny najednou, rovněž nikoli stejným způsobem, a byly přivedeny pod ochranu českých králů a Království českého. Některé totiž přijaly Čechy za pány dobrovolně, jiné ze strachu, jiné podle smluv nebo koupí. Za našeho věku zbyl v celém Slezsku jenom malý počet lenních knížat, jako jsou z rodu králů polských kníže lehnický a kníže březský, z Kunštátského rodu krále Jiříka kníže zambický neboli, jak se nyní raději jmenuje, minstrberský

²³² Herburt, Dějiny polské, kn. V, kap. 6; Henel, Breslographia, kap. 5.

²³³ Martin Boregk, Česká kronika, str. 94 při Vratislavovi.

a kníže olešnický. Ostatní knížectví, když vymřel rod těch, kteří po prvé do nich byli uvedeni, připadla pozvolna právem odúmrtním Koruně české a byla přiřčena v užívání jejím králům. Přísahala pak věrnost panovníku a Království českému: dobrovolně knížata Kazimír opolský a ratibořský, těšínský a bytomský, Vladislav kozelský, Konrád a Jindřich hlohovský, tento také zaháňský a onen olešnický, Bolek čili Boleslav falkoberský; podle smlouvy knížata Jindřich vratislavský a Bolek svídnický a javorský; ze strachu Boleslav lehnický a březský, a rovněž Bolek minstrberský; dílem ze strachu, dílem na základě koupě Jan stěnavský a Mikuláš frankenštejnský.²³⁴ Přijavše takto od nich přísahu a davše všem knížatům na svědectví vzájemných úmluv vyhotovit o tom původní listiny, králové čeští odevzdali každému podle obyčeje korouhev a propůjčovali mu tím jeho panství slavnostně v léno. Také král polský Kazimír zřekl se za sebe i za své nástupce v království veškerého práva, jež by si snad mohl na Slezsko osobovati; učinil tak písemnými listinami nejprve prostřednictvím poslu v Trenčíně v Uhrách, pak sám osobně v Krakově na svém královském dvoře (r. 1335 a 1339). Král Karel, toho jména Čtvrtý císař římský, zvláštním diplomem, vydaným v Praze (roku 1355), připojil a přivtělil celou tu zemi na věčné časy nerozlučitelným poutem ke Království českému. Nad tímto ustanovením Karlovým, jakož i nad předchozím Rudolfovým potvrzením (r. 1290) úmluvy uzavřené mezi Jindřichem knížetem vratislavským a králem Otakarem, pozastavují se někteří z našich a ptají se, podle jakého práva se nerozpakovali *císařové* Rudolf I. a Karel IV. vykonávat plnost moci císařské ve Slezsku, zemi, která jinak nedávno byla závislá na Polácích, nikoli však na říši, a které již dříve nabývali *králové čeští*, a to jiným způsobem než dáním císařským; jinými slovy, jak se císařové odvážili něco, o čem věděli, že nikdy nenáleželo panství jejich předchůdců ani jich samých, jiným buďto dávati anebo držení toho potvrzovati. Taková totiž prý je povaha lén, že je možno druhému v léno udílet nebo k držení a užívání postupovat toliko to, co kdo sám

²³⁴ R. 1289, 1320, 1322, 1327, 1329, 1331, 1335, 1337, 1348, 1353 a 1368. Dosvědčují to manské listy, Kronika zbraslavská, deník Karla IV., Miechowita, Kromer, Jakub Schickfus.

právem má; kdo však z cizího chce být štědrý, ten že je směšný. Ke zvelebení a rozmnožení království byla by prý plně postačila moc krále českého a jeho povolení. A poněvadž se z oněch diplomů císařských nijak nemůže prokázat, že by císařové byli bývali od kteréhokoli z obou králů Václavů nebo od stavů požádáni, aby to učinili, mohli se snad oni bez jakéhokoli neprospěchu pro svou císařskou čest i pro Korunu českou zdržet ve věci, k níž neměli o nic víc práva než třeba králové francouzští; kdyby tak byli učinili, nemělo by potomstvo důvodu k výtce, že postupovali více cestou činu nežli cestou práva. A nesmí se plnost moci rozšiřovat na křivdu jiným; jinak by mužové práva znalí musili soudit, že nejde o plnost oprávněné síly moci, nýbrž o užití neoprávněné přesily.²³⁵

4. Avšak opustíme tuto úvahu, ať je jakákoli, a povíme, co máme říci, o zbývající přivtělené části Koruny české, totiž o *Východní marce* čili *Lužici*. Dostala pak jméno Lužice od křovinatých pastvin, kterým se v slovanském jazyce říká *luzi* (luhy). Dotýká se Čech na jejich hranici severní a severoseverovýchodní. Její obyvatelé jsou lid smíšený ze Slovanů a Němců. Kteří chtějí býti vzdělanějšími, mluví jazykem německým, kteří vesničtějšími, jazykem slovanským. Obecně se nazývají latinsky *Vindi*, německy *Wenden*, česky *Srbi* – a krajina sama *Srby* anebo *Srbsko*. Řeky Spréva a Nisa zavlažují zemi. Také ona se dělí jednak na Horní, jednak Dolní. V Horní Lužici je hlavní město Budyšín, v Dolní Lukov nebo Žďár čili Žárov (lat. Sorava). Tato má ve znaku vola, ona zeď s cimbuřím. Kdysi obě dvě poslouchaly svých pánů a byly pokládány za pohraniční území německé říše. Ačkoliv se Lužice dostala do rukou českých knížat mnohem dříve nežli Morava a Slezsko, přece z příčin opětovně jiných byla několikrát odtržena od jejich panství. Podle podání první ji ovládl Vratislav, údělný kníže lucký v Čechách z knížecího rodu, bratr knížete Vnislava. Poněvadž po jeho smrti chtěl syn Vlastislav raději pošetile zbrojit proti svému příbuznému knížeti Neklanovi než před nájezdy nepřátelskými bránit území, otcovými zdatnostmi rozšířeného, stala se Lužice kořistí Němců. Když pak padl Vlastislav v bitvě u Turska a jeho

²³⁵ Vázquez v 5. kap. Proslulých příj, č. 17; Cravetta, Rady 241, č. 29.

syn Zdislav Istí pěstounovou u Postoloprta, Neklan, tehdy sám jediný panuje nad celými Čechami, usiloval vyrvat ji z moci Karla Mladšího, syna Karla Velikého. A tak vyslav pod korouhvemi a velitelstvím Lechovým a Miledruhovým značně vyzbrojené vojsko, té Lužice, jež se nazývá Horní, sice dobyl zpět, ale ztrativ v bitvě (r. 805) oba řečené vojevůdce, nemohl nepříteli nijak vyrvat Dolní Lužici.²³⁶

Ale *Horní Lužice*, krajinka se šesti městy, jak tehdy byla zpět získána, zůstala v moci českých králů až do té doby, kdy ji kníže Boleslav Ukrutný dal s dcerou Doubravkou polskému knížeti Měškovi věnem (r. 965).²³⁷ Asi do sta let se vrátila k původním pánům a zase král Václav Jednooký, provdáv dceru Blaženu za Otu Braniborského, dal ji zapsat jako věno svému zeti, anebo – podle jiných²³⁸ – byla po smrti Přemysla Otakara II. Istí a násilím od Braniborců uchválena a zůstala pod vládou markrabat toho rodu přibližně dalších sto let. Po smrti markraběte Valdemara, který zemřel bezdětek (r. 1319), odevzdal ji císař Ludvík, byť nerad, králi Janovi a Koruně Království českého (r. 1328), země sama naopak velmi ráda se dala do ochrany a moci jemu jakožto řádnému, náležitému a přirozenému svému pánu a Koruně Království českého, jejíž byla odedávna součástí,²³⁹ arci k zlosti knížete Jindřicha Javorského ve Slezsku, který vpadl do Zhořelce. Od té doby byla svazkem nejtěsnějším a zákony potvrzeným přivtělena ke Koruně české a zůstává výhradně pod českými králi. Teprve nedávno císař a král Ferdinand II. ji vydal (r. 1620) na jistý čas podle smlouvy právem zástavním kurfiřtu saskému za horlivou pomoc, kterou mu velmi snaživě osvědčil ve válce české proti zvolenému králi českému Fridrichovi.

5. *Dolní Lužice* však od té doby, kdy byla, jak jsme řekli, německými zbraněmi vyrvána Vlastislavovi Luckému, nevrátila se Čechům dříve, než ji teprve císař Jindřich IV., odmítnuv dědice Dědovy, přiřkl darem

²³⁶ Letopisy Karla Velikého a letopisy fuldské.

²³⁷ Abraham Hossmann.

²³⁸ Hájek při r. 1322.

²³⁹ Osvědčení knížat-kurfiřtů v Norimberce r. 1355.

prvnímu králi českému Vratislavovi (r. 1075) v odměnu za pomoc, kterou mu v rozmanitých válkách prokázal.²⁴⁰ Ale Vratislav brzy potom si vypůjčil peníze od Viprechta a ponechal mu ji až do výplaty v zástavě. Tuto půjčku, která narostla na 700 hřiven stříbra, vrátil r. 1139 Viprechtově vdově Kunhutě syn krále Vratislava, kníže český Soběslav, a tak zemi tu znovu získal. Dlouho ji však nedržel, neboť o něco později ji postoupil markraběti míšeňskému Konrádovi, pocházejícímu z rodu Dědova. Potomci tohoto Konráda vládli v ní po více než 160 let, až byl markrabě Fridrich, když byl ve válce proti markraběti Valdemarovi zajat, nucen její ztrátou vykoupit svou svobodu. Konečně když do sedmi let Valdemar bezdětek zemřel (r. 1312), český král Jan ji opětně přivlastnil Čechám za výslovného nebo tichého souhlasu císaře Ludvíka. Král Václav (r. 1411) a brzy potom jeho bratr císař Zikmund (r. 1414) na žádost čtyř svazů zemských učinili zvláštními privilegii opatření, aby budoucně nemohla být nijak od Království českého odcizena. Přesto Zikmundův vnuk král Ladislav, výsad oněch nic nedbaje, dal ji Fridrichu II., markraběti a kurfiřtu braniborskému. Ale o něco později týž Fridrich ji vrátil Ladislavovu nástupci králi Jiřímu; ale vrátil ji okleštěnou, podržev jakožto léno a zástavu Chotěbuz, Peskov, Starkov s tvrzí Picní čili Peutenem a ostatním okolním zbožím; tyto části se i nyní počítají k panství kurfiřta braniborského. Konečně nedávno (r. 1620) byla císařem a králem Ferdinandem II. tato země celá odťata od českého kořene a touž smlouvou, jak se tvrdí, postoupena kurfiřtu saskému z týchž důvodů jako šest měst hornolužických.

To je tedy onen soubor celého Království českého a Koruny, moudře stmelený velmi půvabným souladem svých údů, to jsou země, mezi sebou pevně spojené podivuhodnou svorností a vzájemnými pouty zákonů, o nichž jsme chtěli aspoň ve zkratce podat to, co by mohlo podle našeho názoru sloužit k objasnění českého státu. Snad ani tyto stránky nebudou čtenáři nemilé a neužitečné.

²⁴⁰ Aschaffenburgský.

KAPITOLA VIII

O českých knížatech a králích

Jakou podobu měla u Čechů správa jednak kdysi, jednak ještě nedávno za našeho věku, vyložili jsme podle svých slabých sil již dříve v páté kapitole. Nyní se snad nijak neodcizíme svému předsevzetí, vypočteme-li pořadem ony reky, kteří byli jeden po druhém povoláváni k jeho kormidlu a věnovali se jeho správě. A poněvadž se žádný ze spisovatelů pojednávajících o našem národě nevyhnul této stránce jeho dějin, soudíme, že se nám práce v tomto směru bude dařit tím lépe, čím četnější jsou ti, kteří se jím před námi a nikoli neuměle ubírali. Budeme pak psát nejprve o *soudcích*, potom o *knížatech*, konečně o *králích*, jejichž moudrost, jak jsme zvěděli, pečovala o český stát od samých počátků národa až na naše časy.

Dočetli jsme se, že náš národ kdysi poslouchal toliko čtyř soudců, kteří takřka otcovskou péčí nebo nanejvýše soudcovskou vážností, nikoliv nějakou tíživou vládou udržovali v kázni lid ve své zemi, tehdy ještě nezkušený a na ten čas neznalý psaných zákonů.

2. Byli pak těmi

SOUDCI

1. ČECH, který se svým bratrem Lechem přivedl množství lidu všeho stavu, pohlaví i věku do naší země, jak jsme řekli,²⁴¹ opuštěné, hustě zalesněné a od dlouhé doby nevzdělávané, a první ji rozdělil druhům, aby ji pěstili a stavbami ozdobovali. Když dovršil 86 let života, zesnul k převeliké bolesti veškerého národa a byl pohřben ve Ctiněvsi. Dlouho po jeho smrti nebyl nikým nahrazován. Když však společenství nového

²⁴¹ Výše v kap. IV, odst. 3.

národa bylo rozmanitým úsilím neklidných lidí ohrožováno, byl konečně na jeho místo postaven mladý vynikající znalec věštění

2. KROK, syn Hleděův, místní vládce na Vladoři. Ten obnovil v lidu zachovávaní valně pokleslého smyslu pro čest. Z podivu nad obratností jeho správy vyslal k němu spřízněný národ Poláků slavné poselství a pozval ho, aby uspořádal také jejich stát. Třebaže tehdy již byl v pokročilém věku, povolil jejich prosbám a ujal se nabízeného úkolu. Dříve však, než odešel, se souhlasem a schválením předních mužů mezi Čechy přenesl důstojnost, kterou po tolik let zastával, na svého stejnojmenného syna. Byl jím

3. KROK MLADŠÍ, zakladatel učiliště kouzel a čarů v městě Budči. Ten, doživ se stejně vysokého věku jako Čech, rozloučil se se světem, nezanechav potomka silnějšího pohlaví. Avšak z jeho pozůstalých dcer zdála se podle obecného rozhodnutí všech k úřadu soudcovskému pro zásluhy otcovy i dědovy a znalost věštění nejvhodnější nejmladší dcera –

4. PANNA LIBUŠE, česká Sibylla, a proto se stala nástupkyní v otcově důstojnosti. Bylo jí prý 25 let, když byla postavena v čelo země.

Dějiny prvních dob našeho národa se ovšem nedochovaly potomstvu v takové přesnosti a jistotě jako z doby pozdější, kdy byly jakž takž písemně zachyceny. Proto by se snad mohlo zdát opovážlivé psát skoro až do desátého století u nás s určitostí, do kterého roku která událost připadla. Přesto se však snad nijak neproviníme, sdělíme-li to, co podle srovnání našich událostí s přesnější chronologií jiných tehdejších národů pokládáme za pravděpodobné a hodnověrné. Tvrdí se tedy, že panna Libuše od převzetí důstojnosti do své svatby vykonávala řád soudcovský asi 13 let, předtím její otec Krok 39, děd Krok 50 a praotec Čech 27.

3. Poněvadž se však ženská vláda Libušina zdála později jednak domácím mužům jich nehodnou, jednak jiným národům směšnou, rozhodl se celý národ po dlouhém a mnohostranném rokování, že mají budoucně spravovat zemi muži, a to

KNÍŽATA

se vším leskem svrchovanosti. Tudíž z vnuknutí, jak se věřilo, božstva byl vybrán Libuši za manžela, národu pak za knížete a od pluhu povolán

1. PŘEMYSL, pán vsi Stadic, kdysi spolužák Libušin ve škole budečské. Ten dal svému národu nemálo prospěšných zákonů. Prozíravým váháním zlomil pošetilost žen snažících se muže ujařmovat potupnou porobou. Když byl k žezlu povolán, bylo mu 36 let, vládl asi 54 roků. Zemřel po dosažené devadesátce léta Páně 632. Po něm byl dosazen jeho syn

2. NEZAMYSL, jemuž v prvním roce jeho vlády bylo 35 let. Zemi, kterou po otci převzal, spravoval po jeho vzoru rozumně. Válku v Bavorsku, kterou mu otec zanechal, vedl za vůdcovství Tudruhova. Českou zemi spravoval 49 let, skonal v 85 letech svého života léta Páně 681. Rozhodnutím předních mužů mu byl dán za nástupce jeho syn

3. MNATA. Ten byl tehdy v 24. roce věku svého. Kníže proslulý stavbami a spravedlivým řádem. Mezi domácími měl nepřátele ve Vršovcích, mezi sousedy v Moravanech. Stál v čele svého národa 53 let, žil 77, zemřel léta Páně 735. Na jeho místo, třebaže se Rohovic z rodu Vršovců pohoršoval a dohlašoval, že také on je hoden knížectví, byl přihrán syn

4. VOJEN, tehdy již 30letý, muž bojovný a úspěšný válečník proti Míšňanům a Sasům. Otěže vlády měl po 28 let; zemřel, překročiv 58. rok života, léta Páně 763. Hned po jeho odchodu vystřídal ho na otcovském stolci knížecím

5. VNISLAV, kníže milovný míru i lidu. V době, kdy mu byla svěřena péče o zemi, dosahoval 24. roku; v knížecí důstojnosti prožil 22 let. Řadu živých opustil v svém 47. roce léta Páně 785. Po něm byl za knížete ustanoven jeho syn

6. KŘESOMYSL, muž bystrého nadání, postavy sice malé, ale ruky pohotové. K vládě nad zemí přikročil v 25 letech. Větší Město pražské první obdařil výsadami, moravské nájezdníky zkontroloval, a sdruživ se s bojovným svým strýcem Vratislavem, zcela překazil plány Karla Velikého, který do Čech vojensky vpádl (r. 789). Knížetem byl po 19 let, na živu byl do svého 44. roku, zhasl léta Páně 804. Jinak téměř všichni jej matou s Vnislavem,

a proto mu dávají dvojí jméno. V knížectví po něm následoval syn, tehdy teprve chlapec, svěřený od předních mužů prastrýci Vratislavovi,

7. NEKLAN, člověk nepatrného ducha, ale jmenovaný jeho prastrýc, pokud žil, i jeho rádcové, vynikající válečníci Lech, Miledruh, Styr a jiní, netrpěli, aby bez pomsty snášel křivdy, kterými mu ubližovali brzy Moravané, brzy Sasové. Také Krasník, vládce kouřimský, a Vratislavův syn a nástupce Vlastislav, vládce lucký, jím pohrdali a nepřátelsky ho dráždili, oba však k své nenapravitelné škodě. A tak pomocí oněch svých velitelů válčil Neklan i uvnitř i vně hranic českých, a to většinou šťastně. Když nastupoval na úřad, nebylo mu ještě 12 let a dostal jako mistra a poručníka prastrýce Vratislava. V hodnosti se udržel 35 let. V životě překročil 46. rok, smrt proň přišla léta Páně 839. Svořným hlasováním lidu byl po něm zvolen jeho syn

8. HOSTIVÍT, kníže proslulý lidskostí. Bratr Mstiboj a bílinský vládce Sukoslav mu sice kalili vládu, ale vždy k většímu neprospěchu vlastnímu nežli jeho. Mezi českými knížaty byl první přijat do přátelství od německého císaře Ludvíka krátce před jeho smrtí; zaručili si zapomnění předešlého nepřátelství a uzavřeli novou, a to jen spravedlivou smlouvu. Tak se stal spojencem říše. Nejvyšší moc nad Čechami držel 17 let, žil 45 roků. Zemřel totiž podle podání léta spásy 856. Po jeho smrti ho vystřídal syn, tehdy teprve tříadvacetiletý mladík

9. BOŘIVOJ, kníže velice pečující o náboženství i o lid, kterému vládl. Když již po dlouhý čas řídil osudy Čech v hlubokém míru, vybídl jej moravský král Svatopluk k válce proti císaři Arnulfovi. Byv tedy pozván k důvěrné poradě o tak důležité věci, přišel k němu na Velehrad. Za tamního pobytu byl od biskupa Metoděje zasvěcen do křesťanského náboženství a s celým svým průvodem přijal křest (r. 894). Bylo mu tehdy již přes 60 let, když se odřekl pohanských světských pověr.

4. Když po návratu domů začal veřejně lidu doporučovat křesťanské bohoslužby a nechtěl se dát pohnout napomínáním předních mužů, aby se vrátil k náboženským zvykům předků, čelní mužové země ho svrhli a přinutili, aby se vystěhoval za hranice. Poněvadž však ani Stojemír, místo něho za knížete dosazený, již neuměl česky, ani země nemohla

bez nebezpečných hnutí postrádati správce, byl z vyhnanství povolán zpět a znovu uveden do původní hodnosti. Vrátil se tak na své místo, vynaložil veškeré úsilí, aby uklidil všeliké zmatky, jež vznikly za jeho nepřítomnosti, a aby v zemi rozšířil čisté náboženství. Když v obou těchto úkolech strávil sedm let a toužil složit tíhu, již s sebou přináší nejvyšší moc v zemi, v obecném shromáždění lidu doporučil sboru předních mužů své děti, dobrovolně odešel z úřadu a s manželkou se odebral do ústraní na Tetín. A tak je místo něho prohlášen za knížete podle otcova doporučení

10. SPYTIHNĚV, mladík moudrý a čilý. Ale osud odepřel, aby jeho vláda měla delší trvání. Zemřel totiž do dvou let od svého nastoupení, léta spásy 906. Po jeho odchodu bylo sice žezlo opět nabízeno Bořivojovi, ale poněvadž mu byl klid milejší než tíže poct, pokládal za nerozvážnost sám se ho znovu ujmout a doporučil lidu svého druhého syna. Byl tedy dosazen, aby zemi spravoval, podobně jako nebožtík bratr, podle rad otcových

11. VRATISLAV, kníže zbožný, jemuž nechyběla žádná z ctností hodných velkého muže. Pohřbiv otce r. 910, následoval s početným vojenským sborem Uhry, kteří vnesli válku do Bavor, země to společných nepřátel; zde zabil v bitvě vévodu Burkharta (r. 911) a vrátil se domů jako vítěz. Zemřel v desátém roce své vlády léta Páně 916. Poněvadž zanechal synky nedospělé, byl sice v čteném zasedání sněmu hned po jeho smrti určen za knížete mladší z nich,²⁴² osmiletý chlapec

12. VÁCLAV, avšak vláda v zemi svěřena zatím jeho matce Drahomíře, nevhodně se té hodnosti domáhající, a to na tak dlouho, až by zatím chlapec dospěl. Ve zbožnosti a písemnictví byl vzdělán od učitele Kajcha a báby Lidmily. Když však Drahomíra vášnivě zuřila proti lidu, který se přiklonil ke Kristovi, poskytla předním mužům důvod, aby jí předčasně odňali vládu. A tak zvolený kníže, sotva překročil čtrnáctý rok svého věku, pohnut jsa stížnostmi lidu a povzbuzován pobídkami předních mužů, přiložil podle jejich přání ruku k řízení země (r. 921).

²⁴² Kronika boleslavská, kap. 25.

Svatostí svých mravů a nejhrolivějším úsilím o obecné dobro byl velice drahý nejen svému lidu, ale i římskému císaři Jindřichu I., od něhož prý byl za velikého souhlasu německých knížat sněmujících tehdy ve Wormsu pozdraven také jako král a štědře obdarován. Avšak když k všeobecnému velikému překvapení zlepšoval české poměry, jež byly za jeho matky uvedeny ve zmatek, byl v 30 svých letech, roku od narození Kristova 938,²⁴³ zavražděn bezbožným zločinem svého bratra Boleslava, bažícího po žezle. I dnes je od našeho národa počítán mezi svaté mučedníky. Po vykonané vraždě uchvátil bratrovo vladařské místo vrah

13. BOLESLAV, příjímím *Ukrutný*, kníže z počátku obtížný poddaným svou drsnou vládou, později však jakž takž snesitelný. Práv svobody po předcích zděděné rázněji hájil válkou proti císaři Otovi Velikému, který obmýšlel porobu na česká knížata. Když pak byl Boleslav posléze zhnušen válkou, jež trvala čtrnáct po sobě jdoucích let, rozhodl se raději vykoupit si mír a věčné přátelství německé říše ročním placením jistého poplatku než uvalovat na sebe a své nástupce věčnou nenávist císařů. Po devětadvacetileté vládě opustil tento svět ve svém roce 61. léta spásy 967. Za nástupce byl mu dán jeho syn

14. BOLESLAV *Mladší*, příjmením *Milostivý*. Dosednuv na knížecí stolec, vstoupil v náboženské horlivosti ve šlépěje strýcovy, ve vedení válek v otcovy. Obsadiv svými vojevůdci města Míšeň a Krakov, rozšířil daleko své území do Míšně a do Polska, a pokud žil, postaral se, aby mu dobyté državy nebyly nepřitelem vyrvány. Vojsko císaře Oty II., pronásledujícího vévodu bavorského Jindřicha do Čech, porazil u Plzně (r. 976).²⁴⁴ V 32. roce svého panování, od nabytí spásy r. 999, zemřel k převeliké bolesti svého národa, zanechav mu syna a vnuky. Po jeho skonu přišel k vrcholné vládě v Čechách kníže stejného jména s otcem, tehdy již více než čtyřicátník,

15. BOLESLAV, příjmením *Ryšavý*, *Lakomý* a *Slepý*. Co otec svou zdatností získal v Míšni a v Polsku, syn netečností ztratil. Ani totiž po-

²⁴³ Dětmar, Kronika, kn. III. Sigebert z Gembloux.

²⁴⁴ Dětmar, Kronika, kn. III.

sádkám hradním, jež ještě otec umístil, nepřicházel sám na pomoc, když je nepřítel sevřel obležením, ani neposílal posily, ani nevyplácel žold. Konečně když byl od svého ujce, krále polského, zchytralou lichotností vylákán k rozmluvě o míru do Krakova, upadl do nástrah (r. 1002). Dvořanstvo totiž, jež měl s sebou, bylo tam podrženo v zajetí a on sám poslán domů oslepen. Za ním brzy následoval Polák s mocným vojskem, vpadl do Čech, a kudy šel, bez jakéhokoli odporu obsazoval města i hrady. Dokonce samu Prahu o něco později vyrval oslepenému knížeti, a to zradou Vršovců, a – s výjimkou jediného Vyšehradu – po dvě léta ji ovládal svými hejtmany i vojskem, posádkou tam ponechaným. V 44. roce života byl Boleslav od Čechů prohlášen knížetem, v 82. zemřel léta Páně 1037.

5. Když se vrátil z Polska, jak jsme řekli, oloupen o zrak a stal se tak zcela neschopným, aby vládl v zemi, byl mu hned s jeho souhlasem dán v úřadě za nástupce mladší syn

16. JAROMÍR. Když polský král Boleslav mířil s vojskem ku Praze, aby ji oblehl, Jaromír, aby mu snad nepadl do rukou – nebyl tehdy ještě upevněn v knížectví ani vyzbrojen nezbytnostmi pro vedení války –, utekl se na radu otcovu k císaři Jindřichovi do Saska. Císař, který již dávno nebyl Boleslavu Polskému nakloněn, poznáv příčinu Jaromírova útěku, rozhodl se k výpravě; shromáždil v Merseburku všechny své zástupy a vzav s sebou knížete-vyhnance Jaromíra, táhne v měsíci srpnu r. 1005 přímo do Čech.²⁴⁵ Proraziv zásekami v lesních úžinách, opevní při samém přístupu do země kterýsi hrad, jež obránci dobrovolně Jaromírovi vzdali. Když se přiblížil k Žatci, měšťané, jakmile spatřili Jaromíra, povraždí polskou posádku a rovněž otevrou brány; četnými zástupy Čechů, sbíhajícími se k svému knížeti, vzroste síla vojska císařova. Je tedy napřed vyslán Jaromír se zástupem k boji připraveným ku Praze, aby ji uvedl do své moci. Zvěstí o tak mohutném hnutí je zděšen král Boleslav, vidí, že je nutné předejítí nebezpečí, dá nakvap sbalit věci a v temné noci, když již na Vyšehradě zvon měšťanům oznamoval vpád,

²⁴⁵ Dětmar, Kronika, kn. VI.

dá se se svými Poláky a zrádnými Čechy na útěk a unikne do Lužice. Tak na začátku prosince s jásotem vkročí Jaromír do Prahy a hned nazítří je ode všeho lidu v přítomnosti slepého otce opětně pozdraven jako český kníže. Také Jindřich je pozván na Vyšehrad a při příchodu je přijat s poctami co největšími. Ten však, dlouho se v Praze nezdržev, spěchá se svými a Jaromírovými zástupy z Čech k obležení Budyšína, do něhož se Boleslav na útěku uchýlil. Konečně sedmého roku po zno-
vuvedení Jaromírově (r. 1012) přijde z Bavorska s vojskem nenadále jeho starší bratr Oldřich, rozhořčen, že v knížectví byla dána před ním přednost bratrovi, převede na svou stranu nemálo předních pánů, mezi nimi obzvláště Vršovce Kochana, zapřisáhlého nepřítele knížete Jaromíra, a chvátá s nepřátelskými šiky ku Praze. Nepřipraven k odporu, Jaromír ze strachu před bratrem prchne den před Velikonocemi z Prahy, uchýlí se nejprve do Polska k ujci Boleslavovi, třebas nepříteli, odtud však přijde do Magdeburku k arcibiskupu Waltherdovi, hodlaje užít jeho prostřednictví k usmíření císaře. Neboť Oldřich mu císaře dávno odcizil pro zabití nějakých Bavorů a získal jej pro sebe sliby, málo důstojnými českého knížete, ba svou úskočností přivedl to tak daleko, že ubohý bratr byl v Merseburku vydán biskupu Ethelboldovi, aby jej dal hlídkou střežit. Když vše dopadlo tak, jak si jen přál, vkročí

17. OLDŘICH do Prahy, napadne a ozbrojenou silou uchvátí knížecí stolec, Jaromírem opuštěný. Na samém začátku své vlády byv povolán k císaři, odebral se k němu do Merseburku; zde mu císař nejenom potvrdil knížectví, jehož se násilím zmocnil, nýbrž vydal zajatého bratra do jeho moci. Vrátiv se s bratrem do Prahy, myslil, že nemůže před ním být ve vládě bezpečen, nepřekazí-li mu možnost převratu a neodejme-li mu veškeru chuť, pomýšlet na vymáhání dřívější důstojnosti. A tak na radu Vršovců ubožáka dá oslepit a vypoví ho na hrad Lysou. Ale nástrahy, jichž se obával od bratra, musil zakusit právě od Vršovců, kteří přechoasto ukládali o jeho život i hodnost, a stěží jim unikal. S úspěchem vedl válku jednak proti Polákům na Moravě a v Lužici (r. 1026), jednak uvnitř české země (r. 1032) proti císaři Konrádovi, který se pokoušel sevřít Čechy nezvyklou porobou a mstil se za únos (r. 1031) Jitky, dce-

ry příbuzného knížete, z kláštera svinibrodského. V čele české země stál Oldřich 25 let, zemřel téhož roku, kdy jeho slepý otec, totiž r. 1037 po Kristu. Na jeho místo nastoupil jeho syn, podporovaný přímluvou ujce Jaromíra,

18. BŘETISLAV, statný bojovník a český Achilles. Jako mladík sotva osmnáctiletý uchvátil pannu cizozemskou Jitku, dceru Oty Bílého, unesl ji, jak jsme řekli, z kláštera svinibrodského u Řezna (r. 1031) a pojal ji za manželku proti obyčejí předků, kteří dosud měli ve zvyku své nevěsty si vyhledávat toliko uvnitř hranic zemských. Postavení českého státu upevnil, osvobodiv Moravu z moci Poláků, Uhry zpustošil až k Ostřihomi, polská města Vratislav, Poznaň a Hnězdno, popleniv ohněm i mečem celé okolní území, přiměl k poslušnosti (r. 1038) a rozchvátil je, ba vynutil i na knížeti polském záruku, že bude každoročně odvádět poplatek knížatům českým. Z úspěchů této výpravy získaly Čechy rolnické pracovní síly pro venkov i hojnost dobytka a zároveň se obohatily poklady a zlatým i stříbrným náčiním. Císař Jindřich III. vyžadoval na Břetislavovi vydání této polské kořisti, a když nepochodil vzkazem, sáhl ke zbrani, ale sotva vkročil s vojskem na české území (r. 1040), byl v samých hraničních hvozdech nesmírnou porážkou odražen. Do roka se však vrátil s větším vojskem a Břetislava těžce potrestal (r. 1041), takže musil vykoupit mír prosbami i penězi.²⁴⁶ V knížectví strávil Břetislav 17 let a s životem se rozloučil léta od vtělení Slova 1055. Po jeho smrti spravoval českou zemi jeho prvorozený syn, jež předním mužům bedlivě doporučil,

19. SPYTIHNĚV *Zdatný*. Pokládal za spravedlivé, aby v Čechách trval jen rodný jazyk jeho národa, kdežto jazyk německý aby byl vykázan obyvatelům německé říše. Proto hned, jakmile na svůj úřad nastoupil, vyhlásil rozkaz, aby se ti Němci, kteří česky buď neznali, nebo nechtěli znáti, vystěhovali do své německé země. S bratry, kterým otec rozdělil Moravu, nakládal nelidsky a drsně, když mu však někteří rozumnější připomněli, aby sám neběsnil proti svému vlastnímu rodu, o něco poz-

²⁴⁶ Marianus Skotský, Kronika.

ději se s nimi smířil. Ze dvou chrámů na hradě pražském, poněvadž byly příliš těsné, dal zbudovat jedinou prostornou katedrálu, znamenitě ozdobenou půvabem i velkolepostí stavby. V úřadě strávil jen 6 let, zemřel léta Páně 1061. Vládu po něm převzal nejstarší jeho bratr

20. VRATISLAV, příjmením *Spravedlivý*, podle otcova rozvržení kníže olomoucký, jež však strach před bratrovou krutostí přinutil opustit svůj úděl a skrývat se v Uhrách. S Němci byl ve stycích o to důvěrnějších, oč méně přál obcování s nimi zesnulý bratr.

6. Od císaře Jindřicha IV. dostal Horní Lužici odměnou za pomoc, poskytnutou proti odbojným Sasům (r. 1075), „ a krátce potom na sněmu říšských stavů v Mohuči nebo, jak kdosi napsal, ve Würzburgu, stal se

Z KNÍŽETE KRÁLEM

českým a polským (r. 1086).²⁴⁷ Leopolda, markraběte rakouského, na Moravě na hlavu porazil. Na Vyšehradě vystavěl baziliku a štědřeji nadal. Zemi řídil 15 let jako kníže, 16 let jako král. Zesnul léta spásy 1093. A poněvadž ono udělení královské hodnosti bylo jen osobní, s Vratislavem také zaniklo a v čelo země, opět v hodnosti knížete jako vždycky předtím, byl postaven jeho bratr

21. KONRÁD, podle otcova rozvržení kníže brněnský a znojemský. Ale vláda jeho byla kratičká. V osmém měsíci po nastoupení na úřad stihla ho smrt, téhož roku 1093, kdy zemřel jeho bratr král. Na zprávu o jeho skonu přispěchal z Uher syn krále Vratislava, kníže

22. BŘETISLAV toho jména *Druhý*, který, vyhýbaje se hněvu uraženého otce, až dotud tam žil ve vyhnanství. Byl tedy od lidu dosazen na místo zemřelého strýce. Svou vládu zahájil tím, že ihned vykázal z celé země všechny věštce, zaklínače, kouzelníky, hadačky, čarodějníky a ostatní pěstitele nekalých umění toho druhu. Polsko široko daleko ohněm a mečem zpustošiv, donutil tamního knížete Vladislava, aby se zaručil, že

²⁴⁷ Kronika žičická.

bude jemu i budoucím českým knížatům řádně odvádět roční poplatek, totiž 50 zlatých peněz a 50 hřiven stříbra, o nichž věděl, že je již jeho děd Břetislav oné zemi kdysi uložil. Byv úkladně zabit od Lorka Vršovce, pozbyl života v sedmém roce svého knížectví léta Páně 1100. Na jeho místo nastoupil jeho rodný bratr, již dříve v Řezně od císaře a od Břetislava po poradě se stavy za českého knížete ustanovený,

23. BOŘIVOJ II. S tímto knížetem si rozmanitě zahrál osud, chtěje v něm, jak se zdálo, jiným nastavit zrcadlo nabádající diváky k bdělosti a skromnosti. Dosedl totiž na stolec knížecí třikrát a třikrát byl zase z něho zapuzen. Poněvadž dostal hodnost dříve od císaře než od českého národa, nikdy mu nebyly mysli poddaných dobrovolně nakloněny k poslušnosti a věrnosti.²⁴⁸ Také to, že lnul více k Němcům než k Čechům, působilo mu v Čechách nenávist. S trůnu se ho pokusili svrhnout jeho bratřanci Oldřich, syn Konrádův (r. 1101), a Svatopluk, syn Otův (r. 1104 a 1105). Z počátku se sice věci nedařily podle jejich přání, avšak když se o něco později od něho odklonil též bratr Vratislav, propukla skrývaná nenávist lidu proti němu. A tak shodným hlasováním stavů byla přenesena správa země na Vladislava. Když se však tento zdráhal a místo sebe doporučoval bratrance, byl z Moravy povolán Bořivojův připomenutý sok

24. SVATOPLUK. Když Bořivoj poznal, že přicházející Svatopluk je lidem radostně vítán, uprchl se svými lidmi zprvu do Polska k spřízněnému Boleslavovi, brzy potom do Saska k císaři Jindřichu IV. (r. 1107). A tak císař povolá k sobě Svatopluka, při příchodu ho uvrhne do vězení a předním pánům, kteří s ním přišli, nařídí, aby odvedli zpět Bořivoje a znovu mu vrátili starou důstojnost. Ti však při návratu byli u hradu Donína rozptýleni od Svatoplukova bratra Oty a Bořivoj byl nucen znovu se uchýlit do Polska. Svatopluk však, slíbiv z vězení veliké výkupné a dav zatím svého bratra Otu jako rukojmí, dokud by slibu nesplnil, znovu nabyl současně svobody i knížectví, kdežto Bořivoj s Poláky se nadarmo pokoušel o vpád do českého území. Svatopluk válčil na straně

²⁴⁸ Kronika boleslavská, kap. 55 a 63.

císařově proti králi Kolomanovi v Uhrách a proti společným tehdejším nepřítelům Polákům ve Slezsku. Když se zde při obléhání Hlohova večer vracel ze stanu císařova, Vršovec Ješek Tista jej z návodu markraběte Viprechta úkladně zavraždil v druhém roce jeho vlády, léta spásy 1109.²⁴⁹ Po jeho smrti hned tam v táboře určil císař na žádost dvorského kmeta Vacka za nástupce bratra jeho Otu a poslal jej spolu s Dětršíkem, opatřeným jeho rozkazy, do Prahy k nastoupení na úřad. Poněvadž však čeští stavové shledávali, že není zákonitě oprávněno, aby samojediný Vacek vybíral vládce, ani aby ho císař podle své vůle vnucoval,²⁵⁰ připravili Otu o jeho naději; jejich svorným hlasováním byl umístěn na knížecím stolci pátý syn krále Vratislava jménem

25. VLADISLAV. Když se ten v třetím měsíci po nastoupení vzdálil z Prahy do Řezna na pozvání císařovo ke sněmu, poskytl bratru Bořivojovi příležitost znovu napadnout knížectví. Ten totiž, jakmile zvěděl, že Vladislav pomýšlí na cestu do Řezna, sebrav v Lužici u spřízněného Viprechta hlouček ozbrojenců, vpadl do Čech, když bratr kníže byl již v Plzni, a nesetkávaje se s odporem, vkročil 24. prosince do Prahy. Císař Jindřich, byv zpraven o osudu Bořivojově a Vladislavově, sám vytáhne do Čech s vojskem, jež bylo možno nakvap sehnat, a oběma bratřím určí den, kdy se k němu mají dostavit do Rokycan (r. 1110). Když oba byli dochvilně přítomni, dal Bořivoje střežit hlídkou, kdežto Vladislava odeslal do Prahy, aby se ujal vlády nad zemí. Ale Vladislavovi nikterak nedopřál klidně vykonávat poslání vladařské jednak bratr Soběslav, mařiv opět a opět pomocí Poláků mír vlasti (r. 1110 a 1115), jednak nový král uherský Štěpán (r. 1116), oba však k těžší škodě vlastní nežli Vladislavově. Když se tyto bouře jakž takž utišily a bratr Soběslav byl po zakročení knížete polského vzat na milost, Vladislav, slitovav se nad osudem bratra Bořivoje – ten totiž nedávno byv propuštěn od císaře, bez domova a v nouzi bloudil sem tam –, povolá ho k sobě do Prahy, po příchodu při-

²⁴⁹ Kosmas Pražský; Mnich Pegovský v životopise Viprechtově.

²⁵⁰ Kronika boleslavská, kap. 57.

pustí ho k rozmluvě v hojně navštíveném sněmu stavů, dobrovolně se vzdá úřadu a bratru jej obnoví (r. 1117).

Prospělo knížeti vzít, též prospělo složití vládu.

Ale tato radost Bořivojova neměla dlouhého trvání. Neboť čeští stavové, jsouce uraženi množstvím Němců na jeho dvoře, znovu ho z úřadu sesadí a opětně se svěří vedení Vladislavovu (r. 1120). A tak Bořivoj, byv svržen z důstojnosti, o čtyři roky později

*žije v Uhrách životem psance, dá výhost tělesné schránce,
ke Kristu nastoupiv cestu.*

Brzy jej následoval i Vladislav: hned roku následujícího podlehl úpornosti choroby v 16. roce svého knížectví léta Páně 1125. Když ještě žil, ale byl již těžce nemocen, rozhodovali se stavové o nástupci, zcela pomíjejíce jeho syny. Někteří byli pro Otu Černého, jiní pro Soběslava, z nichž tento byl nejmladší syn krále Vratislava, onen synovec téhož krále z bratra Oty. Ale podporován jsa přímluvami královny matky Svatavy, vytlačil Otu po smrti Vladislavově

26. SOBĚSLAV. Když se ho Ota, přivolav do Čech císaře Lothara s nesmírným vojskem, pokoušel svrhnout s knížecí důstojnosti, ztratil v boji život. Neboť Soběslav, sebrav ozbrojenou moc ke své obraně, vytáhl vstříc císaři, a utkvav se s ním u Chlumce (r. 1126), způsobil jeho vojsku nesmírnou porážku. Soběslav vybudoval města Stříbro v Čechách a Zhořelec v Lužici. Tvrz Kladsko znovu vystavěl, celé království zvelebil zákony, Prahu zvláštními výsadami. Okolí Vratislavě a Krakova poplenil. Ve správě státu strávil s vynikající slávou 15 let, zesnul r. 1140. Po mnohých nesvárech byl přibrán na jeho místo syn jeho bratra a předchůdce, knížete Vladislava, jménem

27. VLADISLAV. Počátky vlády měl klidné. Když však stavové čeští zvěděli, že nevyčkav jejich volby, ucházel se o knížecí hodnost u císaře s doporučením ujce Soběslava, začali proti němu brojit a klonit se od

něho mnozí ke Konrádu Znojenskému, vnuku Konráda I. ze syna Litolda (r. 1142). Poněvadž však císař Konrád přál Vladislavovi, jsa jeho švagrem, musili, třebas neradi, jeho vládu snášeti. Ale svou blahovolností a laskavostí získal si později Vladislav všechny a připoutal je k sobě těsnými úsluhami, takže nebylo nikoho, kdo by ho rád nebyl poslouchal.

7. Když se r. 1149 rozhodli křesťané pro výpravu k dobytí Svaté země, připojil se s bratrem Jindřichem a bratrancem Spytihněvem k tomuto vojenskému tažení. Vrátiv se z něho, odhodlaně přispěl ku pomoci, nedbaje českých pánů, kteří ho z toho zráželi, císaři Fridrichovi v Lombardsku proti odbojným Milánským (r. 1159). Proto byl od téhož císaře, když se konal sněm říšských knížat v Řezně, jmenován

KRÁLEM

a vyhlášen, jako kdysi Hostivít, za spojence říše.²⁵¹ Tehdy také dostal lva, aby jej nosil ve znaku místo orlice. Někteří ovšem již tehdy soudili a i nyní soudí, že by se byl býval o slávu svého národa mnohem lépe postaral, kdyby se byl po příkladu sv. Václava spokojil s důstojenstvím a znakem po předcích zděděným a kdyby přijetím koruny i nového znaku nebyl dal Němcům podnětu k vychloubání, že čeští panovníci nemají nic, zač by nemusili vděčit německým císařům.²⁵² Tento král válčil také s cařihradským císařem Manuelem v Uhrách a konečně po urovnání jeho rozepře s uherským králem vešel s ním v příbuzenství sňatkem své vnučky Heleny, kterou provdal za jeho vnuka Petra. Posléze pak, když již byl věku pokročilého a břímě správy státní shledával příliš těžkým, aby je mohl nést sám, se souhlasem svých pánů stavů přibral syna Fridricha do společenství vládních starostí (r. 1173). Když se císař Fridrich o tom dověděl, soudil, že se tak stalo proti povinnosti a císařským právům, a těžce to nesl. Vzpomínal totiž, že knížata z rodu Přemyslova v přecházejících svárech o český trůn žádávala od německých

²⁵¹ Mercator v Atlantu o Čechách.

²⁵² Kronika boleslavská, kap. 66.

císařů pomoc proti svým příbuzným, kteří se ho domohli hlasováním lidu, ba že od nich přijímala namnoze i investituru. Proto soudil, že z těch několika případů již nutně vzniklo právo, aby čeští panovníci nebyli ustanovováni jinak než z milosti císařů, a podle toho myslel, že český národ bez porady s ním naprosto nesměl zvolit nástupce po králi Vladislavovi. I sesadil Fridricha z jeho důstojnosti a na prosby staršího syna Soběslava Oldřicha poslal ze svého dvora ke správě české země knížete Soběslava Mladšího, osvobozeného předtím z dlouhého vězení, do něhož ho uvrhl král Vladislav. Soběslav, jsa přesvědčen, že se nesmí nijak otálet, přibral bratra Oldřicha a zamířil do Čech. Král Vladislav, byv o tom zpraven, nepokládal za prospěšné vyčkávat, až protivník přijde. A tak s manželkou Jitkou, snachou Alžbětou a hrstkou služebníků, jejichž věrnost mu byla známa, unikne na svůj hrad věnný Meerane v Lužici. Tam po čtyřech měsících z žalu zemřel v 35. roce od začátku své vlády v Čechách, léta obnovené spásy 1174. Chopil se tedy žezla od císaře uděleného kníže

28. SOBĚSLAV II., nenávidící Němce, zatímco si Fridrich stěžoval do bezpráví brzy v Uhrách, brzy u císaře. A poněvadž proti obyčeji předků přijal Soběslav důstojenství od císaře, nikoli od stavů českých, nemohl mít poslušné poddané ani trvalou vládu. Národ totiž, jako svou náklonností lnul k Fridrichovi, tak hledal příležitost k zapuzení Soběslava. Ten zatím podal ukázky vladařské neukázněnosti, zabiv vlastní rukou purkrabího na Přimdě Šturma, nečestným způsobem zajav bratra krále uherského a neblahou zbraní ztýrav svého příbuzného knížete Konráda na Moravě. Využivše těchto případů jako vhodné příležitosti, stěžovali si čeští stavové u císaře, jednak že jim byl vnucen neoblíbený panovník, jednak že byla zlehčena svoboda národa českého křivdou spáchanou na králi Vladislavovi, a způsobili, že se císař odklonil od Soběslava, rozkázal mu odejít z úřadu a Fridrichovi umožnil znovu se ujmout knížecí důstojnosti. Sehnal tudíž Fridrich nakvap vojsko a vytáhl do Čech. Když Soběslav zpozoroval, že se mu v odporu nevyrovná, po sotva skončeném vladařském čtyřletí uprchl do Slezska r. 1178. Přišel tudíž k držení uprázdněného knížectví kníže

29. FRIDRICH, v lidu zvaný *Bedřich*. Byl povahy mírné a ducha rozvázného. Avšak klopýtl stejným způsobem jako Soběslav: ve shromáždění stavů se vytasil s rozkazem císařovým a jeho diplomem o investituře, a tím vzbudil zdání, že se ujímá úřadu více z milosti císařovy nežli z vůle národa. I nemohl se v knížecí hodnosti dlouho držet bez odporu. Sice se stavové, když se znovu chápali vlády, veřejně nevystavovali proti císařovu diplomu, ani nedávali žádnými známkami najevo odklon své příchylnosti od nového knížete, ale tento klid vyplýval tehdy spíše ze strachu před vojskem, jež měli před očima, než z dobrovolného uvážení, jak je patrné z toho, že jakmile se cítili svobodnějšími, mnozí z nich se raději ohlíželi po obou socích Bedřichových, jednak po vyhnaném Soběslavovi, jednak po Konrádu Znojenském. Nicméně Bedřich mezi rozmanitými projevy neklidu uhájil své knížecí důstojnosti a podržel ji i proti vůli svých odpůrců až do konce svého života. Kníže, který teprve po smrti se stal národu dražším než za života, zemřel v 12. roce své vlády léta Páně 1190. Dosazen byl po něm na knížectví s jednomyslným souhlasem Bedřichova příbuzného Děpolta i celého národa Bedřichův sok, kníže moravský stejného jména s dědem Konrádem,

30. KONRÁD II. Hned na samém začátku svého vladaření na žádost Barbarossova syna Jindřicha, který táhl do války dobýt Království apulského a sicilského, aby mu neodepřel přispět na pomoc v této nezbytnosti, sebral statný zástup a s ním tam odtáhl. Ale při obležení Neapole zahynul spolu se svým bratrancem Otou, a to morem, v prvním roce svého panování léta Páně 1190. Po jeho smrti téměř po celý rok byla vláda nad českou zemí nejistá a kolísavá. Neboť nejprve ji uchvátil

31. VÁCLAV, nejmladší syn Soběslava Staršího, a třebaže byl u měšťanů pražských ve veliké oblibě, přece, poněvadž poznával, že nemůže dlouho odolávat synu krále Vladislava Přemyslovi, který město s velikými zástupy obléhal, nechtěl zkoušet štěstí, vsedl na koně, opustil Prahu a s malým průvodem uprchl do Bamberka k císaři Jindřichu VI. Přemysl se sice zbraněmi zmocnil stolce Václavem opuštěného, ale jeho vláda nemohla být klidná, protože jednak Václav sliboval císaři veliké peníze, dopomůže-li mu znovu k důstojnosti, jednak sám byl prohlášen

za rušitele klidu v říši, poněvadž uzavřel (r. 1193) branný spolek s hrabětem Albrechtem z Bogenu na zpusťování Bavor.²⁵³ Císař ze sněmu ve Wormsu poslal Václava do Čech a Přemyslovi nařídil s ostrou hrozbou, aby se vzdálil ze země. Když však Václav na cestě do Čech byl zadržen a uvězněn od markraběte lužického Albrechta, získal vládu nad českou zemí pražský biskup

32. BŘETISLAV JINDŘICH, dostatečně se císaři zaručiv, že mu vyplatí ty peníze, které mu slíbil Václav. Břetislav Jindřich pocházel rovněž z přemyslovského rodu. Prostřednictvím svých zástupců vedl válku na Moravě a v Lužici proti přátelům svého soka Přemysla. Ale třetího roku své správy dal se pro nemoc odnést do Chebu a tam zhasl krátce po tom, co si Přemysl zákrokem Albrechta hraběte z Bogenu znovu získal přízeň císařovu, léta od vtělení Slova 1196. Po jeho smrti došlo mezi českými pány ke značné roztržce o nového knížete. Mnozí, ale méně významní si přáli, aby Přemyslovi byla obnovena důstojnost, kterou mu kdysi císař odňal, ale zcela nedávno zase navracel. Avšak od mocnějších byl povolán

33. VLADISLAV, propuštěný ze žaláře, do něhož byl uvržen kvůli bratru Přemyslovi. Poněvadž se však obával od bratra války pro uchvácení jeho důstojenství, svolav valnou schůzi veškerého lidu, doporučoval zástupu předních pánů bratra; se souhlasem všech vypravil k němu poselství a vyžádal si rozmluvu. Při ní se vůči němu zachoval s takovým sebezapřením, že hodnost, kterou sám zastával, složil do jeho rukou a prohlásil, že se napotom spokojí s Moravou. Spravoval tudíž zemi jenom pět měsíců a na jeho místo za souhlasu národa nastoupil

34. PŘEMYSL, příjmením *Vítězný* a *Zlatý*. Vedl mnoho válek, brzy proti císařům, brzy po jejich boku, a získal znamenitou pověst své statečnosti.

8. Od císaře Filipa dosáhl na sněmu v Mohuči slavnostní výsady, aby potomní vládcové v Čechách, kteří budou svobodným hlasováním lidu podle obyčeje zvoleni, byli vesměs

²⁵³ Kronika Augšpurská.

KRÁLI.

Sám hned dostal zlatou korunu, byl králem českým prohlášen a ode všech přítomných slavnostním voláním pozdraven (r. 1199). Když byl potom Filip zrádně zavražděn, pevně přilnul k jeho nespornému nástupci v císařství Otovi a pro svou znamenitou oddanost, kterou mu osvědčoval, dostal příjmení *Otakar*. Od Otova nástupce Fridricha získal (r. 1212) pro český národ výsadu shodnou s Filipovou, že čeští králové mají býti svobodně voleni od jeho lidu. Tudíž všichni panovníci, kteří po tomto Přemyslovi postupně až do našeho věku přišli k nejvyšší moci v Čechách, vládli Čechům jménem a postavením královským. Neboť všichni, kteří zemi vládli po králi Vratislavovi a před Vladislavem, který byl rovněž králem, i po něm, raději se těšili oné staré důstojnosti kníže-cí, jak jí předkové užívali než této honosnější nové, poněvadž jednak jim vadily vzájemné příbuzenské spory, jednak se řídili radou svého národa odmítajícího toto německé nadělení. Kraloval pak Přemysl Otakar v Čechách k převeliké slávě své i svého národa od opětovného počátku svého úřadu po 32 let a umřel r. 1230 křesťanského letopočtu. Po jeho smrti nastoupil syn, již dříve, za života otcova, shodným hlasováním stavů za krále zvolený (r. 1226) a korunovaný (r. 1228),

35. VÁCLAV. Tehdy, když začínal kralovati, šlo mu na 25. rok. Protože na lovu pozbyl jednoho oka, byl zván *Jednooký*, od mnohých také *Otakar*. Poplenil Rakousy od Kremže až po uherskou hranici, opětovně porazil vévodu Fridricha, zahnal Tatary z Moravy. Syna, který spiknuv se s některými pány, chopil se proti němu zbraně a pokoušel se zbaviti ho trůnu, zkontroloval a přinutil, aby prosil za odpuštění svého provinění. Krátce potom sice zamýšlel mu odevzdat královskou důstojnost, když však pozoroval, že běsní mladickou neukázněností a že by jeho vláda bez sebeovládání byla poddaným na obtíž, změnil svůj záměr. Domníváje se však, že tím zamýšleným přenesením koruny na syna přestal být králem, dal se (r. 1250) znovu slavnostně korunovat 44. roku po své první korunovaci, již se mu dostalo v prvním roce jeho života. Žil 47 let, zemřel ve

24. roce své vlády, léta Páně 1253. Jeho odchodem dosáhl trůnu přes marný odpor nemála pánů jeho syn

36. PŘEMYSL OTAKAR II. Ten překonal slávou, zdatností a mocí všechny předcházející knížata i krále české. Čechové jej nazývali *Hostimil*, vystihující tím jménem jeho pohostinnost. Kdysi jednal proti otci bezbožně, byv však od něho pokárán, později se umoudřil a odčinil vinu prosbami. Za života otcova, když ujec Přemysl zemřel bez potomstva, stal se markrabím moravským. Když pak jeho bratr Vladislav, který se sňatkem s Gertrudou stal vévodou rakouským, do půl druhého léta po příchodu do té země zesnul, nezanechav dědice, povolali ho obyvatelé Rakous do Štýrska právem příbuzenství na trůn.²⁵⁴ Aby si držení obou těchto zemí ještě i jiným právem zajistil, pojal za choť Marketu, sestru posledního vévody rakouského a štýrského Fridricha, a dosáhl od voleného římského krále Richarda slavnostní investitury, ba i od římských papežů mnohonásobná povolení. Poněvadž však král Béla myslil, že má lepší právo na získání Štýrska než on, bylo třeba věc skončit zbraněmi; a tak Uher, několikrát byv poražen, byl donucen ponechat Čechovi klidné držení té země. Kromě toho od svého strýčence knížete Oldřicha koupil Přemysl Korutany, Kraňsko a Pordenonsko. Když v držení těchto zemí strávil již 24 let a v těžké starostlivosti na ně vynaložil veliké náklady, požaduje po něm, jako by je neprávem držel, jejich vrácení Rudolf, nedávno zvolený z hraběte Habsburského za císaře římského. Věc se již již schylovala k válce, leč Přemysl byl lestně ošálen a vzdal se řečených zemí ve prospěch císařův. Choval totiž bláhovou naději, že vzdá-li se jich, nijak mu to neublíží, poněvadž v té době císařův syn se zasnoubil s jeho dcerou a ony země měly být věnem. Avšak ani Rudolf nestál v slově, dav hned rozhodnutím sněmu v Augšpurce Rakousy a Štýrsko synu Albrechtovi, ale Korutany a sousední krajiny Mainhartu Tyrolskému, ani stavové čeští nechtěli klidně snášet zpozdilou neuvážlivost svého krále při ztrátě zemí tak znamenitých. I vypověděl Přemysl dosavadní přátelství císařovi a vyzval ho, aby buď země lestně vyrvané

²⁵⁴ Kronika rakouská a augšpurská; Jindřich Stero; Eneáš Silvius.

navrátil, anebo očekával válku. Když císař odpíral je vrátit, král Přemysl sebere vojsko, přivede je potom do Rakous na jakési pole (tamní lid mu říká *Marchfeld*) a srazí se válečně s císařem Rudolfem. Svedena byla tudíž 26. srpna krvavá bitva s neobyčejnou prudkostí z obou stran; v ní král Přemysl Otakar, rázně bojuje, leč od svých opuštěn, padl v 25. roce svého království, léta nabytí spásy 1278.

9. Po této žalostné porážce následovala pohroma pro národ český, jíž nelze nikdy vzpomenout bez slz. Neměli totiž Čechové nikoho vhodného, koho by vybrali v čelo státu, a nechtíce být nevděční, soudili, že nemůže být žezlo odepřeno dosud nedospělému synu zabitého krále. Přihodilo se jim tedy to, co se i jiným královstvím, jak se dočítáme, leckdy přihodilo, že zatímco královský chlapec dospíval, vzniklo

BEZKRÁLOVÍ.

Tehdy celé Čechy musily zápolit zprvu s nesmírnou drzostí císařského vojska, brzy nato i s hladem a krajním nedostatkem veškerých potřeb. Svědkem toho bylo tehdy zámožné Duryňsko a Míšeň, kam se stěhovali téměř po celá tři léta oloupení Čechové, opustivše své domácí krby. Též četné oběti žalostného hladu mrtvy klesaly po ulicích. Zatím nevděčný poručník zvoleného krále, syn sestry zabitého Přemysla, markrabě braniborský Ota Dlouhý sužoval království vydíráním, vylupoval je a rozchvacoval, jakož i v království rozmnožoval počet Němců, přilákaných leskem moci a hodností, až konečně v šestém roce své krutovlády, vymámiv dříve nesmírný obnos peněz, uvedl do Čech ze svého markrabství mladičského krále a vrátil jej (r. 1284) těžce postiženému národu. Tak byl přijat a s největší obecnou radostí připuštěn ke státnímu kormidlu jako panovník

37. VÁCLAV II., šestý král, mladiček tehdy teprve čtrnáctiletý. Slavnostní přijetí královské koruny odsunul až na třináctý rok od započetí vladařského úřadu (r. 1297). Království spravoval umírněně a moudře, takže si jej i Poláci zvolili za krále proti Vladislavu Lokýtkovi, některá knížata slezská učinila svým pánem a Uhři si ho žádali za krále. Poláky

a ona slezská knížata přijal na věrnost, avšak Uhrům se zdvořile omluvil. Císaře Albrechta Jednookého, který neslýchaným počínáním od něho vymáhal na úkor svobody Čech desátek ze stříbrných dolů a vojenským zástupem chtěl působit zmatek v království, vyhnal ze svého území. Zbožností a umírněností života, jak se jevilo, zasluhoval si, aby byl jmenován příjmením *Svatý*. Zhasl buďto úpornými úbytěmi, anebo, jak někteří zaznamenali, jedem, jež mu Albrechtovi lidé přimísili do nápoje, v 35. roce svého věku, v 21. roce svého kralování, léta Páně 1305. Po něm byl za panovníka dosazen jeho stejnojmenný syn

38. VÁCLAV III., sedmý král, tehdy mladík, který vstoupil do svého 17. roku. Předtím byl slavnostně nastolen a po tři roky kraloval v Uhrách. Ale prohlédnuv u předních pánů uherských kluzkost jejich přízně, vzdálil se z jejich království a vrátil se k otci. Když směřoval do Polska, aby se tam ujal vlády, a na cestě v Olomouci v domě děkanově trávil polední klid, odloživ šat, byl návodem týchž lidí, od nichž byl, jak se soudí, ze světa sprovozen jeho otec, od úkladného vraha proboden třemi ranami dýkou ve věku 18 let léta od vtělení Slova 1306. Byl jak zevnějšku velice sličného, tak velmi obratného jazyka. Nekraloval déle než rok.

10. Když byl tento král vraždou předčasně zahuben a nebylo vůbec královského potomstva silnějšího pohlaví, byl mezi stavy roznícen na sněmu těžký a zhoubný spor o volbu krále. Většina národa byla pro vévodu rakouského Rudolfa, syna císaře Albrechta, ostatní však, o jejichž přízeň se ucházely sestry zabitého krále, pro vévodu korutanského Jindřicha, manžela Anny, starší dcery krále Václava Svatého. Když se tak různili v svých úvahách a když smýšlení hlasujících tkvělo na rozpacích, přibyl se svým čekancem a silnou vojenskou mocí císař Albrecht a způsobil, že syn, který se octl v popředí při hlasování, nezůstal v pozadí při nabývání království. A tak dosáhl u Čechů svrchovaného postavení jakožto vládce

39. RUDOLF, příjmením *Mírný*, osmý král. Poněvadž pozoroval, že mnozí páni zemští byli nakloněni Jindřichu Korutanskému, a proto mu neodevzdali své hlasy, aby si získal přízeň všech, pojal za manželku vdovu po Václavu Starším, již byli Čechové oddáni pro její bezúhonnost

života a mravů. Když však ani tak nedosahoval svého záměru a byl od nich potupným žertem nazýván *král Kaše*, rozhodl se přimět je k poslušnosti zbraněmi. Sebral tudíž vojsko a obležením obklíčil Horažďovice. Když tam meškal, stihl ho nesmírný průjem, a poněvadž jeho úpornost překonala veškeru péči lékařů, zakrátko ve staně zemřel, v prvním roce své vlády léta Páně 1307. Ve sněmu svolaném k volbě krále znovu ožily prudké spory stavů. Mnozí totiž dále se snažili hlasovat pro Jindřicha Korutanského, někteří dávali přednost bratru zemřelého Rudolfa Fridrichu Rakouskému, jiní konečně neschvalovali ani jednoho, ani druhého. Konečně počtem hlasů zvítězil a přes nevůli i odpor císaře Albrechta byl ke kormidlu státnímu povolán jako vládce

40. JINDŘICH, leč nikdy nebyl v království slavnostně uveden. Poněvadž se však v záležitostech státních radil s Němci, nepřibíraje k tomu Čechů, a poněvadž více dbal o to, aby bylo kutnohorské stříbro vyváženo do jeho Korutan nežli o klidné uspořádání království, byl na veřejném sněmu stavů sesazen léta Páně 1310 a místo něho, s podmínkou, pojme-li za manželku nejmladší ze tří dcer z prvního manželství krále Václava Elišku, byl za krále zvolen syn císaře Jindřicha VII.

41. JAN, desátý král. Když nastupoval na království, bylo mu 14 let. Čechům byl stejně drahý svou statečností a zdatnostmi důstojnými vladaře jako nesnesitelný proto, že více miloval svou lucemburskou vlast a Němce nežli českou zemi a lid těžce a často vydíral. Odtud vznikaly mezi ním a stavy nezřídka nebezpečné třenice. Se sousedními králi a knížaty vedl přemnoho válek a téměř vždy mu v nich přálo štěstí. Slezsko připojil ke království a znovu nabyl Horní Lužice. Jindřicha Rakouského, který provázel svého bratra Fridricha na válečném tažení proti císaři Ludvíkovi, v bitvě zajal a nepropustil na svobodu dříve, dokud Rakušané nevrátili zápisy, které Čechové kdysi neprozřetelně učinili císaři Albrechtovi. Zahynul v bitvě, kterou francouzský král Filip svedl u Kreščaku proti anglickému králi Eduardovi, v 36. roce svého kralování, v 50 letech života, léta Páně 1346. Byl slepý na obě oči: o jedno přišel v mlžnatém podnebí na Litvě, o druhé v Čechách po zranění při turnaji nemocí a lékařovou nezkušeností.

11. V království po něm nastoupil, byv ještě za jeho života zvolen za vládce,

42. KAREL, jedenáctý král a o něco později císař římský toho jména *Čtvrtý*. Našel-li po otci království z cihel, vybudovala je jeho rozvážnost z mramoru. To jedině mu někteří našinci vytýkají, že jakkoli vlast zveleboval k největšímu lesku moudrými zákony a znamenitými ozdobami, přece při tom nade všechno zvelebování země připravoval tajně, takřka mimochodem, půdu lesku svých osobních blízkých a povznesení vlastního rodu v Čechách. Prahu učinil tržištěm světového obchodu a sídlem univerzity svobodných umění, Vltavu přepásal kamenným mostem, přikoupil starou marku a vydal diplom, jímž zabezpečil, aby Slezsko a Lužice nemohly nikdy být odcizeny od Koruny Království českého. Pěstování cizích jazyků bedlivě přál a potomstvu je doporučil. Měl porozumění pro lid a v Čechách obzvláště svá královská města nad jiná miloval a zveleboval. Zesnul v Praze v 32. roce svého chvalně zastávaného kralování, v nejnebezpečnějším roce životního přechodu, tj. v 63 letech, roku křesťanského letopočtu 1378. Po jeho skonu přišel k vrcholné vladařské moci nad zemí jako panovník jeho syn

43. VÁCLAV *Opilý*, dvanáctý král, nevhodným otcovým nadbíháním a doprošováním již dávno za krále zvolený i korunovaný.²⁵⁵ Němci jej sice nazývají *Líný*, avšak leccos z toho, co pro říši učinil, nejenom je dílem člověka naprosto ne *líného*, nýbrž zcela jasně nasvědčuje tomu, že kdyby se byl mírnil v pití vína, byl by svou soudností předčil řadu německých králů. Páni čeští z návodu jeho bratra Zikmunda dvakrát ho zajali a přísně s ním nakládali, ale on svou chytrostí rovněž dvakrát se osvobodil a znovu získal královskou vládu. Poněkud příliš dychtil prolévat krev a byl neúprosným mstitelem zločinů. Bouře, jež roznítil v Praze Jan Žižka, a svržení konšelů z okna jej tak poděsilo a nesmírně rozhořčilo, že ho ranila mrtvice. A tak touto nemocí zhynul v 58. roce svého života, v 41. roce svého kralování, jež po otci v Čechách zastával,

²⁵⁵ Čti přiznání, vynucená na městech.

léta od vtělení Slova 1419. Německou říši spravoval po 22 let, avšak 19 let před jeho smrtí ho sedmero kurfiřtů této hodnosti zbavilo.

12. Jeho smrtí ony bouře, o nichž jsme se zmínili, nejenom neutichly, avšak zásluhou královny *Žofie* a nebožtíkova bratra císaře Zikmunda ještě více vzrostly. Oni oba totiž pokládali k nemalé své pohromě za lepší uklidnit spíše zbraněmi nežli slovy český národ, roztrpčený nehodným utracením Husovým a Jeronýmovým. A tak nic nemohlo Čechy pohnout, aby jej chtěli mít králem. Císař Zikmund arci, proraziv všechny překážky, vpadl s ozbrojeným vojskem do hradu pražského a beze svolení stavů se dal korunovat na krále (r. 1420); když však jeho vojska byla několikrát na hlavu poražena, mohl se ujmout držení království teprve po 15 letech. Bylo tudíž po smrti krále Václava

BEZKRÁLOVÍ,

trvajícím po 16 let ve svrchovaném zmatku občanských válek a strašlivých pohrom, až konečně, přestav doufat v úspěch zbraní a uchýliv se k slovním i písemným lákadlům, jimiž navnadil mocnější pány k poslušnosti, byl ke kormidlu království připuštěn tentýž onen

44. ZIKMUND, druhý syn císaře Karla a třináctý král v Čechách. Byl to vladař nemálo prosycený humanitním vzděláním a štědrý podporovatel učenců. Marku a kurfiřtství starého Braniborska nejprve zastavil, později pak poskytl ji za peníz zástavní norimberskému purkrabímu Fridrichovi, aby ji držel jako říšské léno, a tak ji zcela oderval od Království českého. Proti Turkům i Čechům válčil neslavně. S českými stoupenci učení Husova měl rozmanitá jednání o náboženský mír v Brně, v Jihlavě, v Chebu i v Praze; třebaže je shledal rozděleny ve dvě skupiny, dovedl obojí do jisté míry uspokojit, totiž kališníky basilejskými kompaktáty, Tábory svým královským diplomem. Churav vzdálil se z Prahy ze strachu před bouří, jež měla vzniknout pro popravu pana Roháče, a na cestě do Uher zahynul růží v 70. roce svého věku, v 17. roce českého kralování, počítáme-li od uchvácení Koruny, léta Páně 1437.

13. Po jeho smrti došlo opět k bouřlivému sněmování při volbě krále: jedni si přáli rakouského vévodu Albrechta, jež jako svého zete bedlivě doporučoval Zikmund, druzí mladistvého Kazimíra, bratra polského krále Vladislava. Oni oba podporovali každý svou stranu v Čechách zbraněmi, takže se zdálo, že země vzplane novou občanskou válkou. Poněvadž však strana Albrechtova byla mocnější, byl na krále korunován jako panovník od ní zvolený

45. ALBRECHT, příjmením *Kulhavý*, čtrnáctý král. Se štěstím neobyčejně vzácným, ale i neméně nestálým dosáhl do roka trojího království. Avšak nemálo Čechů, a to právě obzvláště vlivných, nemohlo se nikterak s tím smířit, aby ho uznali za krále. Třebaže vládl necelá dvě léta, podal nevšední doklad své válečné zdatnosti v bojích proti Moravanům, Polákům, Čechům a Turkům. Z přílišného požívání melounů onemocněl v Uhrách úplavicí a na ni zemřel r. 1439. Když byla Čechům ohlášena smrt králova, konal se sněm ke královské volbě opět s novými různicemi. Poněvadž totiž královská manželka Albrechtova zůstala po něm těhotná a krátce potom porodila synka pohrobka, přáli si ho někteří mít za krále a chtěli, aby po dobu jeho dospívání bylo království spravováno volenými správci; někteří však povolávali na království vévodu bavorského Albrechta. Když však tento odmítal ujmout se země rozervané náboženskými spory, zlíbilo se všem zvolit za krále Ladislava – tak mu totiž matka říkala –, a aby dříve, než by ho věk učinil způsobilým k vládě, nemohly vzniknout nějaké bouře anebo být porušen chod práva, řídícího národ, svěřit zemi dvěma správčům zvoleným ze stavu panského. A tak od doby, kdy začali být v Čechách voleni králové, vzniklo tehdy již třetí

BEZKRÁLOVÍ.

Trvalo pak až do 14. roku věku Ladislavova. Když byl v tomto stáří

46. LADISLAV, byla mu r. 1453 slavnostním obřadem vložena na hlavu koruna královská, od obvyklé koruny Karlovy odlišná. Neboť –

podle svědectví muže nevšedního jména²⁵⁶ – koruna, jíž byl korunován, byla ona zlatá koruna, kterou později darem od císaře Maxmiliána dostala ve Vídni Anna, snoubenka jeho vnuka Ferdinanda (r. 1515). Tak se stal Ladislav u Čechů patnáctým králem. Když všichni s převelikým napětím očekávali začátek jeho vlády, zahubila jej předčasná smrt v květu života mezi přípravami na svatbu. Jedni soudili, že zahynul morem, druhí, že byl otráven v 18. roce svého věku léta naší spásy 1457. Sněm svolaný k volbě krále nikdy v Čechách se nerozehřál horlivějším ucházením: tak četní a tak významní byli spoluuchazeči, kteří jej uváděli do varu! Když však všichni byli všestranně a bedlivě přetřásáni, byl jednomyslně zvolen ten, který v době, kdy Ladislav ještě neseděl u zemského kormidla, řídil zemi jeho jménem, totiž

47. JIŘÍ, příjmením *Poděbradský*, šestnáctý král. Když nastupoval na vládu, bylo mu 38 let. S Míšní, Slezskem i Moravou, ba i se vzdornými svými protivníky v Čechách, kteří mu vytrvale odpírali poslušnost a jako soka proti němu stavěli krále uherského, vedl velmi krušné války, avšak na všechny jejich pokusy vždycky vyvrál a nad nimi vyhrál. Císaře Fridricha osvobodil z velmi těsného obležení, jímž ho jeho lidé sevřeli na vídeňském hradě, slitovav se nad ním, když byl zbaven veškeré pomoci z říše. Odměnou za toto přispění dostal od císaře jednak tučné výsady pro Království české, jednak příznání vynikající důstojnosti pro své syny; byli totiž jmenováni říšskými knížaty. Zemřel vodnatelností v 51. roce svého života, v 13. roce kralování, léta Páně 1471.

14. Když byl uložen do královské hrobky, nemohli stavové na sněmu, jež v Praze svolali k volbě nového krále, nikterak dojít dohody. Jedni si totiž přáli Vladislava Polského, druhí Matyáše Uherského, jiní císaře Fridricha; někteří dávali přednost Jindřichu, synu zesnulého Jiříka, jiní se rozhodovali ještě pro jiné. Když se věc dlouho projednávala v Praze a nakonec byl sněm přenesen do Kutné Hory, byl od Čechů vyhlášen za krále syn Kazimíra Polského

²⁵⁶ Matouš, kardinál krcký, v II. kn. *Hodoeporica*.

48. VLADISLAV. Přišel z Krakova do Prahy, byl ode všech stavů přijat s největší poctou a třetího dne po příchodu byl korunován. Když se ujímal vlády, bylo mu 15 let. Byl to vladař obzvláště vlídný a štědrý, především pak usiloval o pokoj v zemi. Ochotně poskytl privilegia a výsady jak celému království, tak jednotlivým stavům, ba i mnohým panským rodům a městům. S radou předních pánů v mnohém uspořádal stát a zvelebil jej přesnějšími zákony. Zesnul po dovršeném 60. roce života, v 45. roce vlády, od obnovení spásy léta 1516. Ve správě země ho vystřídal syn, uvedený ještě za života otcova do hodnosti královské, mladíček, jemuž tehdy šlo teprve na 10. rok,

49. LUDVÍK, osmnáctý král. Řídil se radou císaře Maxmiliána a svého ujce, polského krále Zikmunda, a pro časté vpády Turků do Uher trávil téměř stále v Uhrách a jen velmi zřídka přicházel do Čech. Proto za jeho nepřítomnosti klíčily v zemi zmatky nad zmatky a neřesti nad neřesti. Třebaže král ustanovil lidu za správce Karla knížete minstrberského, vnuka někdejšího krále Jiříka, aby jako místodržitel řídil zemi, přece jeho vážnost byla příliš slabá na vyléčení tolika špatností. V desátém roce jeho kralování dolehl na Uhry s větší silou než kdy jindy turecký sultán Soliman. Aby potlačil jeho zběsilost, sbíral Ludvík, co mohl nejrychleji, vojsko ve svých zemích a dožadoval se pomoci také od knížat říšských na sněmu v Norimberce. Poněvadž však ani neměl vrchního velitele ve válčení zkušeného, ani nedostával od říše pomoc, v níž doufal, byl nucen malým vojskem se utkat s nesmírnými zástupy Turků u Moháče. Zde bylo jeho vojsko od Turků poraženo a rozprášeno, on sám sice z bitvy vyvázl útekem, ale u Celského potoka propadl se i s koněm do hloubi bažiny. Tak zahynul, jsa o málo starší než dvacetiletý, léta spásy 1526. U tohoto krále všecko bylo předčasné. Neboť *spatřIV přeD časeM svět*, byl předčasně korunován, předčasně zarostl vousy i zešedivěl, předčasně se chopil vladařských starostí, předčasně se oženil, předčasně umřel.

15. Hned po tomto žalostném skonu krále sešli se do Prahy stavové ke královské volbě. Jedni chtěli mít za krále Ludvíkova švagra Ferdinanda Rakouského, druzí Zikmunda Polského, jiní z bavorských bratří

Ludvíka nebo Viléma.²⁵⁷ Konečně se všem zdálo napodobit příklad předků, jehož se užilo po smrti krále Albrechta ve stejném případě. Zvolili tudíž stejným počtem z jednotlivých stavů 24 rozvážných mužů, a zavázavše je přísahou, dali jim moc zvolit krále z řečených čtyř uchazečů. Po úvaze byl od nich za krále českého vyhlášen

50. FERDINAND, arcivévoda rakouský, devatenáctý král, kterému lid pro jeho veliké rty říkal *Hubáček*. Byl to panovník opatrný, bedlivý, bdělý, vynikající svěžím duchem i nadáním, proti všem lidským příhodám obrněný. Čtyřicetý rok života byl prvním rokem jeho vlády. Jeho kralování v Čechách dalo se zprvu ve shodě se zákony zemskými a přinášelo požehnání, ale později je uvedla ve zmatek tak řečená válka šmalkaldská v sousedních Němcích. Když totiž v této válce (r. 1547) odepřeli Čechové spojit své zbraně s králem proti svému spojenci a souvěrci saskému kurfiřtovi a nechtěli přes důtklivé rozkazy královy rozpustit vojsko, jež měli doma sebráno při severní hranici království, rozlítl se proto král a v přesvědčení, že je pošlapávána jeho velebná důstojnost, po porážce Sasů od jeho bratra vrátil se s vojskem hněvivě do Prahy, zřídil zvláštní soudní dvůr, pohnal před právo všechny mocnější ze stavů a potrestal je, některé dokonce trestem smrti, ostatní, zvláště města, těžkými pokutami a ztrátou majetku. Tehdy také s libovůlí sáhl na zemská práva a zřízení, některá podvrhl, jiná zrušil, k pohromě přčetného obyvatelstva zemského, dosud ještě dostatečně neoželené. Když však časem, ač jen ponenáhlu a volně, z hněvu vychladl, některým něco opět milostivě navrátil. Na hradě Pražském zřídil apelační soud (r. 1548), k němuž by se strany odvolávaly od městských soudů, do měst dosadil své lidi takřka jako vyzvědače a zvláštním zákonem učinil opatření, že církevní statky, od jeho královských předchůdců jakýmkoli způsobem odcizené, nesmějí býti zpět vydobývány. Den své smrti uhodl o tři měsíce napřed v rozmluvě se svým dvorským kazatelem; zemřel v 62. roce svého věku léta Páně 1564. Po něm nastou-

²⁵⁷ Jan Herburt, Dějiny polské, kn. XX, kap. 3; Bodin, O státu, kn. VI, kap. 6.

pil, byv již dříve určen ke královské vládě a před půl druhým rokem korunován, jeho nejstarší syn kníže

51. MAXMILIÁN. Když se dostal ke správě království, byl 37letý a tehdy již otcem mnoha dítek. Tento vládce velice miloval zbožnost, obecný pokoj, spravedlnost a své poddané. Po příkladu otcově dopřával klidu svědomí lidem nesmýšlejícím bezbožně o Bohu, roztržky náboženské utišoval slovy, nikoli zbraněmi, a k téže umírněnosti napomínal syna, jež se souhlasem lidu vyhlásil za svého nástupce. Za jeho vlády nespátřila česká země války. S pobytem na tomto světě se rozloučil tento zbožný král, když vstoupil do 50. roku svého života, kdy třináctým rokem po otci spravoval království, léta obnovení spásy 1576. Jeho vladařských starostí se ujal jeho syn, tehdy již čtyřiatvacetiletý, kníže

52. RUDOLF II. Vstoupiv v šlépěje otcovy, bedlivě usiloval o pokoj v zemi, a spokojen jsa půvaby města Prahy, jenom zcela zřídka dlel jinde než v Čechách. Avšak zuřivost Turků a pohromy království Uherského donutily ho konečně, aby se sám pustil do války. Vedl ji v Uhrách s kolísavým štěstím pomocí různých svých vojevůdců po čtrnáct nepřetržitých let. Když smlouvením příměří s nepřítelem válka jakž takž ustala, začaly ho znepokojovat válečné bouře roznícené pro maření náboženství, a to zprvu na Moravě bočkajovské (r. 1605), potom obecného lidu v Čechách (r. 1608 a 1609). Bočkajovské bouře bedlivě uklidnil král Rudolf jednak mírovými, jednak válečnými prostředky, české pak bouře tím, že povolil a slavnostním privilegiem i zápisem do desk zemských potvrdil v království pokoj náboženství uspořádanému podle konfese, kterou kdysi stavové předložili jeho otci Maxmiliánovi. Avšak krátké trvání pokoje v zemi, mnohou námahou dosaženého, způsobil mu jeho bratr Matyáš. Ten totiž vida, že bratr je unaven mnohostrannými starostmi a že se jeho věk nachyluje, smluví se (r. 1606) proti němu s bratry a příbuznými a s vědomím i souhlasem říšských knížat vyrve mu ozbrojenou mocí zprvu země rakouské, potom (r. 1608) Království uherské a Moravu, nakonec (r. 1611) i Čechy s přivtělenými

zeměmi.²⁵⁸ Zakusiv od bratra bezpráví tak nesmírné, jehož si Němci většinou téměř nevšíмали a nedbali, neustal se císař a král Rudolf šířiti žalem, až odešel ze života v 60. roce věku svého, v 36. roce kralování, léta Páně 1612. Život prožil neženat. Byl poctěn velmi slavnými poselstvími od Turků, Peršanů, Moskvanů i Tatarů. Královskou vládu v Čechách, získanou jednak zbraněmi, jednak souhlasem národa nedosti prozíravého, po Rudolfovi uchvátil řečený jeho bratr

53. MATYÁŠ. Ačkoliv se očekávalo, že bude spravovat království podle mravu předků, dal se od blahodárného předsevzetí odvrátit krvavými návrhy horlivých přívrženců náboženství řídícího se učením stolice římské a dopustil, že v Čechách znovu ponenáhlu ožily spory, rozvázností Rudolfovou utišené, a že zase začalo být mařeno náboženství evangelické. Tím, že těmto různicím – jak někteří soudí – nepřikládal význam v jejich zárodcích a že se ze země stranicky rozpolcené vzdálil pod záminkou léčení své churavosti, poskytl příležitost, aby vzplanula válka. Začátek pohromy, svou krutostí a dlouhým trváním neobyčejně zhoubné, byl způsoben, když byli z vysokého okna královské kanceláře svrženi spolu s písařem dva z nejvyšších úředníků zemských, o nichž se dokazovalo, že byli původci zhoubných rad a maření obecného pokoje. Hned potom učinili král k obraně své velebnosti i Čechové k ochraně náboženství nesmírné přípravy válečné a došlo ke zhoubné válce, která se potom před našimi zraky rozšířila do takových rozměrů, že zachvátila nejen Čechy, ale i celou Říši německou, a dosud plane k převeliké pohromě mé i nesčetného množství vlastenců. Když ji král Matyáš s pochybnými nadějemi začal, zaměnil život za smrt v nejnebezpečnějším přechodném 63. roce svého života, v 8. roce svého kralování, léta Páně 1619.

16. Byl sice ještě za života Matyášova a k jeho horlivému snažení uveden v hodnost královskou (r. 1617) jeho bratranec FERDINAND, arcivévoda rakouský, štyrský a korutanský, ale téměř všichni stavové si stěžovali, že byl, a to nikoli bez obcházení, proti mravu předků za krále

²⁵⁸ Stížnost císaře Rudolfa předložená kurfiřtům v Praze r. 1610.

přiját, nikoli zvolen, a to jenom malou menšinou, jež byla ponejvíce přinucena strachem nebo podplacena penězi. Proto mu po smrti krále Matyáše bránili v přístupu k vládě a na velmi četně obeslaném sněmu stavů i zástupců zemí ke Koruně přivtělených slavnostně ho z království sesadili. Současně byl navrhován král jiný: jedni byli pro kurfiřta a falckraběte Fridricha, druzí pro kurfiřta saského Jana Jiřího, jiní konečně pro vévodu savojského Karla Emanuela nebo jeho syna Viktora. Počtem hlasů však zvítězil, při příchodu byl s nejvyššími počty přijat a již šestého dne po příchodu se slavnostním jásotem královskou korunou ozdoben kníže

54. FRIDRICH, falckrabě rýnský, třiadvacátý král. Tehdy, když se ujímal království, šlo mu na 24. rok života. Byl to vládce dokonalého nadání i soudnosti, velmi oddaný zbožnosti, šťastnější v míru nežli ve válce, vyrovnaně umírněný stejně za úsměvu jako za burácení osudu, otec mnoha dětí. Na začátku druhého roku svého kralování v Čechách svedl o svou hodnost nešťastnou bitvu u Prahy na Bílé hoře s vojsky císaře Ferdinanda II. a bavorského vévody Maxmiliána (r. 1620). Zde bylo jeho vojsko zčásti zahnáno, zčásti rozprášeno, on sám byl nucen hledat spásu útekem s manželkou těhotnou i s dětmi a zůstat království vítězi. Prvním jeho útočištěm bylo město Vratislav, potom město a dvůr jeho švagra Berlín a nad Berlín opevněnější Kostřín. Když však byl v téže době královským španělským i bavorským vojskem zbaven také svých dědičných zemí a kromě toho prohlášen od císaře za psance, shledával, že nemůže být u švagra dosti jist před nebezpečím. A tak uprchl jako vyhnanec do Holandska k ujci Mořicovi, knížeti oranžskému, a se štedrou podporou jeho i svého tchána, krále Velké Británie, později po smrti jich obou s přispěním druhého ujce Fridricha Jindřicha, stavů holandských a příbuzného krále britského usadil se v Haagu a zde snášel dlouhé mrzuté vyhnanství. Když pak konečně vítězstvím švédského krále Gustava Adolfa znovu získal z velké části své dědictví v Rýnské Falci a když se zdálo, že získá zpět i ostatní území i důstojnosti, jež jej kdysi zdobily, zasažen byl smrtí, urychlenou buďto úpornými úbytěmi, jež si zcela nedávno přivodil při neblahém onom ztroskotání

lodi v Harlemu, anebo, jak někteří tvrdili, prudkým jedem, jež mu zločinní lidé podali. Skonal v Mohuči 29. listopadu léta Páně 1632 v 37. roce svého věku, v roce o něco více než dvanáctém svého vyhnanství. Po vítězství, jehož dobyl nad králem Fridrichem, jak jsme připomněli, u Prahy na Bílé hoře, císař, král a kníže

55. FERDINAND vyslal ihned jako místokrále Karla z Liechtensteina a chopil se království, získaného právem válečným. Dav popravit téměř třicet předních mužů protivné strany, některé pak odsoudiv do doživotních žalářů, velmi mnoho zámožnějších občanů pokutovav ztrátou veškerého majetku a zcela vyrvav národu právo hlasování při volbě královské, začal v Čechách vládnout podle své libovůle neomezeným panstvím a až dodnes tam vládne.

17. Pohyboval by se ovšem na kluzké půdě, kdo by chtěl psát o králich ještě žijících, a rozumní mužové se tomu téměř všude vyhýbají. Proto, jakož i aby se snad někdo nedomníval, že jsem já, kterého tento císař donutil pro náboženství opustit všechn majetek a vlast, povolil při líčení více, než se slušelo, vlastní bolesti, ponechávám svobodnějším a výmluvnějším potomkům, aby vypsali, co velmi slavený tento vládce způsobil jak jinde, tak v Čechách válkami, jež po celou svou dosavadní vládu vedl v Němcích, Vlaších a Prusích.

Obracím pak již své pero ke kněžnám a královnám, jež měli čeští panovníci za manželky, hodlaje zkusit, zda bych dovedl snad také o nich něco poznamenat, co by mysli čtenářově nebylo ani nepříjemné, ani ne- užitečné.

KAPITOLA IX

O českých kněžnách a královnách

Jako všemi ostatními způsoby života podněcují knížata a králové své poddané buďto k ctnostem, nebo ke špatnostem, tak zvláště svou zdrženlivostí od nedovolené lásky a zachováváním manželství neznajícího těkavé chlípnosti poskytují jim vzor cudnosti a umírněnosti. Tohoto velice chvályhodného zřízení šetřili svědomitě také čeští panovníci a téměř všichni trávili život cudně a uváděli do svých domovů zákonitě manželky, soudíce, že i po této stránce musejí lidu předcházet dobrým příkladem na cestě k ctnosti. Nejdávnější mezi nimi volili manželky jen domácí, nikoli cizozemské, pozdější naopak raději chtěli mít manželky z jiného nežli svého národa a vyhledávali příbuzenstvo spíše v cizině nežli doma. A zajisté, čím je žena muži bližší jazykem, mravy a obyčeji, tím bývá jejich spojení příjemnější, svornější a všem příbuzným milejší.

Poněvadž v každém stavu lidské společnosti měřívají manželky rády své postavení podle postavení mužů, zdá se, že již proto není nijak nevhodné, abychom na tomto místě něco podali o manželkách knížat a králů a stručně zjistili, jednak jaká mají v Čechách práva a jakých výhod dosahují sňatkem podle starobylého obyčeje a zákonů, jednak také, která z nich byla za kterého panovníka provdána.

Ačkoli se tedy Čechové již dávno odnaučili žít v matriarchátu a ačkoli se jejich panovníci nikterak nesdílejí se svými manželkami o vladařskou moc, přece vešlo již dávno v obyčej, že jsou jejich manželky slavnostně a téměř týmiž obřady jako panovníci sami ozdobovány odznaky knížecími a královskými, uváděny v hodnost, obdarovávány penízem korunovačním a od celého národa uctívány veškerou nejvyšší a zcela královskou poctou, jakož i nejochotnějšími službami. Peníz korunovační, který jim bývá po starobylém mravu určován k uvedení v hodnost a bývá po

nejbližšího půl roku sbírán z dávkových platů, které jsou povinni venkované odváděti stavům, vzrostl prý na 5000 hřiven stříbra.

2. Také kněžny a královny měly v zemi vždy skvělé pomůcky k uhájení svého důstojenství. Bylo jim totiž zřizováno jisté věno k dostatečné úhradě nákladů nezbytně spojených s jejich stavem. Bylo pak kdysi toto věno peněžité, totiž 20 000 hřiven čistého stříbra,²⁵⁹ avšak po době krále Rudolfa I. bylo vymezováno v jistých pozemcích, městech a statcích. Z tohoto tedy vymezování se ustálil obyčej, že v našem království jsou, jak jsme již dříve poznamenali,²⁶⁰ královskými věnnými městy Hradec nad Labem, Jaroměř, Trutnov, Dvůr, Bydžov, Chrudim, Vysoké Mýto, Polička, jakož i Mělník s hradem, poplužím a velmi rozsáhlými statky, bohatě úrodnými vínem a obilím. Užívání toho všeho, veškeré důchody a pravidelné příjmy s užitečným panstvím náleží plným právem královnám, korunou královskou řádně korunovaným, a to doživotně.²⁶¹ A třebaže z oněch svých věnných pozemků nemůže královna nic ani zciziti, ani dluhem zatížit, může na nich, přeje-li si, zřídit doživotní zástavu; ba shledá-li je královna od svých předchůdkyň se souhlasem stavů nějakým břemenem zatíženými a vyplatí-li to ze svých peněz, spravedlnost nedovoluje, aby jí z toho vznikla škoda, a zákony nařizují, aby příslušný toho času král nahradil to dědicům po ní pozůstalým. Tak bylo kdysi rozhodnuto o penězích závětí odkázaných ve prospěch Hynka a Zdeňka z Rožmitálu, dědiců královny Johanky, proti králi Vladislavovi. Tak když královna Anna, manželka Ferdinandova, žádala vrácení předtím zastaveného panství trutnovského a chtěla je vybavit splacením dluhu, totiž 447 kop grošů pražských, bylo vzpírajícímu se věřiteli Adamu Zylvarovi soudním výrokem nařízeno vrátit zástavu a panství samo bylo se vším zbožím přiznáno královně, dluh zapravivší (r. 1544). Tak byl na sněmu (r. 1614) dán souhlas Anně, manželce krále Matyáše, aby směla vykoupit od Viléma Vchynského panství mělnické, jež zasta-

²⁵⁹ Hájek k r. 1305.

²⁶⁰ Výše v kap. II, odst. 4, 5, a 15.

²⁶¹ Práva a zřízení zemská A. 25.

vil Rudolf II. Kromě toho však smí královna požítky a důchody z věnných statků podle libosti převést směnou, prodejem nebo jakoukoli jinou smlouvou na krále nebo na kohokoli jiného. Tak Alžběta, vdova po králích Václavu II. a Rudolfovi, tak – nemýlí-li se Kromer ²⁶²– Barbara, vdova po králi Zikmundovi, učinily smlouvu o tomto užívání takových statků: této totiž dal její zeť Albrecht vyplatit z komory královské 12 000 dukátů, oné zase král Jan, manžel její pastorkyně, nabídl u Brna na Moravě jiné statky a něco peněz.²⁶³ Jestliže však některá manželka králova nebyla ozdobena korunou královskou a přežila krále zatím zemřelého, nedovoluje jí starobylý mrav ucházet se o české věno. Tak se soudí, že by manželka krále Vladislava Anna, kdyby byla přežila svého královského manžela, nebyla měla v Čechách žádného věna.²⁶⁴ Jestliže by některá po smrti královského manžela uzavřela nižší sňatek a provdala se za někoho z domácí šlechty, protože to je pod důstojnost stavu a protože to starodávné zákony královské zakazují, činem samým ihned ztrácí věno, jehož dosáhla sňatkem s dřívějším králem, a musí s novým manželem a veškerým jeho potomstvem až do třetího kolena odejít z celého království.²⁶⁵ Pakli ji pojme za choť některý kníže, je sice povinen vyvézt ji ze země, avšak smí nicméně brát užitek z jejich věnných statků tak dlouho, dokud český král neodkoupí tohoto práva manželčina vyplacením 10 000 hřiven stříbra. Jinak žádný král nesmí korunovanou královnu, vdovu po svém královském předchůdci, buďto svrhnout z držení oněch věnných statků, anebo jí jakýmkoli jiným způsobem překážet v plném jejich užívání. Je sice pravda, že panství trutnovské zastavil král Ferdinand Kryštofu z Jandorfu a mělnické císař a král Rudolf zprvu Jiřímu z Lobkovic,²⁶⁶ později Jáchymu z Kolovrat,²⁶⁷

²⁶² Kromer, Kronika polská, kn. XXI; Gerhard de Roo, Letopisy rakouské, kn. V.

²⁶³ Dubravius, Dějiny české, kn. XX.

²⁶⁴ Mistr Daniel, Kalendář, k 26. červenci.

²⁶⁵ Pan Ondřej z Dubé, starý rukopis.

²⁶⁶ Sněm léta 1579.

²⁶⁷ Sněm léta 1595.

avšak rozhodnutí soudu zemského²⁶⁸ a usnesení sněmovní prokazují, že Ferdinand tak učinil bez porady se stavy neplatnou smlouvou, a to po smrti své královské manželky, Rudolf pak toliko se souhlasem poživatelky, královny matky, a veškerých stavů. Konečně těmito věnnými důchody mohou královny vdovy se ctí hájit svého důstojenství, ale zároveň jsou povinny spokojit se jenom jimi. To je patrné z toho, že když po smrti svého otce Maxmiliána žádal král Rudolf od stavů pro matku Marii jeden groš pražský z důchodů pivních, kterým se říká *posudné*, sněm se sice na nové dávatelce tohoto druhu usnesl (r. 1577), avšak neučinil tak ani bez reptání, ani bez výhrady. Byl totiž onen groš odváděn do obecné komory stavovské a teprve tehdy, když se sešel, byl královně vyplácen, a to jakožto čestný dar, nikoli poplatek, a s tou výhradou, že budoucně nebude od stavů požadovat nic podobného.

3. U národa českého jsou všechny královny v převeliké úctě, obzvláště ty, o nichž je známo, že jsou vlídné a že lnou k jazyku domácího lidu. Lahodně jim lichotí a úsluhy prokazují o závod muži stejně jako ženy a v každý příhodný čas jim uctivě obětují dary.²⁶⁹ Vede je totiž k tomu jednak zvláštní jakási náklonnost srdce, vrozená u národa, který miluje své krále – vždyť, jak píše náš básník,²⁷⁰

*snad není národa, jenž by
více si vážil svých králů a více po míru toužil,
nad Čechy –*

jednak ze soukromých důvodů, aby jim totiž osvědčili každý svou nejochoťnější vůli a aby v případě potřeby mohli v nich mít přímluvkyně a ochránkyně u krále.

Kromě těchto obecných úsluh veškerého národa mají královny také své dvorské služebníky a úředníky všeho druhu, svého hofmistra, podkomořího, pážata a jiné, obzvláště pak početný sbor dívek a paní ve své

²⁶⁸ Nález r. 1590.

²⁶⁹ Sněmy léta 1569 a 1614.

²⁷⁰ Václav Klement.

ženské komnatě. A třebaže jim zákony nedovolují přijít do královské kanceláře, ani k soudním stolicím, neubírá to nic z jejich lesku, ani to nijak nemůže prospět protivníkům, jestliže by se proti právu a slušnosti pokoušeli i jen v nejmenším poškozovati jejich stavení. Neboť i na to vhodně pamatovala rozvázná starobylost, zřídívši úředníky, jemuž se říká *úředník králové Její Milosti*, aby mezi soudci menšího soudu zemského při deskách zemských a všude v radě zasedal jako královnin právní zástupce, stejně s ostatními měl hlas a ihned zakročoval, kdykoli by v čemkoli šlo o prospěch královny.

4. Konečně pokládáme, ne-li za nezbytné, aspoň nikoli za nevhodné, přehlédnout a Tobě, čtenáři, jako na obraze vyložit, s kým buďto doma, nebo v cizině byli panovníci čeští stejně kdysi jako dnes skrze svazky manželské spojeni pokrevností a příbuzenstvím a která knížecí choť žila s kterým panovníkem. Před rokem asi tisícím po Kristu neznali čeští knížecí vládcové sňatky s cizinkami. Volili si za manželky Češky, v zemi doma mezi svými zrozené. Někteří po ztrátě první choti již nevyhledávali druhé, někteří však přecházeli k druhému, třetímu i čtvrtému sňatku. S výjimkou Přemysla Otakara II. a Rudolfa I. žádný panovník se neoženil s vdovou; bylo totiž obecným rozhodnutím národa již dávno stanoveno, že si český král nesmí za manželku bráti vdovu.²⁷¹

Žily pak jako manželky v Čechách s knížecími muži

1. *Bořena* [hadačka] s Krokem Starším,
2. *Niva*, žena urostlé postavy a sličné krásy, s Krokem Mladším,
3. *Libuše* [věštkyně] s Přemyslem,
4. *Hruoba* a po ní *Lidomíra* s Nezamyslem,
5. *Střezislava* [obezřelá] s Mnatou,
6. *Baňka* [hadačka] s Vojenem,
- (7. Jméno manželky Vnislavovy není známo),
8. *Libuška* s Křesomyslem,
9. *Ponislava* s Neklanem,

²⁷¹ Bonfini, dekády V., kn. I.

10. *Miloslava* s Hostivítem,
11. *Lidmila* s Bořivojem,
- (12. *Spytihněv* žil neženat),
13. *Drahomíra* s Vratislavem,
- (14. sv. *Václav* žil v bezženství),
15. *Brzena* s Boleslavem Ukrutným,
16. *Hemma*, z rodu saského, ze všech první kněžna původu cizozemského, s Boleslavem Milostivým,
17. *Čemislava* s Boleslavem Slepým,
- (18. *Jaromír* neměl manželky),
19. *Božena* [žena bohulibých mravů] s Oldřichem,
20. *Juta* čili *Jitka*, dcera rýnského hraběte Oty Bílého, s Břetislavem I.,
- (21. Zda měl *Spytihněv* II. manželku či neměl, není jisto),
22. *Arabona*, první manželka s králem Vratislavem I., *Adléta*, sestra nebo dcera uherského krále Ondřeje, druhá, *Svatava*, dcera polského krále Kazimíra, třetí,
23. *Valpurga* s Konrádem I.,
24. *Lukarta*, dcera falckraběte rýnského Albrechta, s Břetislavem II.,
25. *Helbirga*, dcera markraběte rakouského Leopolda III., s Bořivojem II.,
26. Neznámá se Svatoplukem I.,
27. Neznámá s Vladislavem I.,
28. *Adléta* [zbožná], dcera uherského krále Almuše, se Soběslavem Starším,
29. *Gertruda*, první, a *Jitka-Cecilie*, druhá, ona dcera markraběte rakouského Leopolda IV., tato lankraběte durynského Ludvíka III., s králem Vladislavem,
30. Neznámá, dcera knížete polského Měčislava, se Soběslavem Mladším,
31. *Alžběta*, dcera uherského krále Gejzy, s Bedřichem,
32. Neznámá, dcera uherského krále Bély Slepého, první, a *Marie*, dcera císaře Jindřicha, druhá, s Konrádem II.,
33. Neznámá s *Václavem* II.,
- (34. Břetislav Jindřich žil v bezženství),

35. Neznámá s Vladislavem II.,
36. *Abda* čili *Adla*, první, a *Konstancie*, druhá, tato dcera uherského krále Bély III., ona markrabí míšeňského Oty Bohatého, s Přemyslem Otakarem I.,
37. *Kuňka* čili *Kunhuta*, dcera císaře Filipa Švábského, s králem Václavem Jednookým,
38. *Marketa*, stařenka, první, a *Kuňka*, jejíž svatba byla do týdne po Marketině smrti, druhá, ona dcera vévody rakouského Leopolda VIII., tato Rostislava čili Hostislava, knížete bulharského, s Přemyslem Otakarem II.,
39. *Juta* čili *Jitka*, dcera Rudolfa Habsburského, první, a *Alžběta Rejčka*, dcera polského krále Přemysla, druhá, s králem Václavem Svatým, Alžběta, též s králem Rudolfem,
40. *Viola*, dcera těšínského knížete Měska, s Václavem III.,
41. *Anna*, dcera krále Václava Svatého, s Jindřichem Korutanským,
42. *Eliška*, rovněž dcera Václava Svatého, a *Beatrice*, dcera Ludvíka Bourbonského, s Janem Lucemburským,
43. *Blanka*, první, *Anna*, zvaná i *Mečka*, druhá, *Anna Johanna*, třetí, a *Alžběta*, čtvrtá, s císařem a králem Karlem IV. Byly pak dcerami, první Karla z Valois, druhá falckraběte rýnského Rudolfa, třetí Jindřicha, knížete javořického a svídnického, a čtvrtá Štětínského knížete Bojislava,
44. *Johanna*, první, a *Žofie* druhá, s Václavem IV., dcery vévodů bavorských, ona Albrechta, tato Jana,
45. *Marie*, dcera uherského krále Ludvíka, a *Barbora*, dcera hraběte cellského Heřmana, s císařem a králem Zikmundem,
46. *Alžběta*, dcera císaře Zikmunda, s králem Albrechtem Kulhavým,
47. *Magdalena*, dcera francouzského krále Karla VII., nevěsta krále Ladislava,
48. *Jana* z Rožmitálu s králem Jiříkem,
49. *Anna*, dcera Jana, hraběte angoulèmeského, s králem Vladislavem II.,
50. *Marie*, dcera Filipa Rakouského, krále španělského, s králem Ludvíkem,

51. *Anna*, dcera krále Vladislava II., s králem Ferdinandem Rakouským,
52. *Marie*, dcera španělského krále Filipa II., s císařem a králem Max-
miliánem,
(53. Císař a král Rudolf II. strávil život neženat),
54. *Anna*, dcera arcivévody rakouského Ferdinanda, s císařem a králem
Matyášem,
55. *Alžběta*, dcera Jakuba, krále Velké Británie, s Fridrichem,
56. *Marie Anna* a *Eleonora* s císařem Ferdinandem II., z nichž ona byla
dcerou Viléma V., vévody bavorského, tato je dcerou Vincence Gon-
zagy, vévody mantovského.

Z těchto panovnic aspoň osmnáct přežilo své manžely. Jenom čtyři,
pokud vím, druhým sňatkem zastřely památku dřívějšího manželství;
všechny ostatní prožily ostatek života samy, dílem v klášteřích, dílem
u příbuzných, dílem ve svých věnných městech.

*Natolik v hloubi srdce jim zakotvil úmysl pevný,
že již manželským svazkem se nechtěly spojit s nikým,
ukrutnou šalbou smrti když přišly o první lásku.*²⁷²

²⁷² Vergilius, Aeneis, kn. IV.

KAPITOLA X

O dětech českých králů

Rovněž dětem králů a knížat, jak chlapcům, tak dívkám, vzdával český národ vždy převelikou úctu. Nebyli nazýváni knížaty českými, jak tomu bývá ve většině královských zemí, nýbrž, jak se toho i podnes užívá u Poláků, říkalo se jim toliko *vývodicové* a *vývodinky*, po případě *královi-cové* a *královičovny* neb *královinky*.²⁷³ A nečteme, že by někdo z nich si byl osobil názvy neobvyklé anebo jiné, než jakých se mu dostávalo podle uznání lidu. U celého národa požívali vždy plné ochoty a náklonnosti, pokud sami neporušovali zákonů zemských a nedávali přednost soukromému prospěchu před obecným pokojem vlasti. Z obecného usnesení Čechové nikdy neopomněli nic, co by sloužilo k zvýšení jejich lesku, a nikdy se nedopustili ničeho, co by je poškozovalo. Zločinnou proradnost Vršovců, kteří se kdysi spikli, aby do kořenů vyhladili knížata rodu Přemyslova, celý národ vždy co nejrozhodněji zatracoval. Vrahové, kteří byli kdy za peníze získáni od nepřátelských sousedů našeho národa k zavraždění našich králů nebo královských synů, byli cizinci, nikoli Čechové, a jejich vražedné dýky a jedy dodnes všichni proklínáme.

2. Svou náklonnost a příchyllost co nejoddanější ke královskému potomstvu prokázali naši předkové zvláště významně jednak tím, že své žezlo a nejvyšší státní moc nesvěřili žádnému panovníku z jiného rodu, jednak tím, že svým vládcům zemi spravujícím ponechávali plnou volnost rozhodovat a zařizovat, co se týká nezbytné výživy a slušných prostředků k uhájení života, jimiž by byli synové a dcery jejich knížat nebo králů živeni ve shodě s důstojností svého postavení a stavu. Neboť nehledě k tomu, že jsou beze sporu dědici otcovských peněz a všeho cenného nábytku, pořízeného z kterýchkoli důchodů a berní v království, obvykle uděluje korunovaný král po úřadě se stavy jednotlivým

²⁷³ Kronika boleslavská, kap. 66, 93 a 94.

synům nějakou část země, někdy v Čechách, obyčejně na Moravě, někdy i v Lužici nebo ve Slezsku, k plnému užívání a užitečnému panství, dcerám pak, když se provdávají, ženskou výbavu a bohaté peněžité věno. A třebaže žádný zákon ani obyčej nebrání králi majícímu vládu, aby v případě, že by toho vyžadovala jeho vlastní nebo státní potřeba, udělení území, jež jednou učinil, buďto zcela neodvolal, nebo o něm jakkoli nerozhodl, přece většinou právě oni synové a bratři královští, kteří po prvé přišli k nějakému údělu toho druhu, drželi jej ve svém panství doživotně, brali podle něho názvy a příjmení, ba držení jednou nabyté postupovali zase svým synům. Jenom jestliže někteří zemřeli bez mužského potomstva nebo jestliže byli obdařeni jinde statky a bohatstvím, z nichž by mohli důstojně žít, tehdy teprve území, jež bylo jejich panstvím, zcela se vracelo ke království jakožto jeho vlastnictví. Tak vykázal polnosti a jisté území se souhlasem své rady kníže Vnislav bratru Vratislavovi v kraji Luckém; tak Hostivít Mstibojovi v kraji Kouřimském; tak sv. Václav Boleslavovi v Zálabí; tak Břetislav Bojovný svým synům, prvorozenému Spytihněvovi kraj Lucký, Vratislavovi půlku Moravy, v níž je Olomouc, Konrádovi a Otovi druhou půlku, v níž je Brno a Znojmo, konečně Jaromírovi, určenému pro stav duchovní, biskupství pražské a kraj Hradecký; tak potomní král Vratislav, když nastoupil v Čechách po bratru Spytihněvovi, rozdělil bratřím Moravu, uděliv Olomoucko Otovi, Znojemsko pak přidav Konrádovi, vladaři neb knížeti brněnskému; tak kníže Vladislav bratru Soběslavovi kraj Lucký (r. 1111); tak král Vladislav rovněž bratru Děpoltovi území klatovské v Čechách (r. 1143); tak jiná knížata z téhož rodu jiným územím jiná. Podobně po dlouhé době dali Moravu panovníci z rodu Lucemburského, král Jan synu Karlovi, potomnímu císaři, Karel pak bratru Janu Jindřichovi, který ji postoupil zase svým synům; tak též Karel přidělil rovněž Zhořelec se vším okolním zbožím synu Janovi. Co dále učinil s Moravou císař a král Zikmund, dav ji svému zeti Albrechtovi (r. 1423), poněvadž to bylo nezvyklé a odporovalo otcovským zvyklostem, nedošlo schválení a musilo být odvoláno. Zda s klidnou myslí snesl český národ, že král Vladislav II. postoupil kraje či Knížectví hlohovské a opavské

bratru Janu Albrechtovi (r. 1491) a potom bratru Zikmundovi (r. 1499), jemuž o něco později přidal i Markrabství dolnolužické, o tom nedovedu povědět nic jistého. Pomlčet snad nesmím ani o tom, co někteří tvrdí, že se Knížectví svídnické ve Slezsku dostalo od knížete Bolka do české moci s tou podmínkou, aby nejstarší syn českého krále za života svého královského otce žil z jeho důchodů a odtud živil svou čeleď.

3. Jako však pamatovala moudrá starodávnost na syny královské, poskytujíc jim užívání země a území, tak se postarala i o dcery peněžitým věnem. Oním věnem bylo kdysi aspoň 500,²⁷⁴ později 10 000 hřiven ryzího stříbra. K sebrání a sehnání tohoto věna, kdykoli se vdávají královské dcery, přispívají všichni stavové – stejným způsobem, jaký se podobně zachovává při svatbách synů – podle zvyku a řádu polovinou z platu, který jim za kterékoli pololetí odvádějí jejich venkovští poddaní. Tak dal Soběslav Starší s dcerou Marií svému zeti Leopoldu Rakouskému věnem 500 hřiven stříbra;²⁷⁵ tak přislíbil 10 000 hřiven Václav Svatý z rukou dcery Anežky Ruprechtovi, synu císaře Adolfa (r. 1292), a král Ladislav Kazimíru Polskému se sestrou Alžbětou (r. 1454); tak žádal na sněmu stavy české o příspěví na věno král Ferdinand, když ženil svého syna Maxmiliána a když vdával dcery, Alžbětu za polského krále Zikmunda Augusta, Annu za Albrechta Bavorského a Marii za Viléma Klévského.²⁷⁶

4. Oněm knížatům z královské krve, kteří chtěli být jen tím, čím byli, a kteří se spokojili bohatstvím, jež jim přidělil vládnoucí český panovník, jejich to otec, bratr nebo příbuzný, a nebažili po větší moci, ani netoužili výše, nežli dovoloval zákon, oněm knížatům, pravím, bylo povolováno, aby bez potíží užívali, dokonce i s potomstvem silnějšího pohlaví, všeho blahobytu, jehož se jim dostalo. Naproti tomu však ti, kteří se dali svést na scestí zvrácenou ctižádostí a nemírnou lakotou a buďto strojili pikle proti panovníkovi, jemuž měli být vděční za své

²⁷⁴ Hájek k r. 1311.

²⁷⁵ Hájek k r. 1138.

²⁷⁶ Sněm léta 1549.

postavení, anebo ohrožovali obecný pokoj vlasti svým buřičstvím nebo jakýmkoli jiným zhoubným způsobem, ti byli jakožto nevďeční odbojníci zcela vyháněni ze svých držav bez vyčkání jejich smrti. Tak jsme se dozvěděli,²⁷⁷ že z těchto důvodů byli pokutováni a dokonce vězněni od Soběslava Staršího vnukové Konráda I., Vratislav, syn Oldřichův, a Konrád Lutoldův; tak od Fridricha Konrád Mladší; tak od krále Václava jednak bratr Přemysl, jednak syn Přemysl Otakar, a rovněž jiní od jiných. Z toho ze všeho vyplývá, že se nenadarmo říkává běžným příslovím: padla kosa na kámen, anebo jak si kdo ustele, tak si lehne. Údělem skromných a s přítomným dobrem, třebas skrovným, spokojených bývá blaženost, naproti tomu ctižádostivé bouřliváky stíhává vyhnanství nebo zajetí, tudíž neštěstí.

²⁷⁷ Hájek k r. 1126, 1128, 1184, 1235, 1237 a 1250.

KAPITOLA XI

O stavech Království českého

V každé lidské společnosti lze zřejmě pozorovat jisté jakési známky, podle nichž se poznává, že jeden muž vyniká nad druhého, že jeden je druhému roven nebo neroven. Někdo předčí druhého zdatností, jiný leskem své urozenosti, jiný rozsahem majetku, jiný výsostností místa, na něž je postaven. Podle takových asi prvků se ustálily také na veřejnosti a v uspořádání států všeho druhu jisté stupně cti a důstojnosti a rozličné podmínky, podle nichž je souhrn lidu pod vládou nejvyššího úřadu rozlišen v jisté stavy a takřka třídy a oddělen od nejnižšího zastupu obecného lidu. Tak i v Čechách učinila již dávno prozíravá starobylost mezi obyvatelstvem jisté stupně; kdežto hrubý lid se musil snížit k poddanským službám, vybrala lid lepší povahy k vytvoření jádra státního a jej nazvala, právě tak jako v ostatních státech, stavy zemskými. Přála si pak, aby tyto její stavy byly také navzájem rozlišeny: aby totiž jedni zaujíмали své důstojenství v chrámech, druhí na radnicích; oni aby spravovali záležitosti náboženské, tito však záležitosti, jak se říká, tohoto světa, a aby se ani oni nevměšovali do věcí světských, ani tito do duchovních. A jako podstatou samou, tak i názvem lišili se jednotliví tak řečení *řádové* a *stavové*.

2. Byl tedy v Čechách vlastně vždy dvojí stav, totiž církevní a světský.

Stav církevní čili posvátný se skládá z kněží, mezi nimiž jsou arcibiskup a jeho tak řečený sufragán a oficiál, kanovníci kapituly hradu Pražského, opati, probošti a převorí klášterů, a jsou-li ještě jiní hodnostáři u těch, kteří se spravují učením římské stolice a nazývají se *podjednou*, a dále administrátor s celou svou konzistoří, arciděkanové kutnohorský a hradecký a děkanové lidnatějších měst v království mezi těmi, kteří se řídí zásadami učení evangelického a nazývají se *podobojí*. Oni všichni jsou podle starobylého zvyku od krále, rady zemské a předních

mužů své strany nejenom jmenování, nýbrž i potvrzování a do svých úředních hodností uvádění, všichni poslouchají krále a rady zemské, všichni jsou vyloučeni z poradních a soudních těles světských. Je zřejmé, že Hájek a ostatní, kteří opačně kdysi soudili nebo dosud soudí, nemohli uvést žádných vhodných dokladů, kterými by znalcům prokázali správnost svého mínění, podle něhož měli preláti místo mezi světskými stavy. Lze se sice dočíst, že někdy bylo užito zvlášť výmluvných mužů z církevních hodností k veřejným poselstvům zemským, ale takové místo jim zjednával většinou rod nebo rodinný lesk, nikoli jejich hodnost, která jinak, podle mínění některých, není na újmu jejich stavu ani jejich přirozené přednosti. Byla jim přidělována účast na oněch poselstvech jako zpravodajům poslů a z jakési pověřivosti – obzvláště tehdy, šlo-li o privilegia a obecný stav království, jehož hájit, udržet a zvelebit bylo stejně v zájmu mužů církevních jako světských –, nikoli jakožto členům státního představenstva. Také v okolí králově bývali hojně zastoupeni, ale jen jako nabadatelé k vykonávání zbožnosti, nikoli jako političtí předáci. Kromě toho býval časem arcibiskup povoláván do rady zemské a probošt vyšehradský býval nazýván kancléřem zemským, ale nedálo se tak ani vždy, ani nezbytně: u onoho s ohledem na jeho hodnost a toliko při těch věcech, které se týkaly stejně zájmů církevních jako světských, u tohoto podle výsady, která již dávno zanikla a jež proti velmi starobylému národnímu obyčeji nemohla dlouho mít moci zákona. A poněvadž kněz má více než dost co činit ve věcech posvátných a poněvadž se posvěcením stal z člověka od přirozenosti společenského bytostí bohosloveckou, vedla staré Čechy velmi správná úvaha k rozhodnutí, že má být vzdálen světských snah a záměrů a vyvýšenost svého stavu zaujímat toliko při oltáři.

3. Stav světský pak čili neduchovní, jehož příslušníkům se u Čechů říká *stavové* vůbec podle prastarého obyčeje, který nebyl zaveden teprve za času krále Jiříka, je trojí: panský, rytířský a městský.²⁷⁸ Převeliká je svoboda těchto stavů v království. Neboť ačkoliv uznávají krále za

²⁷⁸ Práva a zřízení zemská A. 9.

svého nejvyššího pána, ač mu jsou povinni veškerou věrností, poslušností a úctou, ač svou hodností jsou jakožto jednotlivci proti němu o značně mnoho stupňů níže, přece jakožto celek, protože jsou představiteli státu, v mnohých věcech mají vážnost do jisté míry s ním společnou a vyrovnávají se mu mocí i leskem. Jejich statky jsou po celých Čechách téměř vesměs dědičné nebo zpupné, manských je zcela málo. Na svém zboží má každý moc práva menšího i většího, jemuž se říká hrdelní; také má na svém plnou svobodu honu, čižby a rybolovu a není od panovníků zatěžován novými berněmi a poplatky kromě těch, o nichž došlo k dohodě v plném zasedání sněmu. Od těchto soukromých věcí prostírá se veliká svoboda stavů také po širokém okruhu veřejných záležitostí zemských, na jejichž správě mají podle starobylého zřízení – o němž jsme již dříve promluvili²⁷⁹ – značnou účast spolu s panovníkem; při vykonávání soudnictví a nejvyšším rozdělení odměn a trestů mají velmi rozsáhlou pravomoc, jak na svém místě bude jasněji vyloženo.²⁸⁰ Nikdo z cizozemců, narozených mimo hranice království, nemůže být do žádného ze stavů zařaden, ani mít v majetku hroudu půdy s právem vrchnostenským, ani vystupovat na veřejnosti jakožto obyvatel království, dokud o tom nedosáhl souhlasu v plném shromáždění šlechty, jde-li o šlechtice,²⁸¹ nebo od místního městského úředníka zasedajícího na soudě, jde-li o měšťana, a dokud se nezaváže upřímnou přísahou, že bude ctít a chránit královský majestát korunovaného krále českého jakožto jediného svého pána a nejvyšší své vrchnosti, že bude zachovávat zákony stavu a že dítky dá vyučit v českém jazyku. Teprve potom může být veřejně zapsán a přijat za druhá do stavu, k němuž hodlá přináležet. Knížat a markrabat nemají Čechy vůbec, hrabat velmi málo. Jestliže některý vévoda nebo markrabě nebo hrabě touží být přibrán mezi obyvatele království a mít statky v jeho hranicích, musí se spokojit místem a vznešeným důstojenstvím panským, o vyšší hodnost

²⁷⁹ Výše kap. V, odst. 10 a 11.

²⁸⁰ Níže kap. XVI, odst. 4, 5 a 6.

²⁸¹ Sněmy léta 1610 a 1615.

se však podle zákonů ucházet nesmí. Podle starého zřízení nebývá však připuštěn a přibrán do stavu panského nikdo, kdo nepochází z řádného lože od prapradědů stavu rytířského, a do stavu rytířského nikdo, kdo stejně nepochází od pradědů, lidí bezúhonné pověsti, a kdo to nemůže prokázat nevývratnými doklady.

4. Příležitost k takovému rozlišení stavů poskytla starým státní nezbytnost, před jejich zraky se objevivší. Bylo jim totiž zřejmé, že stát nikterak nebude trvalý a zdravý, ani že panovník nebude sám s to snášet tíhu svého úřadu, nebude-li mít doma jednak učené, jednak ozbrojené strážce zákonů a svobody a pečovatele o tržbu, obchody a řemesla. Proto k výkladu otcovského práva i zákonů, k střežení svobody a privilegií a k poradám o státních záležitostech byli jakožto otcové vlasti povoláni *pánové* – všichni cizinci jsou totiž ze správy českých věcí podle starobylého zákona a mravu vždy přesně zachovávaného zcela vyloučeni. K pěstování rytířského válečnictví, k zacházení se zbraněmi, k obraně území, k odvracení nepřátel a rušitelů obecného pokoje od hranic zemských a vojenskému zkrocení škůdců zákonů a svobody po předcích zděděné byli určeni *rytíři*²⁸² Konečně k tomu, aby opatřovali prostředky k příjemnému užívání života, starali se o výnosné obchodní a kupecké styky a učili se řemeslům, byli ustanoveni *měšťané*. Proto bylo území Čech od knížete Nezamysla podle výměry zeměměřičů rozděleno především pánům, porůznu obývajícím na hradech, v zámcích a dvorech, potom také rytířům, a byl jim dán jistý počet tak řečených mrtvých rukou čili osadníků připoutaných k půdě, aby zbaveni jsouce krušného zaneprázdnění při obstarávání domácnosti, měli jak nezbytnou čeleď k vykonávání prací, tak pravidelné důchody a příjmy, jež by bohatě postačovaly k uhájení skvělého života, a aby mohli, každý podle svého poslání, výhradně bdít nad prospěchem své země a svého panovníka. Měšťané, třebaže se u šlechty těšili skryté a takřka vrozené závisti a opovržení, byli přece zvlášť významným členem souboru Krá-

²⁸² Hájek k r. 678, 720 a 752.

lovství českého,²⁸³ členem, jenž byl vždy pokládán za bezpečnou oporu k obraně důstojnosti panovnickovy. Mezi nimi se přemnoží již dávno domohli předních míst, získavše si svou zdatností a horlivějšími zásluhami o krále i zemi lesk, který není o mnoho nižší nežli u stavu rytířského, a vyslouživše si pro svůj rod a pro veškeré potomstvo ze štědrosti králů zvláštní rodinný znak nebo erb; naše zákony²⁸⁴ jim přikazují název *panoše*. Měšťanům byla přidělována místa vhodná k zakládání měst a zvelebována přemnohými výsadami, výhodami a svobodami, aby v nich mohli a měli právo pevně se usadit za opevněním proti vnějším nájezdům, pracovat o rozhojnění svého jmění kupectvím a počestným ziskem, provozovat rukodělná řemesla i výnosná a pracná umění všeho druhu, konečně panovníkovi odvádět ze svého zisku roční poplatek do jeho komory.

Toto uspořádání Nezamyslovo šťastně dopadlo a bylo kdysi státu velice užitečné. Neboť jak měšťané a stav rytířský, tak páni svědomitě konali své povinnosti: ctili knížete, zvelebovali vlast a milovali své osadníky, vyžadující od nich jen mírné služby, práce a ostatní dávky. Aby však nebyly poskytovány jen zadarmo a odváděny s nechutí, přidělovali každému ze svého kus území, z něhož by si také osadníci sami mohli opatřit živobytí pro sebe. Laskavě a mírně tehdy vládl kníže šlechtě i šlechta venkovskému lidu. Že však mnozí nynější pánové a rytíři si nedělají nejmenšího svědomí, jestliže zcela vyrvavše svým osadníkům jakoukoli možnost stížnosti, ukrutně je trýzní nejdrsnější panovačností a svévolí, přemrštěně je zatěžují nemírnými dávkami a nezřídka s nimi nakládají nelidštěji než s dobyt看, to je věru míle vzdáleno i úmyslu Nezamyslova i starodávného obyčeje i veškeré lidskosti. Toto počínání je barbarské a obecně záhubné, a proto po právu má být zroceno zákony a uvedeno na dobrotivější míru.

Poněvadž pak žít z kramářství nebo krčmářství a slídit po zisku a výdělku bylo jednak šlechtě zakázáno podle obyčeje přijatého u sou-

²⁸³ Rozhodnutí krále Vladislava z r. 1502, odst. 1.

²⁸⁴ Práva a zřízení zemská A. 15.

sedních národů i podle zákonů,²⁸⁵ jednak se mužům vynikajícího rodového lesku zdálo nešlechtetným a nedůstojným, proto nejen pánové, nýbrž vůbec veškerí šlechticové jsou zaměstnaní toho druhu zcela vzdáleni; jakékoli kramářství bylo ponecháno výhradně měšťanům. Rozmnožovat rodinné jmění ze vzdělání polí a zahrad nebylo žádnému stavu zákonem zakázáno. Avšak nehledě k tomu, že skoro všechen statek šlechty je *zpupný*, kdežto statek měšťanů – mluvím o jednotlivcích, nikoli o obcích – *šosní*, pokládá se za neslušné a pod stavovskou důstojnost, jestliže by se někdo ze šlechty sám lopotil venkovskými pracemi toho druhu, nezbytnými při onom vzdělávání. Ponecháváje si tedy jen osobní dohled na ty práce, nařizuje je každý z nich svým poddaným neboli osadníkům a nádeníkům. Tak vysazoval ve starověku, jak se dočítáme, své zahrady Kyros,²⁸⁶ tak Attalos a Hieron²⁸⁷, tak právě nejvznešenější Římané vzdělávali své pozemky.²⁸⁸

5. Toto rozlišení stavů zrodilo také již dávno v národě rozdílné zákony. Se souhlasem královým navrhla si a ustanovila své zákony a práva šlechta, své zase města,²⁸⁹ a až dodnes se řídí i šlechta svými i města rovněž svými, ba oběma je dovoleno, aby podle nastalé potřeby s vědomím královým a s obecným souhlasem k zákonům, co by se zdálo zapotřebí, přidali nebo z nich ubrali.²⁹⁰ Náš národ měl vždy odpor k právu, jehož se užívalo v Němcích, a nikdy se mu nechtěl podrobit.²⁹¹ Právům, jež byla sepsána pro šlechtu, říká se *práva zemská*, právům pro měšťany *práva městská*. Pro tuto rozdílnost práva má šlechta své soudy a města rovněž své. O to, jak daleko sahá moc zákoníku zemského i městského a v kterých případech jsou jak města vázána právy zemskými, tak šlechta právy městskými, byl kdysi nebezpečný a dlouhý

²⁸⁵ Codex, kn. IV, tit. 63, čl. 3.

²⁸⁶ Xenofon v Oikonomiku.

²⁸⁷ Varro v I. kn. O rolnictví, kap. 1.

²⁸⁸ Cicero v Catonovi Starším.

²⁸⁹ Mistr Daniel, Kalendář, k 5. říjnu.

²⁹⁰ Práva a zřízení zemská Z 4 a Práva městská T 13.

²⁹¹ Sněm léta 1557.

spor, až to bylo zevrubně vymezeno Smlouvou svatováclavskou (r. 1517). Vedle toho každý stav v svém rámci je vázán vlastním zřízením. Jakou úctu mají zachovávat při veřejných i soukromých setkáních pánové mezi sebou a jakou rytíři, a to jak každý k celému svému stavu, tak při jednotlivcích k starobylosti rodu, důstojnosti úřadu nebo konečně i věku, stanovili zápisem v deskách zemských podle dosti dlouhodobého užívání pánové za Vladislava II. a Ferdinanda I. (r. 1501, 1502 a 1542), rytíři za Rudolfa II. (r. 1609 a 1610) přes houževnatý odpor čelnějších mužů ze stavu městského, kteří byli od císařů neb králů ozdobeni šlechtickými erby. Rovněž města udělují měšťanské právo podle své vůle těm svobodným lidem, kterým chtějí; od těch, jež po bedlivém vyšetření, že pocházejí z řádného lože, přijímají do svého stavu, požadují rukou dáním slib, že se podrobí korunovanému králi českému a domácím zákonům, že budou mít v úctě městský úřad a starší, že budou dbát spravedlnosti při provozování živnosti nebo řemesla a že celému městu osvědčí bdělost odhalováním lsti, o níž by kdy zvěděli, že se kuje, dále všelikou věrnost a ze všech sil bedlivou pečlivost; na některých místech požadují i závazný souhlas s náboženským vyznáním. Nikdo nemůže býti měšťanem ve více než v jediném městě.²⁹² Chce-li se někdo vzdát svého měšťanského práva a dát jinde zapsat mezi měšťany, není tam vyslyšen a mezi měšťany přibrán dříve, dokud se před místním úřadem neprokáže vhodným vysvědčením, že v dosavadním městě trávil život čestně a bezúhonně, a ovšem dokud se nezaváže, že bude stejně jako ostatní dbát místní kázně.

A není bez důvodu, že se, jak jsme připomněli, mezi rytíři stejně jako mezi pány zachovává úcta ke zvláštní starobylosti rodu. Staří totiž chtěli, aby i v té věci jedni měli zření k druhým. Mezi českou šlechtou jak panskou, tak rytířskou, některé rodiny získaly za své přeslavné činy ve vlasti poctu urozeného původu a stavu teprve nepřiliš dávno, jiné zase již dříve, než kam sahá lidská paměť, jedny před dobou, kdy byli Čechům dáni králové, druhé po té době, jiné po pokřesťení země, ně-

²⁹² Cicero v řečech Pro Caecina a Pro Balbo.

které si lesk velmi slavného rodu k nám s sebou přinesly již s prvními zakladateli národa. A třebaže závistivostí osudu přemnoho velmi skvělých rodů ještě za naší paměti zhaslo a zcela vymřelo, přece jich v obou stavech zbylo nemálo k přední ozdobě mé vlasti a mého národa. Pokus uvést všechny jejich jménem přesahoval by naše síly; kdybychom však proto chtěli mlčky přejít i ty, které známe, sotva bychom se vyhnuli výtkám četných nezaujatých posuzovatelů. Tudíž, nedotýkajíce se přednosti, jež jednotlivým rodinám náleží, v abecedním pořádku vypočteme, pokud dovedeme, nejprve rody velmožů čili pánů, potom přehlédneme také známější rody rytířské.

6. Z urozeného rodu *panského* jsou:

Berkové z Dubé a z Lipého, *Bibrštejnové*, *Bořitové* z Martinic, *Budovcové*, *Černínové* z Chuděnic, *Čertorejští*,
Eicyngarové,
Felzové,
Guttenštejnové, ti ostatně, jakož i *Hohenlohoové*, jsou hrabata; *Haranti* z Polžic a Bezdužic, *Herštejnští* z Velhartic, *Hodějovští*, *Hrzánové* z Harasova,
Kafuňkové z Chlumu, *Klenovští* z Janovic, *Křinečtí* z Ronova, *Kurcpachové* z Trachemburka a z Miliče,
Leskovcové, *Lickové* z Ryzmburka, z Lipé, *Lobkovicové*, *Logové* z Albersdorfu, *Lokšanové*,
Metychové z Čechova, *Míčanové* z Klinštejna a z Roztok, *Mračtí* z Dubé, *Opprštorfové* z Dubu a Frydštejna,
Planští z Žeberka čili Eberberka, *Pruskovští*, *purkrabové* z Donína, *Redernové*, *Roupovští*, hrabata *Rozdražovští*, *Rychnovští* z Řičan, *Sadovští* ze Sloupna, *Sezimové* z Oustí, *Slavatové* z Chlumu a z Košumberka, *Stošové* z Kounic, *Střelové* z Rokyc,
Šelmberkové z Kosti, *Šlejnicové*, *Šlikové* z Holejče, hrabata z Pasounu a z Lokte, *Špánové* z Lisova, *Špetlové* z Janovic, *Šternberkové*, *Štubenberkové*, *Švarnberkové*, *Švihovští* z Ryžemberka, rod to přemyslovský,

Talmberkové, Tejřovští z Enzidle, Trčkové z Lipé, hrabata z Turnu, z Újezdce a z Kunic, Valdštejnové, z nichž je vévoda Frýdlantský, Vartenberkové, Vchynští z Tetova, Vratislavové z Mitrovic, z Vrtby, Vřesovcové z Doubravské hory, Zajíci z Házmburka, krev Kroka Staršího, Zárubové z Hustiřan, Žampachové z Potštejna, Žerotínové, všeho všudy šestašedesát rodin a snad ještě jiní, kteří mi unikají.

7. Rodin *rytířských* je neobyčejně mnoho větví, více než by si kdo snad myslil. Poněvadž je ani nemůžeme všechny přesně znát, ani výčtem těch, které známe, čtenáře unavovat, připomeneme aspoň některé, sebrané spíše náhodně než soustavně. V onom přehojném množství urozené krve jsou:

Amchové z Borovnice, Audrčtí, Bechyňové z Lažan, Benedové z Nečtin, Beřkovští z Šebířova, z Bílé, Boryňové ze Lhoty, Bořanovští z Bytišky, Boubínští z Ujezda, Braumové z Miřetic, Břežští z Ploškovic, Bubnové, Bukovští z Hustiřan, z Bynu, Bzenští z Proruby, Cetenští, Čabeličtí ze Soutic, Častolarové z Dlouhé Vsi, Čejkové z Olbramovic, Čertorejští, Dejmové ze Stříteže, Dobřenští, Dobříkovští z Malejova, Dohalští, Doupovcové, Dvořečtí z Olbramovic, Elsnicové, Gelblové či spíše Kelblové z Gejzinku, Gerštorfové, Haugvicové z Biskupic, Homutové z Harasova, Horčicové z Prostého, Horňatečtí z Dobročovic, Horové z Ocelovic, Hostačovští z Arklebic, Hrabaňové z Přerubenic, Hrobčičtí, Hruškové z Března, Hýzrlové z Chodů, Chanovští z Dlouhé Vsi, Chotkové z Chockova, Chotouchovští z Nebovid, Chrtové ze Rtína,

*Jeníčkové z Újezda, Jestřibští z Ryzmburka, Ježovští z Lub,
 Kamejčtí ze Lstiboře, Kaplířové ze Sulevic, Kapounové ze Svojkova, Kar-
 líkové z Nežetic, Karlové ze Svárova, Kekulové ze Stradonic, Kokořov-
 cové, Konecchlumští, Kordulové ze Sloupna,
 Lažanští z Bukové, Lorečtí ze Lkouše, Lukavečtí, Luticové,
 Malovečtí z Chýnova, Markvartové z Hrádku, Maternové z Květnice,
 Měsíčkové z Vyškova, Mitrovští z Nemysle, Mladotové ze Solopisk,
 Myškové ze Žlunic,
 Nejepinští, Netvořští z Břízy,
 Odkolkové z Újezda, Otové z Losu,
 Pecingarové z Bydžína, Pesíkové z Komárova, Pětipeští, Pintové Buko-
 vanští, Pouzarové z Michnic, Předeničtí, Příchovští,
 Rašínové z Ryzmburka, Robmhákové ze Suché, Rodovští z Hustiřan, Rů-
 tové z Dírného,
 Řepičtí ze Sudoměře,
 Sakové z Bohuněvic, Salavové z Lípy, Sekerkové ze Sedčic, prastará to
 krev dvorských kmetů Vršovců, Skuhrovští, Slachové z Hřivic, Služští
 z Chlumu, Smrčkové z Mnichu, Solhauzové, Strakové z Nedabylic,
 Strojetičtí, Střelové z Rokyc, Sudličkové z Borovnice, Sumrfeldové, ji-
 nak Častlové z Tumnice,
 Šicové z Drahenic, Šmohářové z Rochova, Špulířové z Jiter, Štampachové,
 Štítní,
 Talackové z Ještětic, Těmínové z Těmic, Trmalové z Toušic, Trmičtí z Mi-
 liny, Třemešští,
 Vachtlové z Pantenova, Valkounové z Adlaru, Vamberští z Rohatce, Van-
 čurové z Rehnic, Vanečtí z Jemničky, Velemyšlští z Velemyšlovsi, Ven-
 celíkové z Vrchovišť, Věžníkové ze Rzavého, Vlinští z Vliněvsi, Vlkové
 z Kvítkova, Voděradští, Voračičtí z Paběnic, Vostromířští z Rokytníka,
 Vostrovcové z Královic, Vrabští, Vrchotičtí z Loutkova, Vřesovcové,
 Vtelenští,
 Zylvarové ze Silbrštejna a z Pilníkova,
 Žakavcové, Žďárští*

a přemnoho těch, jejichž výčet, jak jsme řekli, musil by být únavný. Nejznamenitější z rytířů jsme s tichou radostí nejednou zhlédli v Praze, když se v nádherném průvodu sjížděli k zemským sněmům.

8. A také města mají mezi sebou svá zřízení, vlastní svému stavu, každé z nich má své zvláštní zvyklosti, jedna před druhými mají své přednosti. Hlavní město království *Praha*, totiž Staré i Nové Město, bez sporu předchází před ostatními městy, kdysi šlo dokonce i před rytíři. V důstojnosti je po ní nejbližší *Kutná Hora*, potom *Hradec Králové*, *Plzeň*, *Žatec*, *Budějovice* a po nich ostatních 33 měst, jež jsme výše v každém příslušném kraji připomněli.²⁹³ Avšak i ta, jak se zdá, někdy mezi sebou soupeří o přednost pořadí, poněvadž jedna jsou proti druhým starobylejší, výstavnější nebo lidnatější.

Mimo tyto tři svobodné stavy mají Čechy také jisté svobodné osadníky statků, nezapsané do žádného stavu, čili šoltysy, počtem přibližně 340, kterým se obecně říká *svobodníci*, *dědinníci* nebo *nápravníci*.²⁹⁴ Také jejich statky jsou dědičné a nadané četnými výsadami; ty se však mezi sebou různí, takže je mají jedny rozsáhlejší než druhé. Nemusí platit žádných berní kromě těch, které jim bývají ukládány rozhodnutím sněmovním podle starého odhadu jejich statků. Jediné břímě, které musí podstupovat spolu s poddanými klášterskými, záleží v tom, že vznikne-li v zemi válka, jsou povinni poskytovat koně a vozky k dovážení děl, kulí, střelného prachu a ostatních potřeb toho druhu.²⁹⁵ Místem jejich práva je nejvyšší soud zemský a ochráncem i obhájcem jejich bývá obyčejně královský prokurátor. Kdysi jich bývalo mnohem více než nyní, ale mocnější mezi šlechtici již dávno je ponenáhlu potlačili úskoky, které proti nim nespravedlivě zosnovali.

Toto jest, co jsem Ti, čtenáři, chtěl vyložit o rozdělení našeho národa ve stavy, jak je předkové zavedli, a o rozmanitých zřízeních u jednotlivých světských stavů.

²⁹³ Výše v kap. II.

²⁹⁴ Práva a zřízení zemská E. 12; nařízení krále Rudolfa II. z roku 1585.

²⁹⁵ Sněmy let 1596 a 1598.

KAPITOLA XII

O zákonech Čechů

V starém písemnictví náboženském i světském čteme, že dávní mudrcové, kteří ponejprv bud' založili, nebo uspořádali významnější státy, o nic neusilovali s větší bedlivostí, než aby veškeren zástup svých lidí a spoluobčanů, sešedších se pod stejným nebem v jistý jediný celek, uvedli ve společenství podle možnosti šťastné²⁹⁶ a trvalé a mezi sebou je co nejtěsněji připoutali dobrými a spravedlivými zákony, přizpůsobenými jejich národní povaze. Víme, že tak učinil u Židů Mojžíš, u Krétanů Minos, u Řeků Solon a Lykurgos, u Římanů Numa a mnoho takřka božských mužů, kteří vzešli po nich. A nevyskytlo se, ani se nevyskytuje žádné významné lidské společenství, jež by po způsobu kočovníků vůbec nemělo zákonů anebo za ty, jež má, nevděčilo některému svému velkému reku, nějak účastnému porad božských. Český národ ani v této věci nestojí snad o nic níže než jiné národy. Měl totiž a má své dobré zákony a zřízení, vesměs domácího původu, jež mu se zřením k jeho mravům již dávno dali jeho velicí a prakticky velmi zkušené zákonodárcové.

První ze všech prý²⁹⁷ předepsal národu jakási, byť zajisté hrubá zákonná ustanovení, sebraná z výroků svých předchůdců Čecha a obou Kroků, Přemysl, který se z pána dědiny v Stadicích, byť byl pouhým oráčem, stal prvním knížetem v Čechách. To je tedy náš, jak i jméno jeho znamená, jakýsi Prométheus. Tyto začátky se dobře osvědčily a přemyslovská ustanovení, ať již byla jakkoli nedokonalá, byla veškerým národem schválena, obecně přijata a s takovou houževnatostí a úctou zachovávána, že některá z nich nevyhynula zcela ani dosud. Jsou tedy kořenem všech zákonů, které u nás byly dány v dobách pozdějších.

²⁹⁶ Platon, Politeia, kn. III.

²⁹⁷ Kosmas, Kronika, kn. I.

2. Když se později v Čechách lid národa českého značně rozmnožil a upevnil, lidé zrození k jemnějším zaměstnáním, k obchodu a řemeslům sdělili si navzájem ve společných úradách své záměry a rozhodli se přikročit k zakládání měst, jsouce k tomu povzbuzováni jednak zřením k vlastnímu prospěchu, jednak vlivem a pobídkami knížat. Když se pak s jejich početností zvyšovaly jejich naděje, zaujímajíce takřka střed mezi šlechtou a venkovským lidem, nepřáli si snášet rozkazy nikoho jiného kromě rozkazů panovníkových, ale přece shledávali, že k lepšímu utváření a utvrzení svého stavu mají zapotřebí jistých pravidel, vymezujících právo i křivdu. Proto se se souhlasem knížecím rozhodli – bez dotčení oněch zákonů přemyslovských, odedávna přijatých, z nichž většinu měli společnou se šlechtici – vytvořit si a zachovávat ustanovení zvláštní, přiměřená výhradně svým vlastním účelům a způsobu života, a nazývat se jménem stejně od šlechty jako od venkovského lidu odchylným, totiž *městy*.

Tím se konečně stalo, že se v zemi ponenáhlu ustálily dvojí národní zákony a práva, jednak *práva zemská* pro veškeré obyvatelstvo, jednak *práva městská*, zřízená jenom pro města. Poněvadž se totiž hned od prvního zákonodárce Přemysla lid stal pánem domácích zákonů, ustálil se o něco později obyčej, že kdykoli se vyskytovaly nové a plodné právní případy, pro jejichž rozhodnutí nebylo možno v dosavadních sepsaných zákonech nalézt dostatečné opory, a kdykoli se odkryly nesrovnalosti buď v zákonech samých, nebo ve sporných případech mezi stranami, podávali návrhy nového nebo podle okolností upraveného znění při právech zemských nejvyšší úředníci zemští jakožto prostředníci mezi panovníkem a národem, při právech městských poslové význačnějších měst, obojí v četném shromáždění veškerého lidu a v přítomnosti panovníkově. Když se potom při tomto postupu po důkladné rozpravě o návrhu i důvodech vyslovených pro i proti shromážděnému lidu zdálo, že je třeba změny, nebral na sebe péči o její provedení, ani si neosoboval k tomu moc lid veškerý, nýbrž svěřoval ten úkol buď nejvyšší radě zemské, nebo vážným a rozumným mužům vybraným ze svého středu, aby tím správněji a opatrněji ta věc byla zařízena. Ti po

bedlivé úvaze rozhodovali, co je záhodno ze zákonů, o nichž se v radě rokovalo, vypustit nebo k nim doplnit, a podávali o tom zprávu sněmu. Jejich nález potom panovník a veškeren lid na sněmě stvrzovali. Nic se tu nestávalo zákonem, co by se snad mohlo neshodovat s obecným právem nebo spravedlností, nic, co by se mohlo zdáti barbarským. Barbarským je zato sám ten, kdo opak proti nám vymýšlí. Celkem měnili naši předkové zákony jen vzácně a nečasto. Zákony jednou dané a přijaté nebyly pozměňovány unáhleně. Jakékoli úplné nebo částečné rušení a nahrazování jejich pokládalo se za škodlivé pro stát. Špatně dopadla a nejprudší nevoli proti svému původci vzbudila naposled za chlapecké vlády krále Ludvíka činnost našeho nového Timokrata, Albrechta Rendla, muže, který se z nízkého postavení povznesl výše, než se obecně schvalovalo, a který hojně a proti nutnosti pozměňoval zákony, jež schválil obyčej-učitel.

Ony starobylé zákony Přemyslovy byly však postupem doby v lecčems, a nikoli nešťastně, pozměněny a zdokonaleny již za knížete Mnaty, Neklana, Bořivoje, Boleslava Milostivého, obzvláště (r. 1135) za Soběslava Staršího, v lecčems za krále Václava Jednookého (r. 1250), Přemysla Otakara II. (r. 1268), rovněž za Jana (r. 1321 a 1341), zvláště pak, a to opětovně, za králů Vladislava II. a Rudolfa II. První se je pokoušela zrušit ještě za živobytí knížete Přemysla krvavá Amazonka Vlasta, potom Václav, příjmením Svatý, jakož i syn jeho dcery císař Karel, snažíce se místo nich národu vnutit Vlasta zákony ženské (přibližně r. 628), Václav cizí (r. 1295) a Karel nesvobodomyslné (r. 1348), avšak nadarmo se namáhali a jen hrách na stěnu házeli. Vlasta totiž své zákony sama smyla svou krví ve vražedné bitvě, kterou krátce potom svedla s vojskem Přemyslovým, krále Václava ostře pro to napadli stavové zemští a císař Karel svůj zákoník sám se svým bratrem markrabím volky nevolky odvolal (r. 1355). Že však Ferdinand I. po válce šmalkaldské (r. 1547) a Ferdinand II. v době, kdy po bitvě bělohorské neměl ještě zemi zcela podrobenu (r. 1627), provedli v starých zákonech českého národa libovolné změny, učinili tak ozbrojeným právem válečným.

3. Aby dále zákony, za souhlasu lidu a panovníka jednou přijaté, jakož i zřízení a starodávny obyčej byly chráněny i uchovávány a nebyly přestupováním od žádného soukromníka mařeny, ustanovili staří, jak jsme již jinde připomněli,²⁹⁸ za jejich strážce muže mezi zvláště dobrými rozvázně a opravdu bdělé vlastence. Také sami panovníci, každý při svém uvedení ve vladařskou důstojnost, pravidelně až dosud se musí zavazovat přísahou i zvláštním úpisem, že jich budou svědomitě šetřit a obezřele hájit. Oni strážcové, pokud jde o střežení zákonů, které se týkají soukromého práva, jsou – jako i zákony samy – rozděleni, a tak jsou povinni nejvyšší úředníci zemští pečovat o ochranu a výklad zákonů, kterých se užívá před právem stavů vyšších, rada Většího Města pražského pak o ochranu a výklad oněch, kterých se užívá před soudem měšťanů a obecného lidu. Přesto však ty zákony, které se týkají celého království a jeho veřejného práva a byly již dávno dlouhým užíváním utvrzeny, hájí podle zvyku i povinnosti vzájemnou prací stejně ti jako oni.²⁹⁹

Předkové naši vždy měli na péči, aby své zákony hned po prohlášení pojali do jistého svazku nebo knihy nákladně opsané na pergamenu a aby je s náležitou úctou uchovávali ve skříních spolu s ostatními památkami zemskými. Aby se však nezdálo, že jsou chovány v skrytu, a aby je lid mohl znát, včas je k obecné potřebě uveřejňovali a vydávali na světlo. V novější době byly utříděny pod písmena abecedy, a tak vzniklo přes 500 zákonů zemských a přes 900 zákonů městských. Pod jednotlivá písmena bylo jich zařaděno brzy více, brzy méně. Takto upravená kniha Práv a zřízení zemských byla, jak se dočítáme, v rukopise obnovena a vydána za knížete Soběslava a rovněž za krále Jana, tiskem pak ve svazcích, které máme sami, za Vladislava II., Ferdinanda I. (r. 1549) a Maxmiliána II. (r. 1564).

Městská práva začala být spisována nejprve málo obratně – jako tomu bylo téměř se vším u starých – za knížete Křesomysla (kolem

²⁹⁸ Výše v kap. XI, odst. 5.

²⁹⁹ Práva a zřízení zemská D. 49.

r. 800) a ponenáhlu byla od pozdějšího vděčného potomstva zdokonalována. Když se již dlouhým užíváním ustálila, odvážili se němečtí přistěhovalci, kterým králové Vratislav a Přemysl Otakar II. příliš shovívavě v Čechách přáli a jejichž počet rozmnožovali, dávat před nimi přednost právu magdeburskému, u jejich národa obvyklému, a naše stará práva odmítat. Jejich pokusům potom přizvukovali četní ohrnovači nosů mezi domácími obyvateli, takže si o něco později v Litoměřicích, Nymburce, Slaném, Lounech, Ústí a téměř v celé severní části království začali domácích práv, v ostatních městech užívaných, ve srovnání s právem magdeburským málo vážit a ve skutečnosti jich přestali téměř vůbec užívat. Tuto nestejnost práv a jejich vzájemnou odlišnost a zvláště v mnohých věcech nesrovnalost s právy zemskými těžce nesli nejenom velice mnozí lidé ze stavu městského, kteří více lpěli na starobylých zvyklostech domácích, nýbrž i přemnozí rozvážnější mezi vyššími stavy. Věřili totiž s Menandrem, že *jest krásné poslouchati zákonů domácích*. Ale poněvadž ona hlíza dostávala později živinu z výsad, které v tom směru poskytl král Jan, pokládali za nutné snášet ji s přimhouřenýma očima.

Avšak mezitím žila v platnosti a byla zdokonalována domácí práva v celé řadě měst, obzvláště v Praze. Poněvadž pak, jak to již věk a povaha písařů přinášely, byla ta práva opisována stále a stále zmateněji, často dokonce zcela nedbale, první, pokud vím, je sdružil za kralování Ludvíkova z památek Většího Města pražského a sebraná dal vytisknouti v dosti silném svazku mistr Brikcí ze Zlicka. Poněvadž však nebyla tehdy všem po chuti, a jak se zdálo, v některých závažných věcech byla v rozporu s právy zemskými, poskytovala stavům přechasto důvod k reptání na sněmu, až konečně byvše novou metodou dokonaleji a přesněji sepsána a předložena od měst zprvu králi Maxmiliánovi (r. 1569), konečně pak také jeho synu Rudolfovi (r. 1579) na hojně obesaném sněmu, nabyla usnesením tohoto sněmu i schválením samého krále plnější platnosti. Bez prodlení byla tehdy uveřejněna péčí primátora Většího Města pražského Jana Dražického. Po uveřejnění

schválili je (r. 1580) svým úsudkem také naši moudří mužové, přisedící soudu nad apelacemi, a až dosud trvají v neotřesené platnosti.

Zemská práva, která byla i dříve i ještě za našeho věku zachovávána s takovou úctou, jako by šlo o výroky věštecké, byla nedávno vydaným obnoveným zřízením zemským (r. 1627) od císaře Ferdinanda II. zcela vytlačena z užívání a zrušena. Jím bylo také národu zhola vyrváno dáv-
né oprávnění, podle něhož směl národ sám zemské zákony zlepšovat a upravovat.

4. Ještě za života Maxmiliánova a po jeho smrti za syna Rudolfa přibylo mnoho zákonů, z nichž jedny vznikly tím, že byly schváleny usnesením sněmovním, druhé zase se jimi staly tím, že podle starého obyčej-
e nabyla zákonitě moci nová rozhodnutí, jež v rozmanitých sporných případech učinili dílem králové, dílem nejvyšší rada zemská (tak řečené *nálezy královské a panské*). Proto se zdálo i králi i lidu, že je pro státní potřebu výhodné, aby byl znovu přezkoumán soubor práv, a to jak zemských, jež byl uveřejněn za kralování Maxmiliánova, tak městských, jež byl vyhlášen za vlády Rudolfovy, z nichž oba bez rozdílu byly v hojném obecném užívání. Mělo být dílem vypuštěno vše, co se v obou porůznu vyskytovalo cizorodého, nesouhlasného nebo nedosti přesného, dílem měly tam být pojaty ony nové zákony, vzniklé ze sněmovních usnesení i ze soudních nálezů, aby tak zákoník vyšel jednak v přesnějším uspořádání nežli dosavad, jednak v bohatší a rozšířenější podobě. Avšak tyto snahy – nevím, pro jaké osudové překážky – nepodařilo se uskutečnit, a tak jenom veškeré užívání magdeburského a ostatního cizího práva bylo tehdy, pozdě sice, ale konečně jednou zcela zrušeno (r. 1610) zároveň se starým kmetským soudem litoměřickým. Zatím byla péče o znalejší uspořádání práv svěřována brzy četnějším, brzy méně četným moudrým a domácího práva znalým mužům, vybraným na schůzích stavovských z plného počtu, avšak nerozhodností některých zpozdile bázlivých nebo ostýchavých uvázlo vše na poloviční cestě. Přesto takřka na sklonku vlády císaře Matyáše (r. 1615) pokročilo jednání tak daleko, že by bylo mohlo konečně do-

spět k žádoucímu cíli, kdyby do toho nebyla přišla ona náhlá smršť a žalostná bouře, zachvátivší celé království (r. 1618).

Již od samé kolébky zákonů se ustálil obyčej jejich rukopisné prvopi- sy pořízené na pergameni uchovávat v Praze. Práva zemská byla střeže- na zprvu ve svatyni kteréhosi chrámu, potom v soudním domě svatokli- mentském – s tou výjimkou, že z jakéhosi nařízení Boleslava Ukrutného byla uložena po nějakou dobu na nové rychtě města Kouřimě, které mu nad jiná bylo oddáno –, konečně pak ve Vladislavském paláci hradu sva- továclavského při deskách zemských.³⁰⁰ Práva městská byla chována v archivu Většího Města pražského. Jejich rukopisné originály, jak se dočítám,³⁰¹ uchovaly se na řečeném místě ve Větším Městě pražském až dodnes. Naproti tomu rukopisy práv zemských, vzniklé před dobou Fer- dinanda I., byly při známém náhlém a strašném požáru hradu a Menšího Města pražského (r. 1541), jehož nikdy nelze dost oplakat, stráveny oh- nem spolu s jinými památkami a s veškerými deskami zemskými.

Z toho ze všeho je patrné, že jsou nejenom pošetilci, ale i zřejmými utrhači ti, kdož po Janu Aubském pomlouvají Čechy, že prý jako Kyklo- pové nemají vůbec zákonů, natož aby jich poslouchali, jakož i ti, kteří se starožitníkem jinak významným a učeným, avšak všemožně nadbíhají- cím štěstí mocnějších, novým to Čechobijcem, tlachají, že sice nějaké zákony mají, avšak slovanské, nespravedlivé, ukrutné a barbarské. Zcela bezpečné je, že nesmysleli s nimi stejně Jiří Beatus a Petr Štěrba, mužové jistě nikoli nevtipní, z nichž onen přeložil do němčiny z domácího jazyka českého naše práva zemská, tento městská. Touto svou prací ukázali, že zákony našeho národa jsou tak spravedlivé, tak dobré a tak užitečné, že nijak není neplodné, aby je četli a poznávali i lidé odchýlného jazyka, a že se nemusí za ně stydět ti, u kterých se zrodily. Třebaže se z velké části již neozývají na veřejnosti a takřka plísň se pokrývají, přece soukromě dosud zcela nepřestaly vydávat o sobě svědectví a statečně odporovat připomenutým utrhačům.

³⁰⁰ Hájek k r. 876, 959 a 1321.

³⁰¹ Mistra Pavla Kristiána věnovací předmluva k výtahu Práv městských.

KAPITOLA XIII

O českých sněmech

Mezi blahodárnými a zcela nezbytnými prostředky k opatřování výhod společenského života ve státě je péče o sněmy. Poněvadž se totiž v početné lidské společnosti, jakou je každý stát, přechasto naskýtají mnohé věci závažné, nesnadné a obtížné, je spravedlivé, aby byly vykonávány a vyřizovány společnou úvahou a se souhlasem celého národa. Každému nepošetilému členu je třeba poskytnout možnost, aby svobodně, ale také střízlivě promluvil o tom, co kdo pokládá za užitečné pro stát, a návrhy každého mají být bez překážky slyšeny, jednak aby to, co se týká všech, bylo vskutku ode všech projednáváno a aby byli ti, kteří mají velkou moc, ze strachu před tímto shromážděním udržováni v pořádku, jednak aby tímto způsobem bylo zřejmé, že starobylá svoboda národa žije a uchovává se neporušena. V Čechách vždy bylo a dosud je v platnosti také toto právo a svoboda sněmu. Neboť v našem království je královská moc, jak jsme připomněli,³⁰² do té míry omezena, že kdykoli je rozhodnout o státě nebo o jakékoli závažné záležitosti státní, je třeba, aby se to dalo na sněmu a z vůle lidu. Právo svolávat sněm a povolávat lid k společným úvahám o světských věcech není povoleno nikomu mimo krále, po případě při bezkráloví nikomu mimo nejvyšší úředníky zemské. Přece však není novotou a dobří králové to nenesli těžce, jestliže se národ v naléhavé státní nezbytnosti od nich dožadoval svolání sněmu, nebo když věci nedovolovaly průtah a králové nebyli právě v zemi, scházel se sám o své újmě.

2. A poněvadž tyto jmenované závažné záležitosti jsou toho druhu, že se brzy týkají celého souboru Koruny, brzy jen jednotlivých zemí tohoto souboru, bývají proto královským veřejným pozváním na vhodné místo

³⁰² Výše v kap. V, odst. 9, 10 a 11.

k určenému dni povolávání brzy všichni členové v Koruně sdružení, brzy jenom Čechové. K pozvání bývá téměř vždy připojen ten dodatek, že ať si kdo přijde nebo nepřijde, král s těmi, kteří na volání k poradě přijdou, učiní rozhodnutí o tom, co bude shledáno spravedlivým a státu užitečným, a že tohoto rozhodnutí bude musit být poslušen i ten, kdo nedbal se dostaviti. Mluvit tu o zemských sněmech Moravanů, Slezanů a Lužičanů není na místě. Českého sněmu, je-li *generální*, účastnívají se na pozvání všechny přivtělené země prostřednictvím svých poslů; ti jsou podle obyčeje po předcích zděděného jedni po druhých do shromáždění s poctou uváděni, a byvše dotázáni na mínění, spolu se stavy českými rokují a usnášejí se o společných záležitostech celé Koruny. Při sněmech *vlastních* vyřizují všecko stavové čeští sami podle svého zdání.

Určitého místa, kde se má sněm scházet, zákony neustanovují. Z volného uvážení panovníkova může k tomu být vybráno podle okolností brzy to, brzy ono, někdy uvnitř země, někdy při hranicích, dokonce někdy i pod širým nebem na otevřeném poli. Avšak ponejvíce se zlíbilo svolávat jej do Prahy jakožto hlavního města, což doporučovala sama jeho příhodná poloha a hojnost všeho. Na místech od Prahy rozdílných svolali, jak se dočítáme, slavnější shromáždění národa, a to uvnitř země, kníže Vladislav u vsi Sadské pod širým nebem (r. 1110) a králové Vladislav II. v Kutné Hoře (r. 1477 a 1485), Ludvík v Kolíně (r. 1525), Ferdinand I. (r. 1529) a Matyáš (r. 1614) v Budějovicích, dále nejvyšší úředníci zemští na Zvíkově (r. 1318), v Hradci Králové (r. 1391), v Čáslavi (r. 1421), na Mělníce (r. 1438), v Českém Brodě (r. 1444) a v Kutné Hoře (r. 1471), konečně stavové řečení podjednou na Zelené Hoře (r. 1465) a stavové řečení podobojí v Nymburce (r. 1483). Při hranicích zemských, jak se dovídáme, shromáždil sněm král Jan v Lokti (r. 1318), Jiří v Chebu (r. 1461) a Vladislav II. v Kladsku (r. 1512).

K těmto shromážděním sněmovním, ať se konají kdekoli, zve král pravidelně všechny bez rozdílu, avšak dostavují se téměř vždy jenom zámožní. Spravedlnost totiž, jak se zdá, vyžaduje, aby ti, kteří mají větší majetek a více přispívají na obecné potřeby a na podporu země, měli také větší vliv než jiní při rozhodování o veřejných záležitostech, ob-

zvláště když jim na tom více záleží než chudším, aby stát prospíval. Když se k určenému dni v hojném počtu sejdou, dostaví se do sněmovní místnosti, zvané *soudná světnice*, procházejí velmi hustým davem lidu, sám král s nejvyšší radou zemskou a svým dvorským průvodem, v nádheře královské, kráčeje za maršálkem dvorským, který před ním nese tasený meč. (Toliko dlí-li král někdy mimo zemi, může vše vyřídit prostřednictvím poslů.) Při jeho příchodu všichni povstávají a osvědčují nejponížejší úctu. On sám usedne na královský stolec pod nebesy, vyšší a skvělejší než ostatní, a ústy nejvyššího kancléře vzdává českým jazykem celému shromáždění díky, že uposlechlo jeho výzvy, a nato káže, aby byla předložena věc, v níž je mu zapotřebí pomoci a rady národa. Královský místopisář čili *deklamátor* předčítá z vyvýšeného místa písemnou propozici. Po skončeném čtení povstává nejvyšší purkrabí a jménem všeho národa uctivě hovoří ke králi, a popřav mu všeho štěstí, vypovídá, že stavové z vyhlášené již propozice Jeho Milosti Královské obsáhle poznali, čeho je králi i zemi zapotřebí, a že hodlají o tom co nejdříve bedlivě uvažovat a králi osvědčit poslušnost v míře co nejvíce možné. Vyslechnuv to král, v stejném průvodu jako dříve, totiž jak s nejvyšší radou zemskou, tak se svými dvořany, odebere se do královských pokojů.

3. Doprovodivše krále do královských pokojů, členové nejvyšší rady zemské se vrátí do soudné světnice a nejvyšší purkrabí, poněvadž obyčejně sněm řídívá, vyloučiv nejprve všechny, kterým podle otcovského obyčeje není dovoleno účastnit se sněmovních úvah, obrátí se s řečí na stavy a buďto, jestliže shledává, že již den příliš valně pokročil a se nachýlil, připomenuv, aby se nazítří sešli všichni v určitou hodinu, shromáždění rozpustí, anebo, soudí-li, že to denní čas pohodlně dovoluje, zahájí jednání. Nejprve se všech dotáže na mínění a sezná, zda si přejí začít s vyřizováním králových požadavků, anebo zda mají či nemají něco, proč by se úvaha o nich, nikoli bezdůvodně a nezaslouženě, měla pozdržeti. Hlasují, po řadě jsouce tázáni, a to páni a rytíři jednotlivě, města však po společné poradě hromadně ústy kancléře Starého Města pražského, ačli se ovšem nepřihodí, že by musila hlasovat jinak než páni nebo

rytíři. A třebaže nový zákon³⁰³ stanoví, že se má jednati o záležitostech zemských teprve po vyřízení úvahy o královských propozicích, ustálil se před vznikem tohoto zákona i po něm obyčej, že vyskytne-li se nějaká věc, jež by se dotýkala celého státu anebo některého stavu zvláště, a je-li takové povahy, že by se její nesnáž dala snadno odklidit, kdežto její ne-spravedlnost by se nemohla již déle snášet, může její vyřízení býti položeno před projednávání královských propozic. V tom případě bývá král prošen, aby především ráčil vyhojit chorobu, která je podle soudu veškerého národa zhoubná a obtížná celému státu nebo tomu neb onomu stavu, takže by po jejím odklizení potom s tím větší horlivostí a bezpečněji mohly zralou úvahou být projednány a vyřízeny královské propozice. V těchto věcech bývá podle toho, jak je král ochotný nebo neochotný, také ochotné nebo neochotné vyřizování; někdy bývá skončeno teprve po mnohých výměnách názorů mezi stavy a králem.

4. Konečně po odklizení těchto překážek a úpravě potřeb národa je znovu čtena ve sněmu králova propozice a několik jejích opisů, pořizovaných z originálu, je rozdáno významnějším mužům mezi stavy. Bez dlouhého průtahu se přistoupí pořadem k společné poradě o záležitostech sněmu předložených a o nezbytnostech královských. Ale i v těchto poradách se zachovává zvláštní starobylý obyčej. Z královských propozic jsou vyvolávány k úvaze obvykle odstavce, a to buď souborně, je-li jich málo, anebo jedny po druhých, je-li jich více, aneb jsou-li obtížné. A poněvadž národ žije u nás v rovnoměrné svobodě, takže domácí obyčej nikterak nedovoluje, aby jeden stav byl od druhého proti souhlasu zatěžován nějakým břemenem, uvažuje o nich každý stav na svém místě zvlášť. Pánové tak činí první ze všech v místnosti, které se, jak jsme řekli, říká *soudná světnice*. Když se sami mezi sebou společně uradili a písemně zaznamenali, co se jim zdálo prospěšné, zpraví o tom pomocí zástupců ze svého stavu veškeré rytíře a vybídnou je, aby i oni bedlivě mezi sebou věc uvážili a veřejně se vyslovili. Rytíři, seznavše mínění pánů, shromáždí se k poradě v místnosti, již se říká *zelený pokoj*, náležitou úvahou

³⁰³ Sněm léta 1610.

zhodnotí i královské požadavky i mínění pánů, jež po oněch následovalo, rovněž mezi sebou hlasy sbírají, společnou svou vůli o každém jednotlivém odstavci sepíší a do soudné světnice, kde jsou páni shromážděni, houfně se vrátí, aby jim sdělili, co mezi sebou posoudili jako národu nesitelné a zemi prospěšné, a aby podrobněji s nimi pohovořili, jestliže snad ještě něco zbývá, co podle jejich mínění vyžaduje hlubšího prozkoumání. Když byly konečně probrány všechny body, o kterých byla různost mínění, a došlo z obou stran ke shodě, po vybraných poslech z obou stavů oznámí spěšně své společné usnesení Pražanům, vydavše jim písemné vyjádření své obapolné dohody, a ptají se na mínění také měst, co i ona si přejí, aby se stalo. Tudíž svolají Pražané k nejbližšímu příhodnému dni všechny posly měst, vyslané ke sněmu – posílává totiž každé město ze svého středu po dvou nebo po třech mužích z konšelů nebo starších ke sněmu s plnou mocí –, a po zralé úvaze s nimi o tom, co král žádal a co pánové spolu s rytíři chtějí za sebe učinit, rozhodnou také sami, co by se slušelo, aby podle obyčeje předků a starobylé zvyklosti jejich stav vykonal. Po této poradě oznámí pomocí vyslaných ze svého stavu nejvyššímu purkrabímu, že jsou připraveni vyložit, co hodlají odpovědět na propozice; to také vskutku učiní, jakmile vidí příhodnou dobu, v plném shromáždění sněmovním ústy hlavního řečníka celého stavu, jímž je kancléř Starého Města pražského.

5. Když jsou takto sneseny hlasy jednotlivých stavů a spojena jejich vůle, skládá se a písemně vyjadřuje znění odpovědi, jež má býti odevdána králi. Ta bývá psána slohem obvyklým v mluvené řeči, kdežto králový propozice slohem vznešeným, tedy ona prostonárodním, tyto královským. Když ona odpověď, pečlivě zdělávaná, je již hotova, odeberou se nejvyšší úředníci zemští a s nimi mnoho těch, kteří byli z jednotlivých stavů od předních mužů příslušného stavu k tomu vybráni, ze soudné světnice do pokojů královských a uctivěji králi podají. Král ji přijme s ujištěním, že si ji přečte a že po rozmyšlení písemně vyjeví, co o ní smýšlí. A tak se obyčejně čeká dva nebo tři dny, až se král vyjádří, jak se mu odpověď líbí. Seznav, co stavové míní dělat k jeho sněmovním propozicím, zahrne do spisku, kterému se říká *replika*, co se mu líbí a co

nelíbí, pozve si k sobě nejvyšší úředníky zemské a po nich ji pošle sněmu. Tato královská replika je potom čtena a učiněna předmětem úvahy a rozpravy, v nichž je bedlivě srovnávána s odpovědí. Po probrání všech důležitých bodů a novém hlasování dojde k sněmovnímu usnesení. K tomu, aby bylo písemně sestaveno, je hned vybráno několik zkušenějších mužů z každého stavu spolu s nejvyšším písařem. Když je sepsáno, předčítá se jeho znění přede všemi a znovu jsou všichni tázáni na mínění, aby uvedli, mají-li k němu nějaké přání. Všichni jsou vyslechnuti a znění se tak dlouho piluje, až se v něm nevyskytuje nic, co by snad vyžadovalo opravy. Po skončení těchto prací ohlásí nejvyšší úředníci zemští králi, že stavové mají sněmovní usnesení hotovo a že ho všichni co nejponíženěji prosí, aby ráčil přijít do soudné světnice a účastnit se jeho vyhlášení. Po této zprávě král s týmž královským leskem, s touž nádherou a s týmž průvodem, jako přicházel k vydání propozice, přijde také k tomuto aktu. Když radostným voiáním všech shromážděných jsa uvítán usedl podle obyčeje na královskou stolicí, jsou rozdány tři čistě a čitelně přepsané opisy onoho usnesení,³⁰⁴ jeden králi, druhý stavům, třetí místopísaři zemskému; ten z něho při otevřených dveřích soudné světnice z vyvýšeného místa čerstvé sněmovní usnesení vyhlásí. Potom jsou určeni z obou vyšších stavů poslové (relátoři) k úředníkům desk – přesto, že někdy reptají města a říkají, že mezi nimi mají být podle obyčeje u předků obvyklého také zástupci jejich stavu –, kteří mají podle vůle královny i stavů nařídit, aby bylo usnesení vloženo do desk zemských. Konečně po skončení toho všeho nejvyšší purkrabí upravenou řečí vzdá sněmu díky za zachování povinné úcty ke králi a za vyčerpání svízelných úkolů sněmovních a rozpustí sněm. Potom král, když i on pronesl krátký projev a celému národu vyslovil všelikou svou královskou milost, povstane a odchází ze sněmu je doprovázen do svých pokojů nejvyšší radou zemskou, předními muži národa a ostatními dvořany za slavnostního blahopřání kolem stojícího lidu.

³⁰⁴ Sněm léta 1545.

KAPITOLA XIV

O veřejných úřadech v Čechách

Při pořádání našeho státu pokládali staří rovněž za nezbytné, aby byly rozumně rozděleny stejně v neduchovním jako v duchovním stavu veřejné úřady, jimiž by byla nejvyšší vrchnost podporována, a to jak úřady vyšší, tak i nižší. Přáli si pak, aby hodnotí z nich byly jedny vyšší a vznešenější než druhé, ba také aby každý stav měl úřady své vlastní.³⁰⁵ Ustanovili, že je směřjí zastávat jenom domácí obyvatelé, nikoli cizinci. Obecně rozeznáváme mezi nimi vyšší a nižší. Ty i ony se zase rozlišují příslušnými stupni a kromě toho jednotlivé mají pod sebou, jak toho vyžaduje jejich působnost, více nebo méně pomocnictva, zavedeného jednak obyčejem, jednak výsadou krále Václava. Co jsme u jedněch i druhých zpozorovali zvláště hodného zaznamenání, máme nyní v úmyslu podle svých slabých sil přehlédnouti.

Shledáváme, že ony vyšší úřady jsou zastávány muži slavnými rodovým leskem a že některé jsou *dědičné*, ostatní však téměř všechny že jsou, abychom tak řekli, *úředlné*. První jsou již odedávna vázány na určité šlechtické rody, a jak se zdá, slouží toliko k uctívání královské velebnosti při slavných korunovacích a ve sváteční dny královského dvora. Druhé uděluje podle potřeby vhodným mužům, jichž zdatnost a zkušenost jsou velice osvědčené, volným rozhodnutím král, přihlédnuv bedlivě k mínění královské rady.

Mezi *dědičnými* úřady jsou v našem království maršálství, číšnictví, stolnictví, kraječství a snad ještě jiné; v rodě, v němž jsou dědičné, zastává je pravidelně nejstarší člen. Náleží pak první rodu pánů z Lipého, druhý Vartenberkům, třetí Házmburkům, čtvrtý Sezimům. Užívá jich

³⁰⁵ Sněmy let 1526 a 1545.

hlavně král, a to maršálka, aby mu nosil meč, číšníka k plnění číše a stolníka i kráječe k podávání pokrmů.

2. Vyšší úřady *úředlné*, jak jsme je nazvali, jednak mají větší vážnost, jednak jsou vázány těžšími přísahami, jsou věnovány věcem značnějšího významu a mohou mít denně nač dohlížet a co zařizovat. Proto kdykoli se přihodí, že se některý z nich uprázdní, má podle domácího obyčeje učinit král opatření, aby nebyl neobsazen déle než měsíc. Nikdo nemůže zastávat úřad vyšší, nepřijal-li předtím nižšího a v něm nějakou dobu nesetřval. Úřad někomu jednou udělený bývá jen z velmi naléhavých a velmi závažných důvodů odnímán. Ucházet se však u krále o kterýkoli z těchto čestných úřadů zbavuje hrdla a cti. Ti, kteří je zastávají, obzvláště pomáhají našemu králi při zařizování záležitostí týkajících se celého státu; proto, cokoli úředně podnikají ke zvýšení prospěchu jak veškerého národa, tak jednotlivých jeho údů, konají z moci krále i státu. Jejich ruce se musí co nejpřísněji zdržovat všelikého braní darů. Jejich místo a práce jsou také do jisté míry posvátné.

Některé z nich si přivlastňuje jako své náležitým právem hlavně země a stát, některé zase král jako nejvyšší vrchnost. Prvního druhu jsou ty, kterým se říká *zemské*, a ti, kteří je zastávají, tak řečení *nejvyšší úředníci zemští*, jsou pokládáni za přední hodnostáře království; dále k nim náležejí ty úřady, které byly zřízeny k vykonávání spravedlnosti, k střežení klenotů zemských, ke správě peněz sebraných k veřejným účelům a k ochraně bezpečnosti obyvatelstva v jednotlivých krajích.

3. Nejvyššími úřady zemskými jsou purkrabství, hofmistrství, maršálství, komornictví, súdství a kancléřství, jež vesměs smějí zastávati jenom příslušníci stavu panského, dále nejvyšší písařství a podkomořství, jež podle zákona mají být obsazovány téměř výhradně ze stavu rytířského. Z nich prvním, druhému, čtvrtému a sedmému byly odedávna přiřčeny některé statky s tučnými důchody a znamenité pozemky.

NEJVYŠŠÍ PURKRABSTVÍ pražské, takřka střídnicím zastupující krále buď nepřítomného, nebo právě zemřelého, je zřízeno, aby bránilo náhlým vpádům nepřátel do země, potlačovalo rušitele obecného pokoje, krotilo zpupné přestupníky práva a rozsuzovalo spory o hranice

nebo pře, vzniklé z písemných závazků.³⁰⁶ Náleží mu vždy po králi právem nejvyšší velení zemské hotovosti.³⁰⁷ Podřízeni jsou tomuto nejvyššímu úřadu jednak purkrabí Hradu pražského, jež nazývají menším, se svou radou a všemi služebníky radními, jednak veškeří pochopové a biřici, zvaní holomci.³⁰⁸

NEJVVYŠŠÍ HOFMISTRSTVÍ se obírá řízením královského soudu, tak řečeného komorního, důstojnou úpravou jídelen a pokojů královských, pořádáním veřejných slavnostních průvodů, vítáním vznešených hostů a cizích vyslanců, udržováním králevo dvořanstva i služebníků tabule královské v pořádku a kázni a vším ostatním toho druhu, čeho je třeba v královském paláci.³⁰⁹

NEJVVYŠŠÍ MARŠÁLSTVÍ zemské, třebaže je, jak jsme řekli, úřadem dědičným, přece má tak velikou vážnost, že kdo je zastává, je počítán mezi nejvyšší úředníky zemské a v pořadí důstojnosti následuje hned po nejvyšším hofmistru.³¹⁰ Všichni služebníci králi a lidé jeho dvora, pokud jsou bezzemky a cizinci, jsou-li žalobcem pohnáni na soud, jsou povinni se dostavit před jeho vyšetřující stolicí a zde vést svou při i přijímat rozsudek. Tento úřad je ozdoben heroldy čili hlasateli, kteří jsou povinni mu sloužit a být k ruce.

NEJVVYŠŠÍ KOMORNICTVÍ dohlíží na to, aby byla neporušeně uchována velebnost královská a dobrý i slušný pořádek při deskách zemských, zvykově zavedený, aby byli komorníci řádně vysíláni, když je třeba obžalované pohnat před právo a když se rozsudek přikazuje k provedení, a aby majetek odsouzené strany sporné po poměrném ocenění, kterému naši říkají *odhad*, byl přiřčen tomu, kdo spor vyhrál. Nejvyšší komorník prostředkuje, má-li být zjednáno slyšení u krále těm, kteří toho potřebují. Tomuto nejvyššímu úřadu je podřízen a pomáhá mu při deskách zemských – ty bývaly kdysi v soudním domě sva-

³⁰⁶ Práva a zřízení zemská A. 1, 36, 37, D. 49, O. 19 a 22.

³⁰⁷ Sněm léta 1615.

³⁰⁸ Viktorin ze Všehrd, kn. II.

³⁰⁹ Práva a zřízení zemská O. 3, 9 a 11.

³¹⁰ Práva a zřízení zemská <A.> 36 a 37.

toklimentském ve Větším Městě pražském naproti kostelu P. Marie na Louži, nyní jsou na hradě královském – *místokomorník, měřič zemský, starosta komorníků a dvanáct komorníků*.

Dále NEJVYŠŠÍ SÚDSTVÍ se obírá tím, že řídí nejvyšší soud zemský, hlasy přisedících soudu sbírá a uzavírá, pronáší k sporným stranám, co je třeba ze soudu jim říci, jmenuje kmety k prohlášení nálezů – nále-zům těm se říká *potazové* a k jejich prohlášení jsou vždy vyzváni z kme-tů dva pánové a jeden rytíř – a vyřizuje obvykle vše ostatní, co souvisí se soudní hodností. Od starodávna musí tomuto úřadu být k ruce jed-nak *místosudí*, jednak *deklamátor*, kterému staří říkali *volavčí*.

NEJVYŠŠÍ KANCLÉŘSTVÍ je zřízeno k spisování, pečetení a podpiso-vání královských diplomů, vyhlášek, rozkazů a listů; nejvyšší kancléř dále přijímá a čte přípisy posílané králi, často skládá řeči a dává odpo-vědi jménem královým, dbá o to, aby v reskriptech, vyhláškách a vyne-seních králových neodporovalo nic právu zemskému, a střeží větší pe-čeť královskou, již se pečeti veřejné listiny a všechny důležité spisy. Kdo tedy zastává tento úřad, je takřka ústy a okem královým, hlavním mluvčím, který musí vždy následovat dvůr a být kolem krále. Proto má převelikou vážnost stejně u krále jako u národa. V jeho starostech mu pomáhá *místokancléř*, s ním dohlíží na *tajemníky, písaře, zapisovače* a všelike služebníky královské kanceláře a užší rady.

NEJVYŠŠÍ PÍSAŘSTVÍ se zaměstnává tím, že svědomitě a přísně střeží skříně a desky zemské, jakož i pečeť zemskou, písemně zaznamenává a na příslušném místě do menších nebo do větších desk zemských vklá-dá veřejná i soukromá ujednání, veškeré trhy jmenované a nejmenované a vůbec pamětihodné věci všeho druhu a rovněž chrání národ před tíži-vým vydíráním od úředníků desk zemských. Za starých dob bylo svěřo-váno muži vynikajícímu více znalostí než urozeností.³¹¹ Nejvyššího písaře na slovo poslouchají *místopísař*, strážce pečeti soudu zemského, starší i mladší *ingrosátor* a všichni ostatní *písaři*. Připomenutá pečeť soudu zemského, svěřená péči místopísařově, třebaže se jí říká *pečeť zemská*, je

³¹¹ Pan Ondřej z Dubé, rukopis.

rozdílná od té pečeti, kterou jakožto pečeť království bedlivě opatruje nejvyšší písař. Nehledě totiž k tomu, že se jí užívá jenom při vykonávání spravedlnosti, není na ní vyobrazen lev, nýbrž je na ní vyryta mladistvá podoba svatého Václava, kdysi knížete našeho národa. Na obraze se spatřuje oděn brněním, na hlavě má přilbu ozdobenou polokruhem, v pravici proužek zahnutý na způsob podkovy nad hlavou muže sedícího na stolci, v levici praporec – ten objímá, opíraje loket o kopí – a trojhranný štít, směřující svým klínem dolů a mající vyobrazenou orlici s rozpjatými křídly. V polokruhu, který přiléhá k přilbě knížete, čte se nápis S. WENCEZLAVS, na proužku CITÁT AD IVDICIVM (tj. pohání před soud) a na obvodu pečeti mezi soustřednými kruhy + S. IVSTICIE TOCIVS TERRE SCI WENCEZLAI DVCIS BOEM. (tj. pečeť spravedlnosti celé země sv. Václava, knížete českého).

PODKOMOŘSTVÍ bylo zřízeno k tomu, aby v tajných radách královských hájilo měst proti mocnějším, aby rozsuzovalo stížnosti pánů a rytířů, proti nim vznesené, a podle možnosti bez soudního hluku právem rozhodčím urovnávalo jejich pře, aby od městské rady vymáhalo pokuty, měšťanům uložené pro hrubé přečiny, a aby v královských městech, podle zvyklosti každého z nich, ročně obnovovalo jejich rady. A ačkoliv si na tento úřad činí výhradní právo stav rytířský, přece ponechávají řády zemské králi na vůli, chce-li v čelo jeho postavit vhodnou osobu z měšťanů Většího Města pražského. Tak byl kdysi jeho zastáváním pověřen od císaře Zikmunda Jan z Kunvaldu (r. 1436) a od krále Vladislava Samuel Valečovský z Hrádku (r. 1471). Královská města si nikdy nepřestala přát, aby takovéto obsazování bylo opět obnoveno a častěji se dalo. Zkušenost předcházejících dob totiž zřejmě ukázala, že když z celého stavu městského nebyl nikdo přibírán do rady královské, přestože i tento stav je u nás součástí státu, mnozí z vyšších stavů přecho často zneužili svého výsostného místa a úřadu a nejenom byli u krále k městům málo spravedliví, nýbrž nejednou jim prudce ubližovali, a podkomoří, který ponejvíce býval z rytířů, věc jen zastíral. Proto se měšťané domnívali, že sama spravedlnost a obzvláště jejich životní zájem nezbytně vyžadují, aby v té vznešené radě, v níž se král radívá

nejen o záležitostech vyšších stavů, nýbrž i celé země, měli ze svého stavu tohoto jediného zástupce, který by se mohl společně s oněmi stavy účastnit obecných porad a směl, co a kdykoli by bylo třeba, králi svobodně vyložit o městských záležitostech a stížnostech. Tomuto úřadu je podřízen náměstek, kterému se říká *hejtman podkomořský*, pak dvorský sudí měst řečený *hofrychtýř* a *písař komorní*.

4. To tedy jsou úřady nejvyšších úředníků zemských nejváženějších hodností. Dále pak ke střežení klenotů zemských, to jest ozdob korunovačních a privilegií zemských, bylo zřízeno PURKRABSTVÍ KARLŠTEJNSKÉ. Tento úřad spravují vždy dva mužové starobylé urozenosti, jeden z pánů a druhý z rytířů, kteří zavázáni jsouce velmi těžkou přísahou jak králi a zemi, tak sobě navzájem, jsou povinni trvale prodlévat a přebývat uvnitř hranic zemských. Třebaže jsou oba stejně vázáni bdít, aby hrad Karlštejn s předměty v něm uloženými neutrpěl škody, přece podle zákona náleží jen jednomu z nich výhradní požívání důchodů a užitků z celého toho panství, a to po dobu života, po případě po dobu setrvání v úřadě. (Byl totiž tento hrad velkolepě nadán vesnicemi a hojným zbožím jednak od svého původního zakladatele Karla, jednak obzvláště od Viléma Dubského z Třebomyslic.) Teprve když druh v úřadě požitky pobírající zemře dříve, přežívající jej druh bez překážky z kterékoli strany jej vystřídá a rovněž sám doživotně, jako jeho předchůdce, požívá oněch důchodů. Jestliže by se vinou jednoho z nich nebo obou dostal hrad do rukou nepřátelských nebo utrpěl nějakou škodu na újmu země, jeden z nich nebo ten i onen, usvědčen jsa z viny, odpývá ji ztrátou hrdla, cti i statků.³¹²

K vyšetření a rozsouzení občanských i trestních pří zasedá jako soudní těleso v určitých dnech ZEMSKÝ SOUD, a to jednak větší, jednak menší;³¹³ obsírněji o něm promluvit se nám naskytne co nevidět vhodná příležitost.³¹⁴

³¹² Práva a zřízení zemská A. 45, B. 8, 9, 15 a 19.

³¹³ Práva a zřízení zemská A. 35, L. 60.

³¹⁴ Níže v kap. XVI.

Opatrováním sebraného groše zemského pověřují trojčlenný sbor, vybíraný vždy na sněmu z jednotlivých stavů, tak řečené NEJVYŠŠÍ BERNÍKY, jak nazývá český lid členy tohoto sboru. Peníze, vybrané od celého národa jakožto berni, od stavů na sněmu stanovenou, vyplácejí tak, jak se valný sněm dohodl.

Pro zachování obecné bezpečnosti obyvatelstva v jednotlivých krajích byla zřízena KRAJSKÁ HEJTMANSTVÍ. Zákony stanoví, aby byla každoročně od krále obnovována a svěřována vždy dvěma zámožnějším obyvatelům z příslušného kraje, a to jednomu ze stavu panského, druhému z rytířského. Téměř pravidelně se to děje každý rok v měsíci květnu. Poslání tohoto úřadu je toto:³¹⁵ zabraňovat všelikým nebezpečným náhodným pohromám v celém okolí, rozdělovat útočné i obranné zbraně, potřebné k obraně obecného lidu, vycvičit jej v užívání zbraní, mít pohotově ozbrojenou mládež, vybranou ze všeho okolního obyvatelstva, vhodnou proti náhlým přepadům nepřátel, kárat povaleče,³¹⁶ poskytovat úlevy oněm chudším, kteří byli nevinně uvrženi do vězení, mařit odklady, obvyklé u vyšších stavů při výplatě náhrady nebo pracovní odměny městským řemeslníkům, konečně překážet veškerému soukromému násilí drzých útočníků. Krajský hejtman má dále obzvlášť bděle pečovat vedle nejvyššího purkrabí, aby byli schytáni podezřelí tuláci a loupežníci, jakož i stavěno loupení a pustošení všeho druhu. Kdykoli by došlo k vpádu žhářů nebo jakýchkoli zhoubců do země nebo jestliže by lupiči způsobili někomu násilí tím, že by ho oloupili, zranili, chytili nebo zavraždili, tu má být podle zákona na první výkřik poškozeného nebo jiného diváka dáno znamení voláním nebo zvoněním.³¹⁷ Jakmile je uslyší, je povinno celé okolí, obzvlášť pán místa, ba i kdykoli, kdo se k tomu nahodí, pod velice přísným trestem chopit se zbraní, přispěchat na pomoc, odrážet násilí násilím a konečně pronásledovat prchající loupežníky, až budou polapeni. Jestliže by se uchýlili do

³¹⁵ Hájek při r. 1442.

³¹⁶ Sněm léta 1547.

³¹⁷ Práva a zřízení *zemská* L. 16, 18 a 25.

nějakého hradu, tvrze nebo města a nebyli bez prodlení vydáni, místo to mají pronásledovatelé obklíčit a celou věc oznámit krajským hejtmanům. Ti na toto upozornění spěšně vyzbrojí obyvatele svého kraje a vytrvale obléhají ono místo, dokud král sám nebo nejvyšší purkrabí podle úřady královské kanceláře nerozhodne, co se má dít dále. Kdysi náleželo tomuto úřadu také konat podle okolností s obyvateli sjezdy a radit se o potřebách kraje, ale pozdější králové hejtmanům právo tohoto druhu odňali.

5. Tyto tedy vyšší úřady, o kterých jsme až dosud pojednávali, jsou tak řečené úřady zemské a náležejí celé zemi. Podobně také král má rozmanité své úřady *královské*, těšící se vážnosti nikterak nevšední. Užívá jich pak právem své svrchovanosti, a to dílem pro záležitosti vážné, dílem kratochvilné.

Vážným záležitostem se věnují ty úřady, jejichž práce směřuje k vykonávání spravedlnosti, ke správě komory královské a všeho, co na ní závisí, k řízení lén, jež jsou za hranicemi Čech, a k obvyklé péči o dům a osobu královu. K pohotovějšímu vykonávání úkolů těchto úřadů je téměř ke každému jednotlivému z nich připojen početný zástup tajemníků, písařů, opisovačů, poslů a ostatních služebníků.

Pro vykonávání spravedlnosti vybírá si král podle svého uvážení rady a pomocí těchto radů v přesně ustanovené dny podle práva vyšetřuje všeliké sporné záležitosti brzy dvorské, brzy komorní a pronáší o nich své rozhodnutí. Předsedají pak královskému soudu této rady rozdílní dva předsedové, jimž se oběma říká *nejvyšší*, totiž ve věcech dvorských *sudí dvorský*, v komorních pak *hofmistr*.

K správě královské komory, tak řečených *statkův stolních i komorních*, je zřízeno *prezidium komory*, čili, abych mluvil s lidem, RADA KOMORY. Její předseda, vybíraný z pánů, nazývá se *prezidentem komory* a má přiděleno ponejvíce pět druhů ze stavu rytířského. Jich jsou na slovo poslušni fiskál, jež nazývají *královským prokurátorem*, důchodní, početní mistr a všichni *hejtmani statkův komorních*, *vážný* a četní *výběrčí*, porůznu ustanovení na hranicích i v městech k vybírání cel a mýt.

Správě komory je blízké rovněž NEJVYŠŠÍ MINCMISTROVSTVÍ. Úřad tento může král podle zákonů svěřit řádnému muži jak z měšťanstva, tak z vyšších stavů, jež by pokládal za znalého věci a hodného k zastávání toho úkolu.³¹⁸ Nejvyšší mincmistr je povinen navštěvovat podle potřeby veškeré zlaté a stříbrné doly v celé zemi, bedlivě zkoumat, co se tam koná, a napravovat, jestliže by shledal, že se děje cokoliv proti řádu a právům báňským, anebo že se dopouští poklesku buď vlastníků pozemků, nebo horníci; dále musí na upozornění od těch, jichž se to týká, pospíšet si s vykoupením vytěženého zlata nebo stříbra od havířů a zkrátka pečlivě se starat o vše, co shledá výhodným k rozkvětu hornictví. O část jeho starostí se s ním sdílí *královský prubíř*, který jednak ho má upozorňovat na vše, co by viděl užitečného, jednak se starat, aby obecná mince nebyla zlehčována.³¹⁹

Poněvadž pak dále král český má v Němcích, tedy za hranicemi svého království, mnoho lén čili manských statků, které jsou odedávna povinny poslušností Koruně české a jejím králům, bylo zřízeno tak řečené HEJTMANSTVÍ LÉN německých,³²⁰ jehož úkolem jest udržet je v povinnosti a u manů, kteří jsou v držení lén, hájit velebnost českých králů a českého státu. O to, zda má tento úřad zastávat někdo z pánů či z rytířů, trvá spor, dosud ještě zcela nerozřešený. Pamatuji se dobře, že tento úřad byl až dosud udělován pánu, nikoli rytíři. Poněvadž se pak péče tohoto úřadu týká statků, které jsou majetkem zemským, náleží rovněž nejvyššímu kancléři zemskému obvyklý dohled na to, aby tu nikdo nepodnikal novot k neprospěchu země.

Dále HEJTMANSTVÍ HRADU PRAŽSKÉHO jakožto obydlí králova a HEJTMANSTVÍ TĚLESNÉ STRÁŽE KRÁLOVSKÉ bývají vždy svěřována velmi spolehlivým mužům stavu rytířského. Z nich je jeden představeným a velitelem zámecké stráže, druhý královských trabantů.

³¹⁸ Práva a zřízení zemská A. 47.

³¹⁹ Níže v kap. XVIII., odst. 4.

³²⁰ Sněmy let 1595 a 1601.

Poněvadž si však králové někdy rádi oddechnou od vážných záležitostí a věnují čas osvěžení mysli, určili také některé úřady k obstarávání věcí kratochvilných. V naší době téměř všichni velmožové pokládají za přední kratochvíli jízdu na ušlechtilých koních a lov divoké zvěře. K tomu je zapotřebí i lidí i hojné výzbroje. K znalé péči o to všechno má český král úřad NEJVYŠŠÍHO PODKONÍHO čili štolmistra a NEJVYŠŠÍHO LOVČÍHO. Ti se se všemi svými podřízenými věnují, jak sama jména zřetelně ukazují, péči o koně a lov.

6. Je nám dobře známo, že na dvoře královském je běžně zastáváno ještě více rozmanitých úřadů, jako jsou komorníci, kuchmistři, číšníci, stavitelé a jiní, avšak poněvadž se k nim nevztahuje téměř nic zvláštního ani známějšího, chceme raději pominout jejich výčet, nežli obtěžovat čtenáře drobnostmi toho druhu.

A tak přecházíme k výkladu o úřadech, jež se v naší zemi pokládají za nižší. Ty byly vynalezeny obzvláště k tomu, aby bylo množství obecného lidu udržováno v kázní, aby byly odvraceny domácí bouře a také mezi prostým lidem aby byla vštěpována svornost. Vyšší vrchnost je pravidelně každým rokem po městech a vesnicích svěřuje bezúhonným a rozumným mužům, kteří byli dříve z obyvatelů každého místa zvoleni hlasováním výborů, vázaných v té věci zvláštní přísahou. Onou vyšší vrchností, která je uděluje ve svobodných městech a v městečkách na statcích královských, je král – ten je tu totiž pravidelně rozděluje, jen zřídka sice sám osobně, častěji pomocí svých poslů, řádně k tomu zplnomocněných –, v ostatních pán tamních gruntů. Poněvadž totiž zkušenost sama dala naučení, že ani sebemenší vesnice, natož město, nemůže se dlouho udržet beze škody, neřídí-li je nikdo svými radami a svou vážností, proto každé vesnici, každému městečku, každému městu bylo postaveno v čelo představenstvo, pečující o obecné dobro. Nemělo by významu šířit se o těch úřadech, jejichž moc je jen skrovná, obor působnosti při menším počtu obyvatel poměrně hubený a nepatrnost obecně známa. V úmyslu mám stručně připomenout jenom ty úřady, které veřejně a stále trvají v lidnatějších městečkách a městech a jejichž vážnost a pravomoc jsou nevšední.

Předním úřadem ve větších i menších městech je jednak tak řečená *městská rada*, sbor to ve Větším i v Novém Městě pražském osmnáctičlenný, v ostatních městech a městečkách dvanáctičlenný, jednak jednotlivá *rychtářství*.

MĚSTSKÁ RADA je vyzbrojena jak vyšší, tak nižší pravomocí, a to ve věcech občanských i trestních. Podle zákonů nemůže do tohoto sboru být přijat nikdo dříve, než mezi měšťany strávil tři roky po nabytí měšťanského práva, uvykl břemenům obecním a zatím si dokonale osvojil domácí zvyklosti. A třebaže v dosahování i zastávání těchto úřadů zachovává téměř každé místo od nepamětných dob podle zakořeněného zvyku něco zvláštního, v soudnictví je všude pevným vzorem ono domácí právo, jímž se řídí matička Praha a jemuž se podle obecného užívání ve městech říká *právo městské*. První místo v pořadí členů této městské rady beze sporu zaujímá muž, kterému říkáme slovem z latiny vypůjčeným *primas* nebo též *hospodář města*, jenž bývá v radě první ze všech tázán na mínění a je ode všech měšťanů nad jiné ctěn. Avšak nařizovat pŕuhony obviněných měšťanů před právo, kdykoli žalobce naléhá, svolávat radu, klást jednotlivé záležitosti na pořad jednání, řídit porady, vést a uzavírat hlasování, jmenovat a vyzývat jednoho z druhů, který by vyhlásil usnesení městské rady – to se pravidelně děje v přítomnosti toho, jehož se věc týká –, střežit městské klíče a pečeť, to vše má ve své pravomoci jeden z konšelů zvaný *purkmistr*. Tento úřad purk-mistrovský je u nás jen měsíční, jako bývala u Athéňanů *prytaneia*, a jednotliví pánové dvanáctičlenné rady se do roka jeden po druhém v něm do kola vystřídají. Obyčej-učitel naše lidi poučil stejně již kdysi jako nedávno, že je jediný rozumný způsob k vyrovnání svobody, totiž střídání ve vládě,³²¹ a že by nebylo ku prospěchu měšťanů, kdyby zastávání úřadu toho druhu v obcích trvalo déle, jako je tomu v jiných zemích, ať již půl roku nebo rok. Proto se nemůže snadno stát, aby ti, kdož ten úřad spravují, měli velkou příležitost nebo odvahu provinit se proti zákonu Juliovu zpronevěrou, vydlužením nebo vydíráním. Čím je

³²¹ Livius, kn. III.

kte­ré město nad jiné bohatší svobodami a výsadami, čím rozsáhlejší a lidnatější, tím je skvělejší důstojnost tohoto úřadu i městské rady. A poněvadž některá města, zvláště královská, mají tolik obyvatelstva, že purkmistři naprosto nepostačí včas vyšetřit a vyřídit všechny záležitosti celé obce a jednotlivých měšťanů, je oné velké radě podřízen v Praze úřad desítipanský, jinde osmipanský, ještě jinde šestipanský. K zabezpečení obecného množství občanstva proti roztržkám byli dále zřízeni obecní starší jako jacísi tribunové lidu, tu početnější, jinde méně četní, aby zakročili, jestliže by kdy rada, příliš spoléhajíc na své postavení, chtěla něco podniknout ke škodě obce, a aby ji napomenuli k rozumnější rozvaze, anebo, jestliže by odmítla nápravu, žalovali u podkomoří zemského nebo u samého krále.

RYCHTÁŘSTVÍ, druhý veřejný úřad městský, je zřízeno k tomu, aby vyšetřovalo a rozhodovalo menší spory, krotilo všelike výtržnosti mezi lidem, darebáky jímalo a věznilo, jakož i dávalo vykonávat usnesení větší rady.

Potřeba vyžaduje, aby činnosti obou těchto městských úřadů sloužili rozmanití služebníci: radě stavitelé, důchodní, výběřčí, sekretáři, tržní písaři, opisovači a poslíčkové, rychtářství pak rychtář krevní, účetní, drábové, pochopové a ještě jiní služebníci toho druhu.

7. Kromě těchto úřadů, které jsou společny větším i menším městům a městečkům, sluší se mezi zvláštními úřady připomenout a mlčením nikterak nepřejít úřad dozorce vinařství, jež v Praze zřídil (r. 1358) císař a král Karel IV., nemýlím-li se, jistým napodobením báňských měst a jemuž uložil vykonávat právo mezi pěstiteli vinic. Tomuto úřadu se říká slovem, které není našeho původu, ÚŘAD PERKMISTRSKÝ. Zákony Karlem dané pro udělování a zastávání tohoto úřadu zdokonalil a rozhojnil král Vladislav (r. 1497). Jeho hlava, mistr viniční, požívá mezi obecními staršími neobyčejné vážnosti a před shromážděnou veškerou obcí řečnívá jménem všech k městské radě, anebo ke komu je třeba. Býval kdysi vybírán z měšťanů Většího Města pražského od jeho městské rady, nyní však – pro nevhodné sváry Nového Města s Větším – volí jej rada komory královské; je mu pak přidáváno osm radních jakožto

druhů v úřadě, a to po třech z Většího a Nového Města a dva z Menšího Města, vždy podle rozhodnutí příslušné městské rady. Tento úřad byl zřízen proto, aby, jak jsme řekli, vyšetřoval spory vzniklé o vinice; dále má pečovat, aby místa vhodná pro zakládání vinic nepostrádala svých pěstitelů, aby všechny vinorodé pahorky kolem města byly vymezovány a vyměřovány, jakož i chráněny před jakýmkoli lovem, aby zlodějové hroznů ještě visících byli schytáváni; kromě toho má určovat cenu všeho vína, které kdo chce pod víškem prodávati, a výši denní mzdy, jež se má platit dělníkům; rovněž se má starat, aby se nikde podvodně neprodávalo víno vláčkovité nebo slivky; zkrátka má rozhodovat a zařizovat vše, co by po jeho názoru mohlo prospět vinaření. Kolem města na všechny strany je mu zcela volno uplatňovat svou pravomoc.

Poněvadž se pak skoro větší část těchto úřadů obírá vykonáváním veřejné spravedlnosti a poněvadž to, co brzy hodláme vyložit, plněji objasní, proč se náš stát nemůže bez nich obejít, bylo by zbytečné, abychom tu při nich déle prodlévali a meškali.

KAPITOLA XV

O nejvyšší radě zemské čili královské kanceláři české

Když jsme výše³²² promlouvali jednak o tom, jakou mají Čechové veřejnou správu, jednak o jejich úřadech zemských, řekli jsme, že náš král pravidelně nečiní o státě a důležitějších zemských záležitostech žádného rozhodnutí bez nejvyšších úředníků zemských a své rady. O každodenních žádostech a všelikých stížnostech soukromníků, jež lze vyřídit bez soudního hluku, může ovšem rozhodovat sám a podle svého uvážení činit příkazy nebo záповědi, avšak přece téměř všechny postupuje rovněž připomenutému svému sboru a i při nich jeho písemná rozhodnutí přihlížejí k mínění nejvznešenější rady.

Vyžaduje tudíž sama věcná souvislost, abychom promluvili také o onom sboru čili nejvyšší radě. Mají ji pak Čechové jen jedinou a náš lid jí jinak neříká než KRÁLOVSKÁ KANCELÁŘ ZEMSKÁ. Král, aby se v rozpravě nemluvalo proti němu, zůstává sám téměř zcela stranou této veřejné rady, jak to kdysi činívali králové hebrejští, a jenom velmi vzácně se účastní porad. Avšak co a kdy se má probrat a rozvážit, obvykle ukládá jako příkaz nejvyššímu kancléři. Nejvyšší kancléř tudíž předkládá jménem královým, o čem je třeba uvažovat, dává hlasovat a celé jednání řídí podle domácího řádu. Když však promluvili všichni, kteří byli tázáni na mínění, vrátí se ke králi sám nebo s tím neb oním z nejvyšších úředníků, vyloží mu celou věc a přijme rozkaz, co si on přeje a co káže, aby se stalo. To pak nakonec přednese v radě a sekretář o tom učiní bedlivý zápis. Do tohoto sboru mají přístup nejenom nejvyšší úředníci zemští, to jest purkrabí pražský, nejvyšší hofmistr, nejvyšší komorník, nejvyšší sudí, nejvyšší písař zemský a podkomoří, nýbrž i všichni soudcové zem-

³²² Výše v kap. V, odst. 11 a v kap. XIII, odst. 2.

ští bez rozdílu, ať jsou králem pozváni či bez pozvání, smějí přijít do rady, kdykoli jim je libo, tam se společně radit, rokovat a připomínat, co je po jejich soudu ku prospěchu státu. Místokancléř pak a sekretář musí nutně být přítomni všem poradám.

2. Poněvadž však záležitosti, které se tu projednávají, nejsou stejně důležité, ustálil se již odedávna zvyk, že se podle okolností svolávají schůze této rady nestejně početné, a podle té větší nebo menší účasti mohla by se tu některá rada zvat velebnější, jiná zase všednější.

V oné *velebnější* radě se obvykle uvažuje o stavu státu a nezbytnostech králových i celé země. Někdy se stanou předmětem zmínky a rozpravy také záležitosti jednotlivých obyvatel, které by mohly špatným příkladem škodit a dají se nesnadno vyřídit. Tuto velebnou radu svolává, kdykoli je toho zapotřebí, král sám tím, že na určitý den pozve její členy, a to jak ty, kteří tou dobou jsou právě v Praze, tak vybrané ostatní, kteří občas meškávají každý v svém domově na venkově v rozmanitých krajích, zaměstnávající se pořádáním svým soukromých a domácích věcí; ba někdy dokonce, vyžaduje-li si toho jistý případ, pozve král i jiné zkušené muže ze soukromníků. Rovněž svolávají tuto velkou a vznešenou radu nejvyšší úředníci zemští, ale jen tehdy, když jim k tomu bylo dáno oprávnění se svolením královým na řádném sněmu zemském. Rady takto svolané se účastní vedle nejvyšších úředníků zemských nejenom všichni soudcové zemští a královští radové, nýbrž povětšinou i vybraní soukromníci určené usnesením sněmovním, a to brzy ve větším, brzy v menším počtu. Jedná se na ní a uvažuje jenom o takových věcech, o nichž se pro nedostatek času nemohli na sněmu usnést veškerí stavové a o nichž rozhodovat tuto radu výslovně zplnomocnili. Za kralování Ferdinandova, Maxmiliánova a Rudolfova byla tato rada, jak se dočítáme,³²³ svolána několikrát, aby jednala o obecné obraně vlasti, o povolání všeho mužstva z celého národa k válce, o přezkoumání a úpravě zemských hranic, o vymanění a vyplacení zastavených statků korunních, ležících za hranicemi, o cestách, které byly

³²³ Sněmy let 1545 a 1557, 1569, 1575, 1585, 1586, 1596, 1604, 1610.

nedávno do království od sousedů otevřeny k zřejmému neprospěchu obyvatel, o nebývalém skladišti soli, o hodnotě ražených peněz a příslušných zákonech, o tom, jak moudře a s prospěchem pro stát rozdělit vybranou berni, o dědičných smlouvách se sousedními knížaty, když se měly po příkladu předků obnovit, a o jiných věcech toho druhu.

3. Ve shromážděních *všednější* rady královské se nepožaduje tak velká účast členů a neuvažuje se v nich o stavu celého státu. Vyřizují se tu obyčejnější a běžné žádosti nebo stížnosti jednotlivých anebo nanejvýše několika chudých i zámožných obyvatelů, a to jenom ty, jejichž vyřízení bez soudního hluku strpí sama spravedlnost i ti, o jejichž zájmy jde. Z této užší rady vycházejí všechny královské svobody a výsady; zde jsou všichni vazalové a manové českých králů a Koruny slavnostně uváděni do svých šlechtických i nešlechtických lén; poslové, kteří mají být vysláni k zahraničním králům a knížatům a do cizích zemí, dostávají tu své rozkazy; psanci nebo ti, kterým je z jiných příčin zakázán přístup ke dvoru královi nebo před soudní stolicí, dostávají odtud ochranný glejt; zvláštní poslové královi, kterým se obecně říká *relátoři*, jsou odtud vypravováni k úředníkům desk zemských, jde-li o obeslání sporných stran v záležitostech netrpících odkladu, k stání a mimořádnému rozhodnutí pře před soudem zemským nebo dvorským nebo o zapsání a rotulování rozmanitých smluv, jež král uzavřel – s výjimkou těch, které se týkají jmění zemského –, nebo mají-li sirotku být dáni poručníci nebo věková dispense, mají-li být předvedeni svědci, a v jiných podobných případech; zde se konečně vydávají královské záповědi, rozkazy, dekrety a reskripty všeho druhu, neboť lid a starobylé zákony již odedávna dovolují a dlouho trvající praxí bylo schváleno, aby listiny toho druhu směly být v Čechách vydávány z plnosti moci královské.

4. Cokoliv vzkazoval král Čechům, Moravanům, Slezanům a Lužičanům, bylo kdysi z této královské kanceláře vyřizováno výhradně rodným jazykem českého národa. Latiny, společné řeči všech národů, užívalo se tehdy, kdykoli bylo třeba něco vyjednat a zařídit s cizinou. Také sami slezští a lužičtí krajané předkládali této královské kanceláři svá podání v národním jazyce slovanském, co možná nejvíce přizpůsobě-

ném řeči české, ba co je ještě příznačnější, svým poslům dávali instrukce psané česky.³²⁴ V těchto obyčejích a zřízeních setrval a po velmi dlouhou dobu v klidu vzkvétal kdysi soubor našeho království, stmelelý z rozmanitých stejnojjazyčných národů. Avšak za paměti našich dědů, kdy se slezští a lužičtí domorodci smísili s lidmi přicházejícími z ciziny a přáli si raději mluvit jazykem cizím nežli vlastním, začali mít onu řeč svých dědů v opovržení, nazývat ji wasserpóláctví a místo ní dávat přednost na místech posvátných i světských němčině. Odtud také vznikla později věc našemu českému jazyku velice zhoubná, totiž zřízení tak řečené německé expedice při této vznešené královské kanceláři. Z toho tedy důvodu si nejvyšší kanclér zemský přibral německého sekretáře, aby obstarával, co by se mělo vyřizovat v onom jazyku. Ale drzost nepřátel našeho jazyka se tu nezastavila a nespokojila se tím nadlouho. Neboť obyvatelé Slezska a Lužice se pokoušeli za posledních let kralování Rudolfa II. a téměř po celou dobu vlády Matyášovy (r. 1610, 1614, 1615 a 1619) pod rozmanitými záminkami vecpati do této kanceláře za místokancléře Němce. Avšak až dosud nemělo toto novotářství úspěchu.

Aby tedy veškerá usnesení této rady schválená souhlasem královým byla sepsána pro Čechy a Moravany česky, pro Slezany, Lužičany, Kladské, Chebské a Loketské německy, k tomu jsou zřízení koncipisté, kteří je musejí v podobě obsahu odpovídající sestavit, jakmile jim to uloží nejvyšší kanclér, místokanclér nebo sekretář. Platnosti a práva však nabývá taková listina teprve tehdy, když ji vlastnoručně podepíše nejen král, nýbrž i nejvyšší kanclér, místokanclér a sekretář. Kromě toho je nezbytné, aby spis, je-li zdělán v podobě privilegia neb diplomu o zplnomocnění k poslednímu pořízení nebo o jakékoli jiné důležité záležitosti, byl zpečetěn a stvrzen větší čili velebnější pečeti královou, při ostatních běžných a méně významných věcech pečeti menší čili obyčejnější. Slova a nařízení královská mají všude a vždy svou vážnost a u všech požívají důvěry a největší úcty do té míry, že kdyby se někdo

³²⁴ Poselstvo Slezanů r. 1547, taktéž stavů opolských a ratibořských r. 1536.

zpěchoval podle nich se zařídit nebo se opovážil v něčem je měnit, nikterak by mu to neprošlo bez trestu. Slova ta jsou si také pravidelně navždycky důsledná a nemohou být měněna, předělávána nebo odvolávána, leda z nejnaléhavějších důvodů a s přísnou opatrností, takže – podobně, jako tomu bývalo u Médů a Peršanů s právem královským – pro jejich nezměnitelnou pevnost razili o nich staří, takřka jako o posvátných výročích, úsloví: *Královská slova nejdou nazpátek*. Kéž by se za našeho věku nebylo stalo nic, co by leckoho opravňovalo smýšlet o nich jinak!

Konečně samo místo oné královské kanceláře je jak pro velebnost samého krále, tak pro významnost, hojnost a vážnost věcí v ní projednávaných do jisté míry posvátné a požívá u všech, takřka jako azyl, neobyčejné úcty. Podle starého zřízení je všude tam, kde je právě králův dvůr, avšak nejobvykleji jím bývá královský hrad svatováclavský v Praze jakožto v hlavním městě, a nepřenáší se jinam, leč spolu s královským dvorem, a to ze závažných důvodů, jakými jsou mor zuřící nebezpečnou nákazou a oprávněný strach před nepřítelem doléhajícím válkou.

Komukoli, i sebechudšímu, je dovoleno svou věc a tužbu svého srdce předkládat této kanceláři v podobě petice a dovolávat se pomoci královny. Také králi, nechce-li býti viněn z nedbání povinnosti a přísahy, nedovoluje starobylý obyčej, aby působnost této kanceláře zastavoval nebo její vážnost zmenšoval. Proto si přední pánové čeští stejně pochvalovali Matyáše Korvína i po jeho smrti, že když vystupoval jako český král proti Jiříkovi a Vladislavovi, přesně a bedlivě užíval takové české kanceláře, jako zase měli za zlé řádnému králi Vladislavovi, že zastavil její působnost, třebaš jen na kratičkou dobu (r. 1511), čehož stavové nemohli na dlouhou dobu mlčky strpět bez reptání. Rovněž nesnesitelným se zdálo předkům, jestliže kdy český král vydával o čemkoli královské rozkazy odjinud než z české kanceláře, anebo jestliže vykonával královskou moc mimo zemské hranice. Kdo se o to zajímá, může mít doklad v rozkazech krále Jana, daných v Lucembursku, a Zikmunda a Vladislava, daných v Budíně; tehdejší nejvyšší úředníci zemští

totiž veřejně prohlásili, že tyto rozkazy budou mít jen skrovnou vážnost u národa. Ale shovívavostí nejvyšších úředníků zemských doby novější uchýlili se králové v mnohém od zachovávání onoho dávného obyčeje a podle nových zákonů jsou vyňaty jen zcela nepočetné případy, o kterých smí král z moci královské rozhodnout výhradně uvnitř zemských hranic.

Je-li tomu tak, nebude moci žádný posuzovatel být tak tupý, aby v té věci nepoznal moudrou rozvahu našich předků a neuznal, jak dobře upravené zřízení této kanceláře je stejně králi k slávě jako všemu obyvatelstvu k užitku.

KAPITOLA XVI

O soudních stolicích v Čechách

Na více než na jednom místě tohoto dílka jsme pověděli,³²⁵ že Čechové mají již od předků přijaté své zvláštní obyčeje, zřízení, práva a zákony, podle nichž jsou mírně ovládáni od svých vládců jakožto svobodní lidé, nikoli jako nevolníci, a jichž si beze vzpírání navykli bedlivě poslouchat, takže by se ta svoboda mohla zdát až příliš volnou a nevázanou. Zdá se totiž, jako by věc sama k nim byla promlouvala, že jako naše tělo bez ducha, právě tak ani obec bez zákona nikterak nemohou mít sílu, aby něco moudře vykonaly, natož aby se zdarem užívaly svých svalů, krve a ostatních údů. Poněvadž se pak jazykem i povahou lišili od Němců a od jejich mravů a zřízení, nechtěli s nimi mít společné ani soudy, ani zákony, ani práva. A tak si doma sami poznenáhlu, opírajíce se o dlouholetou praxi, se souhlasem celého národa stanovili práva a zákony. Před knížecí vládou Přemyslovou nebyly ovšem písemně zaznamenávány, poznávaly se z pouhé praxe, a poněvadž jich bylo zcela málo, soudcové si je snadno pamatovali. Rozmanité případy postupem doby se vynořující a větší poučenost lidí působením hojné praxe zrodily z oněch nemnohých zákonů nové, počtem mnohem čtenější. Tehdy je také zaznamenali písemně. K jejich zlepšování, zdokonalování, výkladu a rozhojnění nedal si zahrazovat cestu ani dřívější, ani tento náš pozdější věk a nechtěl se zdát lenivým a nezkušeným. Soudili zajisté, že co bylo dovoleno otcům, je dovoleno také synům. Tato svoboda, opřená o otcovské zvyklosti, zamlouvala se kdysi i králi Vladislavovi, který po zralém uvážení kdesi³²⁶ prohlásil, že stavové čeští, protože jsou svobodní, mají vždy možnost do svých zákonů doplnit, co by se obecně zlíbilo, a z nich zrušit, co by se nelíbilo. Brzy však poznávali, že by tyto

³²⁵ Výše v kap. III, odst. 13 a v kap. VIII, odst. 3 a v kap. XI, odst. 5.

³²⁶ Rozhodnutí krále Vladislava z r. 1502, odst. 5.

zákony byly jinak neužitečné a neměly nijaké síly, kdyby jim nebyli přidáni služebníci a vykladači a kdyby nebyly zřízeny *soudní stolice*, aby činily závazná právní rozhodnutí, a rovněž se obávali, aby lidé neposlouchali spíše svých zvrácených náklonností nežli zákonů. Proto se v Čechách moudře zabránilo takovému zlu tím, že byly zřízeny pro obojí druh záležitostí příslušné úřady a soudy, totiž duchovní pro věci duchovní a světské pro věci světské.

2. O duchovních soudech jsme pověděli již dříve,³²⁷ co jsme pokládali za potřebné. Soudy neduchovní čili světské rozlišujeme obecně, podobně jako veřejné úřady, ve *vyšší* a *nižší*. Vyššími zveme ty, k nimž se dostavuje zvláště šlechta, nižšími, před nimiž stávají měšťané a obecný lid. Obojí rozsuzují pře podle domácího národního práva, a to vyšší soudy podle práva zemského, nižší podle městského. Obojí zachovávají řád a postup schválený starobylými zvyklostmi, obojí se těší u všech neobyčejné úctě, obojí jsou buď řádné, nebo mimořádné a mezi obojími některé svou důstojností a vážností předčí druhé. Zákony zcela zakazují užívat při nich jiného jazyka než českého.³²⁸ Svědkům, kteří vynikají leskem svého rodu nebo jinak se těší ze svých rodinných erbů, je podle zákonů³²⁹ dovoleno – což s výjimkou snad Rakous a Bavorska jinde neplatí a není v užívání –, aby ve přích, v nichž nejde o hrdlo, čest nebo dědictví, směli vydávat u obou soudů svědectví po ohlášení buď ústně, nebo písemně, jen když každý svůj svědecký zápis nejenom ukončí svým vlastním podpisem a zpečetí svou nebo rodinnou pečetí, nýbrž k zápisu připojí také slavnostní dovětek a v něm výslovně dosvědčí, že svědectví, které takto vydává, činí podle nejlepšího svého svědomí a bez nebezpečí pro svou duši. Poněvadž totiž dlouhou zkušeností byla vyzkoumána pevná spolehlivost Čechů, zvláště urozenějších, v řečech i skutcích, nezdálo se, že by tu vůbec bylo důvodu k obavě

³²⁷ Výše v kap. VI, odst. 15, 17a 18.

³²⁸ Práva a zřízení zemská B. 32; Práva městská B. 8.

³²⁹ Práva a zřízení zemská X. 26; Práva městská B. 49 a 50; Ondřej Gail, Praktická pozorování 101, č. 14 v kn. I.

před lstí, zkreslováním nebo křivou přísahou. Rozsudku na těchto soudech, obzvláště jakmile nabyl právní platnosti, nemůže se nikdo protivit beztrestně; jinak se na něho hned nařizuje žaloba a vzpurník bude po zásluze buď pokutován, nebo zkrocen vězením, po případě, bylo-li by toho třeba, rukou vojenskou. I sám král je povinen jako každý jiný ve sporných věcech se podrobit jejich nálezu a rozhodnutí. Aby se však přitom zachovala veškerá úcta náležící jeho důstojnosti, vytvořil se starobylý obyčej, že král pohání i je poháněn před soud toliko skrze svého prokurátora. K zasedání na vyšších soudech přibírají se jen šlechtici, na nižších soudech jen měšťané, a to mužové co nejvhodnější a požívající zcela bezúhonné pověsti. Přísně se však dbá, aby na týchž lavicích spolu nezasedali syn s otcem nebo bratr s bratrem. V radě zaujímají všichni svá místa v náležitém pořadí, a to šlechtici podle přednosti věku a rodu, měšťané, jak jim určili jejich náčelníci. Všichni jsou povinni šatit se slušně a vést si způsobem důstojným mužů.³³⁰ Rozsudky a rozhodnutí vyšších soudů nabývají moci a platnosti bez možnosti jakéhokoli odvolání, z nálezu nižších soudů mohou se odvolat všichni s výjimkou zločinců. Průběhu soudů nesmí ani král, ani jeho služebníci překážet a nikdo nesmí být žádnými nařízeními zastrašován, aby se neodvažoval domáhat se zákonitou cestou svého práva.³³¹ Nicméně tento průběh soudů byl přece přerušen a zmlkly téměř všechny zákony, a to po celých 18 let po smrti krále Václava a přibližně celých 14 let po úmrtí Zikmundově, avšak onen řád neuvedla ve zmatek a nepřevrátila divokost obyvatelů, nýbrž nepřízeň tehdejších časů. Byl však zase obnoven, a to jak od císaře a krále Zikmunda (r. 1437), tak od krále Ladislava (r. 1454), jakmile se zdálo, že si země poněkud oddechla ze zmatků.

Ony úřady a soudy, které se nazývají, jak jsme pravili, vyššími, jsou dílem *královské*, dílem *zemské*, a proto přijímají pravomoc ony od krále, tyto od lidu. Vyskytnou-li se pře nesnadné, jež jsou zamotané a potřebují hlubšího zkoumání, mohou se k nejvyšší radě zemské uchýlovat

³³⁰ Sněm léta 1615.

³³¹ Sněm léta 1575; Hájek k r. 1250.

pro rozřešení pochybností všichni představení ostatních soudů a podle jejich odpovědí vyslovují nález k rozhodnutí sporu. Na soudech královských zasedají zčásti pánové, zčásti rytíři, a jejich počet může být podle volného uvážení krále větší nebo menší, což nemůže být při soudech zemských, kde je počet stanoven zákony. Předkové také přesně vymezili, které druhy pří se mají podle jejich přání projednávat před jedněmi a které před druhými soudy. Je obyčej, že usnesení obojích soudů vyhlášují přísedící povstávající, a to dva pánové – když v nich podle zákonitého ustanovení pánové zasedají – a jeden rytíř; zachovávání tohoto obyčeje je velmi přísné a neobyčejně svědomité.

3. Poněvadž se shledalo, že pře, přidělené k rozhodování obojím soudům, svou povahou a svými vlastnostmi jedny od druhých velice se liší, nemohl ani král, ani národ nechat dlouho nerozlišeny také soudní dvory, zřízené k jejich řešení. Proto také je po zralé úvaze vhodně král i národ roztřídili.

Máme tedy v našem království především dvojí soud *královský*, a to, jak jim lid říká, *soud komorní* a *soud dvorský* čili *manský*. Obojí se nemůže řádně konat jinde než v tak řečeném zeleném pokoji.³³² Nikdo se nesmí vyhnout, je-li vyzván, aby na sebe v jednom nebo druhém vzal tíži úřadování, a teprve kdo jako přísedící pracoval v některém z nich po celý rok, může se podle zákonitých ustanovení se ctí vzdát úřadu. Třebaže král smí do tohoto sboru přibrat za soudce podle volného uvážení brzy více, brzy méně mužů z vyšších stavů, přece nesmí v něm být méně než osm pánů a více než čtyři rytíři. V kterémkoli sporu smí se vyhlásit rozsudek jen za dostatečné přítomnosti přísedících, jichž musí být nejméně deset.

Doba, kdy rok co rok zasedá SOUD KOMORNÍ, je zákony přesně stanovena, totiž čtyřikrát v každém roce po čtrnáct dní za sebou jdoucích, a to po prvé 27. ledna, podruhé nazítří po druhé neděli povelkonoční, po třetí 26. srpna a po čtvrté 13. listopadu. Ve všem jej řídí nejvyšší hofmistr Království českého. Souzeny na něm jsou žaloby pro pohanění

³³² Sněm léta 1575.

nebo neutračnou pomluvu, pro nevyplácení sjednaného věna, pro nesplácení půjčky, pro pohledávání pokuty, která má postihnout toho, kdo odepřel vydat svědectví nebo kdo zavinil, že se někdo nemohl dostavit k soudu, pro odvolání výsad nabytých k něčí škodě nebo darování uprázdněných záduší, pro násilné uchvácení statků, pro jakékoli soukromé násilí a věci tomu podobné. Po uplynutí oněch čtrnácti dní, strávených rozsuzováním při tohoto druhu, přidává na prosby žadatelů král ještě osm dní, kdy se jim podle jeho rozkazu má mimořádně dopomoci k právu ve přích nesnášejících odkladu. Rovněž sám král nezřídka nařizuje sporným stranám ze zemí ke království přivtělených, aby se dostavily před tento soud a zde vedly svou při.³³³ Zde bývají pře toho druhu po oboustranném odpírání konečně rozhodovány a rozsuzovány jménem i mocí krále.

Zcela podobně je stanovena přesná doba, kdy se má konat Soud DVORSKÝ čili *manský*. Jsou to každoročně jenom čtyři všední dny, a to vždy všední den nejbližší předcházející před oněmi čtrnácti dny, určenými k zasedání soudu komorního. Podle zvyku projednávají se na něm jen takové pře, které se jinde řešívají před dvořany stejného rodu a které se týkají královských manů, odúmrtí a manských sporů. Tomuto soudu předsedá a jeho jednání řídí nejvyšší sudí dvorský, v jehož opatrování jsou tak řečené *desky dvorské*, vypsání lén ležících uvnitř hranic zemských, listové mocní na statky manské a všechny jiné veřejné listiny toho druhu. Ještě za naší paměti zasedal takový soud pro takové pře na hradě tachovském, ale král Rudolf jej se souhlasem stavů zrušil.³³⁴

4. Těmto královským soudům se vyrovnají a v něčem je snad do jisté míry i předčí tak řečené *soudy zemské*, které někteří nenáležitě nazývají krajskými. Staří urození Čechové si přáli, aby se na nich právně rozhodovaly veškeré významné i méně významné záležitosti, které se nedají urovnat bez hluku soudního, a aby jim podléhali nejen oni sami všichni bez výjimky, nýbrž i panovník, jejich nejvyšší vrchnost. Vybavili je tak

³³³ Sněm léta 1575.

³³⁴ Sněm léta 1608.

rozsáhlou mocí a vážností, že se jim nemůže nikdo z obyvatelů zemských vzpurné vymknout. Příkladem mohou býti hrabata Šlikové; ti se kdysi se značnou zatvrzelostí vytrvale vyhýbali tomuto soudu (r. 1505), až se zapředli do nesnadné vojny a těžkých pohrom.

První je mezi soudy zemskými Soud Purkrabský, a i ten je dvojí, předně nejvyššího purkrabství pražského, za druhé purkrabství kraje Hradeckého. Stejně v tom jako onom zasedají vedle purkrabího, který řídí celý sbor, přísedící ze stavu rytířského, počtem nejméně šest, a rozhodují o všech písemných smlouvách soudu předložených a sepsaných podle právního předpisu, o odvolání rukojemství, vzniklých ze smluv toho druhu, o závazcích učiněných pod dobrovolnou pokutou a vložených do desk tohoto soudu, o zmatených a nezákonných zájmech, o pohnání věřitele, aby po právním nálezu s dlužníkem účtoval o peněžních dluzích, a o výmazu jistoty po provedeném zaplacení.

V kraji *Hradeckém* či spíše na samém královském hradě předního věnného města zřídili již kdysi předkové obyvatelům kraje zvláštní soud, aby se na něm žalobce domáhal svého práva proti pohnanému. Učinili tak, nemýlím-li se, pro vděk nebo k poctě královen, vdov po českých králích, které užívaly tohoto věna pro svůj dvůr a nežily vždy v dobré shodě s nástupci svých královských manželů. Postupem doby se konečně stal tento soud z mimořádného a dočasného řádným a trvalým. Rozhoduje se na něm podle práva dosud zcela nesepsaného, dílem podle zemského, dílem zvykového,³³⁵ a to jednak o přích krátce předtím připomenutých, jednak též o smlouvách obyvatelů kraje, o ústních nebo písemných závazcích, nevyplácení sjednaného věna nebo nesplácení půjčky, o náhradě soudních útrat, dále o žalobách ze zločinu jakéhokoli soukromého násilí, rovněž pro nevydání uprchlíka po oznámení a v některých jiných případech.³³⁶

Soudcové do těchto sborů jsou vybíráni v Praze od nejvyššího purkrabí pražského – ten obvykle jmenuje rovněž předsedu toho soudu,

³³⁵ Sněm léta 1600.

³³⁶ Spisovna purkrabství hradeckého.

totiž purkrabího Pražského hradu, kterému se říká menší –, v Hradci od samého krále k návrhu královny poživatelky. Na rozdíl od jiných soudů není žádnému z těchto obou zákonem stanovena přesná doba. Scházívali se, kdykoli a jak dlouho je potřeba, podle uvážení purkrabího jakožto předsedy.

Příbuzný pražskému soudu purkrabskému je soud mezní. Je sice starý, ale nemá stálého sídla; z mimořádného jej přeměnil v řádný teprve císař a král Rudolf (r. 1600) a veškerí stavové jej na obecném sněmě zemském krátce potom schválili (r. 1601). Řídí se značně ostrými a přísnými zvláštními zákony, které jsou odvozeny z velmi starobylé praxe, ale byly spořádány teprve nedávno Jakubem Menšíkem. Kdykoli je třeba, aby se konal, a roční počasí to připouští,³³⁷ vysílá kancelář královská, jíž se dovolal ten, jemuž soused maří hranici, purkrabího hradu Pražského, aby si přibral dva přísedící téhož soudu, svolal na určitý den dvanáct vhodných mužů ze sousední šlechty obou stavů, osobně podle obyčeje o sporných mezích rozhodl, a buď staré mezníky dal obnovit, nebo není-li jich znát, ustanovil nové. Rozsuzování sporu se obvykle děje ve stanu, který se má podle předpisu zákona postavit na pozemcích žalobcových v největší blízkosti sporných mezí.

5. Druhý mezi zemskými soudy je tak řečený Soud zemský menší. Nazývá se menším jednak proto, že rozhoduje o přích méně významných, jednak že má být po ruce královské kanceláři a zvláště musí být poslušen rozkazů nejvyšších úředníků zemských. Zasedají na něm *úředníci desk zemských*, všichni ze starobylé šlechty rytířské, na prvním místě purkrabí hradu Pražského, na druhém místokomorník, na třetím místosudí, který řídí veškerá zasedání a jednání tohoto soudu, na čtvrtém místopísař, na pátém plnomocník královnin, na šestém úředník podkomořího. K zasedáním je přibírán také písař menších desk zemských, jemuž se proto říká písař soudu menšího; jeho místo je na katedře, nikoli v lavicích; zaznamenává a zapisuje, co se na soudě jedná, avšak nehlasuje. Na tento úřad dosazují a rovněž z něho propouštějí po návrhu

³³⁷ Sněm léta 1585.

královské kanceláře nejvyšší úředníci zemští jeden druhého, a to purkrabího, jak jsme řekli, nejvyšší purkrabí pražský, místokomorníka nejvyšší komorník, místosudího nejvyšší sudí, místopísaře nejvyšší písař a stejným způsobem z ostatních jedni druhé. Podle obyčeje jsou povinni se scházet každého všedního dne k úřadování v deskách zemských, věnovat se rozmanitým záležitostem stěžovatelů, téměř denně se naskytujícím, a vyřizovat je. Poněvadž však přicházejí také mnohonásobné přerok rozhodnutí tomuto soudu, ustanovil zákon místo pro jejich výroční zasedání v soudnici zemské po levé, nikoli po pravé straně stolce královského a určil také jisté dny, kdy mají vykonávat právo. Pro rozsuzování žalob, při kterých jde o dluh, zakládající se na jiné než písemné smlouvě a nepřesahující sto kop pražských, o vydání listin, svěřených věcí a uprchlých služebníků nebo nádeníků, o rozdělení dědictví, o vykonávání poručnictví, o samovolné vystoupení z moci otcovské, o zapověděnou honitbu, jakož i ostatní druhy stíhání obviněného a vymáhání trestu, pro rozsuzování, pravím, všeho toho určil zákon úterý, středu a čtvrtek po první neděli postní, dále středu a čtvrtek hned po svátcích svatodušních a rovněž poslední den měsíce září. Poněvadž pak bývá před právo často volán také obžalovaný, aby se žalobci postavil, některý do tří měsíců, jiný do měsíce, jiný do čtrnácti dní, a poněvadž se sem odkazují od vyššího soudu četné námitky proti žalobám a průvody, jež se mají k přemnohým přím uvéstí,³³⁸ jsou přisedící tohoto soudu povinni uprázdnit se k vyřízení všeho toho každoročně od 7. do 20. ledna a od 30. června do 13. července. Pro vyšetření, jaké vznikly útraty po rozsudku vynesném v kterékoli při a kterémkoli soudem, královským nebo zemským, a pro stanovení způsobu, jak je má nahradit strana poražená straně vítězné, pro opatření o tom v deskách zemských³³⁹ a pro zařízení zvláště četných jiných věcí, které se opírají více o zvyklost nežli o zákony, byly vymezeny středa nejbližší příští po oktávu Velikonočním, 14. červenec, 7. listopad a 21. leden.

³³⁸ Sněm léta 1596.

³³⁹ Hájek při r. 1321.

6. Třetí ze zemských soudů, a to ze všech nejřednější svou vážností a důstojností, je soud, kterému se obecně říká Soud zemský větší. Zasedá v něm král v slavnostním rouchu na královském trůně, po případě místo něho správce země, je-li jaký, a u jeho nohou – anebo není-li ani krále, ani správce přímo na trůně – nejvyšší purkrabí zemský, drže hůl na znamení majestátu; po obou stranách jej obklopují nejvyšší úředníci zemští a členové nejvyššího soudu zemského. Tento nejvyšší soud se kdysi skládal jenom z pánů, jako by oni jediní byli v království otcí vlasti a jejími předními muži. Když však proto ze závisi vznikly po smrti krále Albrechta rozbroje mezi pány a rytíři a neustávaly ve své prudkosti, takže jimi byla země tehdy již déle než patnáct let k žalosti vlastenců krutě zmítána, přibral, jak se dočítáme, po prvé král Jiřík k uklidnění třenic do tohoto sboru několik rytířů, jejichž stav musil předtím za vlast bojovat, a potom Vladislav novým zákonem³⁴⁰ a listem mocným učinil opatření (r. 1487), aby jich tam navždycky bylo dosazováno osm. A tak od té doby zasedávají v tomto nejvyšším soudě s mocí soudcovskou po levém boku králově z nejvyšších úředníků zemských nejvyšší komorník a nejvyšší sudí zemský, který tomuto soudu předsedá a řídí všechna jeho jednání; vedle nich zasedají tu, dílem po pravici, dílem po levici králově, zemští radové a přísedící, kterým se v našem jazyku podle vysokého věku říká *kmeté* čili *kmetové*, vybraní na toto místo králem po návrhu nejvyšší rady; je to vedle nejvyššího hofmistra, nejvyššího kancléře, nejvyššího sudího dvorského a purkrabí karlštejnského, kteří náležejí k nejvyšším úředníkům zemským a mají z rozkazu králova místo v tomto sboru téměř již podle ustáleného obyčeje pro své úřední hodnosti, osm pánů a rovněž vedle podkomoří zemského, druhého purkrabí karlštejnského a purkrabí hradeckého pět mužů stavu rytířského, vesměs zvláště vynikajících věkem i vážností. Nejvyšší maršálek zemský v přítomnosti králově stojí s taseným mečem u trůnu, v nepřítomnosti jeho zaujímá místo hned vedle nejvyššího hofmistra po jeho pravici. Nejvyšší písař se spisy sedí na katedře. Pro

³⁴⁰ Práva a zřízení zemská A. 35.

sedění, která se mají konat na tomto soudě a při nichž se mají rozsuzovat pře podle práva, jsou ustanoveny pevné dni, a to třikrát v každém roce, nejprve čtrnáct za sebou jdoucích dní od pátku po první neděli postní, po druhé tolikéž dní rovněž od pátku po svátcích svatodušních, po třetí od 1. do 14. října. Vždycky po oněch dnech musí být podle ustanovení zákona dány sirotkům a vdovám čtyři nejbližší dni, aby se v nich probraly a rozsoudily jediné jejich pře, poněvadž se nesluší je odkládat. Vyhrazují pak zákony jenom tomuto soudu rozsuzovat o hrdle, cti, majetku a dědictví každého ze šlechty, o křivdě těžkého pohanění, o přenesení mezníku, o všech druzích hrubšího násilí, o hypotékárních závazcích, o očištění z viny vyčtené od popravených, a co je nejdůležitější, pronášet poslední rozsudek ve přích všeho druhu, které nebyly u ostatních soudů rozhodnuty a byly sem odkázány, ať již pro královu dalekou cestu a jeho nepřítomnost v zemi, nebo pro spletnost nenasnadno rozluštitelnou. Veškeré rozsudky tohoto nejvznešenějšího soudu jednou učiněné v jakékoli věci veřejné nebo soukromé, jakmile nabýly moci práva, nemohou podle zákonitých ustanovení být znovu vzaty na přetřes a nesmějí být nijak pozměněny ani v soukromé radě králově, ani jinde.³⁴¹

7. Zbývá ještě, abychom po těchto obvyklých a řádných vyšších soudech zemských stručně promluvili o mimořádném, jenž je jediný a skoro vesměs již vyšel z užívání. Poněvadž se má konat od krajských hejtmanů, říká se mu SOUD KRAJSKÝCH HEJTMANŮV. Naši předkové mu říkali *soud cudní*. Zasedalo na něm totiž kdysi spolu s hejtmanem několik významných moudrých mužů ze šlechty každé cudy, tj. kraje. Nyní je již jenom dvoučlenný a jeho vážnost se proti dřívějšímu o mnoho ztenčila. Neuždalo se proň určit ani řádné místo, ani jistý čas. Kdo je před ten soud obeslán, dostaví se do domu jednoho z obou hejtmanů. Kdykoli se strana, která při prohrála, domnívá, že jí bylo rozsudkem tohoto soudu ublíženo,³⁴² má možnost si stěžovat ke královskému sou-

³⁴¹ Sněm léta 1575.

³⁴² Práva a zřízení zemská R. 16.

du komornímu; ten věc všestranněji prozkoumá a rozhodne, jak se mu zdá spravedlivým. Před tento soud náleží spory nepřilíš četné, jako je pohledávání pokuty zákonem určené, jestliže někdo nespravedlivě uvězní poddaného a k žádosti pánově jej odmítá vydat, rovněž jestliže jakýmkoli způsobem u sebe přechovává uprchlíka;³⁴³ dále žaloba proti pánovi, že nevydal venkovského osadníka, usvědčeného ze zakázaného lovení na pozemku královském; žaloba o nezaplacení odměny městským řemeslníkům nebo mzdy nádeníkům; urážky vzniklé mezi pánem gruntu a kopáči v rudných dolech, jestliže jim odpírá za slušnou nabídnutou cenu prodat vhodné stavební dříví, a jsou-li ještě nějaké případy podobné, které se mají podle výslovného ustanovení zákona rozsuzovat před hejtmany jednotlivých krajů.

8. Až dosud jsme mluvili o soudech vyšších, promluvíme tedy ke konci této kapitoly několika slovy o soudech nižších, kterým se říká také po vzoru otců Soudy Městské. Počaly být zřizovány za knížete Mnaty³⁴⁴ a potom ponenáhlu vzrostly s vývojem měst. Jako kdysi činily, tak i nyní soudí lidi městského stavu a obecný lid, ba někdy v jistých případech i šlechtu. Před tento soud jsou volány a podle řádu, zákony vymezeného a obyčejem přijatého, jsou probírány a rozhodovány wszeliké pře bez rozdílu, jak občanské, tak trestní; žalobce vydává půhon, rychtář nařizuje potřebná opatření, protivník je obeslán na soud, předkládá se žaloba, pře se zahajuje, sporné strany uvádějí průvody, o hlavních bodech pře se rozvažuje a uzavírá, konečně pak tím, že rychtář vynese rozsudek, soud se končí. Z těchto soudů konají se řádné soudy porůznu v jednotlivých větších i menších městech a městečkách království. Purkmistr totiž se svou radou a rovněž ostatní, purkmistrovskému úřadu všude podřízení soudcové menších lavic jsou povinni dostavit se v hojném počtu na radnici, která je zasvěcena konání schůzí rady, a být připraveni vykonávat žadatelům spravedlnost, a to podle lidnatosti obce a místní zvyklosti buď jednou týdně, nebo ob den nebo

³⁴³ Práva a zřízení zemská R. 14, T. 2, X. 13 a W. 4.

³⁴⁴ Hájek k r. 791 a 836.

každodenně. Soudy mimořádné se však konají ponejvíce v domě žalobcově nebo na jeho pozemku. O řádných – s výjimkou horního a konířského, o nichž ponechávám výklad lepším znalcům – pojednali jsme již dříve na jiném místě.³⁴⁵ Z mimořádných, jak pozorujeme, jsou některé dosud v užívání, byť dosti vzácném. Takovými jsou soud *hraničný* čili *sezvaný* a soud *mlynářský* čili *pobřežný*.

SOUD SEZVANÝ nazývá se tak podle toho, že když se žalobce chce soudit s protivníkem, kterého pro nějaký přestupek drží ve své moci, sezve soudce z rozmanitých soudů, aby v soukromí v jeho domě věc právně rozhodli. Ti, kteří mají spor rozhodnout, nezaujímají místa v poradách občan za spoluobčanem, nýbrž jednotlivci střídavě jeden po druhém podle důstojnosti každého soudu, z něhož jsou vysláni, spolu s přísežným písařem zasedají, a byvše otázeni na mínění, hlasují. A ačkoli je právu přiměřenější, aby onen žalobce vyhledával svého práva před řádným soudcem nejbližšího soudu, přece prokáže-li vyžádaným soudcům dostatečné důvody, pro něž je třeba uchýlit se od obvyklého způsobu, a sejdou-li se soudcové do jeho domu, aby mu dopomohli k právu, je třeba bedlivě toho dbát, aby se při rozvažování a rozhodování zachovával náležitý postup³⁴⁶ a aby vše, co obě strany každá za sebe vypoví nebo předvede, bylo pořádně spisováno, čteno, uváženo, vymezeno a uchováno.

SOUD POBŘEŽNÝ dostal své pojmenování odtud, že se v něm obvykle rozsuzuje a rozhoduje o rozliti řek, zátopách, mlýnech, mostech, vodovodech, náhonech, hrázích, vodojemech a ostatních vodních dílech, pokud se jimi stala škoda sousedům. Přibírání jsou k tomuto soudu pražští mlynáři, zavázání zvláštní přísahou, a ti podle předpisů svého řemesla, zkušenosti, vlastního zvykového práva a nálezů svých předků prohlašují v záležitostech vypočteného druhu, co shledávají spravedlivým, a to na místě, kde k nějaké změně došlo.

³⁴⁵ Výše v kap. XIII., odst. 6.

³⁴⁶ Práva městská A. 43.

Avšak rozsudek nižších soudů kteréhokoli druhu, vynesený v záležitosti nikoli trestní, nenabývá právní platnosti, leč když se s ním sporné strany spokojí, a to buď výslovným prohlášením, anebo 42denním mlčením.

Poněvadž pak zkušenost poučila, že se soudcové těchto míst při svých nálezech mohou z nerozumnosti mýlit a že jsou jejich rozsudkem poškozováni buďto obě sporné strany, nebo jedna z nich, proto vešlo již dávno ve zvyk *odvolávání* od jednoho soudu k jinému. A tak bylo u předků obyčejem, že se skoro ze všech měst v zemi odvolávali z rozsudku domácích soudců k soudní stoličce rady Většího Města pražského, jenom málo měst, jako Litoměřice, Louny, Slaný, Nymburk a Ústí nad Labem se soudními městečky, k soudní stoličce konšelů magdeburských. Teprve po porážce, kterou utrpěly Čechy za války šmalkaldské, král Ferdinand, aby podryl vážnost Pražanů, anebo jak sám říkal, aby oklestil jejich přílišnou pýchu, po prvé zřídil na svém královském hradě Pražském Soud nad Apelacemi (r. 1548), aby se k němu dala odvolání nejenom jako předtím k radě pražské, z oné většiny měst, nýbrž i ze všech zemí s Korunou českou spojených. Umístil v něm jako soudce tři z pánů, tři ze stavu rytířského, čtyři z doktorů práv a čtyři z pražských měšťanů staroměstských a novoměstských. Toto nařízení Ferdinandovo trvá dosud v platnosti a v tomto soudu nad apelacemi zasedají ustanovení soudcové, kteří rozsudky, proti nimž má odvolávající se strana námitky, přezkoumávají podle předpisu práva a svým nálezem je buďto potvrzují, nebo pozměňují. Pro toho, kdo jinému brání se odvolat nebo kdo při odvolání tupí soudce, stanovena je pokuta padesáti dukátů. Rozhodnutí tohoto ferdinandovského soudu má všude plnou právní platnost s výjimkou těch sporů, v kterých jde o hrdlo, čest nebo dědictví; v nich je povoleno každému, aby se i od tohoto soudu směl prosebně odvolat ke králi a skromně si stěžovat do nespravedlnosti nebo zmatečnosti rozsudku. Připustí-li král tuto prosbu, je poslána se všemi spisy pře se týkajícími ke královskému soudu komornímu a tam je konečně po bedlivém zkoumání vyneseno poslední rozhodnutí. Jeho vykonání se ukládá s urychlením onomu soudu, který o té při rozhodoval po prvé. Jedině při soudech mlynářských odkazuje se odsouzená

strana, jestliže se jí zdá rozsudek nespravedlivý, před lavici menšího soudu zemského.

Nade všechnu možnost popírání je tedy zcela jasné, že Království české je nejenom opatřeno nejlepšími zákony, nýbrž se obzvláště doporučuje jak spravedlností, tak přesným pořádkem svého soudnictví.

KAPITOLA XVII

O zámožnosti a moci Království českého

Království české, je-li srovnáno s ostatními královstvími co do rozlohy krajin, krajů i zemí, je zajisté skrovné a sevřené těsnými hranicemi. Popírat to ani nemůžeme, ani nechceme. Avšak pro výbornost krajiny, úrodnost půdy a podivuhodnou hojnost všeho je na tomto úzkém prostoru země tak značné množství obyvatelstva a takové bohatství statků a moci, že i u národů daleko široko vládnoucích, jejichž moc, překročivši míru, často vlastní tíhou se řítí, vzbuzovalo vždy mnohem více podivu nežli pohrdání. Proto od nepamětných dob přáli si vždy sousední národové mít v našich králech raději přátele než nepřátele a závodili s Čechy spíše úsluhami nežli zbraněmi. Důkazem toho jsou věčné spolky a dědičné smlouvy, které s námi uzavírali a mnohokrát je obnovovali kromě Francouzů (r. 1355, 1356, 1380, 1395 a 1464) Uhři (r. 1251, 1335, 1353 a 1620), Poláci (r. 1335, 1458 a 1589), Bavoři (r. 1509), Sasové (r. 1459, 1482, 1505 a 1587) a Rakušané (r. 1459 a 1620). Třebaže někdy nebyly druhou stranou dost přesně zachovávány nebo i přivodily naší zemi pohromu, přece až dosud soudili naši lidé, že se nesrovnává s národní ctí porušovat nebo mařit to, co bylo stvrzeno slovem královským a s dobrým svědomím všeho lidu. O ostatním čas sám a zkušenost-učitelka podají doklady.

Nyní, když hodláme pojednávat o moci a silách vlasti, shledáváme, že musíme doznat, že se za paměti dědů, otců i nás samých věnovala naše vlast mnohem více nabývání majetku než výcviku sil a zvyšování moci. Neboť poněvadž se za dob králů z rodu jagellovského a rakouského uvnitř hranic zemských nevedly buď žádné války, nebo jen zcela krátké, lidé jinak bojovní, byvše odvedeni od vojenského zaměstnání ke klidu, naučili se onoho hojného a hlubokého míru zneužívat k sou-

kromému prospěchu. Veškerá péče o válku a zbraně zatím ochabla a téměř všichni využívali onoho dlouho trvajícího klidu ponejvíce k zvěřování svého majetku a rodinného jmění. Nicméně se mezitím vyskytli někteří, kteří se s nevšední horlivostí začali věnovat – což předtím bylo v našem národě vzácné – vzdělávání ve svobodných uměních a dali podnět našemu Bohuslavu Hasištejnskému, významnému muži mezi učiteli, aby napsal,³⁴⁷ že staří Čechové *byli až dosud v pěstění písemnictví překonávání od Řeků a Římanů, při čemž nebylo nesnadné překonávat* neodporující, že však za jeho doby někteří svou *učeností způsobili, že se ona převaha začala viklati*.

2. Tudíž veškerá zámožnost země záleží u nás téměř výhradně v soukromém majetku obyvatelů. Jako našim předkům byla neznáma nějaká obecná pokladnice zemská, tak nebyla ani dosud opatřena, skoro jako bychom byli Spartány a jako by to byl u nás nějaký Lykurgos svým nařízením zakázal.³⁴⁸ Jenom ve skrovné míře nastřádají někdy nějaké peníze pro nečekané potřeby státu naši tři nejvyšší berníci, správci veřejného groše, a to jen ty, jež byly namáhavě získány z tak řečených berní, vybíraných od jednotlivců. Poněvadž totiž nebylo u našich předků nikoho, kdo by v případě potřeby nebyl býval ochoten vedle života položit za vlast a krále i veškeré své jmění, shledávali zbytečným pečovat o nějakou zvláštní pokladnu. Nyní však, když si téměř všichni oblíbili dávat přednost soukromým zájmům před veřejnými a při shromažďování zlata počítat jen na své domácí drahé, nikoli na stát, není nikoho, kdo by se ohlížel po léku pro nezbytnosti vlasti, v tomto směru zcela zanedbávané, a pro její nedostatek obecně do očí bijící: není nikoho, kdo by se postaral, odkud nyní v našem zvrhlém věku vzít peníze, vzpružinu všeho podnikání, které za oněch zlatých časů bývaly vždy po ruce. A tak se nelze divit, že za války, která byla na sklonku kralování Matyášova roznícena proti nepřátelům náboženství, byli naši tak náhle donuceni utéci se k hromadění dluhů a příliš povolit

³⁴⁷ Pan Bohuslav Hasištejnský v listu Rackovi Doubravskému.

³⁴⁸ Plutarch v životopisu Lykurgově.

uzdu zvůli vojáků (r. 1618). Ať je tomu jakkoli, budeme-li jen mít krále podle svého přání a bdělého a bude-li mezi stavy zemskými dobrá shoda, aby všichni se sjednocenou odvahou a ve svorném snažení přiložili ruku k obraně státu, pak ani nepocítíme nouzi o peníze, ani nezakusíme nedostatek ostatních nezbytných prostředků, jimiž bychom od svých oltářů a krbů odehnali vpád kteréhokoli nepřítele.

Přítomná doba, zlopověstná našimi žalostnými pohromami, vede nás k tomu, abychom se nad ní zamyslili. Je to nyní již šestnáctý rok od chvíle, kdy drahá naše vlast nerada otevřela brány válce a byla vydána na pospas nepřetržité a trpké kořistnické zvůli, loupení a vydírání bezuzdných vojáků a harpyjí z rozmanitých končin světa se sletujících. A přece nikdy u nás nepropukl hlad, nikdy neuhodila přílišná drahota, nikdy nebyla skrytá truhla šlechty shledána zcela bez peněz. Kdybychom včas byli dovedli mít rozum, kdybychom na válku, jakmile byla za zděděnou víru a svobodu podstoupena, dobrovolně a jeden přes druhého po vzoru předků³⁴⁹ byli obrátili onu spoustu zlata a stříbra, kterou za těchto našich dnů zločinní lupiči rozvozili do cizích končin, a kdybychom vše byli zařídili rozvážněji a opatrněji, věru nebylo by nižádných nepřátel, natož pochopů biskupa římského, kteří by nad námi nypí triumfovali a sladkou vlast tiskli porobou tak ostudnou! Je totiž skutečností, o níž sotva kdo smí pochybovat, že před posledními dvaceti roky bylo mezi naší šlechtou přemnoho těch, kteří si mohli ceniti své nemovitosti – a to ještě odhad jejich podle domácího obyčeje byl proveden mnohem níže, než by tomu bylo v Němcích – na více než 200 000, někteří na více než 500 000, ba i 900 000 kop našich peněz, ostatní pak svršky s hotovými i rozpůjčenými penězi na tolikéž dalších statisíců, a rovněž že někteří čítali svých poddaných pravidelně platících úroční plat přes dva, tři i čtyři tisíce. Z toho se lze snadno dohádnout, že v té době bylo bohatství veškerého obyvatelstva království vpravdě nesmírné. Bylo nyní, pravda, tak ukrutnými a tak vytrvalými loupežemi podstatně ztenčeno. Avšak poněvadž je u nás půda matky země neoby-

³⁴⁹ Hájek k r. 1336.

čejně úrodná a neuvěřitelně všestranně plodná, věří se, že nebude-li doma války a dá-li Bůh moudrého krále, mohla by se tato pohroma napravit za jediný lidský věk, i kdyby potom také všichni musili na potřeby zemské a královské přispívat takovým penízem, jakým se kdysi z usnesení sněmovního přispělo králi Maxmiliánovi.

3. Ovšem ani síla domácího lidu nemůže se, jak se zdá, vyrovnat síle, jakou měl před patnácti lety. Neboť převeliké množství lidu dílem bídne strávil plamen žalostné války, která byvši v našem koutu světa roznícena, zachvátila již celé Německo a dosud je sžírám, dílem vypudila prudká proměna náboženství. A přece je dobrá naděje, že i ta síla rovněž může být znovu získána. Vždyť je přece nemyslitelné, aby mládež národa českého, která nedávno, kolik se jí kde pod sluncem ať ve vlasti, ať mimo vlast dalo najíti, byla od ostatních zaměstnání povolána do zbraně a po celou dobu této planoucí války se oddávala téměř výhradně službě umění válečnému a žila ve vojenském táboře, aby ta mládež, pravím, jestliže budoucně sjednotí svou mysl ve svorné práci pro obranu vlasti, byla buďto neužitečnou ve válce, nebo svým skrovným počtem nepostačila zadržet nátlak vnějšího nepřítel. Pro ni tábor bude vlastní a každá bitva vítězstvím. Dlouhou zkušeností je prokázáno, že ve válce jistěji a statečněji krácejí proti nepříteli staří otužilci nežli nováčkové. Alexandr Veliký nikdy nevedl proti nepřítelům většího vojska, než když táhl proti Peršanům. To se skládalo z 32 000 pěšáků, 4 500 jezdců a 182 lodí. A přece na krále Dareia, který se proti němu dvakrát postavil se svými 400 000 pěšáky a 100 000 jezdci, jakož i na jiné, ať proti němu vešli s jakkoli velikými vojsky, nejenom se odvážil udeřit, nýbrž je i šťastně zahnal na útěk a na hlavu porazil.³⁵⁰

Staří Čechové před králem Vratislavem I. vůbec neužívali cizích žoldnéřů. Před dobou Boleslava Ukrutného, jak čteme, nebylo proti nepřítelům, zvláště nájezdníkům z Míšně a Bavor, nikdy do zbraně povoláno více než tisíc mužů, a přece vždy stačili zamezit jejich loupeživé vpády. Byla to jistě trudná námaha, měl-li vyzbrojit tisíc schopných bojovníků

³⁵⁰ Iustinus, Dějiny, kn. XI.

národ tehdy ještě neupevněný, zapouštějící teprve kořeny v naší zemi a věnující se s mnohem větší bedlivostí brázdění půdy nežli brodění v krvi!

4. V pozdějších dobách, když se již lid rozmnožil a jeho knížata častými a opětovnými vpády sousedních nepřátel do země nabyla zkušeností, nikdy Čechové neustali vojensky se cvičit, pečovat o zbraně a upevňovat doma moc, ani nezanedbali ostatních prostředků k soustředění a znásobení sil. Opatřovaly se zbraně, aby sloužily zprvu obraně, o něco později také útoku; mládež tělesně zdatná a rukou pohotová se vybírala, spisovala a připravovala pro válku, pro povzbuzení dostávala rozmanité svobody a musila být přichystána na všechny náhlé případy; na hranicích se budovaly opevněné tvrze a do nich se vkládala posádka. A tak i uprostřed míru pamatoval náš národ na válku. Tato rozvaha a bdělost se obzvláště zaskvěla z knížat na Vojenovi, Boleslavovi I. a II. a Břetislavovi Bojovném, z králů pak na obou Přemyslech, Janovi a Jiříkovi. A tak se stávalo, že s rozsahem území a s časovými okolnostmi stále více vzrůstaly síly našeho státu a rovněž že vládčům národa dopomáhala zdatnost domácího vojska, aby získali k věčné své slávě přemnoho úspěchů nad nepřáteli. Nehodlám připomínat mezi doklady ani vítězství, kterých dávná knížata dobyla nad německými císaři – jako Břetislav I. nad Jindřichem u Domažlic (r. 1040) nebo Soběslav Starší nad Lotharem u Chlumce (r. 1127) –, ani občanské války, kterými se nezřídká obecné síly národa mezi sebou srážely. Víme však,³⁵¹ že král *Vratislav* vyzbrojil přes 60 000 Čechů proti Uhrům, víme, že válečné síly našich králů *Vladislava I.*, *obou Přemyslů* a *Jana* velikostí svých výkonů naháněly nemalou hrůzu Italům, Němcům a Uhrům, rovněž že moc a válečné štěstí *husitů* byly sousedním krajům k postrachu, vzdálenějším k obdivu. Pomoc *Vladislava I.* (r. 1158), *Přemysla I.* (r. 1204) a *Jana* (r. 1316) s jeho pěti nebo šesti tisíci ozbrojenci měla, jak musí doznat sami závistivci, rozhodující podíl na vítězstvích císařů *Fridricha I.*, *Filipa* a *Ludvíka IV.* v Lombardsku na poli *Akvilejském*, v *Sasku* a ve

³⁵¹ Hájek k r. 1091.

Švábsku. Přemysl Otakar s nevalně početným zástupem prošel vítězně celým Pruskem (r. 1254), téměř 2 000 vojáků uherského krále Bély, sebraných z cizích národů, dílem pobil, dílem rozprášil (r. 1260), od císaře Rudolfa pak mohl být poražen jen tím, že byl obelstěn a od svých lidí zrazen a opuštěn (r. 1278). Králi Janovi na pomoc proti Rakušanům vyzbrojili Pražané samotní ve třech dnech 10 000 mužů.³⁵²

5. Slavní *husitští* mstitelé neshromáždili nikdy větších zástupů nežli u Budyšína a Zhořelce.³⁵³ Bylo jich totiž podle podání u Ústí 25 000, u Tachova 30 000, u Zhořelce bezmála 40 000. Císař Zikmund přišel proti nim ku Praze se 150 000 bojovníky (r. 1420).³⁵⁴ Byl odražen s těžkými ztrátami. Říšští kurfiřti, knížata a stavové oblehli Žatec 200 000 ozbrojenci (r. 1421).³⁵⁵ Byli zahnáni na útěk. Duryňský lankrabě Vilém a manželka míšeňského markraběte Fridricha přivedli k osvobození obleženého Ústí přes 70 000 mužů ve zbrani (r. 1426). Z nich v nesmírné porážce u vsi Předlic k 50 000, podle jiných k 12 000 zůstalo na bojišti.³⁵⁶ Papež Eugenius, kráčeje ve šlépějích svého předchůdce Martina, vyslal do českého území z Bavor s legátem kardinálem Juliánem a za velení braniborského markraběte Fridricha 130 000 vojáků. Ti všichni musili u Tachova (r. 1431) hledat spásu v lesích a útekem se rozptýlili; ztratili také nemalou část svých zástupů a zavazadla se vši výzbrojí válečnou i mnoho cenných svršků zanechali jako kořist vítězi.³⁵⁷

Král *Jiřík*, jakkoli měl zemi stranicky rozervanu a všechny mocnější z panstva proti sobě, přece opíraje se o síly nižší šlechty a měšťanů, doma všemožně sebrané k ochraně svého důstojství, vybavil se ze všech nesnází, ba všelikými nástrahami, které s největším úsilím zosnovali jeho nepřátelé, srdnatě opovrhl a dokonale je zmařil. Papež Pavel II. totiž nejenom na něho vrhl blesky svých klateb, nýbrž i odnímal mu

³⁵² Kronika zbraslavská, kap. 20.

³⁵³ Letopis budyšínský, rukopis.

³⁵⁴ Jan Dubravius, Dějiny, kn. XXIV.

³⁵⁵ Kronika Mansfeldská, kap. 310.

³⁵⁶ Letopisy lankrabort duryňských, kap. 162; Mistr Daniel, Kalendář, k 16. červnu.

³⁵⁷ Silvius, Kronika česká, kap. 48; Mistr Daniel, Kalendář, k 14. srpnu.

království, jehož mu král nechtěl, ani nemohl vydati, podněcoval obyvatele království a připojených zemí, aby od něho odpadli, a vyslal do Čech neobyčejně silné zástupy křižáků, jejichž podněcovatelem a vůdcem byl Zdeněk ze Šternberka (r. 1465 a 1466). Avšak všechna tato zloba Pavlova byla marná a oni znamenání lupiči, když svou ukrutností horší než skythskou po nějaký čas těžce sužovali ubohý, bezbranný a nevinný lid, byli u Nejřska od královských zahrnutí a rozprášení (r. 1468). Uherský král Matyáš, několika vítězstvími nad Turky zpyšnělý a válečnickým uměním velice proslavený vojevůdce, třebaže byl Jiříkovým zetěm, pokoušel se ho zbraněmi svrhnout z trůnu, avšak tchán jej několika lehčími bitvami (r. 1467, 1468 a 1469) zastrašil a zkrotil; u Lávy pak musil Matyáš před bitvou utéci, a potom byv s veškerým vojskem sevřen v úžinách Železných hor v Čechách, musil vykupovat život jednak zlatem, jednak úskokem nedůstojným tak proslulého válečníka; konečně donutil Jiřík také Slezany a Lužičany, ba i pány v Čechách a na Moravě, kteří se proti slibu věrnosti pokusili o odboj, vrátit se k poslušnosti a plnit příkazy. Byl-li tedy tak mocný přesto, že ho vlivnější část jeho poddaných opustila a proti němu se stavěla, lze si odtud snadno představit, jak veliké by byly bývaly jeho síly, kdyby k němu jedinému byl věrně přilnul ve svornosti celý český národ.

6. Poněvadž potom po smrti krále Jiříka za vlády Vladislavovy, Ludvíkovy a ostatních králů byl v království až po naše časy hluboký mír a jen dvakrát nebo třikrát vznikl spíše jen poplach válečný nežli skutečná válka, leželo cvičení ve vojenství a ve zbrani zanedbáno, a proto čím se naše země stávala zámožnější množstvím bohatství a statků a čím vytríbenější rozkvětem vzdělanosti, tím více slábla její moc a ochabovala k odvážnému činu³⁵⁸. To se stupňovalo do té míry, že vznikalo zdání, jako by národ český již nebyl tuze schopný pro válečnictví a jako by moc království přestávala být postrachem sousedům. Nicméně dědovská zdatnost znovu ožívala a časem se vracela do hrudi české mládeže, takže zkušené pozorovatele poznali, že na pomocných výpravách, které

³⁵⁸ Sněm léta 1593.

byly mnohokrát vyslány do Uher, náš voják obracel se proti nepříteli tváří, nikoli zády, a když byla příležitost k bitvě, nebojácně se s ním utkal. Také v minulém století dokázali naši vojáci přecho, že je v Čechách ještě nějaká síla a že se v nich vyskytují mužové dobře schopní válčení. Vedle jiných uvádím obzvláště ony Čechy, kteří bojovali za krále *Vladislava* proti uherskému králi Matyášovi ve Slezsku a v Rakousích (r. 1477)³⁵⁹ a rovněž proti císaři Maxmiliánovi I. a polskému králi Albrechtovi (r. 1491 a 1492),³⁶⁰ dále ty, jejichž skvělých předností a bezúhonnosti si vážil císař Maxmilián I. tak, že je učinil svou posádkou a tělesnou družinou, a o jejichž veliké věrnosti se přesvědčil kromě jiných případů zvláště při obléhání Murana.³⁶¹ A nebyli nehodni předků ti, kdož za velení Bartoloměje Minstrberského a Bočka z Kunštátu bojovali proti křižákům papeže Lva X. (r. 1514). Pravými muži byli též oni, kteří přesto, že jich byl malý počet a že tvořili jen přední voj četnějšího vojska, stáli v nešťastné a žalostné bitvě u Moháče tělesnou stráží králi *Ludvíkovi* a s ním zahynuli (r. 1526). Srdnatost a pohotovost osvědčili králi *Ferdinandovi* čeští dílem jízdní, dílem pěší bojovníci, kteří při obležení Vídně (r. 1529) pod prapory Jana hraběte z Hardeku a Arnošta z Brandeštejna a s Vilémem Zvířetickým, Petrem Prosečským, Petrem Peřinou a ostatní Šlechtou statečně zadrželi u Ostrovní a Solní brány a u Červené věže nepřátelské útoky Solimanovy, dále ti, kteří za krále zápasili pod několika prapory v bitvě u Tokaje proti Janu Zápolskému (r. 1537),³⁶² a rovněž oni, kteří u Osijeky pod rázným vůdcem Petrem Rašínem padli, zasypáni tureckými střelami. A podobně nebyla beze slávy statečnost těch, kteří za téhož Ferdinanda potřeli a zahnali markraběte Albrechta a dobyli jeho velmi opevněné tvrze Blassenburku vedením Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (r. 1554). Králi *Maxmiliánovi* rovněž velmi vydatně pomohli čeští vojáci proti

³⁵⁹ Salomon Neugebauer, *Dějiny polské*, kn. VI.

³⁶⁰ Bonfini, dekády V. kn. II.

³⁶¹ Richard Bartholinus v řeči na sjezdu vídeňském r. 1515a theolog Jan Faber v řeči při pohřbu Maxmiliána I.

³⁶² Pavel Jovius, *Dějiny*, kn. XXXVI.

Turkům (r. 1566), a to jednak při osvobození obležené Paloty a dobytí Vesprimu, jednak při oné sice dokonale vystrojené, ale nenáležitě opožděné výpravě proti Solimanovi, který těsným obležením svíral hrad Siget. Pod prapory krále *Rudolfa* vykonali vynikající činy, a proto došli znamenité slávy velmi četní mužové u Hatvanu, Jageru, Stoličného Bělehradu, Ostřihomu, Komárna, Rábu a Budína, jako byli ti, kteří táhli s Vilémem Trčkou (r. 1596), Janem Vchynským, Albrechtem Pěti-pesským, Janem z Pernštejna (r. 1597),³⁶³ Petrem Vokem z Rožmberka (r. 1594 a 1601) a s jinými.

7. Toto pomocné vojsko sbírali naši králové se souhlasem stavů a posílali je – podle velikosti nebezpečí ve větším nebo menším počtu – do Uher, anebo kde ho bylo zapotřebí. Oni stavové vždycky dávali také žold, ale o něm se rozhodovalo jen za souhlasu veškerého národa a na sněmě. Neboť nehledě k tomu, že je to starobylý obyčej předků, nemůže nikdo lépe vědět než nejvyšší rada zemská a veškerý národ, jaké jsou síly státu, jaké možnosti, konečně jaká je povinnost vzhledem k sousedům, ať se již zakládá na smlouvě či na nezbytnosti. Z těchto usnesení sněmovních si může každý užitečnou úvahou utvořit úsudek o moci veškerého království, o starých důchodech a obvyklých příspěvcích na válku, národ příliš nezatěžujících. Velmi obvyklé bylo,³⁶⁴ že naši posílali do Uher pomocné sbory o 6 000 pěšácích a 2 000 jezdcích; aby mohly být sebrány, musili dávat z každých 5 000 našich kop pozemků jednoho jezdce a každého třicátého poddaného, pečlivě vystrojeného potřebnými zbraněmi. Je-li nebezpečí doma a je-li třeba vésti válku za oltáře a krby, zdvojnásobuje se obyčejně i počet žoldnéřů i obecné peněžitě příspěvky. Jestliže sám král táhne proti nepříteli, je podle starobylého národního zřízení povolávána do zbraně všechna šlechta do jednoho muže s veškerou čeledí a provází krále, avšak s tím omezením, že není nucena k výpravě za hranice království. V krajní tísní a nejhorších případech musí se každý pátý z venkovských poddaných a každý čtvrtý z měst chopiti

³⁶³ Jakub August de Thou, Dějiny, kn. CX, CXV a CXIX.

³⁶⁴ Sněmy Jet 1553, 1565, 1567, 1571, 1596 a 1598.

zbraně nebo přivést za sebe vhodného námezdníka, aby za žold, placený čtyřmi ostatními, králi vojensky sloužil.

Nastane-li jednou případ, že bude nutné sáhnout po této krajnosti, a budou-li se o břímě dělit po vzoru předků všichni rovnoměrně, je pravděpodobné, že budou mít Čechy pod svými prapory více než 30 000 pěšáků. Jezdců se v nejzazší nutnosti dá sebrat, jak se myslí, na 10 000. Jest si ovšem přát, aby se brány války zavřely a vojenský ústroj ustoupil občanskému kroji, avšak poněvadž jsou nyní lidé, kteří proti dřívějšímu mnohem více milují zmatky, mnohem více závidí sousedovi štěstí a svobodu a mnohem více baží po cizím, je vrchnosti sedící u státního kormidla vždycky třeba bdělosti co nejostřejší a silných vojenských sil, jež by byly pohotově pro všechny případy.

Proto jest si obzvláště přát, aby se naší zemi dostalo krále, který by vynikal zdatností ve zbroji neméně než v občanském šatě, který by, maje na mysli příklad oněch starých českých králů, i uprostřed míru pamatoval na válku, který by měl po ruce vojevůdce a hejtmany znalé válečnictví, který by dovedl odvahu svého národa již dlouho odpočívající znovu probudit a vzorným vojenským výcvikem i ostatní kázní učinit ji postrachem všem nepřátelům. Naším vojákům pak, kteří i nyní mohou být tak bojovní a početní, jako kdysi bývali, přát jest tytéž vlastnosti, které mívali předkové, nikoli zajisté obvyklý sklon k plenění, poctivci vždy odsuzovaný, nýbrž chvalně známou rozvážnou znalost v zacházení se zbraněmi, stejnou zdatnost v bitvách a stejné štěstí, obzvláště však stejnou věrnost, poslušnost a lásku k vlasti i králi. Bude-li země vyzbrojena těmito přednostmi, nebude jí nikdy moci chyběti ani moc, ani ostatní pomůcky a prostředky, kterými by se státu zachoval mír a důstojná vážnost.

KAPITOLA XVIII

O českém mincovnictví a peněžních jednotkách

Rozvážnější státníci soudí, že práva svrchovanosti jsou do té míry vlastní a nezbytná státu nebo národnímu společenství, že v nich umisťují jeho plíce, srdce a duši, a domnívají se, že jen s nimi může stát žít, bez nich však hyne. Mezi práva tohoto druhu řadí také právo z hmoty obecně zvolené raziti peníze, mající hodnotu od jiných rozdílnou. S tím je nutno jen souhlasit. Vždyť jako zvláštní jazyk rozlišuje národ od národa, tak užívání nestejných zákonů a mincí odděluje jedno společenství od druhého, jedno království od jiného, a naopak, směšování nebo matení jazyka i mincí stírá to, čím se liší národ od národa, stát od státu, a vleče za sebou zhoubné převraty. Proto každý národ, kterému je jeho bytí drahé, a obzvláště panovník čili nejvyšší vrchnost, kterou si národ postavil v čelo k vykonávání práv svrchovanosti, musí s neobyčejně bdělou péčí dbáti o to, aby vytrvale chránil a v neporušenosti udržoval stejně jazyk jako měnu, od předků ve státě zavedenou a odedávna obecně užívanou, před všelikým kažením a směšováním s penězi cizími. Této péče svědomitě dbali také staří panovníci čeští a celý náš národ. Třebaže se neuzavíral obchodním stykům s Němci, Moravany a Uhry, přece nikdy nechtěl, aby mezi našimi a jejich mincemi nebylo rozdílu ani v hodnotě, ani ve způsobu počítání. Výslovným zákazem zapověděl, že žádný soukromník nesmí minci v naší zemi raženou falšovat, přetavovat, s ní jakýmkoli způsobem pokoutně obchodovat, ba ani nikterak ji podvodně a zištně ze země vyvážet. Zákaz ten je tak přísný, že jeho překročení se vymstí provinilcům trestem upálení.³⁶⁵

³⁶⁵ Práva a zřízení zemská W. 13 a 15.

2. Průběhem doby se ovšem naše mince nejednou změnila a se jménem panovníka a země byly ve zlatě nebo ve stříbře raženy peníze, různící se jeden od druhého zrnem, stříží i hodnotou. Téměř vždy starší byly lepší než mladší. Lidé našeho národa sice našli v této zemi zlato hned za časů Kroka Mladšího, a to dokonce dříve než stříbro, avšak přece hned po nálezu ho neupotřebili k ražení peněz. Od té doby však, když užili práva raziti minci, vznikaly veškeré peníze našich knížat a králů jen ze zlata nebo ze stříbra a před dobou krále Jana nebylo vůbec zvykem přiměšovat něco mědi ke zlatu nebo ke stříbru. Stříbro u nás ponejprv cejchoval kníže *Přemysl*, zlato kněžna *Libuše*. Ze stříbrných peněz razily se jedny větší, druhé menší; z nich měly ony s obou stran obraz Přemysla samotného, tyto však z jedné strany podobu Přemyslovu, z druhé Libušinu, jak sedí na stolci.³⁶⁶ Jednotlivé ony větší peníze se rovnaly vahou dvěma kvintlíkům, 25 menších pak dvěma lotům. Zlatý peníz Libušin byl znamenán z obou stran podobou Libuše samotné, jak sedí na stolci a vedle sebe má přeslici. Hodnota a cena jeho je nejistá, že však každý z nich měl cenu velikou, může se soudit z toho, že jich mrtvé Libuši dal Přemysl při pohřbu do rukou jenom pět jakožto dar neznámému bohu. Způsob a zákon slévání a ražení mince byl pak vytrvale zachováván podle stříže Přemyslovky ode všech knížat pozdějších dob až do časů *Boleslava Ukrutného*, jehož peníz představoval na líci tvář bratra Václava, na rubu podobu samého Boleslava a měl hodnotu asi šestiny dnešního tolaru. Od té doby byl ražen ten peníz stejného zrna a stříže až do časů českého krále Václava toho jména Druhého, nehledíme-li k tomu, že mince byly, jak jsme řekli, raženy, každá jiného

zdobena jménem jsouc krále.

³⁶⁶ Hájek při r. 725 a 1040.

3. Král Václav II. ponejprv změnil váhu stříbrné mince, jaká byla u otců obvyklá, a povolav mincíře z Florencie,³⁶⁷ dal raziti ze stříbra *groše a peníze bílé*, sice rovněž beze vsí přísady mědi, avšak s novou stříží i podobou. Groš vážil kvintlík; líc zdobily tři soustředné kruhy, v nejvnitřnějším z nich byla královská koruna a v prostředním nápis WENCESLAVS SEGVNDVS, v nejkrajnějším DEI GRATIA REX BOIEMIAE (tj. z Boží milosti král český); na rubu stál lev, odznak to zemský, a po- něvadž byla podle starého zřízení mincovna v Praze, bylo tu do kruhu napsáno GROSSI PRAGENSES (tj. groše pražské). Lid je nazýval *zmrzlí- ky*, jak se zdá, pro bělostnou čistotu stříbra. Peníz bílý pak, který byl dvanáctinou toho groše, byl také poznamenán vyraženým znakem lva a královým jménem. Na mincovní libru, které Němci říkají *Marck*, my *hřivna*, šlo těchto grošů pražských 60, peněz bílých 720. Zeť tohoto Václava, král Jan (r. 1311) ponejprv přimísil ke stříbru zcela maličko mědi a dělal groše a peníze bílé, jež se sice tchánovým podobaly rázem a vzhledem, avšak byly o něco horší zrnem i stříží. Na hřivnu šlo 64 jeho grošů nebo 768 peněz bílých. Razil také větší peníze, z nichž každý vážil čtyři třetiny lotu a byl dvanáctinou hřivny. Kromě toho razil také malinké peníze, jedny ze zlata v hodnotě, jak se tvrdí,³⁶⁸ o něco větší než šestina hřivny, jiné z mědi, jež si vymyslel k vydírání lidu. Proti králi Janovi zhoršil minci jen o maličko syn *Karel*, velmi značně však vnuk *Václav*. Karel totiž (r. 1377) přidával na 100 hřiven 12 hřiven mědi a na hřivnu připadalo 70 jeho grošů nebo 840 peněz bílých. Václav IV. však (r. 1407) přimísil mědi k svým grošům 16/41, to jest šestnáct jedena- čtyřcetin, k penězům bílým 3/5, to jest tři pětiny, jak podrobněji po- učují listiny, které vydali o té věci oba králové.

4. Potom následovaly v našem národě známé občanské války, hrozné a pamětihodné velikostí jak úspěchů, tak pohrom. Když u nás zuřily, měli rozhodování o veřejné minci v svých rukou Pražané. A tu podvodnictvím mincím vzrůstal takřka denně odklon od onoho starého zrna peněz, až

³⁶⁷ Hájek k r. 1300; kněz Siffrid ve Výtahu kroniky, kn. II. k r. 1296.

³⁶⁸ Kronika zbraslavská, kap. 14 a 19.

konečně za *bezkráloví* po smrti krále Albrechta naši zemi silně zaplavily zhola pokažené peníze, ražené císařem Fridrichem – náš lid je nazýval *černými* –, a daly lakomcům příklad, ještě směleji kazit minci domácí. Z toho vznikla neslýchaná drahota obilí a všech ostatních věcí a národu i celé zemi zřejmě škody, neméně než kdysi za krále Jana. Z těchto důvodů, jakož i se zřením k tomu, že si stavové rakouští velice v té věci stěžovali na císaře, rozhodl se král *Jiřík*, když konečně dosedl na trůn, zakročit proti zlu. A tak o málo zlepšil českou minci (r. 1460), vzav si příklad ze sousedních Míšňanů, u nichž se nedávno předtím (r. 1457) začal razit stříbrný peníz v hodnotě osmadvacetiny zlatého florenu, v Němcích velmi rozšířeného. Poněvadž se však zjistilo, že i tato nová česká mince je velice vzdálena od starého zrna, a páni čeští, kteří ho odmítali mít za krále, na sjezdě Zelenohorském si mezi jinými důvody svého odboje stěžovali, že zlehčil mincovní zákony dřívějších králů, byl konečně nucen (r. 1469) vstoupit v šlépěje Václava II. a razit ze stříbra groš kvintlíkový a peníze bílé, jichž se 14 rovnalo onomu groši. Těmto grošům i penězům bílým říkal lid *podvojní*. Poněvadž ani Jiřík potom již nežil dlouho, ani zásoba stříbra nebyla tak veliká jako za Václava, vrátil se král Vladislav (r. 1473) v mincovnictví k oné prvnější úpravě svého předchůdce Jiříka. Mincím těm podnes říkáme plecháče. Ale ani v tom nemohl důsledně vytrvat, jak o tom svědčily veřejné stížnosti a drahota obilí, která proto vznikla v dvacátém roce jeho království (r. 1491) i později znovu (r. 1514). Dále pak mince *Ludvíkovy* a *Ferdinandovy* jsou opět horší než Vladislavovy, jak zkušeně snadno poznávají srovnáním; až dosud totiž jsou leckde ještě v oběhu. Dvoulotové peníze, kterým se podle města Jochymtálu (Jáchymova), kde se po prvé začaly mincovati, říká *jochymtály* čili *groše tolské* nebo *tolary*, nebyly v naší zemi raženy před dobou krále Ludvíka. Ty, které byly vyrobeny již za Vladislava, jsou uherské, nikoli naše. Platily u nás 210 peněz bílých.

Třebaže se u nás, jak jsme pověděli, stříž, zrno i cena peněz nejednou měnily, přece na podobě čili tvaru, jak jej zavedl král Václav II., neměnilo se nic až do tak řečené šmalkaldské války v Němcích. Na líci měly vždy královskou korunu, na rubu lva s nápisem, obsahujícím jméno krále

a Prahy. Výjimku činili pan Jan z Pernštejna (před r. 1540 a po něm) a podobně jeho nástupce v zástavním držení hrabství Kladského, salcburský arcibiskup Arnošt z vévodů bavorských (po r. 1550), kteří razili své vlastní peníze, a to dvoulotové podobné jochymtálům a groše rovnající se královským. Ale po oné válce (r. 1548) začal král *Ferdinand* – u tolarů to činil hned od nastoupení na království – raziti na našich penězích z jedné strany svůj obraz, z druhé strany římského orla. Vtipní nemohou neuhodnouti proč. Jeho peníze byly rozmanité a podle toho, jak který byl velký nebo malý, každému buď zvýšil, nebo snížil cenu v poměru k španělskému penízi Filipovu, více než dvoulotovému: některé platily tři čtvrtiny mince Filipovy, jiné tři osminy, ještě jiné osminu. Také drobná jeho mince byla rozmanitá a nikoli stejného druhu. Byl to předně tak řečený *český* neb *velký* i *bílý peníz*, přizpůsobený vladislavskému, který pod nápisem obsahujícím jméno královo stále zachovával starý obraz lva a byl dvoustým desátým dílem tolaru, jakého se nyní běžně užívá u Němců, napodobujících nás a Rakušany; druhý byl *šart* nebo *kačenka*, *malý peníz*, půlka velkého; třetí byl *groš* tak řečený *bílý*, platící sedm peněz bílých; konečně čtvrtý byl groš zvaný *hubáček*, mající hodnotu devíti peněz bílých, jež razil z nabádání svého bratra císaře Karla.³⁶⁹

K bedlivému zachovávaní mincovních zákonů a k dozoru, aby se v budoucnosti minciři sami nebo kteříkoli podvodní lidé nějakou šalbou proti nim neprohřešili, byli zřízení a přísahou slavnostně zavázáni dva zkoumatelé nebo přehližitelé obecné mince, z nichž jeden, tak řečený *prubíř královský*, byl ustanoven od krále, druhý, tak řečený *prubíř zemský*, od stavů.³⁷⁰ Jejich povinností je, aby přesně zkoumali zrna i stříž peněz, které jsou právě v oběhu, stříbrných i zlatých, dovezených z ciziny i domácích, a to kdykoli soudí, že je to v zájmu státu, nejméně však každého čtvrt roku. Shledají-li, že se některý v jednom nebo v druhém uchyluje od zákonité míry nebo je jinak zfalšován, musí o tom bedlivě podat zprávu, a to *prubíř královský* nejvyššímu mincmistrovi bez pro-

³⁶⁹ GOLDAST v II. svazku Constitutionum, str. 346.

³⁷⁰ Práva a zřízení zemská W. 13 a 15.

dlení, prubíř zemský nejvyšší radě zemské při její nejbližší schůzi. Nejvyšší rada potom, dorozuměvši se co nejdříve s nejvyšším mincmistrem, postará se o to, kterak se má zlo napravit a jaká opatření učinit, aby v tomto směru zemi nevznikla škoda.³⁷¹

5. Syn Ferdinandův, český král, císař *Maxmilián* bděle vyhledával, jako ve všech ostatních věcech, i v mincovnictví cti a prospěchu českého národa. Ačkoliv v družích a podobě mincí, kterých užíval jeho otec, změnil jenom čtvrtý druh, nahradiv jej penězi, kterým lid říká *sedmáky*, přece nám peníze proti otci o něco zlepšil. O hodnotě peněz a o ražení zlata i stříbra dal na sněmu s obecným souhlasem stavů přesnější zákony, dílem na samém sklonku života, dílem také již dříve. Z pražské hřivny zlata, obsahující 23 karáty a 8 krejnů rozkázal raziti – po starobylém obyčeji císaře Alexandra Severa a svých předchůdců na českém trůně – tak řečených zlatých dukátů českých 72 kusů a 35/64. Rovněž stříbru určil přesně vymezenou přísadu mědi, a to tolaru 7/64, groši bílému 37/64, půlgroši 39/64, penízi bílému 11/16, konečně malému penízi 53/64. Tudíž pražská hřivna stříbra v tomto poměru smíšeného, tak řečená *die Marck*, dávala mu 8 3/4 tolarů, grošů bílých 126 2/7, půlgrošů 240, peněz bílých 659 a malých peněz 733 kusů. Penězům podle těchto zákonů raženým určil též král také jejich hodnotu:³⁷² tolarý měly platit 60 půlgrošů, staré české široké groše ražené v Praze před válkou šmalkaldskou a staré rakouské groše 9 peněz bílých, novější české groše bílé 7 peněz bílých, půlgroše 3 1/2 peníze bílého. Mince, odpovídající penízi Filipovu v poměrech 3:4, 3:8 a 1:8, ražené v dřívějších dobách, nebyly sice vzaty z oběhu, poněvadž se však hodily jen německému, nikoli našemu způsobu počítání, bylo zákonem ustanoveno, že se u nás budoucně již nemají raziti. Tak vysokou měrou věk našich otců dbal starého obyčeje a vyhýbal se cizím novotám.

6. Synové Maxmiliánovi, když ho jeden po druhém v království vystřídali, chovali se k těmto mincovním zákonům otcovým zcela rozdílně.

³⁷¹ Sněmy let 1543, 1575, 1576 a 1610.

³⁷² Sněmy let 1573 a 1576.

ně: jako je *Rudolf* horlivě zachovával, tak jich *Matyáš* nedbal. Za císaře Matyáše totiž nejprve v sousedních Němcích a potom brzy také u nás byla obecná stříbrná mince tak svévolně kažena, že se veškeré peníze v té době ražené – s výjimkou jediného tolaru – zhoršily proti rudolfovským dvojnásob. Poněvadž po smrti krále Matyáše plála země plamenem válečným, svěřili stavové sami péči o zemi *direktorům*, vybraným z celého národa, a razili (r. 1619) obecnou minci po vzoru předků s královskou korunou a korunovaným lvem, přimísivše ke stříbru asi 7/16 mědi. Ale v tom se takřka sami sobě zpronevěřili, že jí přiřkli hodnotu cizí a od otců za Maxmiliána obecným souhlasem zakázanou. Na rozdíl od předků začali ji totiž počítat nikoli na české peníze bílé a české groše, nýbrž na německé *krejcarey*. Při tomto zanedbávání práva svrchovanosti a příkladu předků nedá se jejich nerozvážený počín omluvit tím, že – jak někteří říkají – měli zapotřebí mít doma v zemi minci shodně upravenou s mincí německou, aby mohli vojákům vyplácet žold. Vždyť němečtí žoldněři slouží za mzdu také ve francouzských a belgických službách, a přece se z ohledu na ně ani ve Francii, ani v Belgii nikdy nevzdali užívání staré mince. Ale ať je tomu jakkoli, rozdělovali stavové hřivnu stříbra, smíšenou v připomenutém poměru s mědí, buď na 32, nebo na 64 částí a ustanovili jim cenu v prvním případě po 24 krejcarech německých, v druhém po 12 krejcarech. Tento nový způsob mincování, lidem mlčky schválený, podržel rovněž král *Fridrich*, ledaže ze zrna stříbra ubral asi lot a na penízi dal razit svůj obraz; kromě toho dal dělit hřivnu také na 16 dílů, při čemž každý takový díl platil 48 krejcarů. Razil však, a to ve stanoveném poměru mědi a stříbra, rovněž české peníze bílé, malé peníze i groše bílé, takže se myslielo, že bude-li moci zavést klid v rozbouřené zemi, obnoví staré mincovní zákony Maxmiliánovy. Když jej však zbraněmi z královské důstojnosti svrhl císař *Ferdinand* a sobě mečem otevřel cestu k českému žezlu, nastal za něho tak hluboký odklon od dobrého příkladu předků, že skoro všechny naše tehdejší mince měly stříbra pramálo. Vladislavův a Jiříkův peníz vynikal zrnem nad tehdejší groš Ferdinandův. Kdysi totiž obsahovaly groše více než polovinu stříbra, tehdy ho

však, jak se jevílo, měly sotva 3/16, a proto se jich ani 200 plně nevyrovnalo jednomu jochymtálu čili tolaru. Nezkušený lid mohl upozorovat toto nekalé počínání – ať je nazveme podvodem nebo lakadlem –, až když byl téměř o všechno stříbro ošizen. Když se však značně později velikými ztrátami majetkovými všichni stali zkušenějšími, zažili jsme náhle podivuhodný zmatek v obchodech. V letech totiž 1621-23, která nebyla neúrodná, zdražily všechny věci proti dřívějšímu desateronásobně. V těchto svízelných zlé mince uplynuly nám celé tři roky a tehdy konečně jsme se ze zkušenosti přesvědčili, že pravdivě a moudře kdysi pověděl krátce před svou smrtí kníže našeho národa Boleslav Milostivý, že *jistě žádný mor, ani žádná válka, ani nepřátelské země plundrování a pálení nemohú tak lidem dobrým uškoditi, jako časté měnění a lstivé mince pohoršování; neb taková nepravost chudí a loupí křesťany*³⁷³. Na mou věru, jméno a obraz těch, kteří razili minci nepoctivou, musí se studem rdítí nejen v rukou současníků, ale i budoucích!

7. Tyto druhy peněz razil kdysi český národ a užíval jich v dobách dávných i ještě zcela nedávno. Pro nezbytný a vždy hojný obchodní styk se zahraničím povolil však svým lidem užívat také přesporní zlaté i stříbrné mince, dovážené ze sousedních Němec, Uher a Polska, ale také její hodnotu přizpůsobil domácím mincovním zákonům. Odtud jsou u nás známy i rozmanité mince cizího původu: *zlatníci, groši s anjelem, pace, groši rakouští, krejcaři, dudci, šestáci, královští, šarapatky, trojníci, babky, hald*.

A jako počítali peníze Židé na šejkle, Řekové na drachmy, Římané na denáry, Němci na zlaté a ostatní národy každý na svůj druh mince, tak i naši lidé počítali dělané... ale ještě nemincované zlato i stříbro na *hřivny*, to jest peněžní libry – nikoli libry římské nebo krámské –, a na *fertony*, to jest čtvrti hřivny, kdežto mincované zlato na *dukáty*, stříbro na *groše pražské* a konečně groše při větším množství na *kopy* části groše na *peníze velké*, a až dosud s oblibou tak počítají všichni, kteří se otcům neodrodili. Šedesát našich grošů sluje *kopa*, a *groš* platil – podle

³⁷³ Hájek k r. 999 a 1300.

toho, jaké byly časy a jak král i národ rozhodl – od doby krále Václava II. 12 nebo 14 peněz bílých, které nebyly o víc než o třetinu horší než Maxmiliánův půlgroš, nyní však platí groš jen 7 Maxmiliánových peněz bílých. Proto neobratně si počíná, kdo v Kronice české píše,³⁷⁴ že před dobou Václava II. *húsce chleba, kteréž se šest mužuo v mohlo najesti, byla za jeden peníz a že někdy strych ovs a prodávali za 5 peněz, jindy za 1 groš* a ostatní věci za podobnou cenu, při čemž soudí, že mluví o zvláštní láci a má to za zázrak, ač sám dosvědčuje, že stříbrný peníz v těch dobách byl drobný a vážil jen 2/25 lotu. Z druhé strany zase je možno nazvat opovážlivými ony její čtenáře, kteří při zmínce³⁷⁵ o tom, že před kralováním téhož Václava platil strych žita 120 peněz a někde i draž a že jedva mohl dvě vejce za peníz kúpit, myslí, že tehdy drahoty nebylo.

Počítání peněz na *zlaté a krejcary*, kterému se u nás nyní dává přednost před oním starobylým, přičítá se prastarému právu svrchovanosti, je našemu národu na potupu a bylo již dávno soudem našich otců zavrženo. Proto by i nejvyšší vrchnost i národ měly býti méně nevšímavé, aby se ta novota zamezila. Poněvadž však není možné, abychom tu nějak nenarazili a v leccěms nevystoupili ze své zdrženlivosti, raději se toho nedotkneme.

³⁷⁴ Hájek k r. 1027, 1172 a 1213.

³⁷⁵ Hájek k r. 1263 a 1281.

KAPITOLA XIX

O důchodech českých králů

Žádný panovník by nemohl důstojně žít, jestliže by nebyl majetný, to jest, jestliže by neoplýval znamenitými statky a penězi, které jsou vzpružinou všeho dění. Jako mu je totiž zapotřebí zdatnosti k tomu, aby stát uchoval ve šťastném stavu, tak potřebuje statků, aby mohl zastávat vrcholné postavení v náležitém lesku. Má-li se to zařídit čestně a bez tyranství, bývají podle obecně přijatého práva a s tichým souhlasem veškerého národa povolovány v kterémkoli státě jeho nejvyšší hlavě důchody dílem řádné, dílem mimořádné. Také králům českým se dostává prostředků toho druhu a jejich národ je nikdy do té míry neopustil, aby si mohli – nebyli-li by ovšem marnotratníky a zhýralci – právem stěžovati na nedostatek nebo na hubenost komory. Snad upustil náš národ až dosud od zřízení zvláštní pokladnice státní právě jen z toho důvodu, aby měl tím bohatší svůj nejvyšší úřad, krále. Proto všechny spravedlivé cesty k obohacení a veškeré důchody v království ponechal jediné jim. Třebaže se snad svou velikostí nemohou rovnat důchodům králů vládnoucích v ostatních říších, přece však, poněvadž v naší zemi není třeba podnikat tak značných nákladů, nesmějí se ty důchody ani podceňovat pro jejich nepatrnost, ani pokládat za nedostatečné k obohacování našich králů. Čeští králové Václav II. a jeho vnuk Karel přijali království velmi rozhárané, vyčerpané a zcela vysáté, avšak potom získavše znovu zdroje příjmů, kterých dřívejší králové pozbyli, a se jměním rozumně hospodařivše, zmohli se na tak veliké bohatství, že pro jmění a statky Václavovy císař Albrecht Jednooký závistí div nepukl,³⁷⁶ a když zase Karel jednou ukázal poslům říšských kurfiřtů své řádné důchody, usoudili a doznali, že je shledali většími, než jaké pobírá

³⁷⁶ Hájek při r. 1302 a 1304.

císař z celé říše německé.³⁷⁷ Václav IV., kterého Němci nazývají příjmením Líný, my Opilý, nashromáždil ze svých důchodů převeliké množství zlata a stříbra a uložil je na hradě svatováclavském, karlštejnském a křivoklátském; tyto poklady potom (r. 1420) jeho bratr Zikmund uchvátil a rozdal vojákům. O neuvěřitelném vydírání krále Jana, jímž ochuzoval království, nijak se neostýchaje kdysi ve dvou měsících vymoci na českém národu peněz na 95 000 hřiven,³⁷⁸ není ani mně milé, ani vhodné zde se šířiti.

2. *Řádné* důchody královské plynou v Čechách jednak z úročního platu klášterů a svobodných měst, jednak ze zlatých a stříbrných dolů, jednak z cel a jednak ze statků, a to dílem *komorních*, dílem z těch, které lid nazývá *stolními*, někteří také *deskovými*. Komusi se podařilo vypátrat, že důchody ty dosahují výše 400 000 německých zlatých, to jest 171 430 kop našich grošů.³⁷⁹

Úroční plat z klášterů nepřesahuje 5 300 kop, z měst činí na 4 300. Poněvadž se za doby krále Vladislava II. město Praha velice zadlužilo, byla s přivolením lidu ke splácení dluhu uložena všem pivovarníkům v městě dočasná dávka, totiž z každého sudu piva groš platící 7 peněz bílých. Z tohoto groše, který měšťané dobrovolně a jenom pro město Prahu dočasně ustanovili z ochotného přispění, učinil král Ferdinand po válce šmalkaldské pravidelnou daň a pod jménem *groše dědičného* vymánil jej na všech městech. Tím se přibližně o 15 000 kop – de Thou³⁸⁰ odhaduje částku mnohem výše – ročně zvýšily královské důchody. Pokud se týká zlatých a stříbrných dolů, není jejich výtěžek vždy stejně šťastný a proti dřívějšímu je mnohem chatrnější,³⁸¹ ale přece není pro královskou komoru bez užitku jeho dvacetina, která ze zlata a stříbra, vydobytého na pozemcích šlechty,³⁸² náleží králi podle dojed-

³⁷⁷ Týž při r. 1370.

³⁷⁸ Kronika zbraslavská, kap. 14.

³⁷⁹ Mikuláš Bellus, Historický popis, svazek I., rozprava 31.

³⁸⁰ Jakub August de Thou, Dějiny, kn. III.

³⁸¹ Hájek k r. 1315; Sněm léta 1586.

³⁸² Práva a zřízení zemská W. 2.

nání, jež kdysi učinil král Ferdinand se stavy (r. 1534), jakož i veškeren výnos ze všelikých rudných dolů královských. Znamenitou sumu peněz dávají cla a mýta, mezi nimiž je tak řečený *ungelt*, zavedený v Praze a porůznu v městech od krále Jana. Velký přírůstek poskytují komoře statky královské – někteří latiníci jim říkají *domanium* –, a to jak stolní, tak komorní, ještě vedle toho, že králi a všemu dvorskému služebnictvu důstojně vystrojují stůl a celému královskému dvoru zaručují skvělý lesk.³⁸³ Neboť i kdybychom připustili, což však nečiníme, že z rybníků, mlýnů, pivovarů, pozemků a lesů, vesměs velmi hojných a výnosných, po uhrazení každodenních výdajů zřídka něco zbude, samotný úroční plat, který na jaře a na podzim platí podle velikosti obdělávaných polí poddaní sedláci – všech těch se počítá na těchto statcích kolem 10 000 –, vydá asi 9 000 kop grošů.

Naproti tomu břemena zemská, jak jsme již řekli, nejsou tak rozsáhlá jako jinde a vůbec náklady veřejně nezbytné nepřesahují míru. Zkušeni znalci soudí, že k jejich pořízení a úhradě zcela dostačí 4/5, to jest čtyři pětiny těch řádných příjmů, a myslí, že se může každý rok uložit do komory královny nejméně 35 000 kop.

3. Pokud se dále týká dávek a příspěvků *mimořádných*, kterým se u nás říká *berně* a *sbírky*, dostává se jich králům od veškerého národa často a hojně. Kdykoli totiž dolehne zvlášť závažný důvod, svolá král stavy na určitý den a v tomto hojně navštíveném sněmu vyloží o nebezpečích státních a o jiných nezbytnostech, jež se toho času vyskytnou, a žádá jich o pomoc a podporu. Být krčmářem svého království a uložit berni podle libosti nebylo králi nikdy dovoleno. Náš národ totiž ve shodě s požadavky Aristotelovými³⁸⁴ chtěl, aby stát řídil spíše opatřující správce než uchvatitel neprávem si přisvojující, co mu nenáleží. Proto u nás nebylo místa pro nespravedlivé a potupné vymáhání dávek ani pro mistry financí, jak jim říkají Francouzi. Stavové sami po bedlivé a zralé úvaze obecným hlasováním ustanovují jednou větší, jindy menší

³⁸³ Sněm léta 1608.

³⁸⁴ Aristoteles, Politika, kn. V.

pomoc podle toho, jak to shledávají potřebným, a určují jistý čas v roce, do kdy má být odevzdána. Způsob jejího sbírání není našim lidem neznám. Ponejvíce nesou toto břímě venkované a měšťané. Šlechta zcela zřídka a takřka jen v krajní nouzi státní podstupuje je spolu se svými poddanými sedláky. Zcela malou měrou se dělí o tíži tohoto břemene také svobodní sedláci v království, tak zvaní *svobodníci*, *dědinníci* nebo *nápravníci*, a rovněž kněží na tučnějších farách, jakož i ovčáci a jejich mistři. Poddaných sedláků se počítá v našem království více než 150 000, měšťanů přibližně 12 000, svobodníků 338, farářů 1340, mistrů ovčáckých 1068, ovčáků 1875.

Nejobvyklejší z mimořádných berní je ta, která se ukládá selským chalupám a měšťanským domům. Oněm poddaným sedlákům se vyměřuje na jednotlivé chalupy brzy po 10, brzy po 15, brzy po 20 našich groších ročně, měšťanům podle poměru, který sice není nový, ale nevím, zda je spravedlivý, tu po 30, tu po 45, tu po 60 groších. Říká se té dani *berně domovní*. Poněvadž se podle jejího poměru, odedávna až podnes užívaného, stanoví veškeren poměr příspěvků mezi šlechtou a měšťanstvem, lze berní domovní pokládat za jakési měřítko a směrnici pro všechny peněžité dávky v našem království. Její výnos, když je dvacetigrošová³⁸⁵, činí dohromady přibližně 75 000 kop českých. K berní domovní přistupují jiné dávky mnohonásobně rozrůzněné, které je třeba vybírat z měšců dílem šlechty, dílem sedláků a rovněž měšťanů podle počtu poddaných, dále z desátků úrokových, z mlýnských kol, komínů, zlatého náčiní, perel, vína, obilí, dobytka, ryb, vlny a některého jiného zboží, konečně z hlav židovských. Kromě toho je zvláštní dávka z piva, kterou všichni stavové přispívají na služné zaměstnanců královského dvora a na zaplacení obvyklých v Čechách úroků královským věřitelům. Obecně se jí říká *posudné* a činí ze sudu 4, 5 nebo 6 našich grošů. Její třetina se vyplácí na úroky, jimiž je král povinen věřitelům, zbývající dvě třetiny k soukromé potřebě králově na služné. Je-li posudné čtyrgrošové, soudí se, že vynesete přes 100 000 našich kop. Kdyby právo

³⁸⁵ Sněm léta 1569.

vařiti pivo bylo opět vyhrazeno a uchováno jen měšťanům, jak tomu bývalo před dobou Vladislava II. a jak tomu i dnes je v sousedních zemích, a kdyby ho tak volně neužívala i šlechta, dohadují se přemnozí, že by ta dávka králi vynesla mnohem, mnohem více peněz.

4. Nedočetli jsme se, že by kdy byli stavové odhlasovali větší výpomoc králi než na předposledním sněmu za Rudolfa II. (r. 1610) a na prvním sněmu za Matyáše (r. 1614). Někteří totiž vypočítávají, že se k zaplacení dluhů a k soukromé potřebě králově sešlo touto cestou králi Matyášovi přibližně 660 000, Rudolfovi dokonce asi 782 000 kop grošů českých. Když byla v Uhrách roznícena válka turecká a nabývala stále větší prudkosti, ustanovili stavové králi Rudolfovi pomoc dost skrovnou;³⁸⁶ přece však, jak někteří dosvědčují, vydala více než 312 000 kop našich grošů.

Kdokoli tedy toto všechno pozorně přečte a srovná s důchody ostatních království nebo států, shledá, že se český národ tak horlivě stará o své krále, že v tom směru nesnadno může býti překonán od kteréhokoli jiného národa. Ani velmi rozsáhlá svoboda, ani těsnost území, v kterém je svírán, nebrání mu, aby svou nejvyšší vrchnost štědře nepodporoval a jí nedovoľoval od něho brát tolik, kolik je ke správě státu třeba.

Národu našemu jest jenom přáti, aby měl spřáteléné sousedy, kteří by mu budoucně nechtěli, jak to dosud činili, osvědčovat nepřízeň, kteří by mu dovolovali bez obtíží užívat jeho svobody a jeho statků, nezáviděli mu sídel po otcích zděděných a utěšenějšího blahobytu a zákeřně mu nepřipravovali bídnou porobu nebo pozvolné vyhlazení. Kéž dárce všeho dobra a udržovatel zemí a říší, dobrotivý Bůh, kterého český národ vždy vzýval jako zachránce sladké vlasti, kterého jsme však my, jeho potomci, hříšnou nevděčností učinili ze zachránce rozhněvaným soudcem, přivodí již jednou konec tolika a tak trpkým příkořím a porážkám a kéž blažený osud a šťastný stav, jehož jsme požívali za císaře a krále našeho Rudolfa II., nám krutě rozptýleným s právem radostného návratu znovu obnoví!

³⁸⁶ Sněm léta 1593.

KAPITOLA XX

O pohřbívání českých králů

Smrt, poslední čára v životě, která

*– – – zná stejně zabušit na chatrče chudých
i hrady králů.,*

užívala svého práva u králů českých nejinak než u králů jiných národů, a povolávajíc je z tohoto smrtelného života a pomíjejícího lesku, unášela je k zeti Cereřinu. Proto náš lid vždycky pokládal za svou povinnost, aby těm, které se naučil za života horlivě ctít, uctívat a milovat se stejnou věrností jako úslužností, také po smrti prokázal s vybranou péčí poslední poctu pohřbu a obecným smutkem osvědčil stesk, který ho naplňoval, že mu byli osudem vyrváni. Jako v jiných věcech, i v tom se rovněž držel obyčejů a zařízení obvyklých u předků. Mrtvá těla panovníků byla vždy, a to již od samých začátků, pohřbívána do země, nikoli spalována ohněm. Jinak však v ostatních obřadech nezůstala ona zděděná zvyklost trvale beze změn. Zdokonalovala se s pokrokem posvátného a náboženského kultu a od nezřízené pověřivosti novými změnami se přibližovala ke střízlivosti, která byla přiměřenější zdravému rozumu. Výstřednost a nemírnost, jaká ji vyznačovala za pohanství, nahradilo křesťanství větší umírněností a zjemnělou lidskostí. Dovolím si tedy v posledním oddíle svého spisu stručně pojednat o slavnostním *způsobu pohřbívání králů* a proberu, jak si v Čechách podle rozdílných svých řádů v tom směru počínali nejprve pohanští, potom křesťanští obyvatelé.

Pohanští kdysi Čechové, kdykoli jim zemřel kníže, mívali ve zvyku sbíhat se k jeho bezduchému tělu jako včely k úlu a houfně se hromadit kolem truhly, nehty si drásati tváře, s nářkem, kvílením a bědováním se vrhat na zemi a o závod líbatí ruce zesnulého. Při tom volali: *Dobry*

kníže, jakými slzami tě oplácíme? Jakou tryznu ti vystrojíme? Co s tebou pohřbíme? V tom sběhu a za takových nářků ustanovili ti, kteří mezi nimi nad ostatní vynikali, určitý den k slavnostnímu pohřbu. Všichni se k němu musili dostavit pohotově a v plném počtu. Zatím bylo královo tělo od pomazačů napuštěno mastmi a oblečeno v nádherný šat; truhlu, do níž bylo uloženo, zalili smolou. Do rukou dávali mrtvému králi mince, a to pět grošů zlatých do levice jako dar neznámému bohu, dva stříbrné do pravice, z nichž jeden měl být odměnou průvodci na cestě, druhý převozníkovi.

Když se tedy lid, odevšad se shluknuv, sem dostavil a zhlédl rakev na márách, nastalo všeobecné nesmírné volání a zmatené bědování. Konečně po poledni vyzvedli nej přednější mužové truhlu na ramena a tak ji nesli k hrobu, při čemž všechen zástup ji provázel nářky, vzlykáním, kvílením a daleko široko se rozléhajícím bědováním. Naříkající dav svými výkřiky brzy oplakával ztrátu dobrého správce vlasti a národa a vděčně vychvaloval jeho činy, brzy vysílal úpěnlivé prosby k lichým jménům vybájených strašáků, jako byli *Merot*, *Radamas* a ostatní *černí bohové* neboli podzemní, aby zesnulého ochránili před trýzněním *Tasanů* a uvedli ho na cestu světla a na pole blaženosti. Když zatím za tohoto kvílení a bědování zapadlo slunce, spustili za večerního soumraku truhlu s mrtvým tělem do hrobu, pokryli ji zemí a přivalili na ni veliký kámen. To však ještě nebylo poslední dějství truchlohry. Smuteční nářky se prodlužovaly nejméně na tři dny, často na celý týden. Truchlící kladli každodenně na hrob dříví, zapalovali je, a když zmohutnělý plamen do dálky svítil, zabíjeli nejprve mnoho drůbeže a jako žertvy je obětovali nejenom oněm bohům podzemním za zemřelého, nýbrž i nebeským a ochranným božstvům *Perunovi*, *Jasoňovi* a *Ladoňovi*, kterým říkali *bílí bohové*, za knížecího nástupce. Potom následovaly četné nové a nové obchůzky kolem ohně a posuňkové tance. Hlasitými prosbami do dálky se rozléhajícími vyžadovali si na oněch bozích nového knížete, moudrého, spravedlivého, bdělého a vítězného. Konečně po tolikadenním běsnění oholili si na bradách vousy, vhazovali je spolu s uřezanými třásněmi dolejšků šatů do ohně, s rykem házeli za sebe kameny a růz-

nými směry se rozcházeli. Z našich nejstarších knížat byli pohřbeni a do matky země uloženi tímto pohanským pověřivým obřadem Čech, jakož i Krok Mladší – Krok Starší totiž zemřel v Polsku a leží tam pohřben – na úpatí hory Zřítu na rovině zcela blízko dvora Čechem obývaného – místo se nazývá *Ctiňoves* podle uctívání –, Libuše před branou svého hradu Libice hned u jeho vchodu, Přemysl pak a ti, kteří po něm zemřeli z ostatních knížecích předchůdců Spytihněva, jenž byl po otci Bořivojovi první z křesťanských knížat, dole pod Vyšehradem na pohřebišti k tomu určeném. Odtud bylo tomu místu dáno pojmenování *Knížecí hrobka*.

2. Když bylo po dlouhé době zavrženo pohanství a konečně přijaty posvátné kulty náboženství *křesťanského*, upadla ona nemírná a veškeré lepší naděje prostá lichost pohřebních obřadů většinou v zapomenutí a zcela vyhynula. Český lid začal své mrtvé vládce doprovázet poslední poctou po způsobu křesťanském. Kéž by se však ona péče byla udržela v těch mezích, které, jak se dočítáme,³⁸⁷ ustanovil pro svůj pohřeb král Kyros, a které by obzvláště křesťanům měly být světlým vzorem k napodobení! Neboť také u nás se konává smuteční slavnost příliš nákladná a nejenom mnohem skvělejší než při soukromnicích, nýbrž s přepychem až přílišným. Bedlivost předků nám zachovala také písemný popis, jak se podle starobylých řádů má konat, a tím zachránila její znalost až na naše doby.

Hned po skonu panovníkově přední mezi nejvyššími úředníky zemskými, jemuž se již odedávna říká purkrabí pražský, svolá, poněvadž na něho připadá zástupné spravování uprázdněného království, své druhy do rady a s nimi rokuje jednak o dni slavného pohřbu králova, jednak o svolání sněmu k volbě nového panovníka. Po důkladné úvaze vydá bez otálení vyhlášku, v níž uvede smrt panovníkovu ve známost celému národu, ustanoví obecný smutek, určí jistý den k vykonání posledních povinných poct zemřelému a k tomu dni pozve všechny do Prahy; kromě toho nařídí, aby se konaly k Bohu modlitby za stát a za záměry

³⁸⁷ Xenofon, O Kyrově vychování, kn. VIII.

státu prospěšné, a vyzve všechny, aby si na Bohu vyprošovali za nástupce panovníka zbožného a moudrého. Všude se rozhostí žal; hojně vyzvánění o-hlašuje celé zemi, že zemřel král. Zatím za bedlivé péče nejvyššího hofmistra, ale nákladem veřejným, halí se v čerň celý královský hrad a z velké části i metropolitní chrám, slavný svou královskou hrobkou. Tělo královo se po způsobu obvyklém u velmožů pitvá, napouští drahocennými vůněmi, odívá tmavým šatem, odpovídajícím královské důstojnosti, uloží do rakve a veřejně vystaví, aby je mohl zhlédnout žalostníci dav, odevšad se shlukující do komnaty královské.

3. Když nadejde ustanovený den pohřbu, dostaví se ze všech krajů království neobyčejně hojný lid všech stavů a rovněž se sejde veškeré kněžstvo. Všude jsou patrný všeliké známky veřejného smutku. A již v stanovený den uplynuly světlejší hodiny, lid, dotud zaneprázdněný obvyklými pobožnostmi v kostele, seskupil se na místě a smuteční průvod se dává do pohybu.

Ze všeho nejdříve jdou napřed cechy řemeslníků se začerněnými svícemi, následuje mládež školní a univerzitní, bakaláři, mistři, zástup zpěváků, mniši a kněží nižších i vyšších hodností, všichni v svém příslušném oděvu. V jejich šlépějích je vedeno několik zvlášť ušlechtilých koňů okázale ozdobených a neseno je těžké královské brnění. Potom krácejí s černými svícemi v rukou tmavě oděni konšelé měst a za nimi stav rytířský a panský. Dále se ubírá nosič skloněné královské korouhve, pak nesou nejvyšší úředníci zemští pozlacené podoby korunovačních klenotů, a to žezlo nejvyšší písař zemský mezi podkomořím Království českého a purkrabím karlštejnským, jablko nejvyšší sudí mezi nejvyšším kancléřem a nejvyšším sudím dvorským, konečně korunu králův zástupce nejvyšší purkrabí pražský mezi nejvyšším hofmistrem a nejvyšším komorníkem zemským. Po nich následují hlasatelé s pečetěmi královskými a nejvyšší maršálek zemský, nesoucí meč hrotem skloněný k zemi. Potom již se vši svou tíhou za hlaholů zvonů daleko široko se rozléhajícího zvolna postupuje mrtvý král. Jeho rakev pokrývá černý přehoz z tkaného hedvábí, jež zdobí kříž vyšívaný ze třpytného zlata. Rakev spočívá na ramenou několika statnějších konše-

lů měst pražských a okraj přehozy nadzvedá z každé strany pět až šest pázat z dvorské šlechty, oděných ve volné tmavé roucho a nesoucích planoucí svíce. Za rakví se ubírá veškerý zástup dědiců a příbuzných zesnulého, poslů vysílaných od zahraničních panovníků, jakož i vzácnějších hostů. Smuteční tento průvod konečně uzavírá co nejhustší dav obecného národa a lidu. Když bylo mrtvé tělo přeneseno do metropolitního chrámu a uprostřed něho položeno, nejvyšší úředníci zemští, jejichž to je, jak jsme pověděli, úkolem, umístí korunovační klenoty na stůl, který pro ně byl před rakví připraven, a započne se posvátný obřad v římské církvi obvyklý, totiž mše za zemřelé. Zatímco je sloužena, rozdává důchodní mezi dav peníze, jež se mají podle obyčeje obětovat na hlavním oltáři. Po skončení oběti koná se z kazatelny kázání k lidu, někdy také pronese některý z výmluvnějších učených mužů jako pohřební řeč chvalozpěv na zemřelého. Když se potom zpívá tak řečený kánon a kondukt, povstanou nejvyšší úředníci, kteří u rakve se skloněnou hlavou v lavicích klečeli, zvednou královské klenoty, obejdou s nimi kolem vystavené rakve, při čemž před nimi předcházejí korouhevník a hlasatelé, a odnesou je k oltáři, aby je tu po řadě odevzdali arcibiskupovi. Ten anebo nejvyšší purkrabí položí korunu před tak řečenou hostii na královský stolec, sukrem potažený, kdežto jablko rozbije, žezlo a meč zláme a pečeti, kterým říkáme *majestáty*, roztluče. Korouhev, třpytící se znaky našeho království a přivtělených zemí, je vržena na zem, a jenom přežívají-li zemřelého mužští potomci, zavěsí se vysoko na stěnu, jinak se roztrhá. Po skončení těch posvátných obřadů je rakev s tělem mrtvého, opatřená olověným štítkem s jeho jménem, snesena do hrobky a zde pohřbena. Když se skončily smuteční pocty, poděkuje nejvyšší purkrabí nebo kancléř všemu lidu za onu poslední poctu a službu, kterou prokázal zesnulému a o stát zasloužilému panovníkovi, obrátí se ke stavům, zatím co se chystají rozejít, s přátelskou výzvou ke klidu a k bedlivé přípravě na sněm, na němž se bude volit nový panovník, a uzavře smuteční slavnost.

4. Takovýmito anebo zcela podobnými obřady vystrojoval křesťanský lid v našem národě pohřeb, jak se domníváme, téměř všem jak starším,

tak mladším českým panovníkům. Při pohřbívání krále Ladislava (r. 1457) a Jiříka (r. 1471) bylo všechno to, jak jsme se dočetli, zachováno zcela přesně. Ze všech první byl s takovými posvátnými obřady uložen k poslednímu odpočinku kníže Spytihněv toho jména První. Náhoda arci způsobila, že nezemřeli všichni panovníci v Čechách a nemohli dosíci od svého lidu těchto posledních poct; avšak o těch, kteří byli v království pohřbíváni, nelze říci, že složili kosti u národa nešetrného.

Pochovávaní byli někteří na místech rozdílných, vždy však, jak si to každý pro sebe ustanovil. Odpočívají totiž pohřbeni Spytihněv I. v chrámě Většího Města pražského před Týnem, jeho otec Bořivoj na Tetíně v kostele sv. Michala, bratr Vratislav u sv. Jiří na hradě Pražském; Boleslav Ukrutný ve Staré Boleslavi; první král Vratislav a jeho bratr Konrád, jakož i oba Soběslavové a Konrád II., kterého převezli z Apulie, u sv. Petra na Vyšehradě; Svatopluk a Vladislav I. u P. Marie v Kladrubech; Břetislav Jindřich v Doksanech; král Vladislav I. po převozu z Lužice na Strahově; Václav Jednooký u sv. Františka ve Větším Městě pražském; Václav II. u P. Marie v klášteře zbraslavském; Václav III. u sv. Václava v Olomouci na Moravě; Jan u sv. Františka v Lucemburku; Zikmund ve Váradě; Albrecht, Vladislav II. a Ludvík ve Stoličném Bělehradě v Uhrách; Matyáš ve Vídni v Rakousích. Všem ostatním se dostalo odpočinku po životní pouti v metropolitním chrámě sv. Víta na hradě svatováclavském. Z nich byl sám sv. Václav sem přenesen na rozkaz bratra vražedníka, Boleslav Milostivý a Boleslav Slepý, Jaromír, Oldřich a též Bedřich odpočívají všichni i dnes na místě původním; sedm dalších, totiž Břetislav I. a Spytihněv II., Břetislav II. a též Bořivoj II., převezený z Uher, Přemysl Otakar I. a Přemysl Otakar II., jakož i Rudolf Rakouský, který nastoupil po zavražděném Václavu III., těchto sedm, pravím, bylo na rozkaz císaře a krále Karla IV. (r. 1373) přeneseno ze starých hrobů a leží pod velikými kamennými náhrobky po dvou proti sobě, a to první dva, otec a syn, v kapli tak řečené císařské, druzí dva, bratr s bratrem, v kapli sv. Antonína, třetí dva, děd a vnuk – třebaže o tom píše Hájek, že posud odpočívá u sv. Františka na Starém Městě –,

v kapli, která sluje knížat saských, konečně poslední spolu se svým strýcem Rudolfem, vévodou Švábským, v kapli sv. Šimona.

5. Po těchto všech došel v témž Chrámě svatovítském čestného hrobu rovněž Karel Lucemburský, který vystřídal v království otce Jana a byl brzy potom také zvolen od kurfiřtů císařem toho jména Čtvrtým, jakož i jeho syn Václav, přenesený sem z hrobu nakvap zřízeného na Zbraslavi, a pravnuke Ladislav, dále též Jiří Poděbradský a z rakouského rodu králové Ferdinand I. a Maxmilián s četnými svými. Avšak jejich hroby dal teprve za našeho věku (r. 1590) císař a král Rudolf otevřít a rakve s jejich těly uložit v mauzoleu, jež bylo k jeho rozkazu vystavěno uprostřed chrámu s vybraným uměním a velkolepostí z bílého mramoru. Také sám byl k nim po své smrti (r. 1612) uložen za smuteční okázalosti poněkud menší, než byli jeho předkové a než si zasluhoval.

Bude k tomuto sboru uloženo ještě více tělesných pozůstatků králů a královských osob, potrvá-li nadále naše království a stát a nezkłame-li mě snad můj dohad. Aby se tak dělo, a to vždy klidnou smrtí, všem budoucím pomazaným Páně, kteří řádným způsobem nastoupí na království, otcům vlasti a národa, teprve značně pozdě, po upokojení, zvelebení a chvalném spravování státu, po mnoha počtech, po vítězných úspěších nad nepřáteli a konečně po životě nejenom stráveném ve štěstí, ale i co nejdéle prodlouženém ve svěžím stáří, to necht' způsobí této mé vlasti jedinečný ochránce, práva i křivdy budoucí soudce spravedlivý a na věky blahoslavený!

POTVRDIŽ BOŽE,
CO MYŠLENO DOBŘE!

DOSLOV

LASKAVÉMU ČTENÁŘI PŘÁNÍ ZDARU!

Skončiv takto výklad o království národa svého, podaný stručně a poněkud neobratně – vždyť jistě toho je mnoho, co mi uniklo –, musím i v tomto druhém vydání, jež je proti prvnímu očištěno jak od značně hojných chyb tiskových, tak od nejednoho mého vlastního poblouznění, vyslovit k Tobě, přátelský čtenáři, připomínku a prosbu.

Připomínku, aby sis byl dobře vědom toho, že jsem své výklady, ať jsou jakékoli, vypracoval nakvap, jsa bezprávně vyhnán z vlasti pro neschvalování římských náboženských obřadů, zbaven pevného sídla a přemnoha vhodných pomůcek, uprostřed lomozu zbraní a válečných hrůz.

Prosbu pak, abys to, co bylo popsáno chatrněji, než se slušelo, a nedosti přesně, nebo co snad dopadlo nerozumněji, vlídně přičetl spíše nedostatečnosti mého nadání, jehož jsem si jasně vědom, nežli zlé vůli, spíše nepřízni doby nežli ledabylosti, a abys mě proto omluvil a buď mě přátelsky upozornil na to, v čem se mýlím, anebo sám sepsal, co by plněji a přesněji mohlo sloužiti k objasnění českého státu a národa, a sdělil to s lidmi, kteří pro takové věci mají zájem a lásku.

BUĎ ZDRÁV!

OKŘIK

PROTI
HOSTINSKÝM
V ČECHÁCH SE DO KOSTELŮV
TLAČÍCÍM JAZYKŮM
NA NEDBALÉHO ČECHA UČINĚNÝ
OKŘIK
JEJŽ LÉTA PÁNĚ 1618 SEPSAL
PŘIROZENÉHO JAZYKA SVÉHO
MILOVNÝ ČECH
*SANCTIUS LAMPRUS*³⁸⁸
M. P. S.

³⁸⁸ SANCTIUS LAMPRUS – pseudonym vzniklý záměnou pořadí písmen latinské verze autorova jména (M. Paulus Strancius). *Pozn. red.*

*Discat posteritas mores servare parentum.
Supra vestibulum senaculi Lunaeburgensis
hic legitur versiculus.*

Na česko můž se takto vyložit:
*Učte se, potomci, svých milých předkův
ostríhati práv, řádů, dobrých skutkův.*

Chronicon Boleslaviense, cap. 70.:
*Když německý jazyk v Čechách vstane,
tehdy našeho rodu vše čest skane,
neb zradit země i knížata,
pro něž bude naše koruna do Němec vzata.*

Kterak netoliko člověk jeden druhému, ale také obec obci a národ národu obmysly chytrými častokráte tak mnoho, neb i více nežli brannou rukou, na škodu, nýbrž i k dokonalé zkáze býti může, toho v historiích mnoho jest příkladů, o kterýchž, kdyby ode mne to, co bych sem mohl případného shledati, všecko psáno býti mělo, snad by se i mně s vypisováním i tobě, Čechu nedbalý, s čtením postyskovati muselo. Hledě já však dosti tuze na tebe, an dívaje ty se na to, že z českých Němcův a zněmčilých Čechův pošlá rodina německého pláště svého do naší vlasti české vždy dále a dále všudy na vůkol prostíratí a z mnohem, nežli země naše jest, vzácnější i prostrannější říše německé vlka bera-nem příkrývajících Nečechů na naši a jazyka našeho konečnou záhubu do našich Čech den po dni více vábiti nepřestává, neřku-li se tomu nižádným od Boha i přirození propůjčeným způsobem nechceš opíratí, ale ani, coť neb jazyku a národu tvému škodného pod tím leží a roste, všímatí zanedbáváš: protož nemohu k té tvé nedbánlivosti mlčeti, ale musímť prvé, než se se mnou smlouvati zapomeneš, a jestli snad přitom i dřímáš, okolo uší okřik učiniti, a poněvadž před němčinou mnoho domův radních zamýkati's obmeškal, aby aspoň kostelův, ni ještě naprzněných, časně uzavíratí a přeč ji od nich puditi nezanedbal, napomenutíčko učiniti.

Nemyslím, aby o tom mohl nevědět aneb toho nevidět, že jest ten z Nečechův zde v Čechách poslý a v češtině neb naprosto němý neb nevybroušeným otců svých jazykem zatrhající rozplodek, zmohv se téměř všudy při vlasti naší horách, na vůkol dosti opodál jazyk náš již zhola opovrhl, sobě zošklivil a ovšem ním o zem dal, němčinu pak na-proti tomu vůbec po všech těch koutech tak rozplemenil, že ji odtud vystrčiti, bychom snad i nejpilněji v tom pracovali, možné nám nebude. Nepřestanout jistě na tom nesejtové a nestudové takoví, nýbrž napotom ani jazyka našeho, kdež ještě jest, ani nás, kteří po jejich notě choditi nebudem, při pokoji nechávat chtěti nebudou.

Již zajisté i nyní dost patrně to na sobě znáti dávají, když se svou němčinou i tu a v těch místech, kdež toho co pátého kola u vozu jest potřeba, do kostelův na nás Čechy nutkají. (*Obsequuntur hac in re Thudescones HENRICO BEBELIO, qui de victoria Maximiliani I. contra Bohemos in Paraenetico hecatosticho sic Germaniae principibus accendit:*

*... Datur (inquiens) o vobis occasio semper
vincere Christi hostes et duro Marte Bohemos
pellere Teutonicisque plagis gentemque rebelem
subdere vel Christo vel ferro excindere totam etc.)*

Díval's se nepochybně na to aneb's při nejmenším o tom slyšel, kdy a kteří takoví na díle mezi našimi Čechy odrostlí, na díle pak z ciziny přivábení hosté Němci v Království českém nejen na obyvatele některé, jenž při kostelích onde i onde podací kostelní mají, ale také i na pány defenzory, akademí a konzistoři pražské podobojí k ochraně zřízené, a potom teď nedávno podobně na pány direktory k správě země ustanovené z protřelého čela se spisy nabíhali; kde jsou a do kterých kostelův českých se svou němčinou puštění býti žádali; čí z osob národu českého pomocí proti vrchnostem těch míst a osadním těch kostelův nejen přímlyvy, ale i poručení přinášeli. Čehož že jest týmž Němcům, kdyby jazyka našeho pomalu ze země vytisknouti, svou pak němčinou všudy po Čechách zašívati i zavorávat nepomýšle li, před se bráti nená-

leželo a nenáleží, že také my Čechové v tom jim folku pouštěti nemáme, mocné a (jakž za to mám) podstatné nacházím příčiny tyto.

Němci tito a při nich všelijací málo v sobě krve české mající, jakž do-
tčeno, zmetenci toto sobě berou ku pomoci, a proč by jim kostelův na-
ších k užívání postupováno býti mělo, dosti se příčiny míti pokládají: že
se (prý) v týchž kostelích slovem Božím málokdy sloužívá, oni pak že
by se do nich začasť k službám Božím scházeti a k rozšíření cti a slávy
Boží i rozmnožení náboženství evangelického napomáhati a prostřed-
kův k spasení duší svých potřebných docházeti mohli. Ale poněvadž
žádost ta jejich na přerušení zákona přirozeného a nečinění jinému
toho, co by mílo nebylo, světle a patrně čelí, nepodobnat' jest věc, aby
tudy pocta Boží a čest množena, náboženství rozšiřováno a k spasení
duší lidských posluhováno a tak co Pánu Bohu líbezného učiněno býti
mohlo. Kdyby zajisté to tak býti mělo, tehdy proti každému přikázání
Božímu všecko by před se bráno a takovou předestřenou příčinou, že
se to pro slovo Boží a pro duše spasení děje, zastavováno a líčeno býti
mohlo.

Pravít' by tak byli ti, kdož (jakž praví) pro horlivější Boží poklonu
modly dělají! Pravít' by byli ti, kdož pro domnělé náboženství svého
rozšíření slibův závazkem skrze Boží jméno utvrzených nedrží! Pravít'
by byli, kdož se pro duše své spasení krví otcův, matek a krevních
svých, ano i králův Páně pomazaných a vrchností v světě od Boha vyvý-
šených, rukou svých hanebně barviti a obraziti nestydí!

Jsou-liť Němci ti naši tak horlivě o rozmnožení Boží cti a slávy i také
duší svých spasení starostliví, proč těch k tomu míst a prostředkův ne-
hledají, nimiž by nám, bližním a znamenitým dobrodincům jich, bezpráví
činěno a (jakž takových v potřebě hrdých a prosbu za hanbu kladoucích.
Němcův jest povaha) pod zámyslem půjčky naše vlastní zchytrale bráno
nebylo. Pán Bůh všudy a na každém místě ctěn býti může, modlitby
z vroucího srdce pocházející, jako také i v slovu svém vyměřenou pobož-
ných a věrných ctitelův svých poctu a poklonu tak dobře v prostém do-
mu, ano i v hustém lese, jako v kostele slyšeti a sobě libovati ráčí.

Bývali' jsou dávno prvé mezi námi nejen německého, ale také i jiného všelijakého národu lidé, kteříž, jestliže pocty Boží, duší svých spasení a pravé nepokryté pobožnosti daleko nad tyto všetyčky nynější pilnější nebyli, aspoň by opravdu jim byli nic napřed v tom dáti nechtěli, avšak ti všichni (jako také i nynější tito až dosavad) tak se chovali a větším dílem naučivše se našemu jazyku s námi spolu v kostelích, někteří pak (a to vždycky v skrovném počtu) jinde v místech jim přístupných a již prvé zněmčilých Pánu Bohu sloužívali, a tudy, jakž nepochybná jest naděje, při spasení duší svých žádného zkrácení nenesli a neponesou.

Mohout' tehdy i napotom a mají slušně Němci, tito naši hosté, pokudž mezi námi bydleti a živnosti hledati libost mají, nás při pokojném kostelův našich užívání nechati a jazyku našemu českému se učíce v nich spolu s námi češtinou Pánu Bohu sloužiti, anebo míst jiných sobě k bytu a provozování v nich jazykem svým náboženství jinde než v Čechách ptáti a hledati. (CICERO, *lib. Offic. 1: Peregrini et incolae officium est nihil praeter suum negotium agere, nihii de alio inquire minimeque in alinea esse republica curiosum.*)

A ačkoliv praví, že v kostelích našich některých málokdy z rok do roka služby Boží konány bývají, a že za touž příčinou týchž kostelův nětco má jich k užívání propuštěno býti, však ani tím nic všetečné a neslušné žádosti své přibarviti nemohou.

Nebo mají-liť chrámové Boží čeští pro jich nečasté k službám Božím užívání cizího národu lidem propůjčování a postupování býti, mělot' by jim i hradův i zámkův, jichž nemálo v zemi prázdných stojí a zřídka bytem užíváno bývá, podobně býti příno a postoupeno; pakliť tímto žádný jim nejní (jakož nejní) povinen, proč onoho na kom žádáno býti má? Sic jinak kostelův, jak v městech a městečkách, tak i ve vesnicích Čechům velmi málo zanecháno a velmi mnoho cizozemcům postoupeno býti, a tak Čechův den po dni ubýváti a Nečechův den ode dne (což se již pohříchu i bez toho příliš děje) přibýváti musí!

Předkové naši milí mnoho set let Pána Boha bez Němcův zde v Čechách oslavovali, dříve ho nežli Němci v čistotě a obnovené pravdě

ctíti uměli, a Němcům ani žádnému národu nic v tom napřed nedávali. Tím také jako by čest a slávu Boží tísniť a zastavovati měli, od žádného nikdy dojímání nebyli, a aby patrněji své v náboženství křesťanském horlivosti dokazovati mohli, přede všemi národy a zeměmi jinými o to se starali, že jsou se znamenitým nákladem ihned od té doby, jakž se víra křesťanská od Řekův napřed do Moravy a potom i do Čech dostala a tu hlásána byvši růsti počala, chrámy Boží nákladně národu svému českému zhusta stavěli, a aby Pán Bůh jazykem českým nebo slovanským a ne některým cizím jiným v nich byl ctěn, toho dle dobré rady a učení kazatelův i církevních služebníkův svých všelijak příčinou býti, ano také i v tom se, proč cizím jazykem Božích služeb v týchž kostelích svých vykonávati nemohou, římskému biskupu (pokoje jinak proto před ním míti nemohši) vyměřovati nepominuli. Více pak, nežli k potřebě a každodennímu užívání dosti bylo, kostelův, podobně jako i jiní národové v svých zemích, dali nastavěti, jakož pro těl mrtvých pohřby, takž také, kdyby tento neb onen nenadálou nějakou příhodou zkázu vzal, aby služby Boží opuštěny býti nemusely, nýbrž aby ihned jiný k nim potřebován a užíván býti mohl, jakož pak že se to zvláště po ohni i jinak vzatých škodách za předkův našich v rozdílných místech dalo, nejeden se najíti může příklad. An byť i to bylo, že by se (což sice v pravdě jinak často jest) kostelové naši někteří, jakž Němci praví, namále k Božím službám užívali, ne hned to z toho jíti může a musí, že bychom my (jakkoliv nám pod tím a za tím záhuba a zkáza naše na paty stoupala) museli aneb povinni byli jim jich postupovati.

Nemálo ve vlasti jich, říši německé, jest kostelův, v nichž pořádku Boží služby držány bývají. Proč těm dříve a radče z té pustoty pomáhati, proč v nich cti a slávy Boží množství nehledí? Proto-li medlé, že u Čecha souse-da chléb lepší cítí? (HORATIUS, *Epist. lib. 1.: Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.*)

Mnoho jest, díka Bohu, v světě ještě lidí těch, kteříž nejen životu vezdejšímu pohodlných, ale také i jiných všelijakých věcí mimo svou potřebu nemálo nazbyt mají, avšak žádný v to, aby komu (mnohem pak méně takovým urvalcům, jenž málo, ani co dobrého přejíce, něco by na

něm loudili) bezděčně čeho z takových zbytků svých musel buďto půjčovati, neb odstupovati, podrobován, ani kterým právem přidržán býti nemůže a nemá.

Že pak Němci tito naši (nebo o celém velice slavném národu německém nic takového nesmýšlím a nemíním), tito, pravím, Němci že nám a národu našemu českému nebo máloco dobrého přejí anebo nás sprostá za lid nějaký nehodný (ať nedím zlopověstný) drží, to tím na sebe pronášejí, když se ve věcech mnohem nad tuto špatnějších a chatrnějších nám a národu našeho lidem, Čechům pravým, užítí dáti a propůjčovati nechtějí. V řemeslech zajisté jistých někteří se cechy a pořádky i sic všemi obyčeji od nás a národu našeho oddělují, někteří pak pravého a pouhého Čecha žádného k řemeslu svému (čehož sice německých biřicův dětem neodpírají) žádnou měrou na učení přijímati a učití nechtějí. Příkladvé toho jsou místy na tesařích, zámečnicích a provaznicích, vůbec pak a všudy na uzdařích, jirchářích, nůží soukenických brusičích. I poněvadž se v těch tak malých a hmotných potřebách nám a národu našemu užítí dáti nechtějí, slušněť také té tak veliké věci, kostelův našich, k nečeštině žádati nemohou a užítí nemají.

Nemát' jim pak v té tak všetečné vynášelivosti od žádného Čecha věrného a syna vlasti pravého býti napomáháno. Odporníku zajisté svému meče na sebe dobývati a podávati k bližních neb potomkův svých vyvrácení, záhubě a z vlasti vyležení sloužiti, věc jest i všemu přirození i lidskému rozumu naprosto odporná; znáti pak své vlastní zkázy nechtíti a budoucího zlého nic nevšímati neb nevážiti, věc jest oplakání hodná.

V horách a pod lesy při mezech vlasti naší vůkol a vůkol, podál, na šir, národ náš, jakž svrchu jest povědíno, od takových ježkův již pomalu jest vypíchán a vyležen, jazyk náš naprosto vybyt a vytlačen, rodové starožitní, právě a vlastně čeští, v těch místech se zněmčili; jména měst, městeček, tvrzí, vesnic, vrchův, potokův, od starých našich předkův, Čechův, (jakž kronikáři naši svědčí) ne bez jistých příčin jim oddaná, jsou zavržena, spotvořena a mnohá i neužíváním ve věčné zapomenutí pohřbena, na to pak místo nová, cizí a jazyku našemu neznámá s lidem cizím přistěhována a dána.

Chce se k tomu čím dále vždy více příčin podávati, to zlé vždy den po dni se dále rozžírá a jazyk náš český, hojný, volný, prostranný a znamenitě ozdobný (jejž sobě však sami co zvečeřadlé krmě ošklivíme a v něm se zoumyslna cvičiti a zostřovati nechceme) v zlehčení a neužívání přichází, nýbrž i z mnohých neposledních v své vlasti míst se již vyhostil a hostiti musí. Zemským zřízením od starodávna v Čechách to za právo se znamenitě dobrým rozmyslem jest nalezeno, aby každý a všeliký člověk v místech výsadních a před soudy všudy samým českým jazykem mluvil a v něm své všechny věci přednášel. Nicméně nemálo již v této naší milé vlasti jest měst a míst, kdež se to svobodně opomítá a kdež němčina jazyku našemu českému jak jinde vůbec, tak ani při právě žádného zniku a místa nedá, avšak se až posavad žádný vydařiti nechce a po některém snad čase, by i chtěl, moci nebude, kdo by tak starožitný a vzácný jazyk svůj výš dotčeným právem zastoupal a zastával.

Bude-liť němčině pod zámyslem cti a slávy Boží rozšiřování i do kostelův a škol pomoheno, jižť teprva po češtině bude veta. Teprv ona do těsna jíti a dříve se, než kdo ucítí a sezná, z vlasti své vystěhovati, děti naše zcvikýřiti, vnukové pak dokonce zněmčiti musejí. Kdo se medle tehdáž tomu bude moci opříti? Kdo o jazyk náš zasaditi? Kdo Němce z té kostelův půjčky upomínati? Kdo co vyupomínati?

Nevím, co jsou za Čechy někteří z pánův a rytířstva zde v Čechách, že dostanouce v poddanost dvouh neb tří z Němec sedlákův, ihned se jim po zněmčilém knězi ptají, ihned ním podací svá kostelní osazují, a aby jednak česky, jednak německy kázal, povolují. Neměla by se zúmyslnost a nepřikladnost taková sněmem naprosto zameziti? Neměla by pokutována býti? Neměli-li by takoví podacích kostelních páni slušně těch svých neubaurův k tomu míti, aby když pod ním zemi českou vorat a český chléb jísti zvykají, také i jazykem českým mluvití přivykali?

Ne darmoť jsou staří naši slovanského národu předkové Němcům, nemohše se s nimi smluviti, od němoty jméno dali: my, jejich potomkové, po chvíli tomu naopak sami v své vlasti němými býti aneb opovrhouce svůj jazyk Němcům – hostem kvůli němčinu lámati musíme!

Učí se tomu, tuším, Němci, tito labužilové a tuláci, od oněch starých loupežných, onde i onde spaběrovaných Romulových sebrancův, kteřížto s dotčeným vůdčím svým Romulem mezi Sabiny a jinými v zemi vlaské starožitnými národy obydlí sobě zvolivše, dotud se k nim jako hosté pěkně, šetrně a pokojně chovali, dokud se všelijakými lstnými obmysly a licoměrnostmi mezi nimi nevkořenili a nezmohli. Nebo zprvu toliko prosté místo na kopci Palatinu příkopem, až pomalu i zdmi obehnavše, potom na něm chrám a posvátný háj, azylům aneb útočiště řečený, naposledy pak i Capitolium hrad vzdělali; čehož když dovedli, dotčené dobrodince své pod zámyslem jednak her kratochvilných, jednak sňatkův manželských, jednak smluv a v jedno se spolčování i jinak z vlasti a schránek jejich vyhleděti, vyležeti, podmaniti a vyhladiti usilovali. Jakož pak těmi tak slibnými a svábnými prostředky k své vůli je připravivše, ano i krále jejich Tita Tatia zamordovavše, tudíž se jich tak zmocnili, že netoliko ten jazyk sabinský a tušský, ale i jména těch národův jsou vypleněna a místa jejich těmi spaběrovanými hostmi, kteříž se Římané jmenovati začali, v brzkém času osazena. Římané tehdy ti po té své cestě vždy dále a dále postupovati a s okolními svými sousedy nikdy se nesnaditi a svářiti nepřestávali, nýbrž koho mocni býti mohli, toho nebo o vlast připravit, nebo k užívání řádův, řeči a jazyka svého přidržeti hleděli, z čehož časem svým to pošlo, že jest široce a daleko tak jazyk jich jako panství po vší Evropě, ať nic víceji nedím, roznešen a rozšířen. Sám hetrošský král (kterýž také ve Vlaších nejposléze od nich byl podmaněn), ačkoliv ve všecko jiné snadno jim jíti chtěl, však aby jazyka jejich zlatinilého, svůj přirozený opovrha, měl užívati, k tomu nijakž nemohl přiveden býti, v čemž nemůže mu se nic za zlé míti. Nebo tomu dobře rozuměl a samé také to tak v sobě jest, že národ od národu ničímž jinším spíše jako jazykem nebývá rozeznán, a že cizí jazyk cizí jho a cizí jho porobu, poroba pak brzkou národu zkázu nese, ano i hanbu věčnou plodí.

Dobře o tom M. JAN HUS *Exegesi in Decal., cap. 40*, napsal takto: „Knížata, páni, rytířstvo, vládky, měšťané mají se o to starati, aby česká řeč nehynula. Pojme-li Čech Němkyni, aby se hned děti česky učily

a nedvojily řeči, neb řeči dvojení jest hotové závidění, roztržení, popuzení a svár. Protož svaté paměti císař Karel, král český, byl přikázal Pražanům, aby své děti česky učili a na radním domu, jemuž německy říkají rathouz, aby česky mluvili a žalovali. A jistě, jakož Nehemiáš, slyšev, ano dítky židovské mluví odpolu azotsky a neumějí židovsky, proto je mrskal a bil, též by nyní hodni byli mrskání Pražané i jiní Čechové, ješto mluví odpolu česky a odpolu německy!“

Nám i všemu světu za příklad toho jsou Slávové nebo Slováci, jinak po řecku Henetové, jimž nyní Srbi říkáme, někdy od slávy řečení „slavní“, nyní pak z míry opovržený našeho jazyka národ. Bydleli ti někdy a panovali mocně od Žulavy (nyní slove Sála) mezi Labem a Odrou, i také zs oné strany Odry, široce a dalece při březích moře Baltického, tak dobře jako i my nyní knížata, vůdce, panstvo, práva, svobody, řády a obyčeje své zvláštní znamenité měli, ale že jsou jejich ourodné, zvolné, zdravé a k obchodům příhodné země hrubě Němce v oči bodly, protož všecko to jim od nich na díle chytrostí, na díle pak válečnou mocí jest pobráno a oni u věčnou porobu podrobeni. Nebo když Slávové dotčení od náboženství svého, sice pohanského, upustiti a cizozemcům nad sebou vlásti dáti nechtěli, tehdy nejprv Adolf, hrabě holsacké, a po něm potom Jindřich Lev, kníže saské a brunšvické, též Albrecht, příjmím Nedvěd, markrabě etc. z rozličných krajin od moře německého Němce hladovité na ně sezvali a sešívali, kteřížto (ač ne bez mnohých nesnází) knížata a vývody jejich zjímali, zmordovali, kostely aneb obětnice, města, hrady opanovali, svobody i kubla jim odňali, práva a panství se ujali, němčinu do míst právních, církevních i školních uvedli, a ať se krátce dí, tak je nejen podmanili, ale i vytříbili, že se z tak mocného národu a jazyka lidí v těch někdy jejich krajinách toliko ve všech malý některý prostý sedláček ještě nachází, a ti všichni Němcům za povrhel, otroky a robotníky býti musejí. O tom obšírně píše M. SIMEON DE SLANA *Oratione ad regem Georgium* takto: „*Idioma (inquit) Slavorum, 48a apprime auctum, nunc per Teutones quantum sit oppressum, luce meridiana clarius patet; regiones namque occidentales, utpote Brandeburgica, Saxonia, Misnia, Serbia, Foitlandia, olim Slavis abundabant. Jam monstro simile est Slavum*

his in regionibus, specialiter tamen in civitatibus, ostentari. Negligentia certe principum id efficit.“

Což aby na vlast tuto naši a milé potomky uvedeno nebylo, jeden pravý každý Čech, vzláště pak zemanstvo, má to jako rak rozjídavé a se jako nedůtklivý nežit jitrící zlé napřed znáti a ke konečné své záhubě podněti ani posily nenaskytovati, hadův za řadra, sršňův za obojek nesázeti, cizozemcům se v své vlasti, v církvi nebo obci hnízdití nedati a tak se jejich obmysly a pěkně představenými příčinkami nic viklat nedopouštěti, svého z rukou nepouštěti a naprosto k nezhojitedlné zbitině sám na se zbraně své vlastní nedobývati.

Ponuknouti k tomu mohou a mají každého vzácní slavných našich předkův Čechův příkladové. Oni zajisté s nepříznivými a závistivými Němci, sousedy svými, hned od začátku svého do této země příchodu za mnoho set let o tuto vlast milou divné, časté a znamenité nesnáze mívali a těžké půtky vystáti museli. Jednak Míšňáci a Sasové (kteříž sice, jak vejš jest dotčeno, Slávy, národ náš, také pod pokličkou cti a slávy Boží z týchž zemí předtím vytiskli), jednak Bavořané, jednak Rakušané na ně se sem brannou rukou třeli a oddechu téměř žádného jim nedali. Vojen, Boleslav, Břetislav, Spytihněv, Vladislav, knížata, Václav první i druhý, králové čeští, a podle nich vzácní z lopotův a vládyk i také nižšího řádu, naši milí předkové, dosti s nimi činiti měli; zvláště v létu Páně 1278 po přemožení krále Přemysla Otagara od Rudolfa císaře a potom následujících let 1279, 1281, 1282 utěšeně Němci v Čechách hospodařili. A aby ani do církve a kostelův němčina se vtlačiti nemohla, staří Čechové neradi, málokdy a právě bezděk biskupy a kněží, Němce pouhé, do nich vpouštěli a dosazovali, o ně se s vrchnostmi svými (jako s Vladislavem knížetem o Mejnhearta, s Vladislavem králem a Jitkou královnou o Bedřicha, to jest Fridricha, a o Valentina a s jinými o jiné) tuze nesnadili. Nález od Karla, krále Janova syna, tehdáž ještě markrabí moravského, potom i císaře římského, s radou Jana, toho jména Čtvrtého, biskupa pražského, mezi kněžími v Čechách učiněný, také Němcům v kostelích zde v zemi může a má na zamlčenou dáti, jenž dí: poněvadž (prý) jest země česká a národu slovanskému neb českému náležitá, ve všech kostelích a klášte-

řích aby se kázalo česky; chtěl-li by pak kdo kázati německy aneb jakoukoliv jinou řečí, aby kázal v kaple neb v ambítě, bez překážky kazateli českému, a to však s povolením správce vrchního téhož kostela nebo kláštera. Zikmund císař, syn Karlův, také zvláštním majestátem, jsa v Jihlavě, Čechům přiřekl, že Němcům vně, Čechům pak v kostelích slovem Božím slouženo býti má (20. *Julii A° 1436*).

Rozum pak to ukazuje, poněvadž <se> jsou dotčení naši předkové tehdáž s Němci v náboženství vůbec vedením tak dobře jako i my s Němci nynějšími zajedno srovnávali, že jsou ne proto jim kostelův svých a církve svěřovati a ustupovati nechtěli, jako by cti a slávě Boží v cestě býti a překážku činiti mínili, ale proto, aby tudy národu cizího do země nenavnadili, základního jednoho důstojnosti práva sobě vzíti nedali a tudy na sebe i potomky hanby uvoditi nedopustili. Aniž jim to také (jako se nyní o nás smysliti a mluvití chce) mohlo býti, aniž bylo k neúčinnosti, nevlídnosti, nepřízni a závisti přičítáno, nebo ten, kdož by, věda svou hanbu a vykořenění, toho cítiti a se stříci (moha) nechtěl, ne za neúčinného závistníka, ale za nerozumného a ničemného hulváta držán býti má.

Kazatel náš věrný a mučedlník svatý M. Jan Hus pracně nám to způsobil a s pomocí krále Václava Čtvrtého slavné paměti jak ve školách, tak i v obcích českých Němcům přednost vydřel a tudy jich nemálo z Čech povyprovodil.

A co k tomu starých pamětí jest třeba? Před desíti lety, když Karel z Lamberka, Němec, na arcibiskupství pražské proti svobodám, zvyklostem a sněmovním snešením království a národu českého byl dosazen, mezi jinšími zemskými stížnostmi páni stavové také i to před J. M. C. Rudolfem II. slavné paměti sobě stěžovali, a aby budoucně ani na arcibiskupství, ani na opatství a proboštství žádný cizozemec sázen nebyl, opatření neb reverzu žádali i také dostali. Vedeni snad byli příkladem svých předkův za krále Vladislava v létu 1171, kteříž pro podstrčení jim Fridricha, Němce, od královny Jitky za biskupa lakomého, nezbedně se na krále domlouvali, <a> aby jim toho budoucně se nedálo, dostatečně ho zavázali. Item za knížete Soběslava na sněmě plném

zavříno, aby žádný Němec ani jiný cizozemec v českém knížectví ni žádným úředníkem nebyl učiněn pod uřezáním nosu, a to ani v duchovním, ani světském ouřadu, ale aby za hosty držáni byli.

Nemají-li a nemohou-liť tehdy na duchovní ouřady straně podjednou (mezi nimiž však není se co báti, aby nám kázáními svými Nečechův do země nahnali) žádní cizozemci býti podáváni a sázeni, slušněť se také ani straně podobojí do duchovních povinností na místa přirozených a pravých Čechův (jimž chrámové Boží a nadání jich po předcích jejich Česích vlastně k užívání náleží) vkládati a vtírati nemohou.

Svobody zajisté zemské i všecka českých králův J. M. taková a těm podobná obdarování a ujištění tak dobře na stranu podobojí, jako na podjednou vztahují a jí proti cizozemcům ku pomoci býti mají. Národové všickni podobně v zemích svých jazykům cizím všechněm (praví) takovou svobodu v obcích a tak (poněvadž chrámové Boží v obcích jsou) následovně i v chrámech Božích zamezili.

Chválu u Římanův má císař Claudius, o němž čteme, že poslův od Lyckých do Říma vypravených maje odbýváti, s některým z nich, jenž sice z Lycie byl rodilý, ale potom městské právo v Římě přijal, řeči latinskou promluvení míti chtěl; že pak ten dotčený, sic jinak dosti onaký římský z Lycie měšťan, co k němu bylo mluveno, nerozuměl, protož Claudius právo městské z něho sňal, řka: „Nemát' Římanem býti ten, kdo řeči římské neumí.“

Rudolf, z hraběte habšpurského císař, toho jména První, po celé říši německé v místech výsadních samé němčiny užívati, ní samou všecky rozkazy, nálezy, trhy, smlouvy i jiné jakékoliv zápisy a lidské potřeby zaznamenávati poručil; jiným jazykům, nýbrž ani latině, tak na kazatedlnách jako v světnicích soudních místa žádného nenechal.

Korytani s knížetem svým, když mu správu knížectví poroučejí, jinak než svým starým, v zemi přirozeným jazykem slovanským nemluvívají.

Francouzové, jichž se Němci vlastními bratry býti praví, Františka I. a Englišové Edvarda III., králův svých, rozkazy a jiní jiná práva svá ukazují a neradi kterému cizozemci do míst svých výsadních, buďto světských neb duchovních, ku povinnosti přístupu dopouštějí, a to také

slušně vedle přirozeného rozumu činiti mohou, aniž proto za cti Boží lechčitele aneb nevlídné a nepříznivé lidi počítáni a jmíni býti mají, nad čímž také pro své obecné dobré bez pochyby ruky ochranné i budoucně držeti nepominou a od národu našeho žádná se protimyslnost v tom díti jim nebude.

Slušná-liž tehdy jest věc, aby který Čech věrný a pravým vlasti synem býti chtějící, proti tak chvalitebným předkům svým i národům jiných příkladům, cizozemcům v dosazení českých kostelův, při nichž by oni potom i školy své sobě zdělati chtěli, měl na ruku býti a tak český svůj jazyk již v mnohých místech potlačený a od mnohých, od kterýchž vzděláván býti měl, opovržený, dále k mizině a porušení přivoditi?

Pakli by se kdo vždy přesto vytrhl, an by se tak dalece a hluboce nad vlastní svou, nad samým sebou a nad svými potomky, jako i krajany zapomenouti mohl a proti jiným vlasti milovníkům a jazyka českého obhájcům těm tak z rozdílných německých zemí a míst sem příchozím shledancům posilu dávati chtěl, toho jako Čech věrný Čecha milého přátelsky a staročeským srdcem žádám: aby na toto ještě s pilností myslel a pamatoval, že kostelové v Čechách ne od cizozemcův, ale od našich milých předkův Čechův ne cizozemcům, ale nám, jejich pravým potomkům a náměstkům, k provozování v nich služeb Božích v jazyku našem českém jsou vystavěni, pro opatření a vyzdvižení při nich kněžstva, žakovstva a chudiny hojně nadáni a ku kterýmž v mnohých městech a místech nemálo lidí, Čechův přirozených, přísluší a jichž oni také ke kázání slova Božího a pohřbům začasté užívají a užívati mohou.

Pročež kdyby ti tak lechce a s velikou v Pánu odpočívajících předkův našich potupou komu cizímu proti mínění zakladatelův k užívání puštění, kněží pak a žakovstvo, jako i jiní nuzní lidé o své almužny připravování, nicméně také i držitelové nynější, věrní a praví Čechové, tak mnozí, chase a tak malému (od ledakuds příšlých, nás a jazyk náš tupících cizozemcův) počtu kvůli od svého dědictví odstrkování býti měli, mohlo by nám to od koho jakéhokoliv jazyka a národu rozumného člověka schvalováno aneb za rozšafnost pokládáno býti?

Vážiti také sluší i toho, budou-li cizozemcům a zvláště takovým z vlasti jich vyšlým a mezi námi větším dílem toliko přistaveným Němcům kostelové v Čechách propuštění a propůjčení, že mezi nimi a námi nevole, různicím a svárům nikdy konce nebude. Nebo kohout kohouta na jednom smetišti druhého ne brzy nechává s pokojem. Čechové pro dno, zakládatele, důchody a kostelní pomoci, Němci pak (jakož jsou národ spurný) pro jazyka svého v nich užívání přednost míti a oněmno v ničemž ustoupiti chtějí nebudou. (*CICERO, Offic. lib. 1: Gradus plures sunt societatis hominum. Ut enim ab illa infinita discedatur, propior est ejusdem gentis, nationis, linguae, qua maxime homines conjungantur.*)

Půjdou z toho vrchnostem časté zaneprázdnění, časté vády, rvačky, pranice, až třeba nějaké žalostivé krve prolítí, z čehož by žádné pobožné křesťanské srdce potěšení, mnohem pak méně čest a sláva Boží vzdělání žádného míti a bráti nemohla.

Jest nám toho za příklad město Beroun, v kterémž, jak jsou se někdy k Čechům Němci nepokojně chovali a posměšně měli, máme sobě kde přečísti, ano i vejstrahu z čeho vzíti, jak Němci českému knězi psa křtíti dali a pro tu příčinu odtud vybyti na věčné časy býti museli.

A byť se pak i toho zlého v některém městě a místě obávati a takových vád neb šarvátek střící potřeba nebylo, předce i na to každému z nás Čechův jest mysliti a hleděti, aby takovým, již mezi našeho národu lidmi zhusta brky rozkládajícím hrdého ducha ptáčkům k větší nějaké a horší praesumci neb opovázlivosti příčiny podáno, našim pak domácím zemkům milým in praejudicium a výtku nětco učiněno nebylo.

O nasydlém a od zajíčka do teplé hospody neb doupěte z útrpnosti přijatém ježku, hostu nevděčném a nepokojném, staré básně oné tuto nechci připomínati. Milosti císaře Rudolfa II. slavné paměti, ani také tomu vzácnému stran podjednou a podobojí porovnání vejkladu žádného nechci dávat. V obém tom ovšem nacházím, kterak kněžstvo svěcením, ne jazykem německé jest opatřeno; než aby komu ze stavův Království českého neb které buďto malé, neb veliké obci aneb osadě německý neb jiný jaký cizí jazyk do kostelův pouštěti a uvoditi dopouštělo, toho nikdež nenacházím.

Mám se a (bez ohledu na kterékoliv v zemi naší zmohlé, buďto na nečeských loktech odchované, aneb jinde než v Čechách kolébance) volně mohu na sněmovní, za dobře uváženými podstatnými příčinami nedávno učiněné snešení (kteréž, byť je kdo chce, jak chce valchoval, u nás všech již za právo a zřízení zemské jmíno a zachováno býti má) ohlédnouti a tobě, Čechu věrný, také na ně ukázati.

Víš, že to (mezi jinými k zachování starožitého jazyka našeho českého posluhujícími prostředky a cestami) do kostelův, v kterýchž po tehdejší čas slovo Boží jazykem českým bývalo kázáváno, cizího jazyka kněží a kazatelé, kteříž by česky neuměli neb nekázali, uvoditi a dosazovati patrně zapovídá a brání. Nad kterýmžto národu našemu velice platným právem a nařízením ruku ochrannou tuze držeti jest velmi na čas. Chce-li kdo zajisté (jakž obecně říkáme) škody nemíti, nedej jiskře ohněm býti.

Vezmou-liť kdy naši takoví Němci na se srst jinou a přijdouc někdy (jakž naděje vede) v tom k sobě sami, budou-li moci jak právu přirozenému, tak také i těmto všem, ano i jiným národu českého obranám dobře vyrozuměti: tehdy i to, kterak jsou se takovou svou kostelův našich žádostí k nám, svým dobrodincům, nevděčně zachovali, a aby jim jako onomu hosti nevděčnému také nějaká nevděčnosti znamínka na čelo byla sazena, zasloužili, snadniče budou moci poznati, nýbrž i naší při zdržení a mnoho sobě vážení týchž kostelův stálosti a k předkům našim, jich zakládatelům a nadalcům, tudy dokázané šetrnosti znamenitě pochváliti. Porozumějí zajisté tomu, že tu ani na potupu neb lehkost, ani na vzdoru neb protimyslnost slavnému a po všem křesťanstvu i mezi námi Čechy vysoce roznesenému národu německému ode mne nic dokonce ani míněno neb psáno, ani vášním nějakým slouženo není.

Já zajisté, ačkoliv jazyka německého nevelmi sem povědom, však se proto v obchodích, kteréž s Němci z Míšně dosti často mívám, užívati ho, jak umím, nestydím. A ačkoliv Němcům a jiným cizozemcům, aby se v Čechách kořenili, pomáhati a jim k jejich němčině kostelův českých, proč a vedle čeho, půjčovati nevím, však nenesu na ně oka tak nepřívětivého, abych jim místa, pohodlí a obchodův žádných v Čechách příti

a povoliti nechtěl. Mívalit' jsou předkové naši a máme i my posavad s okolními sousedy našimi Němci dobré srozumění, smlouvy, přátelství, takže země jejich zemi naší a naše země zemím jejich věcmi těmi, kterýchž se buďto nám, nebo jim nedostávalo, pomoc činila, a jakž nás k tomu křesťanská důvěra a víry domácnost vede, činiti bude. (CICERO, *Offic. lib. 3.: Esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere; usu vero urbis prohibere peregrinos sane inhumanum est.*)

Kolikráte se jim tehdy koliv líbiti bude a buďto v prodeji, neb koupí potřeba nastane, nechť svobodně, avšak jako hosté přijdou, a zřídí svou potřebu, tak se jako hosté zase odberou. Má jim od nás všelijaká přátelská, na předcích našich u kronikářův mnoho chválená vládnost i pohodlí činěno i také v těchto časných, nám mimo naši domácí potřebu zbývajících věcech sdílnost a volnost sousedská prokazována býti, čehož také i my Čechové od nich na druhou stranu touž měrou očekáváme a žádáme.

A poněvadž vše to tak jest, mám tu ku každému rozumnému, na přirozené i všech národův obecné právo patřícímu a na domácích ohništ' dýmu dost majícímu Němci, že v tom, kdež žádosti některých z vlasti, v kteréž se zrodili, nevím jak dobře mínících, jeho snad krajanův místo dáti a v příčině půjčování jim v Čechách kostelův za slušné uznání nemohu, tu přátelskou nádeží, že se proto na mne k hněvu a záští hnouti ani popuditi nedá.

O Čechu pak jednom každém, jakožto synu vlasti věrném, mám to smýšlení, že se s Němci němčiti a jim ve vynášelivé jejich všetečnosti proti právu přirozenému, proti památky hodným slavných předkův svých i národův jiných příkladům, proti zemským právům a zřízení napomáhati, lidu obecnému k častým vádám a rvačkám, vrchnosti k ustavičnému zaneprázdnění, sobě, potomkům i všemu národu a jazyku svému českému k hanbě, potupě, zkáze a záhubě cesty stláti, pro tento pak na nedbanlivost jeho během přátelským z potřeby učiněný okřik, jestli sem mu ním nějak o přívět' zavadil, na mne se horšiti nebude.

Chronicon Boleslaviense, cap. 63., 67.:

*Z své země se dobrý nepostrojí,
kdo se doma nezchová, ten u nás stojí.
Kakot' mój cizozemec věren býti,
kterýž se svými nemohl zbýti?
Bude-li se tobě zle vésti,
kdo jemu nedá do své země lézti?*

Ediční poznámka

Dílo *Český stát* významného představitele pobělohorské exulantské literatury Pavla Stránského ze Zápské Stránky (1583–1657) vydáváme společně s jeho obranou českého jazyka *Okřik*. Vycházeli jsme při tom z publikace Státního nakladatelství krásné literatury, hudby a umění z roku 1953, v níž najde laskavý čtenář poznámky, podrobné vysvětlivky a doslov prof. Bohumila Ryby, který Stránského dílo z latiny přeložil.

Na obálce je použita rytina z publikace Ottova nakladatelství *Čechy, díl III., Praha, část I.* (1886), která je součástí knižního fondu oddělení Vzácných tisků Městské knihovny v Praze. Tato publikace vznikala pod vedením F. A. Šuberta (1849–1915) v rámci obsáhlé ediční řady; z původně zamýšlených dvaceti dílů jich v rozmezí let 1883 až 1908 nakonec vyšlo čtrnáct.

Redakce MKP

Pavel Stránský ze Zápské Stránky

Český stát

Edice Stará česká literatura

Překlad Bohumil Ryba

Na obálce je použita rytina *Zemská pečeť svatováclavská* z knihy *Čechy, díl III., Praha, část I.* (1886)

Redakce Slávka Járová

Vydala **Městská knihovna v Praze**

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. vydání

Verze 1 0 z 30. 8. 2018

ISBN 978-80-7602-142-6 (epub)

ISBN 978-80-7602-143-3 (pdf)

ISBN 978-80-7602-144-0 (prc)